«Felette fontos tapasztalatok a szülőházakban járványos gyermekágyi láz kóroktanáról.

E folyóirat szerkesztősége kötelességének ismeri el, hogy megismertesse az orvosi közönséget azokkal a tapasztalatokkal, melyeket Semmelweis dr. úr, az idevaló cs. k. közkórház első szülészeti klinikájának tanársegéde a csaknem valamennyi szülőházban uralkodó gyermekágyi lázról tett.

Semmelweis dr. úr, ki immár több mint öt év óta az idevaló cs. k. közkórházban működik, úgy a bonczoló asztal, mint a kórágy mellett az orvosi tudomány különböző ágait alaposan elsajátította s végül az utóbbi két év alatt a szülészet szakmájára fordította specialis tevékenységét, feladatául tűzte ki magának, hogy kifürkészsze azon okot, mely az annyira pusztító, járványos gyermekágyi láz folyamatot előidézi. E tekintetben semmit vizsgálatlanul nem hagyott és mindent, a mi tán káros befolyással lehetett, gondosan kiküszöbölt.

Az idevaló kórboncztani intézet mindennapos látogatása által Semmelweis dr. megismerte azt a káros befolyást, melyet eves és bomló folyadékok a bonczolatokkal foglalkozó egyéneknek sértetlen testrészeire is gyakoroltak. Ez az észlelet keltette fel benne a gondolatot, hogy a szülőházakban talán a szülészek maguk oltják be a terhes és szülő nőkbe a gyermekágyi lázat s hogy az az esetek többségében nem is egyéb, mint hullafertőzés.

Hogy e nézetet kipróbálja, az első szülészeti klinika szülőszobájában rendeletet adott, hogy mindenki, a ki terhes nőt készül vizsgálni, kezét vizes chlormész-oldattal (Chloratis calcis unc. 1., Aqu. fontan. lib. duas) tartozik megmosni. Az eredmény meglepetésszerűen kedvező volt; mert míg április és május havában, a mikor még nem követték e rendszabályt, 100 szülésre legalább 18 halálozás esett, a következő hónapokban bezárólag novemberig a halottak száma a szülésekéhez úgy aránylott, mint 47 : 1547, vagyis 2·45 : 100.

Ezzel a ténynyel talán meg van oldva az a probléma is, miért oly kedvezők a bába-iskolák halálozási viszonyai a szülészképző-intézetekéivel szemben, a párisi Maternité kivételével, melyben tudvalevőleg bábák végzik a bonczolatokat.

Különösen három tapasztalat az, mely az épen kifejtett

meggyőződést még jobban megerősíti, sőt bővíti is. Semmelweiss dr. t. i. kimutathatni véli, hogy:

1. a boncztannal foglalkozó egynémely hallgatók hanyagul teljesített kézmosásának többen estek áldozatul; hogy:

2. október havában egy a méh evesedő sarcomajában szenvedő szülőnőnek gyakori vizsgálata következtében, mely után a mosások nem végeztettek, valamint:

3. egy szülőnő alszárán ülő, eves váladékot termelő fekély által többen a vele egyidejűleg szülő nők közül fertőztettek.

Tehát eves exsudatumoknak egészséges szervezetekből való átvitele is keletkeztető oka lehet a gyermekágyi láznak.

Ezennel átadjuk e tapasztalatokat a nyilvánosságnak s azt a kérést intézzük az összes szülőházak főnökeihez, kiknek egy részét már maga Semmelweis dr. úr. is megismertette ezen felette fontos tapasztalataival, szíveskednének a maguk részéről is ezek jóváhagyásához vagy megdöntéséhez hozzájárulni!»

A második közlemény így szól:

«A szülőházakban járványos gyermekágyi láz kóroktanáról szóló tapasztalatok folytatása.

Ezen folyóirat 1847 deczember havi számában közölte a szerkesztőség Semmelweis dr. úrnak az első szülészeti klinika tanársegédének felette fontos tapasztalatát a szülőházakban előforduló járványos gyermekágyi láz kóroktanáról.

Ez a tapasztalat t. i. (miként olvasóink még emlékezni fognak) abban áll, hogy a gyermekágyasok főleg akkor betegszenek meg, ha olyan orvosok által vizsgáltatnak meg, kik kezüket hullavizsgálat közben szennyezték s azután csak a rendes módon mosták meg, holott vagy egyáltalán nem fordult elő megbetegedés, vagy csak igen kis számban, ha a vizsgáló előzetes chlormész vizes oldatában mosta meg kezét.

Ez a felette fontos, a Jenner-féle tehénnyirokoltással méltán egy magaslatra helyezendő felfedezés, nemcsak az idevaló szülőházban nyert teljes megerősítést,[1] hanem a messze kül-

[1] A mennyiben 1847 deczemberében 273 szülésre 8, 1848 januárjában 283 szülésre 10, február havában 291 szülésre 2 haláleset jutott,

föld helyeslő hangjai is hitelesítették a Semmelweis-féle elmélet helyességét. Beérkeztek levelek, és pedig Michaelis-tól Kielből és Tilanus-tól Amsterdamból, melyeknek itt jóváhagyó nyilatkozataira hivatkozom.

Hogy azonban e felfedezés teljes érvényre emelkedhessék, szívesen felkérem a szülészeti intézetek főnökeit, végeznének kisérleteket és küldenék be e folyóirat szerkesztőségének jóváhagyó vagy czáfoló eredményeiket!»

Haller Károly dr., akkori főorvos és ideigl. igazgatósági adjunctus, orvosi jelentésében[1] a két osztály kimutatásait közli és a következőket mondja: «A szülőház két nagy ingyenes osztályának halandósági viszonyai körülbelül egyformák s minden tekintetben kielégítőknek mondhatók.

Pedig éveken keresztül aggályos különbség volt köztük. A Klein tanár vezetése alatt álló I. szülészeti klinikán, melybe csakis a férfi tanulók járnak be, feltünően nagy volt a halandóság Bartsch tanár iskolájához képest, a hol az összes bábák nyertek oktatást.

Ezen igen riasztó körülmény okait soha sem lehetett biztossággal megállapítani. Felfedezésük nagy érdeme Semmelweis dr.-é, az I. szülészeti klinika volt tanársegédjeé. Kiindulva abból a gyanúból, hogy az I. szülészeti klinika gyermekágyasainak nagyszámú megbetegedései és haláleseti feltehetőleg legnagyobbrészt az egyidejűleg a hullakamrában is foglalatoskodó hallgatók és szülészek vizsgálata által közvetített hullaméreg bevitele által okoztatik s ezt az eddig dívott szappanosvízzel való tisztálkodás nem teljes biztossággal akadályozta meg, Semmelweis 1847 májusában Klein tanár beleegyezésével minden egyes orvossal és hallgatóval, ki a szülőház küszöbét átlépte, a szülőnők és gyermekágyasok mindenkori

márczius havában pedig egy gyermekágyas sem halt meg, mint a hogy jelenleg sincs egyetlenegy gyermekágyi lázas beteg sem a szülőházban. Azon 10 hónap alatt tehát, a mikor minden vizsgálat előtt chlormeszes mosások végeztettek, 2670 szülőnő közül mindössze 67 halt meg, a mi olyan szám, melynél azelőtt gyakran egy hónap halálozási száma is magasabb volt.

[1] «Aerztlicher Bericht über das k. k. allgemeine Krankenhaus in Wien und die damit verbundenen Anstalten: die k. k. Gebär-, Irren- und Findelanstalt im Solarjahr 1848.» Zeitschrift der k. k. Gesellschaft der Aerzte zu Wien. V. évfolyam 2. kötet, 536-ik lap.

megvizsgálása előtt chlormészoldattal gondosan megmosatta kezét s ezen kéztisztítást minden, a legkisebb fokban is beteg gyermekágyas vizsgálata után megismételtette. Ezen rendszabály következetes betartását már az első hónapokban is meglepő eredmény követte.

A halálozások száma már 1847-ben is csökkent és pedig a szülések körülbelül egyenlően magas száma, 283, mellett és 11·4%-ról 5·04%-ra esett le; 1848 folyamán pedig, melynek összes hónapjain át állhatatosan és rendszeresen folytatták a kéztisztítást, a halálozási arány a II. szülészeti klinikáéval egyenlő lett, sőt 0·1%-nyival még kedvezőbb.

Az anyák csökkent megbetegedései és halálozása óta az újszülöttek életbenmaradása is jobban biztosíttatott; ezek közt is észrevehetőleg szállott le a halandóság.[1]

Ezen végkövetkeztetések helyességének meggyőző bizonyítékait a mellékelt táblázatra vetett összehasonlító pillantással maga találja meg az olvasó, melyen a szülőház három osztálya szüléseinek és halálozásainak számát tíz évről összeállítottam, mi mellett még meg kell jegyeznem, hogy a halandóság csak megközelítően pontos, mert az I. szülészeti klinikán mindjobban elfajuló gyermekágyi lázjárványok folytán úgy egészségügyi okokból, mint emberszeretetből a megbetegedett gyermekágyasok nem csekély részét a szülőházból a kórház egyes osztályaira vitették át s ezek, mint a kik itt haltak meg, a számításból kiestek.»

Itt következik a táblázat, mely a jelen munkában I. alatt a 78. lapon áll. Haller továbbá azt mondja: «És a mi e számok elfogulatlan szemlélőjét visszatartóztathatlanul megragadja, azt közvetlen állatkisérletek (geny és ev befecskendése az épen-szült házinyulak hüvelyébe) kétségen felül helyezték, melyeket Semmelweis és Lautner dr.-ok nemrégiben végeztek.

Ezen tapasztalat jelentősége a szülőházakra, általában a kórházakra, s különösen a sebészi kórtermekre oly mérhetetlen, hogy méltónak mutatkozik a tudomány férfiának legkomolyabb figyelmére és biztos lehet a magas államkormány igazságos elismerése felől.»

[1] Az újszülöttek halandósága azért csökkent, mert az anyák vérbomlása többé nem ment át rájuk.

Bár az orvosegyesület folyóiratának szerkesztősége mindkét közlemény végén felszólítást intézett a szülőházak főnökeihez, járulnának hozzá vagy jóváhagyólag vagy czáfolólag, mégsem tartottam fölöslegesnek, hogy számos szülőház főnökét levélbelileg ne értesítsem s ezért vagy magam írtam, vagy barátaimmal irattam levelet hozzájuk. Több levélre nem jött válasz; az első felelet, és pedig hihetetlen rövid idő alatt, a mint mondani szokás: postafordultával, Edinburgból jött Simpsontól. Arneth dr. barátom és II. osztálybeli kartársam, ki az angol nyelvet jobban értette nálam, írt volt neki; sajnálom, hogy e levelet itt nem közölhetem, mivel Arneth szavai szerint a sok év lefolyása alatt elveszett. Ez a levél tele volt ócsárlásokkal; Simpson megírta, hogy e nélkül a levél nélkül is tudta, mily fájlalandó viszonyok közt leledzik a szülészet Németországban, főleg Bécsben; jól tudja, hogy a nagy halandóság oka csak a végtelen elhanyagoltság, melynek a gyermekágyasok ki vannak téve; így pld. egészséges gyermekágyasokat olyan ágyakban helyeznek el, a melyekben egy másik épen meghalt, a nélkül, hogy az ágyneműt kicserélték volna.

Levelem arról is tanuskodik előtte, hogy az angol szülészeti irodalomban teljesen járatlan vagyok, mert ha ismerném, tudnám azt, hogy az angolok a gyermekágyi lázat régóta ragályos betegségnek tartják, melynek elhárítására chlormosásokat használnak.

Ez a levél arra indított, hogy Simpson tanárral ne folytassam a levelezést; olvasóimat azonban e munka 225. lapjára utalom, a hol bőven kifejtettem a köztem és angol orvosok közti véleménykülönbség lényegét.

Hogy Simpson csak elhamarkodás következtében tarthatta azonosnak a gyermekágyi láz felől vallott nézetemet az angol orvosok nézetével, kiderül abból a levelezésből, melyet Routh F. H. C. med. dr.-ral Londonban folytattam.

Routh dr. a bécsi I. szülészeti klinikát mint tanítvány látogatta tanársegédeskedésem ideje alatt s a miket látott, meggyőzte őt tanításom igazságáról. Azzal a feltett szándékkal utazott vissza hazájába, hogy ott elterjeszti tanomat; első levelét Londonból 1849 január 23-iki kelettel kaptam a következő tartalommal:

«Comitiis in ultimis septimanis Novembris (1848) convocatis, illic discursus, in quo tuam inventionem enunciavi reddens tibi, ut voluit justitia, maximam gloriam, prælectus fuit. Enim vero possum dicere, totum discursum optime exceptum fuisse, et multi inter socios doctissimos attestaverunt argumentum convincens fuisse. Inter hos præcipue Webster, Copeland et Mr. Murphy, viri et doctores clarissimi, optime locuti sunt. In Lancetto Novembris 1848 possis omnia de hac controversia contingentia legere.

Credis ne novos casus, qui in hospito ex tempore mei abitus admissi sunt, opinionem tuam confirmant?

Febris ne puerperalis rarior est quam antea? Si morbus sic periculosus in cubilibus obstetriciis non adsit ut ante, certa effectus magni momenti denuo firmatus, in Praga quoque, ubi febris puerperalis tam frequenter obvenire solebat, eisdem causis consecuta fuit ingenerari![1]

Dorset Square, London 21. May 1849.»

«Meas annotationes de tua inventione in libellulo publicavi.»[2]

Dorset-Square, London, 3. December 1849.

«Iam inventionis tuæ fama ac veritas in existimatione publica accrescit, et inter omnes medicorum societates quam

[1] Az angol orvosok gyűlésein, melyek (1848) novemberben hivattak össze, előadást tartottam, melyen felfedezésedet ismertettem, s az igazság nevében a legnagyobb dicsőséget szereztem néked. Azt mondhatom, hogy előadásom igen jó fogadtatásban részesült s hogy a kartársak legtudósbjai érveidet meggyőzőknek találta. Ezek közt főleg Webster, Copeland és Murphy, híres férfiak és orvosok, a legkedvezőbben nyilatkoztak. A Lancet 1848 novemberi számában az egész tárgyalásról értesülhetsz.

Gondolod, hogy az új esetek, melyek távozásom óta fordultak elő, szintén megerősítik nézetedet?

Ritkább a gyermekágyi láz most, mint volt azelőtt? Ha ez az annyira veszélyes betegsége a szülőházi szobáknak már nem olyan, mint a minő volt, akkor ez a nagy eredmény jóváhagyó erővel bir. Prágában is, a hol oly gyakran fordul elő, ugyanazon keletkeztető okokra kell visszavezetni a gyermekágyi lázat.

[2] Feljegyzéseimet felfedezésedről egy kis könyvben közöltem: On the causes of the Endemic Puerperal Fever of Vienna. By C. H. F. Routh M. D. London 1849. Különlenyomat a «Medico-Chirurgical Transactions» Vol. XXXII-ből.

res est maxime utilis, percipiunt et agnoscunt, nec vero etiam temere, nam magna est veritas, et prævalebit.[1]

Murphy, a szülészet tanára előbb Dublinban, most Londonban «The Dublin Quarterly Journal of Medical Science»-ben 1857 augusztusában hosszabb czikket közölt, melyben Routh említett közleményét tárgyazza s ezen előadásában kifejtett nézeteihez csatlakozik.[2]

Maga Simpson is feladta már nézetét, mely szerint a gyermekágyi láz ragályos betegség.[3]

Simpson a gyermekágyi lázat most azonos betegségnek tartja a sebészi lázzal s a következőket mondja: «Sem a gyermekágyi lázban, sem a sebészi lázban nem a láz teszi a kisérő tünetek okát, a gyulladások sem okai a kisérő láznak, hanem a láz maga is, meg a gyulladások is, következményei a közös oknak, t. i. az eredeti vérromlásnak. De hogy mit ront el a vér, erre kellő választ adni a jövő idők fejlettebb kórboncztana, szövettana és vegytana lesz hivatva.»

Nos, ez a feladat már meg van oldva; mert a mit a vérromlás, mint a láz és kisérő tünetek közös oka a gyermekágyi láznál és sebészi láznál előidéz, az a felszívódott bomlott állati szerves anyag.

A második válasz Michaelis tanártól jött Kielből.

Schwarz dr., Michaelis tanítványa, 1847 végén az I. szülészeti klinika gyakorlati tanfolyamán vett részt s Michaelisnak megírta a Bécsben tett észleleteket, mire a következő levél érkezett válaszul:

Schwarz Hermann dr. úrnak Bécsben.

«1847 deczember 21-én kelt levele legnagyobbfokú érdeklődésemet keltette fel. Nagyon nagy bajban voltam megint. Intézetünk július 1-sejétől november 1-sejéig a gyermekágyi láz

[1] Felfedezésed híre és igaz volta mind jobban terjed a közvéleményben és az összes orvostársulatok felfogják és valóban átgondolva elismerik, mennyire hasznos az; mert nagy az igazság és győzni fog.

[2] Különlenyomat: «What is Puerperal Fever?» A question proposed to the epidemilogical Society. London. By Edward William Murphy. A. M. D. Dublin 1857.

[3] Edinb. Monthly Journal. 1850 november.

miatt be volt zárva. A három legelsőnek felvett nő megint megbetegedett, egyikük meghalt és kettőt csak nagynehezen sikerült életben tartani. Ezért megint be akartuk zárni az intézetet. E közben javulni kezdett az egészségi állapot; két új beteg könnyen meggyógyult, csak egy halt meg megint, februárban. Azóta mindnyájan egészségesek. Az ön közleménye némi új erőt öntött belém; a chlormosások hasznának már Bécsben hozott bizonyítékai is a nagy adathalmaznál fogva jelentőségesek. Magam is rögtön meghonosítottam őket az intézetben, és senkinek, sem jelöltnek, sem bábának, nem szabad azóta vizsgálatot végezni a nélkül, hogy chlorral ne mosná meg a kezét. Már a városban is használja az egyik bába, ki több, utóbb gyermekágyi lázba esett szülőnőnek segédkezett azelőtt.

Elküldtem levele másolatát Kopenhágába is. Saját csekély tapasztalataim alapján szólni a bécsi nagy kisérlethalmazhoz, nem volna illő.

Mégsem engedhetem el magamnak, hogy egynémely dolgot ne közöljek Önnel, a miknek összefüggése, ha aprólékosan mondom el, áttekinthetőbb lesz.

A tavalyi nyár óta, a mikor unokanővérem, a kit szülése befejeztekor gyermekágyi lázban elhaltak (itt egy hosszú, olvashatatlan szó következik) bonczolása után vizsgáltam meg, áldozatúl esett a gyermekágyi láznak, meg voltam győződve a kór átvihetőségéről. Eszembe jutott az is, hogy már nehány hónappal korábban egy a városban lakó nő, kihez Freund dr. hivott el, szintén gyermekágyi lázban halt meg. Ez okból négy hétig megtagadtam segélyemet a szülészi eseteknél. Egy szülőnő, kinek segédkeznem kellett volna, más orvoshoz volt kénytelen fordulni; a prolapsus funiculi umbilicalis-t reponálta; az illető orvos sokat bonczolt naponta; az asszony megbetegedett gyermekágyi lázban, azután meggyógyult, de méhében izzadmány van. A segédkező bábának legalább két, de talán három gyermekágyi láz-esete volt a városban. — Ennyit a gyermekágyi láz terjedéséről.

A mi a chlormosások biztosító képességét illeti, ezeket nagyon melegen ajánlhatom, mert a kéz szaga napokon át, többszöri lemosások daczára, megmarad. Ezen mosások elrendelése óta azon szülőnőkön, kiknek akár magam, akár tanítványaim nyujtottak segélyt, legkisebb foka sem mutatkozott

többé láznak, amaz egy — de elszigetelve maradt — februáriusi esetet kivéve, melyben azonban, ha jól sejtem, egy rosszul tisztított kathetert használtunk. A novembernek rossz kezdete következtében azonban a legrosszabb indulatú járványra voltam elkészülve. Egyébiránt mintegy 30 esetre szorítkozik csak tapasztalatom, mivel csak kevés terhes nőt veszünk fel. Szívemből köszönöm tehát Önnek az értesítést; talán az elmerüléstől mentette meg intézetünket; egy új kórházra szert tenni a mai időkben talán lehetetlen is lett volna.

Kérem adja át tiszteletemet Semmelweis dr.-nak, s fejezze ki előtte köszönetemet; meglehet, hogy nagy felfedezést tett.

Ön tudja, hogy mihozzánk tulajdonképen 1834-ben vonult be a gyermekágyi láz. De ez körülbelül az az idő, a mióta tevékenyebb részt veszek a tanításban s jelesül a hallgatók rendszeres vizsgálatait honosítottam meg. Ezt is összefüggésbe lehet hozni a többi dologgal.»

Kiel, 1848 március 18-án.

A kieli szülőházban tehát fényesen bevált nézetem a gyermekágyi láz keletkezése felől; az intézet kicsiny voltát nem szabad ellenérvül felhozni, mert ha a kieli szülőház elég nagy volt ahhoz, hogy gyermekágyi láz járvány miatt becsukassék, akkor ahhoz is elég nagy, hogy a járvány kimaradásának bizonyítékául használtassék fel.

A mikor Michaelisnak valamelyik tanítványa megint egyszer eljött Bécsbe s Michaelisről tudakozódtunk, rémülettel hallottuk, hogy már a halottak közt van. Az általa tett tapasztalatok mind inkább megerősítették meggyőződésében, hogy a levelében említett unokanővérének halálát ő okozta; mély melancholiába esve, Hamburg mellett egy robogó vonat alá vetette magát. Azért mondom itt el Michaelis szerencsétlen végét, hogy lelkiismeretességének emléket állítsak. Sajnos, lesz alkalmam olyan szülészeket is az olvasó elé vezetni, kikre ráférne egy kevés abból a lelkiismeretességből, a melyből Michaelisnak túlságosan is sok jutott.

Áldás poraira!

Minekutána elhatároztam, hogy még egyszer kilépek a nyilvánosság elé, czélszerűnek véltem Michaelis utódát, Litzmann

tanárt megkérdezni, mit észlelt intézetében, melyben Michaelis helybenhagyó tapasztalatokat tett. Feleletül a következőket kaptam:

Kiel, 1858 szeptember 25-ikén.

«Útról hazatérve találom levelét és sietek rá röviden válaszolni. Az alatt a tíz év alatt, hogy főnöke vagyok az idevaló szülőintézetnek, erőmtől telőleg minden alkalmat kikerülni igyekeztem, hogy a gyermekágyasok hullaméreggel fertőztessenek; segédemmel együtt távol tartottam magamat a bonczolatokon való minden közvetlen részvételtől s a hallgatókkal pontosan betartattam az ismert elővigyázatossági rendszabályokat. Én szerencsésebbnek mondhatom magamat elődömnél a gyermekágyi lázat illetőleg s csak kevés áldozatért van okom panaszra.

Ezen kedvező viszonyok főokát azonban abban az elővigyázatosságban keresem, melylyel az intézetet minden zsufoltságtól megóvni igyekeztem. Az intézet nyolcz, tulajdonképen hét gyermekágyas külön szoba felett rendelkezik. Szabályaink szerint az egyes gyermekágyasok az első 5—7 napon magukban lakják szobáikat, melyek szülőszobáik is voltak s csak második hetükben kerülnek össze másodmagukkal egy szobában. A tapasztalat azt mutatta, hogy ha a gyermekágyasok száma egy időn át tíz fölé emelkedett, úgy hogy már a gyermekágyi állapot első napjaiban is két gyermekágyast kellett egy szobába elhelyezni, s a használt szobák kellő szellőzés nélkül rögtön újra használatba vétettek, a gyermekágyi láz is rögtön jelentkezett. Ezért annyira törekedtem korlátozni a felvételt, hogy különösen a téli hónapokban soha sem haladta meg a gyermekágyasok száma hosszabb időre a tízet, s szükség esetén közelfekvő, bérelt magán helyiségekbe vitettem a szülőnőket, ott tartottam őket gyermekágyuk tartama alatt, s ezen rendszabályokhoz mindannyiszor nyúltam, valahányszor a gyermekágyi láz felütötte a fejét az intézetben. Ezt az elővigyázatosságot Michaelis nem tartotta szem előtt, az évente előfordult szülések száma igazgatósága alatt 160—190-re rúgott, míg én soha sem engedtem 150 fölé menni. Természetesen minden vigyázat mellett sem voltam megkímélve kisebb epi- és endemiáktól, és magamnak is két ízben kellett az intézet időleges bezárásához nyúlnom. Az ilyen endemiák ide-

jén a magánhelyiségekben tartózkodó gyermekágyasok, egy eset kivételével, mely gyermekágyi láz következtében halállal végződött, mind egészségesek maradtak, legfeljebb egész könnyű fokban betegedtek meg. Meg kell még jegyeznem, hogy a gyermekágyi láz néha a városban vagy a környéken mutatkozott először s csak azután az intézetben, sőt megesett, hogy az egészen megkimélve maradt.»

Litzmann tanár ebben a levélben a fertőzés ellen alkalmazott rendszabályokat állapítja meg. Megállapít egy kedvező egészségi állapotot a gyermekágyasok körében, s ezt annak a körülménynek véli betudhatni, hogy előre gondoskodott a szülőház zsufoltsága ellen. Nem osztom nézetét, mert azt tartom, hogy a fertőzés ellen alkalmazott rendszabályok nélkül a zsufoltság megakadályozása is eredménytelen maradt volna. A mikor Michaelis négy havi bezárás után újra megnyitotta a szülőházat, három ujonnan érkezett megbetegedett, noha a szülőházat bizonyára jól kiszellőztették s az három egyénnel bizonyára nem volt túlzsufolva. Litzmann nagy jelentőséget tulajdonít annak a körülménynek, hogy ő csak 150 gyermekágyast ápolt egy év alatt, míg Michaelis 160—190-et; Kiwisch egy év alatt 102 gyermekágyast ápolt és ezek közül meghalt 26·47%; Bécsben 1822-ben 3066 gyermekágyas feküdt, kik közül 0·84% halt meg. Litzmann csak egy gyermekágyast kiván egy szobában ápolni; az I. szülészeti klinikán 32 volt egy szobában s míg a chlormosásokra magam ügyeltem fel, két hónapon át egy halottunk se volt; a chlormosások előtti öt kedvezőtlen hónap alatt pedig az ápolt gyermekágyasok száma csekély volt, tehát a szülőház kevésbbé zsufolt, mint ama két hónap alatt, mialatt egy halottunk se volt. Hogy mi a jelentősége a zsufoltságnak, megmutattam számos táblázatban.

Joggal vélem tehát állíthatni, hogy a kieli szülőház gyermekágyasainak tíz éven át fennállott kedvező egészségi viszonyai a fertőzés ellen alkalmazott rendszabályoknak tudandók be.

Michaelis közölte levelében, hogy Schwarz dr. levelének egy másolatát Kopenhágába küldte; ezért irásbelileg Levy tanárhoz fordultam a kéréssel, közölné velem, miféle tapasztalatokat tett azon tíz év alatt, mely azóta lefolyt; a következő választ nyertem:

Kopenhága, 1858 május 31.

«Szerencsés voltam megkaphatni becses levelét, mely szíves felszólítását tartalmazta, hogy a gyermekágyi láz keletkezésére és elhárítására vonatkozó nézete felől tett tapasztalataimat válaszként az elhunyt kieli tanárnak, Michaelisnak tíz év előtt írt soraira, írnám meg; számítanom kell szíves elnézésére, hogy nehány hétig várakoztattam a válaszszal.

Mielőtt azonban a feltett kérdésre megadnám válaszomat, legyen szabad eddigi hallgatásomról táplált véleményét helyesbítenem. Rövid időre rá, hogy 1847 deczember 21-én kelt érdekes levelét Michaelis révén megkaptam, dán nyelvre lefordítva közzétettem az akkori «Kórházi Közlemények»-ben, egy folyóiratban, melynek szerkesztésében mint szerkesztőtárs élénk részt vettem; nehány kritikai megjegyzést is fűztem hozzá, melyekre, válaszként, Michaelis tanárt is figyelmessé tettem. Bizonyos, hogy ő megjegyzéseim fordítását készült is közölni Önnel, és bevallom, hogy abban a hitben éltem mindeddig, hogy halála előtt azt meg is tette. Minthogy most az ellenkezőjét hallom, engedje meg, hogy saját igazolásomra az akkoriban tett megjegyzéseim fordítását soraimhoz mellékelhessem; ezek nyiltan feltárják Ön előtt kételyeimet és aggályaimat, melyek akkoriban rögtön megszállottak, de részben még ma is fennállanak.

Saját tapasztalataim az itteni viszonyokhoz képest csak korlátozottak lehettek. A tanulók, kik a féléves klinikai tanfolyamot intézetünkben kötelesek hallgatni, nem egyetemi hallgatók, hanem vizsgázott orvosok, kik a hivatalos vizsgák letételével az első évben az intézet klinikájára osztatnak be. Ezeknek tehát semmi dolguk sincs már a boncztani gyakorlatokkal, sőt közülök mindazok, a kik ugyanabban az időben más kórházakban is el vannak hivatalosan foglalva, nem vehetnek aktiv részt a szülészeti tanfolyam tartama alatt a kórházi bonczolatokon. A szülőházban, miként megjegyzéseimben ki is emeltem, több mint tíz év óta nem bonczolják az orvosok vagy a klinikusok a gyermekágyi hullákat; ehhez idegen segítséget veszünk igénybe. Csak nagy-kivételesen, a hol nem gyermekágyi természetű a halál-ok, bonczolunk magunk, de azzal az elővigyázattal, hogy a bonczoló lehetőleg ne vizsgáljon aznap szülőnőt. Bő tapasztalatokra azonban másképen tettünk

szert, a mennyiben úgy a szülőház, mint az ápolóintézet összes gyermekhulláit nálunk bonczolják.

Ilyen bonczolatok hetenkint 3—4-szer fordulnak elő s csaknem valamennyit az intézet tartalékos orvosa végzi, a nélkül, hogy más elővigyázattal élne, mint a közönséges tisztasági eljárásokkal. Bár ez az orvos gyakran foglalkozik gyermekágyasok vizsgálatával és az operativ szülészettel, soha sem volt okunk ezen bonczolások iránt bizalmatlannak lenni. Chlormosásokat itten évek sora alatt csak elvétve, kivételes esetekben használtunk, a mikor nagyon rohadt és bűzös készítményekkel volt dolgunk.

A midőn, nagyon tisztelt Kartárs Úr, megküldöm Önnek a mellékelt lapokat, ne feledje, hogy tartalmuk egy tíz év előtt írt lapközlemény, mely tehát csak a kérdést tartotta szem előtt, nem a személyt. Ön szíves lesz szem előtt tartani azt is, hogy szerzője dán ember, ki kiméletes itéletre és stylusának lehető helyesbítésére óhajt számítani, ha nyilvánosságra hozatnának e lapok, a mibe szívesen beleegyezem, ha megjegyzéseim és tapasztalataim egyáltalán érdemesek arra.

Kopenhágai kir. szülőintézet, 1858, V. 31.»

Ehhez a levélhez következő megjegyzéseim vannak: A chlormosások feleslegesek, ha a kezeket tisztán tartjuk. Gyermekhullák bonczolása kevésbbé veszélyes azért, mert a beállott halál után korábban bonczolják a gyermekeket, mint a felnőtteket; a gyermekhullák tehát még nem érik el a rohadásnak kellő fokát.

«Kórházi Közlemények, I. kötet, 1848, 204—211. l.

I. Teljes tisztelettel és elismeréssel az érdemes törekvés iránt, mely Semmelweis dr. kutatásaiban megnyilvánul, annál kevésbbé gondolom, hogy nézeteimet és kételyeimet el szabad magamban nyomnom, minthogy a hozzám érkezett levél nyilatkozatra szólít fel.

Mindenekelőtt sajnálatos dolog, hogy sem az észleletek, sem a rajtuk felépülő nézet nem domborodik ki azzal az átlátszósággal és szabatossággal, mely egy ilyen fontos kóroktani dologban kivánatos lenne. Mert noha az aprioristikus feltevésekből, valamint a felhozott tényekből az látszik kiderülni, hogy a feltevésszerű hullafertőzés megtörténhetik és meg is

történt, és pedig tekintet nélkül arra, hogy a fertőző anyag gyermekágyi vagy más hullából eredt-e, — a szigorú kutatás mégis megkövetelné azt, hogy a fertőzés forrásainak e különfélesége ne csak figyelembe vétessék, de a különböző észleletek elhatárolása a továbbiak alapjául szolgáljon.

A tudomány szempontjából, főleg pedig a gyermekágyi láz ragályossága kérdésében nagyjelentőségű volna tudnunk azt, hogy a feltevésszerű hullafertőzés csakis a gyermekágyi hullaanyagoknak avagy az összes hullaeffluviumoknak rovására irandó-e, s hogy a hullafertőzés által előidézett gyermekágyi láz-betegségek azonos vagy különféle alakokban nyilvánulnak-e meg a különféle hullák, mint fertőző források szerint. Mindenki előtt világos a dolog, hogy mindaddig, a míg csak gyermekágyi hullákról folyik a beszéd, a kérdés a ragályosság terére vagy akár csak szélső határára szorítkozik, mivelhogy egy bizonyos betegség produktumáról vagy residuumáról van szó, a melyről feltételeztetik, hogy átvitel útján egy arra külön disponált egyénre ugyanazt a betegséget képes előidézni; holott azokban az esetekben, melyekben a fertőző anyag minden másféle hullából is eredhet, a fajlagos ragály fogalmát teljesen el kell ejteni s helyette a vérnek fertőzését kell — a mennyiben e fertőzés megtörténhetik — a kisérletezők által bomlott állati anyagoknak az állati szervezetbe való közvetlen bevitele révén előidézett vérfertőzéssel azonosítani. Hogy ily módon egy oly állapot áll elő, mely a gyermekágyi pyæmiához sokban hasonlít, kétségtelen; de nem kevésbbé szilárdan áll a tapasztalat, hogy a gyermekágyi láz több másféle alakban is nyilvánul s épen ezért nagyon kivánatos lett volna, hogy a vizsgálatok kevesebb közönbösséggel tértek volna napirendre a hullabeli fertőző anyagok különböző forrásainak, természetének és hatásának kérdései felett.»

Erre az első pontra a következőket felelhetem: A levelet nem magam irtam, elindítása előtt el nem olvastam, de azt hiszem, nagyon értelmetlen még se lehetett, mert Michaelis teljesen tájékozva volt általa.

Minden hulla, tekintet nélkül a halálokozó betegségre, gyermekágyi lázat képes előidézni; a gyermekágyi láz tehát nem ragályos betegség, hanem pyæmia, a minőt kisérletezők állatokban is létre tudnak hozni; bár bizonyos, hogy a gyer-

mekágyi láz többféle alakban képes nyilvánulni, de bizonyos az is, hogy azok is ép úgy keletkeznek, mint a pyæmia esetei. A gyermekágyi láz azon alakjai, melyeket egyenesen pyæmiának neveznek, ritkábbak, mint azon esetei, melyek más alakban folynak le; az I. szülészeti klinikán a halandóság hat év alatt 257 és 518 halott között ingadozott; a chlormosások következtében 1849-ben 45 halálesetre nyomtuk le a halandóságot, a 192 és 473 halálozási többlet bizonyára nem mind a pyæmia alakjában folyt le, hanem más formák közt is s mégis sikerült ezeket is a chlormosások segítségével elhárítani, a mi azt bizonyítja, hogy ezeknek az okozója is ugyanaz volt; hogy azonban a bomlott és felszívódott anyag egyszer pyæmiát okoz, máskor pedig a gyermekágyi láz más alakját, ennek okát nem ismerjük. Talán a bomlott anyag rohadásának különböző fokában rejlik az ok, talán a szervezet különböző reagáló képességében.

Ha továbbá Levy tanár azt mondja, hogy a gyermekágyi láz hol pyæmia képében folyik le, hol pedig más alakban, s ezért kivánatos lett volna, hogy a vizsgálatok kevesebb közönbösséggel tértek volna napirendre a hullabeli fertőző anyagok különböző forrásainak, természetének és hatásának kérdései felett: akkor ez annyit tesz, mint megkivánni azt, hogy közvetlen vizsgálatok végeztessenek embereken; csak akkor lehetne minden kérdésére választ adni. De mi inkább kevesebbet akarunk tudni, azonban gyermekágyasainkat szeretjük egészségben megtartani.

A közönbösség vádját semmi esetre se érdemeltem meg én, de megérdemelték a kartárs urak, mert bizonyára mindegyikük észlelt egy vagy több tényt, melyet a járványos gyermekágyi láz tanával nem lehet összhangzásba hozni, és ők ennek daczára is megmaradtak álláspontjukon, a helyett, hogy gondolkoztak volna róla, miként lehet megoldani az ellenmondást.

«II. A fajlagos contagium quantitativ elhatárolása kiszámíthatatlan; meglehet, hogy a kórfolyamat terjedésének kedvező feltételei mellett már egy magában álló atom is elegendő; a ragályosság kérdéseiben semmiféle lehetőségnek sem lehet jogosultságát bizonyos fokig eleve elvitatni. Ha ennek következtében Semmelweis dr. a ragályosság szempontjából tekin

tette volna a dolgot és a gyermekágyi hullákra korlátozta volna nézetét a hullafertőzés kérdésében, akkor magam is, a nélkül, hogy a ragályossági elmélet híve volnék, annál kevésbbé viselkedném visszautasítólag nézetével szemben, mivel a ragályosság lehetőségével már éveken keresztül számoltam s arra ügyeltem, hogy intézetem egy orvosa se jusson érintkezésbe az nap valamely szülőnővel, melyen activ részt vett gyermekágyi hulla bonczolatán. Mindjárt ehhez fűzöm azt a megjegyzést is, hogy kevésbbé a valamely tapintható ragályos anyagnak a vizsgálat révén való átvitelét tartottam szem előtt, mint inkább a kézre, hajra és ruhákra tapadó hullakigőzölgéseknek feltehető behatását. Azonban, mint már említettem, a fajlagos contagium — úgy látszik — csekély jelentőséggel bir Semmelweis dr. előtt, sőt azt oly kevéssé veszi figyelembe, hogy közleményében szó sincs a betegségnek egyik betegről a másik közel fekvő egészséges szülőnőre való közvetlen átviteléről. Ő csak az általános hullafertőzésre gondol, tekintet nélkül a halált megelőző betegségre. Ezzel a felfogásával, bevallom, nem ismerhetem el, hogy helyt áll a nézete. Mert eltekintve attól a kétségen felül túlzott felfogástól, hogy az egészséges méhszáj felszívásra képes, mert az ott alkalmazott gyógyszerek hatása azt nem-igen bizonyítja, az összes kisérletek, melyekben putrid anyagokat vittek be a szervezetbe, azt bizonyítják, hogy az általuk előidézett hatások úgy gyorsaság, mint intensitás tekintetében quantitav viszonyoktól függenek, s hogy kiváltképen a gyorsan ölő putrid fertőzésnél, a putrid anyagoknak még közvetlenül a vérbevitele esetén is, a homœopatikus adagoknál nagyobb mennyiségű mérges anyagokra van szükség. Sokkal többre pedig még se becsülhetjük — a bécsi tanulók tisztasági érzete iránt való tiszteletből — a körömaljában elrejtőző fertőző anyagot, vagy a gyermekágyasok vizsgálatára szolgáló ujjaknak kipárolgásait a bonctani foglalatoskodás után.»

Erre a pontra azt kell válaszolnom, hogy a gyermekágyi lázat nem tartom ragályos betegségnek; azonban kimutattam az általános fertőzést, melyet bomlott anyag okoz, s kimutattam, hogy ez a bomlott anyag hullákról is származhatik.

A ki figyelmesen olvasta munkámat, maga is megadhatja a választ; én csak azt óhajtom megjegyezni, hogy ha a gyer-

mekágyi láz ragályos betegség volna, akkor elsőbb a gyermekágyas szobákban kellene a terjedése ellen szolgáló rendszabályokat foganatosítani, mert a szülőnők rendszerint még egészségesek a szülőszobában s csak azután betegszenek meg a gyermekágyas szobákban; mi a rendszabályainkat főleg a szülőszobában foganatosítottuk, noha lehetetlenség, hogy már ebben pusztítottuk volna el azt a ragályt, melyet a későbben, a gyermekágyas szobákban megbetegedtek termeltek.

Hogy az egészséges méhszáj nem képes felszívni, mi is állítjuk; az a felület, a hol a felszívódás történik, rendesen a terhesség következtében nyálkahártyájafosztott belső lapja a méhnek.

A bomlott anyag ama materiális mennyiségének meghatározására, mely a gyermekágyi láz előidézéséhez szükséges, közvetlen kisérleteket kellene tenni; én azonban előbbre teszem, hogy e pontban tudatlanságban maradok s beérem annak ismeretével, hogy annyi, a mennyi a rendes mosakodás után még tapadva marad a kézen, még ha talán csak putrid levegő alakjában is, épen elegendő a gyermekágyi láz előidézésére; hogy ez valósággal így van, azt be tudom bizonyítani azzal, hogy mást se tettünk, mint épen csak a rendes mosakodás után visszamaradt bomlott anyagot pusztítottuk el, s ez által az I. osztály halandóságát, mely 6 éven át 237 és 518 halott közt ingadozott, 1848-ban 45 halottra szorítottuk le.

«III. Elhatározott nézetének megvizsgálására Semmelweis dr. elrendelte a chlormosásokat, természetesen azzal a szándékkal, hogy azokkal minden hullamaradékot elpusztítson az ujjakon. Nem sokkal egyszerűbb és biztosabb lett volna a kisérlet, ha megállapodtak volna abban, hogy legalább a kisérlet tartama alatt tartózkodni fognak a boncztani és kórboncztani munkáktól, a mire még a 2—3 havi szülőházi tanfolyam hallgatóit is bátran kötelezni lehetett volna. Az idevaló szülőházban, kisérletezések minden szándéka nélkül, csakis a ragályosság lehetősége iránt való gondosságból, már egy év előtt annyira mentünk, hogy megtiltottuk az intézeti orvosoknak, bábáknak és ápolónőknek a felboncolt gyermekágyi hullákkal való közelebbi érintkezésbejutást; és a nélkül, hogy tudnám, mennyi a részük ezen elővigyázatossági rendszabálynak a többi között az intézet megjavult egészségi állapotában, azon a véleményen vagyok,

hogy ezt így folytatni kell, úgy hogy bonczolások alkalmával a külső kartársak jóindulatú segítségére kell számítanunk.»

Erre az a válaszom, hogy előttem is czélszerűbbnek látszik a kezeket be nem mocskolni, mint a bemocskoltakat megint tisztára mosni. Ezen a meggyőződésemen alapszik a már előbb említett törvény iránti kérelmem is, melyet az összes kormányokhoz intéztem. De egy tanársegéd alárendelt helyzetében, melyben akkoriban voltam, bezzeg nem léphettem fel törvényhozó gyanánt, s hogy az azokhoz való felebbezés, kiktől a dolog függött, eredménytelen lett volna, abból láthatja az olvasó, hogy még a bécsi tanártestület bizottságának is, melyet ebben az ügyben küldtek ki, nem volt szabad ebbeli működését megkezdenie. És ha Levy tanár azt mondja, hogy nem tudja, mennyi része van ezen elővigyázatossági rendszabálynak a többi között az intézet megjavult egészségi állapotában, — a megitélhetés mértékéül hozhatom fel, hogy mennyi része volt annak a bécsi szülőház egészségi viszonyainak megjavításában: a halandóság e rendszabály következtében 1848-ban 45-re szállott 3556 gyermekágyas közül, míg e rendszabály hijján 6 éven át a gyermekágyasoknak körülbelül ugyanolyan száma 237 és 518 közt ingadozott; pedig mi e rendszabályt nem foganatosítottuk oly tökéletes alakban, mint Levy tanár, a ki be sem engedte mocskolni a kezeket, mert mi ezt nem tudtuk megakadályozni s ezért a temérdek hallgató kezeinek fertőtlenítésében kellett megnyugodnunk; munkám más helyén már hosszasan kifejtettem, hogy ebben rejlett az oka, hogy halottaink száma nem volt még kisebb.

«IV. Csakhogy — azt fogják mondani — a kisérleti eredmények, az irántuk táplált aggályok daczára, Semmelweis dr. nézetét látszanak helybenhagyni. «Látszanak» — ez marad válasznak, nem több. Mindenki, a kinek alkalma volt évek hosszú során a szülőházak megbetegedéseinek időszakos emelkedését és alábbhagyását észlelni, kétségtelenül be fogja vallani, hogy az elért eredmények méltányolhatásához hiányzik a felvilágosítás, valjon az intézet a korábbi esztendőkben nem látott-e ép oly kedvező időszakokat, mint az utóbbi hét hónap alatt; ehhez pontos statisztikai közlések kellenének a havi megbetegedési és halálozási esetekről. Ez a hiány annál érezhetőbbé válik, ha visszaemlékezünk, hogy körülbelül három

év előtt Klein tanár a cs. k. osztrák tartományok orvosi évkönyvében, 1845 januárban, hivatalos jelentést közölt a szülészeti klinika hét évi (1836—1843) működéséről, mely szerint a halálozási arány 1 : 15 volt, a mi elég szomorú, de 100%-kal még mindig jobb, mint az a halálozási arány, melylyel a chlormosási időszak eredményei hasonlíttattak össze. Meglehet, sőt valószínű, hogy ez a különbség kevésbé az állandóan kedvezőbb egészségi viszonyokból, mint inkább az egyes, nagyon kedvező időszakokból ered; de épen ezért volna, pontos statisztikai adatok híjján, elképzelhető az is, hogy az utolsó hét hónap eredményei, legalább részben, időszaki véletlenségektől, részben pedig talán a kisérletezés miatt szigorított általános tisztaság betartásától voltak feltételezve.»

Ezt a pontot megczáfolta az idő; most már nem hét hónapról szólunk, hanem több mint tizenkét esztendőről. Levy tanár oly igényekkel lép fel egy hallgató levelével szemben, mint valamely tökéletes munka iránt.

Azt hiszem, munkám figyelmes olvasói Levy tanár minden kételyét el tudnák oszlatni; főleg pedig nem volna okuk panaszkodni pontos statistikai adatok hiánya miatt. Biztosítom Levy tanárt, hogy az általános tisztaságra még a chlormosások előtt is akkora figyelemmel voltak az I. szülészeti klinikán, hogy meghonosításuk után sem volt lehetséges e tekintetben többet kívánni; a chlormosások elrendelésével csak épen a kezek tisztítását czéloztam s ha Levy tanár azt hiszi, hogy tisztasággal meg lehet akadályozni a gyermekágyi lázat, akkor csak azt mondja, a mit munkám segélyével elismerésre juttatni kívánok; hiszen munkámmal azt a meggyőződést óhajtom általánosan elterjeszteni, hogy a tisztaság ellentéte idézi elő a gyermekágyasokban azt, a mit eddigelé járványos befolyásoknak tulajdonítottak.

«V. Ha a kisérleti eredmények egy időn át, t. i. szeptember és októberben kevésbé feleltek meg a várakozásnak, ennek okát Semmelweis dr. abban véli megadhatni, hogy egyrészt a hallgatók hanyagúl végezték a chlormosásokat, másrészt a szülőnők élő szervezetekből származó eves fekélyváladékokkal fertőztettek, egy esetben t. i. a méh velős rákja, egy más esetben egy tisztátalan lábszárfekélyben szenvedő gyermekágyas által, úgy hogy ekképen nemcsak helybenhagyva,

hanem még rendkívül ki is szélesbítve látja eredeti nézetének láthatárát, a mennyiben a még életben lévő szervezetek mindenféle eves váladékai is beleszámítandók lesznek az okok közé. De nem lehet tagadni, hogy az ez irányú, közölt tapasztalatok sokkal felületesebben vannak vázolva, semhogy a kritika következtetni tudjon belőlük. Első sorban fontos lenne tudni, hogy méh velősrákjában, meg az eves fekélyekben szenvedő gyermekágyasok nem szenvedtek-e talán ugyanakkor gyermekágyi lázban is, mert ebben az esetben a gyermekágyi contagionisták a feltételezett eves fertőzésnek a fajlagos ragályt állítanák szembe. Ellenkező esetben az először említett beteg nyilván nagyon ellene szólana a fertőzési felfogásnak, míg a másodiknál magyarázatlan marad, mely közelebbi viszonyban állhattak az eves fekélyek a másik szülőnő hüvelyvizsgálatával, valamint magának a betegnek megvizsgáltatásával.

Hozzátehetem, hogy az idevágó szülőházban gyakran találtunk gyermekágyasokon idült eves lábfekélyeket, a nélkül, hogy valami fertőző hatásukat észleltük volna vagy magukra a betegekre vagy a gyermekágyasokra. És ha Semmelweis dr. nagy súlyt helyez a véleménye szerint sokkal kedvezőbb egészségi állapotára a kizárólagosan bábaoktatásra szolgáló szülőházaknak. mint az orvosképzésre szolgálóknak, akkor gondolja el, hogy élő szervezetek eves váladékai egyenlő mértékben fordulnak elő mind a kétféle intézetben és hogy ha a fertőzés valósággal oly könnyen történnék, mint a hogy ő azt hinni látszik, egy oly nagy intézetben, a minő a bécsi bábaosztály, gyakran, sőt talán mindenkor akadna egy vagy más beteg, a ki elegendő fertőzőforrásul szolgálna arra, hogy a bécsi szülőintézet osztályának egészségi viszonyaiban erősen észrevehető különbséget némileg elenyésztesse vagy teljesen kiegyenlítse.»

A két beteg szülőnő nem gyermekágyi lázban szenvedett; a méh evesedő velősrákjában szenvedő a rák következményeiben halt meg, a csontszúvas fekélyben szenvedőt gyermekágyi láz kiállta után elbocsátottuk.

E két esetre vonatkozó egyéb kételyek eloszlatására szíveskedjék az olvasó e munka 120—121. lapját elolvasni, kezdve a 120. lap 6. során.

Az olvasó emlékezni fog, hogy a gyermekágyi lázat

okozó bomlott anyag eredetének három forrását soroltuk fel. T. i. minden hulla, minden bomlott anyagot termelő beteg és minden bomlásba átment állati szerves élettani termék.

Az orvosok tanítására szolgáló szülőházakban a bomlott anyag származhatik: a hulláktól, a szülőházban levő betegektől és ha nem ügyelnek a tisztaságra, bármely élettani terméktől; így pl. a vér, bomlásnak indulhat a lepedőn s ilymódon gyermekágyi láz keletkezik.

A bábák képzésére szolgáló szülőházakban a fertőzés első forrása elesik, s ez teszi a bábaosztályok kedvezőbb egészségi viszonyainak okát: mert a mennyiben bábaiskolákban eves váladékok elő is fordulnak, ezek még sem fertőzhetnek a bába-osztályon annyi egyént, mint a mennyit az orvosi osztályon az eves váladékok azon bomlott anyagokkal karöltve fertőznek, melyek a hullából kerülnek elő; ha tehát a bécsi bábaiskolán minden időben található volt is egy beteg, a ki a fertőzés forrásául szolgált, ez a forrás még sem volt rá képes, hogy a két osztály egészségi viszonyainak észrevehető különbségét elenyésztesse vagy teljesen kiegyenlítse, mivel ilyen egyének az orvosi osztályon is voltak találhatók, a hol még a hullából eredő bomlott anyagok is közreműködtek.

Számadatok minden kételyt el fognak oszlatni. Bizonyítékul feltüntetjük a két osztály kimutatásait fenállásuktól fogva a chlormosások meghonosításáig.

LXV. TÁBLÁZAT.

Férfi és női tanulók egyenlő számban elosztva.

I. osztály.				II. osztály.			
Év	*Szülések száma*	*Halottak száma*	*Százalék*	*Év*	*Szülések száma*	*Halottak száma*	*Százalék*
1833	3737	197	5·29	1833	353	8	2·26
1834	2657	205	7·76	1834	1744	150	8·60
1835	2573	143	5·55	1835	1682	84	4·99
1836	2677	200	7·47	1836	1670	131	7·84
1837	2765	251	9·09	1837	1784	124	6·99
1838	2987	91	3·04	1838	1779	88	4·94
1839	2781	151	5·42	1839	2010	91	4·52
1840	2889	267	9·24	1840	2073	55	2·65
	23066	1505	6·56		13095	731	5·58

1840 október 10-ikén kelt legfelsőbb elhatározás következtében az összes hallgatók az I., s az összes bábanövendékek a II. osztályra utasíttattak.

I. osztály.
Orvosok klinikája.

Év	Születések száma	Halottak száma	Százalék
1841	3036	237	7·80
1842	3287	518	15·75
1843	3060	274	8·95
1844	3157	260	8·23
1845	3492	241	6·90
1846	4010	459	11·44
	20042	1989	9·92

II. osztály.
Bábák klinikája.

Év	Születések száma	Halottak száma	Százalék
1841	2442	86	3·52
1842	2659	202	7·59
1843	2739	164	5·98
1844	2956	68	2·30
1845	3241	66	2·03
1846	3754	105	2·79
	27791	691	3·38

Ebből a táblázatból láthatja az olvasó, hogy a két osztály halandósága mindaddig egyenlő volt, a míg a férfi és női tanulók mind a kettőre egyenlő számban voltak elosztva, vagyis: mind a két osztályon három forrásból fertőztek; a lényeges halandósági különbség csak akkor kezdődik, a mikor az összes hallgatókat az I., s az összes bábanövendékeket a II. osztályra utasították, vagy más szóval: a bábák osztályán az egyik forrást, t. i. a hullafertőzést eltömték, mely ezután az I. osztályon annál erősebben fakadt.

Ezzel azonban nem azt mondom, hogy a bába-osztály egészségi viszonyai általánosságban is kedvezők. Az olvasó emlékszik, hogy egy szülőház legszerényebb követelményeként azt a kívánságot állítottuk oda, hogy 100 gyermekágyasra 1 haláleset se jusson; hogy a bécsi bába-osztály mily messze áll ettől, azt épen a közölt táblázat mutatja.

Végül azt mondja Levy tanár: «Ezek azok a szemlélődések, melyek, Semmelweis dr. kisérletei felett gondolkozva, erőt vettek rajtam s a melyeket egyelőre csak előleges itéletem gyanánt óhajtanék tekintetni, s a melynek foglalatja az, hogy felfogása nem elég tiszta s tapasztalatai nem látszanak elég biztosaknak ahhoz, hogy belőlük tudományosan megokolt eredményeket vezethessen le.»

Nem tehetek egyebet, mint hogy Levy tanárnak e munka szorgalmas tanulmányozását ajánljam és nem kételkedem benne, hogy ő is elérkezik ahhoz a megyőződéshez, hogy ama

rettentő badarság helyett, melyet eddig a gyermekláz keletkezéséről tanítottak, egy biztos tapasztalatokon nyugvó, tiszta, tudományos épületet emeltem, melynek nincs semmi egyébb hiánya, csak az általános elterjedés, hogy azon áldásos hivatását, mely feladatát teszi, betölthesse.

Mielőtt a Levy tanárral folytatott levelezésre visszatérnék, helyénvaló lesz Dietl, krakói tanár levelét ismertetnem; egy később érintendő ügyben fordultam hozzá a szükséges felvilágosításokért. Dietl tanár, minek utána azokat megadta, még egyébről is írt, s épen ezt óhajtom nyilvánosságra hozni. Azt irja:

«Utazásaim közben mindenfelé hallom említeni, hogy Önnek a gyermekágyi láz keletkezését illető nézeteit nagyon méltányolták a szülőházak építésénél, és hogy úgy a betegeket, mint az orvosokat gondosan elkülönítették, s főleg az utóbbiaknak a hullákhoz való közét betiltották, mint pl. Kopenhágában. Milyen eredménynyel, ezt természetesen e perczben nem tudom.

Közvetlen kérdezősködések ezen intézetek orvosi főnökeinél a kivánt felvilágosításokat meghozhatnák Önnek.

Általában kevesebbet hallani mostanában a pusztító gyermekágyi láz járványokról.

Talán azon intézkedések szem előtt tartása okozza ezt, melyek az Ön tapasztalatain nyugszanak, a nélkül, hogy azt az illetők önmaguk és a nyilvánosság előtt be akarnák vallani.

Az igazság kiderítése bizony megérne egy földkörüli utat.»

Krakó, 1858. IV. 28.

Térjünk most vissza Levy tanárhoz.

Levynek választ irtam s igyekeztem minden kételyét elosztalni s végül megjegyeztem, hogy nékem fontosabb tudni azt, a mit mostanában, tíz évi megfigyelés után tart igaznak, mint ismerni tíz év előtt táplált kételyeit.

Mivel hosszabb időn nem jött válasz, ujra irtam.

Ebben a levelemben megirtam, hogy ismeretes előttem, mily nagy mértékben pusztított a gyermekágyi láz annakelőtte a kopenhágai szülőházban, melynek fenmaradását is veszélyeztette (L. 193. lap 13. sor). Megirtam Levynek, mit irt Dietl

tanár a kopenhágai szülőházról és hogy Braun tanár mit mondott róla.

Braun tanár ugyanis ezeket mondja: «Minthogy ez a legpompásabb és a legfigyelemreméltóbb módon épült uj szülőház, melyben mindent megtettek, hogy a gyermekágyi láznak utját állják, ezért legyen szabad rövid vázlatot adni róla, azzal a megjegyzéssel, hogy ezen új épületben Levy vezetése alatt még soha sem ütötte fel gyermekágyi láz-járvány a fejét.» Ezt azzal a kérdéssel toldottam meg: gondolja-e Levy, hogy a gyermekágyi láz keletkezése felőli kifejtett nézetem befolyással volt a gyermekágyi láz elhárítására tett intézkedésekkel s hogy ezeknek tulajdonítja-e az egészségi állapot megjavulását?

Erre a következő feleletet kaptam.

Kopenhága, 1858 szeptember 21.

«Tegnapelőtt kaptam meg f. hó 16-dikán kelt becses levelét; sürgetése köteleségemmé teszi, hogy még ma válaszoljak.

Mindenekelőtt jelentenem kell, hogy Öntől a májusban írt levelemre választ nem kaptam s így csak tegnapelőtt érkezett leveléből értesülök róla, hogy levelemet pontosan megkapta. Ennek tudatában azonban be kell vallanom, hogy nem igen tudom megérteni, hogy teheti fel Ön e kérdést hozzám «hogy az Ön nézetei következtében, melyeket a gyermekágyi láz keletkezéséről vall, történtek-e a kopenhágai szülőházban a változtatások s hogy mily eredménynyel?» Az Ön nézete a gyermekágyi láznak keletkezéséről főleg a hullafertőzés következtében, még ha ismeretes is lett volna előttem akkoriban, nem gyakorolhatott volna semmiféle befolyást szülőházunk átalakítására és egészségügyi ujjászervezésére, a mint hogy egyáltalán nem vagyok képes belátni, milyen befolyást gyakorolhatnának bármiféle intézet b e r e n d e z é s é r e.

Mint elővigyázati rendszabály bevehető ugyan az intézet ü g y k e z e l é s é b e, hogy ügyelni kell a hullaanyagoknak vizsgálat utján való átvitelére a gyermekágyasokra; az intézet egyébb berendezéseire azonban nem tudnám valamelyes befolyását is.

Hogy magam hogyan fogtam fel az Ön nézetét, azt hiszem, elég tisztán kifejtettem. És ha Ön figyelmet fordított közleményemre, akkor emlékezhetik, hogy a contagionisták

lelkiismeretessége iránt való tiszteletből már régen, még mielőtt az Ön nézetei napfényre kerültek, védekezni törekedtem a gyermekágyi hullák által való fertőzés ellen.

Hogy később az Ön nézete iránt való tiszteletből nem gyermekágyi hullák bonczolatánál is óvatosabbakká lettünk mint azelőtt, megadom; de ezeket mégis csak mi magunk végezzük, míg a gyermekágyi lázban elhaltak bonczolatához idegen segélyt veszünk igénybe.

Hogy ezen elővigyázatossági rendszabályoknak mennyi a részük az intézet egészségi viszonyainak megjavulásában, ki nem számítható, mivel egyidejüleg igen fontos változtatásokat léptettünk életbe az építkezés és igazgatás terén.»

Ki ne emlékeznék, pártatlan, e levél olvasása közben Dietl tanár szavaira: «Általában kevesebbet hallani mostanában a pusztító gyermekágyi láz járványokról. Talán azon intézkedések szem előtt tartása okozza ezt, melyek az Ön tapasztalatain nyugszanak, a nélkül, hogy azt az illetők önmaguk és a nyilvánosság előtt be akarnák vallani.»

Ha Levy tanár azt mondja, hogy ki nem számítható, mennyiben járultak ezen elővigyázatossági rendszabályok az intézet egészségi viszonyainak javulásához, mivel egyidejüleg igen fontos változtatásokat léptettek életbe az építkezés és az igazgatás terén, mégis csak bizonyos dolog, hogy az építkezési és igazgatási változtatások a kopenhágai szülőházban nem másították meg az atmosphærikus, kosmikus, tellurikus viszonyokat Kopenhága városában, hogy ennek következtében e szülőházbéli gyermekágyasok előbbi nagy halandóságát nem atmosphærikus befolyások okozták, vagyis hogy az nem járvány volt.

És ha az oly rendszabályok következtében, melyeknek az a czéljuk, hogy az egyének szervezetébe ne vitessenek be kívülről bomlott anyagok, megjavul valamely szülőház egészségi állapota, akkor az bizonyíték az én tanításom helyessége mellett a gyermekágyi láz keletkezéséről és elhárításáról.

Tilanus C. B. levele, Amsterdamból, így hangzik:

«Kötelességemnek ismerem, hogy a tudomány érdekében közöljem Önnel tapasztalatokon nyugvó nézeteimet szülőintézetekben fellépő láz járványszerű viselkedéséről, s ezekben válaszoljak az Ön Stendrichs dr. által közvetített kérdésére.»

Húsz éven keresztül, mely alatt az idevaló intézet főnöke voltam, a legszorgosabban tettem a dolgot vizsgálat tárgyává és nem találtam indító okot rá, hogy eltérjek nézetemtől, melyet mások is valottak itt előttem, hogy t. i. ezen betegség elterjedése és tartama a gyermekágyasok közt — mely epidemikus atmospærikus okokból, főleg a tél és tavasz változékony időjárásából eredő constitutio annua okából ered — egyenesen a ragályosság rovására irandó.

Meggyőződésem egyfelől azon alapszik, hogy a betegség — világosan kimutathatólag — egy már a szülés alatt, sőt esetleg még a felvétele előtt megbetegedett s nemsokára rá elpusztult egyéntől is eredhet, valamint azon, hogy a betegség átvihető az olyan egészségesekre, a kik egyidejűleg vagy nem sokkal azután szültek, hogy a balsejtelmű betegség diagnostizáltatott. Másfelől a járvány gyors befejeződését jelezte, ha a szülések nehány napig megkevesbedtek vagy teljesen kimaradtak s a betegeket el lehetett különíteni, úgy hogy ápolásukat oly személyek vették át, a kik teljesen távol maradtak egyéb szülésektől és új gyermekágyasoktól.

Magától értetődik, hogy ily tapasztalatok beszerzésére aránylag kicsiny intézetek egyedül alkalmasak (a miénkben évente átlag 400 szülés fordúl elő) s ez magyarázza meg, ha nem tévedek, azt is, hogyan tarthatta fenn magát oly sokáig az ellentétes nézet a nagy intézetekben annak daczára, hogy semmi sem szól sem az elméletben, sem a hasonló való esetekben, a ragály-közvetítés magyarázata ellen. Legfeltűnőbb a gyermekágyi ragály hasonlatossága a genyedési lázzal és a genyatmosphærával, mely sebészi betegekkel zsúfolt termekben a frissen sebesülteket fenyegeti. Az épenszülteket pedig, élettani állapotukban is, frissen sebzetteknek tekinthetjük.

A mi a hulla-ragályt, mint kórokozót illeti, ebbeli nézetéhez teljes meggyőződéssel csatlakozom. Régebbi években nehány esetben kimutattam ezt a kór-okot, s azóta a legszigorúbb rendszabályokat követem, hogy elejét vegyem a szerencsétlenségnek.

A tanársegéd s a hallgatók, kik vizsgálatokat végeznek és szüléseknél segédkeznek, kötelesek magukat távoltartani a boncztani foglalatoskodásoktól. A gyermekágyi lázban elhaltak boncolatát, az orvosi vagy sebészi osztály egyénei végzik,

legfeljebb azoknak engedjük meg, hogy részt vegyenek abban, a kik nem sorosak a következő napokon, de ezeknek is csak a leletet szabad megnézni s szigorúan meg van tiltva nékik kezeiket bemocskolni. Meggyőződésem, hogy a gondjainkra bízott emberiséget nem szabad áldozatul ejtenünk a tudásszomjnak, melyet előbb vagy utóbb, de a maga idején úgyis ki fognak elégíthetni.

Hogy az ártalmakat csökkenteni lehet chlormészoldattal való szorgos tisztálkodás által, megengedem (mi is használtatjuk úgy az intézetben a betegápolók által, miként a bonczoló-asztal mellett), de teljesen nem lesznek elenyésztethetők ezen eljárással.

Nem ismerjük a hullaméreg természetét és nem tudhatjuk, hogy fertőtlenítő szereink képesek-e elroncsolni. A tapasztalat semmiképen sem szól e mellett, ha meggondoljuk, hogy sem a gyermekágyi lázat, sem a genyedési lázat vagy a kórházi üszköt nem tudjuk elfojtani a szobák tisztítása által és chlorgőzölögtetéssel, ha csak a fertőzött helyiségeket nem hagyják el rögtön több időre s nem teszik ki szakadatlan légáramlásnak.

Végül örvendek tudathatni, hogy ezen a télen, miután Stendrichs dr. úr levelét megkaptam, intézetünk gyermekágyasainak egészsége nagyjában kedvező volt, úgy hogy csupán egyes, szórványos lázeseteink voltak. Novembertől februárig 133 szülőnő közül 2 halt meg. Deczember havában, a téli hideg beálltakor, járványosnak igérkezett a betegség, minthogy 5 frissen szültet lepett meg 3 nap alatt; ezek azonban erélyes lobellenes eljárásra szerencsésen meggyógyultak. Azóta itt az időjárás hat héten keresztül állandóan hideg maradt, de később már nem mutatkozott. Ilyen állandóan egyforma időjárás ritka a mi vidékünkön, főleg tavasszal. Tavaly januártól áprilisig tizenkét haláleset fordult elő, májustól szeptemberig egy sem, októberben kettő.

A szülések az utóbbi hónapokban meglehetősen eloszolva fordultak elő, úgy hogy zsúfoltságról szó sem volt s a helyiségek változtatása, melyet az utóbbi években annyira szorgalmaztam, hogy rendes körülmények közt csak felerészben töltöttük meg az ágyakat, rendszeresen megtörtént.

Azzal a kivánsággal zárom soraimat, hogy bár az Ön

fáradozásai az emberiség érdekében megdöntenék az ezen betegség ragályos volta és a hullaméreg ártalma iránt való hihetetlenséget, melynek csak az utóbbi időben is szószólója akadt a különben derék rotteraui Kiwisch-ben, a kinek az a kijelentése, hogy gyakran segédkezett közvetlenül bonczolatok után szülőnőknek és gyermekágyasoknak, bizony borzalmasan hangzik s egyúttal tapasztalatlanokat elszánt hanyagságra ösztönöz. Sajnos, még mindig marad elég ártalmas befolyás, melyek a gyermekágyasok általános hajlamosságánál fogva előidézni képesek a betegséget s a melyekkel szemben tehetetlenek vagyunk ; bizony senkinek sem lesz oka hinni, hogy mai nézeteink mellett könnyü dolog lenne ezen ártalmak kiirtása.»

Amsterdam, 1848 márczius 9-én.

Skoda tanár a bécsi tudományos Akadémiában előadást tartott e czímmel: «A Semmelweis dr. által felfedezett valódi okáról a bécsi szülőházban szerfelett gyakran előforduló gyermekágyi megbetegedéseknek és azoknak a rendes számra való leapasztásának módjairól.» A császári Akadémia ezt az előadást felvette üléseinek jegyzőkönyveibe s az 1849-iki évfolyam októberi füzetéből különlenyomatot is készíttetett. Egyidejűleg nekem és Brücke tanárnak, az Akadémia rendes tagjának, 100—100 frtra utalványt adott az állatkisérletek folytatására.

Brücke tanár a mennyiségtani és természettudományi szakosztály október 31-iki ülésén a következő jelentést tette :[1]

«Mult ősszel a t. Szakosztály Skoda r. t. úr indítványára felszólítva, hogy Semmelweis Ignácz dr. úrral, tekintettel az általa felállított nézetre a gyermekágyi láz keletkezését illetőleg, állatkisérleteket végezzek s e végből mindegyikünknek 100 frtra szóló utalványt adott át. Semmelweis dr. úr ennek következtében a tavasz és nyár folyamán nagy buzgósággal és nagy lelkiismeretességgel fogott a kisérletekhez s velem együtt végezte az állatok bonczolatát. Ezek azonban mindeddigelé csak kétes eredményekkel jártak, s magamra nézve az lett a meggyőződésem, hogy az állatkisérlet nem alkal-

[1] Sitzungsbericht der mathematisch-naturwissenschaftlichen Classe, 1850-iki évfolyam, 11. kötet, 3, füzet. 291. lap.

mas mód arra, hogy ezen nagyfontosságú és mindenki előtt, kinek szemében az emberi életnek még némi értéke van, oly felette érdekes tárgy iránt táplált kételyeket eloszlassa, hanem hogy ez csak hasonló úton szerzett tapasztalatok további gyűjtése útján lesz lehetséges, a mint ezt Semmelweis dr. úr az idevaló szülőházban, minden emberbarát számára oly örvendetes módon cselekedte.

Erre való tekintettel s egyetértőleg Semmelweis dr. úrral, ki e napokban elhagyta Bécset, hogy lakóhelyét Pesten üsse fel, ezennel a császári tudományos Akadémiának az 1849 október 31-én keltezett 100 frtról szóló utalványt visszaszármaztatom.»

A bécsiekhez hasonló tapasztalatokat azóta még két más intézetben szereztem, munkámban mások hasonló tapasztalatát is összeállítottam; ezért úgy vélem, hogy ezen tapasztalatok teljes erejű bizonyítékai következtében az állatkisérleteket ma már feleslegeseknek mondhatom.

Skoda tanár a következőket mondta előadásában: «A dolgok rövid időn belül való tisztázására alapos kilátást nyujtott az a körülmény, hogy a prágai szülőházban időközönkint szintén nagyszámú megbetegedések fordúltak elő, melyeknek a látszat szerint ugyanazok voltak az okai, mint voltak Bécsben. Felszólítást intéztem tehát a prágai szülőházhoz a chlormosások meghonosítására.

A prágai intézettel ezen felszólítás következtében megindult tárgyalások során azonban felülmaradt az a nézet, hogy a gyermekágyi láz-megbetegedéseket járványos befolyások idézik elő s úgy látszott, hogy a chlormosásokat mindaddig vagy egyáltaljában nem, vagy pedig a kellő komolyság híjjával végezték!!

Skodá-nak ezen nyilatkozata Scanzoni-t és Seyfert-et igazoló nyilatkozatra késztette.»[1]

Minthogy a chlormosások eredményessége nem engedett benne tovább kételkednem, hogy mi az oka a gyermekágyi láznak, abbeli igyekezetemben, hogy az emberiséget oly gyorsan, a mennyire lehetséges és annak oly nagy részét, a minőt lehetséges, részesévé tegyem e jótéteménynek, elhatároztam,

[1] Vierteljahresschrift für die praktische Heilkunde, herausgegeben von der medicinischen Facultät zu Prag. VII. évfolyam. 1850. 2. kötet.

hogy Prágába is kiirok, jóllehet a bécsi cs. és k. Orvos-egyesület folyóirata már közölte a dolgot; de tudtam, hogy a prágai szülőház, akár csak a bécsi, sokat szenved a gyermekágyi láztól. De vajjon lehetett-e ez másképp? Hiszen a prágai orvosi iskola ép annyira ápolja a boncztant, mint a bécsi. Ha pedig a dolog beválik Prágában, a mint remélhető is volt, akkor nem állhattunk vala már messze tőle, hogy az emberiség megszabadul ez ostorától, mely már oly sok időn át kinozta.

De mivel ezen igazság elismerése az azelőtt öntudatlanul elkövetett vétkek egyidejű beismerésével járt volna, egy elismert nevű férfiúra véltük ügyünket legczélszerűbben reábízhatni, a kinek szintén nem kellett a közvetlenül érdekeltekhez fordulnia. Ezért Nadherny-nek irt Skoda, egy férfiunak, kinek érdemei a prágai orvosi fakultás fejlesztése körül elegendő szavatosságot nyujtottak, hogy magáévá fogja tenni a dolgot. Nadherny Skoda levelét, miután sikertelenül közölte a prágaikkal, vejének, Kiwisch tanár udvari tanácsoshoz küldte Würzburgba, a ki, mint maga mondja el egyik nyilvános közleményében, melyet később még birálat tárgyává fogunk tenni, a levél hatása alatt kétszer jött el Bécsbe, hogy az ügyet velem megbeszélje.

Azonban hallgassuk meg, mit mond Scanzoni. Scanzoni azt mondja: «Skoda tanár az emlitett közleményben legelőször is kifejti a tényeket és a következtetéseket, melyeknek egybevetéséből került ki Semmelweis dr. felfedezése. Az előadásnak az a része egyébiránt is sokkal kevesebb ujat mond, semhogy szükségesnek látnám bővebb fejtegetésekbe bocsátkoznom felette; mert az orvosi közönség nagyobb része előtt valószinűleg ismeretes lesz, hogy a köztudat szerint a szülőházakban gyakoriabbak a megbetegedések és a halálesetek, mint azokon kivül.»

A tények ugyan nem ujak, de a következtetések, melyeket a tényekből vonok le, ujak; minthogy tény, hogy a szülőházakban gyakoriabbak a megbetegedések és a halálesetek, mint kivülük, ezért ebből a régi tényből azt az új következtetést vonom le, hogy a szülőházak nagyobbszámú megbetegedéseit és haláleseteit nem okozhatják atmosphærikus befolyások, mert a szülőházon belőli és kivüli gyermekágya-

sok egyforma atmosphærikus befolyásoknak vannak szükségkép kitéve, következésképen egyforma számban kellene megbetegedniök és meghalniok. És ha Scanzoni és az epidemikusok légiója ezen tények daczára is atmosphærikus befolyások által keletkeztetik a gyermekágyi lázat, úgy ez csak azt bizonyítja, hogy e nézetük és a tények közt fennálló ellenmondás gondolkozásuk hiánya miatt még nem jutott tiszta öntudatukra, avagy ha felismerték az ellenmondást, akkor ennek daczára is megmaradtak a járványos gyermekágyi láz hitelesített tévedése mellett, mert jobbat nem tudtak helyébe tenni.

Scanzoni azt mondja: «Skoda figyelmeztet továbbá a bécsi kórház két szülészeti klinikájának betegedési és halálozási viszonyaira; kitűnik ezekből, hogy a halálesetek száma az orvosok klinikáján 1847 juniusig állandóan, sőt 1846-ban ötszörte nagyobb és hat év alatt átlag háromszor akkora volt, mint a bábaképző osztályon.»

Az olvasó emlékezni fog, mely új következtetéseket vontam én le ebből e régi tényből; ez a régi tény adta kezemre az összes eszközöket az eddigelé érvényben állott gyermekágyi láz kóroktana ellen viselt hadjáratomban; ez a régi tény mutatja, hogy ha az I. táblázatban feltüntetett időszak alatt három gyermekágyas halt meg az I. szülészeti klinikán, nem is számítva a máshová áthelyezetteket, akkor egyikükre nézve sikerült, de a másik kettőre már nem, a gyermekágyi láz eddigi kóroktanában megtalálni az kórokozó momentumot. Ez a régi tény győzött meg róla, hogy a gyermekágyi láz eddigi kóroktanán kivül kell lennie egy másiknak is; én kerestem azt és megtaláltam.

Scanzoni továbbá azt mondja: «Semmelweis dr. azon tény ismerete mellett, hogy bomlott állati anyagoknak a vérre hatása következtében pyæmia keletkezik, arra a gondolatra jött, hogy a szülőházbeli gyermekágyasok gyakori megbetegedéseit ilyen anyagoknak a nemi szervekre való átvitele okozhatja s az ilyen fertőzést akkép gondolja lehetőnek, hogy saját maga és tanítványai kezén ilyen deletær anyagok tapadnak s a vizsgálat alatt az egyének nemi szerveire vitetnek át. Ezen nézet mellett szólnak a bábaosztálynak lényegesen kedvezőbb betegedési viszonyai, a hol a bábák sohasem foglalkoznak hullavizsgálatokkal, valamint az a körülmény, hogy a megbetege-

dések száma gyarapodott, ha a tanársegéd és a hallgatók a bonczoló helyiségeket gyakrabban látogatták.

Nézetei helyességét kipróbálandó, 1847 májusának vége felé Semmelweis dr. úgy intézkedett, hogy mindenki minden vizsgálat előtt, melyet terhes, szülő vagy gyermekágyas nőn vitt véghez, chlorvízzel tartozott kezét megmosni. Erre a rendeletre a hallgatók osztályán fekvő gyermekágyasok egyszeriben nem betegedtek meg nagyobb számmal, mint a bábák osztályán fekvők.»

Bizonyos, hogy valamely rendszabálylyal — melylyel mást se lehet elérni, mint a kézhez tapadó bomlott anyag elroncsolását — egy osztály halandóságát 45-re lehet lenyomni 3556 gyermekágyas közt, a melyen azelőtt egy év kivételével hat esztendőn keresztül a halandóság kevesebb gyermekágyas mellett 237 és 518 halott közt ingadozott (lásd az I. táblázatot, a 78. lapon), s ezzel kétségtelenül be van bizonyítva, hogy a bomlott anyag volt a nagy halandóság oka. 1841-ben meghalt 192, 1845-ben 196, 1844-ben 215, 1843-ban 229, 1846-ban 414, 1842-ben 463 gyermekágyassal több halt meg mint 1848-ban, a mikor az egész éven át magam ügyeltem fel a chlormosásokra.

Scanzoni azt mondja: «Semmelweis dr. felfedezésének történelmi fejlődése és vázolása után Skoda tanár áttér ama rendszabályokhoz, melyek szükségesnek látszanak Semmelweis dr. felfedezésének kétségenkivül helyezésére.» Ezekhez a rendszabályokhoz tartozik az a levél is, melyet Skoda Nadherny-hez intézett.

Scanzoni azt mondja: «Skoda tanár azt állítja, hogy felszólítást intézett volna a chlormosásoknak megkezdésére a prágai szülőházban; ez azonban, a mennyire én tudom, sem az ő, sem Semmelweis dr. részéről nem történt az ügy fontosságához méltó módon; én legalább a Semmelweis dr. ajánlotta rendszabályról mindig csak közvetve, olyan orvosoktól értesültem, kiket történetesen Bécsből Prágába vitt az útjuk. Közvetlen levélbeli felszólítás az említett két orvostól, a mennyire én tudom, sohasem érkezett a prágai szülőintézet főnökeihez.»

Az olvasó tudni fogja, mit tartson Scanzoni e kijelentéséről, ha összeveti azzal, a mit erre vonatkozólag mondtam. Skoda azon kijelentésével szemben, hogy «úgy látszik, a

chlormosásokat mindeddig vagy egyáltaljában nem, vagy pedig a kellő komolyság híjjával végezték», azt állítja Scanzoni, hogy rövidesen a bécsi szülőházban tett tapasztalatokról való értesülés után Prágában is bevezették a chlormosásokat és pontosan ügyeltek rá, hogy a hallgatók gondosan végezzék, a mit mindazok jóvá tudnak hagyni, a kik abban az időben a prágai klinikát látogatták.

Hogy megczáfolja Scanzoni azt az álhírt, mely szerinte Bécsben el volt terjedve, hogy épen az ő tanársegédsége idején volt a halálozási arány feltünően kedvezőtlen, a mely kedvezőtlen arányt az említett álhír annak tudott be, hogy Scanzoni a Semmelweis-féle chlormosásokat elmulasztja teljesíteni; hogy tehát megczáfolja Scanzoni azt az álhírt, közzéteszi a prágai szülőháznak havi kimutatásait 1847 május 1-jétől 1848 augusztus 31-kéig, tehát 15 hónapról, a mely idő alatt csak négy és fél hónapig használtak chlormosásokat.

Ezekből a kimutatásokból kitűnik, hogy 15 hónap alatt 2721 gyermekágyast ápoltak, kik közül meghalt 45, tehát 1·6 százalék, míg a bécsi I. szülészeti klinikán 1847 juniusától 1848 áprilisáig, a mely idő alatt felügyeletem alatt megszakítás nélkül végeztük a chlormosásokat, 2·5 volt a halálozási százalék; ekképen a prágai szülőházban ápolt gyermekágyasok halálozási aránya, jóllehet tiz és fél hónapon át nem végezték a chlormosásokat, 0·9 százalékkal kedvezőbb volt, mint a bécsi szülészeti klinikán, a hol megszakítás nélkül magam ügyeltem fel rájuk.

Scanzoni azt meséli továbbá, hogy a kórházba áthelyezett gyermekágyasok közül is még 41-en meghaltak; ha már most ezt a számot a szülőházban elhaltak számához hozzáadjuk, előáll halálozási arányként 86 halott 2721 gyermekágyas közül, vagyis 3·1 százalék.

«Hogy e tekintetben is — írja tovább Scanzoni — összehasonlítás történhessék a bécsi és prágai szülőház eredményei közt, kívánatos lenne, hogy a bécsi intézet is nyilvánosságra hozza, hogy egyáltalán-e, s ha igen, mennyi gyermekágyast helyeztek át a kórház más osztályaira. De még abban az esetben is, ha nem történtek volna áthelyezések, a mi már azért sem valószinű, mivel Skoda tanár maga említi, hogy a megbetegedett gyermekágyasokat időnkint a szülőházból átvitték

a kórházba, akkor is a mi halálozási arányunk is csak 0·6 százalékkal kedvezőtlenebb a bécsi klinikáénál, mely az elfogulatlanok szemében sokkal lényegtelenebb különbség, semhogy az intézetünkben működő orvosok ellen szemrehányásokra, gyanusításokra és vádakra jogosítana fel.»

Biztosíthatjuk Scanzoni-t, hogy a Skoda által említett áthelyezések a chlormosások előtti időkre esnek; hiszen Skoda épen annak a bizonyítékául hozza fel őket, hogy az I. szülészeti klinika halandósága a chlormosások előtti időben nagyobb volt, mint a hogy azt a kimutatások tüntetik fel, mivel időnkint tömeges áthelyezések történtek, miáltal a kimutatásokban közölt halálozási arány kedvezőbbnek tűnt fel, mint a minő a valóságban volt; a chlormosások behozatala után alig nehány egyént helyeztünk át, épen csak azokat, kik állapotuknál fogva a többiekre nézve veszélyesek lehettek; Scanzoni meglehet róla győződve, hogy rövidesen lelepleztek volna, ha az I. szülészeti klinika haláleseiteinek kevesbítésére küldözgettem volna el a beteg gyermekágyasokat s a kevesbedést a chlormosások hasznának tudtam volna be.

Hogy mértéket adjak az olvasó kezébe, melylyel a Scanzoni közölte kimutatásokat meg tudja bírálni, nehány idevágó dolgot ismételnünk kell.

Az olvasó emlékezni fog rá, hogy erre a kérdésre: ha a rendszabályok megtartása folytán az összes külső fertőzéses esetek elhárittattak, hány gyermekágyas fog még mindig elháríthatlan autoinfectio következtében meghalni? — azzal feleltünk, hogy e tekintetben saját tapasztalataink nem engednek biztos kijelentéseket, hanem azt hisszük, hogy a bécsi szülőháznak azon időről szóló kimutatásai, a mikor az orvosi tudomány nem állott boncztani alapon, alkalmasak reá e pontra felvilágosítást adni. Ebben a 39 évben 25 esztendő fordul elő, mely alatt 100 gyermekágyas közül nem halt meg 1. (L. a XVII. táblázatot. a 122. lapon és a XXIV. táblázatot a 183. lapon).

2 év alatt ugyanis 400 gyermekágyas közül 1 halt meg, 2 év alatt 300 közül 1, 8 év alatt 200 közül 1 és 13 év alatt 100 gyermekágyasra 1 haláleset sem jutott.

Nem támasztunk tehát szigorú igényeket valamely szülőházzal szemben, ha azt követeljük, hogy a benne ápolt gyermekágyasok közül ne haljon meg 100 közül 1.

Ha már most Scanzoni kimutatásaiból az derül ki, hogy a prágai szülőházban a felsorolt 15 hónap alatt 3·1 százalék volt a gyermekágyi lázban elhaltak száma, akkor be van bizonyítva, hogy a prágai szülőházban külső fertőzések történtek és ha Scanzoni azt mondja, hogy ugyanabban az időben Bécsben a chlormosások daczára is hasonló volt a halandóság, akkor emlékeztetnünk kell az olvasót, hogy akkoriban a chlormosások alkalmazása mellett is számos külső fertőzéses esetünk volt, mivel még annyira tájékozatlanok voltunk, hogy egy velős-rákos méh vizsgálata után nem mostuk meg kezünket chlorral; nem különítettük el a szuvas térdű beteget és sajnos a tanulók sem végezték elegendő pontossággal a chlormosásokat. A bécsi szülőházban azon idő alatt, míg az orvosi tudomány nem állott boncztani alapon, 39 év közül 25 alatt nem halt meg 1 gyermekágyas 100 közül; 7 év alatt 100 gyermekágyas közül meghalt 1, 5 év alatt 2, 1 év alatt 3 és 1 év alatt 100 közül 4; az orvostan boncztani alapra kerülése következtében a halálozás oly mértékben fokozódott, hogy az egészében vett szülőház halandósága évente 12%-ot is elért, az I. klinikáé magáé 15%-ot, s ugyanitt volt olyan hónap is, melyen 31%-ra hágott.

A prágai orvosi iskola ép úgy állott boncztani alapon, mint a bécsi; hogyha ez a boncztani alap oly sok szerencsétlenség forrása volt a bécsi szülőházban, akkor annak Prágában is úgy kellett lennie; mert a természet törvényei ugyanazok Bécsben is, Prágában; természetes folyomány tehát, hogy a prágai szülőháznak szomorúbb időket is kellett látnia, mint a minő az a 15 hónap volt, melyről Scanzoni kimutatásai szólnak. A prágai szülőház is ép úgy, mint a bécsi, orvosi és bábaklinikára van felosztva és bizonyos, hogy Prágában ugyanaz a tény volt észlelhető, mint Bécsben és Strassburgban, hogy t. i. ugyanazon intézet két osztályán feltünően eltérőek voltak az egészségi viszonyok és pedig az orvosi klinika hátrányára, ha csak a rendszeresen folytatott áthelyezések ki nem egyenlítették volna a különbséget.

Állításunkhoz, hogy a prágai szülőháznak szomorúbb időket is kellett megérnie, mint a minő az a 15 hónap volt, melyről Scanzoni kimutatásai szólnak, nem kell más bizonyíték, mint az, hogy a bécsi klinikán is így állott a dolog.

Felesleges módon Scanzoni elmondja szülészeti tankönyvében, micsoda nagyszerű tapasztalatokat tett ő a prágai szülőházban a gyermekágyi láz esetek számát illetőleg; ezek a tapasztalatok olyanok, hogy azokat csak egy oly szülőházban lehetett tenni, melyet, akár csak a bécsit, kimélet nélkül irtott a gyermekágyi láz.

Mielőtt azonban Scanzoni nagyszerű tapasztalataira rá térnénk, szükséges, hogy ama lobok beosztását, melyek véleménye szerint a gyermekágyi lázban előfordulnak, megbirálás alá vegyük.

Scanzoni a gyermekágyi lobokat felosztja először is olyanokra, melyek vérbomlás nélkül folynak le, s ezeket szerinte a gyermekágyi láz név nem illeti meg, azonban, ha a betegség folyamán felszívódnak a lobos termékek, gyermekágyi lázzá lehetnek az által, hogy felszívódásuk következtében vérbomlás áll be. Ide tartoznak az endometritis, a metritis, a metrophlebitis puerperalis, a metrolymphangoitis, a peritonitis puerperalis, az oophoritis peritonealis, az oophoritis parenchymatosa, a pubitis puerperalis, a colpitis puerperalis és azok a lobok, melyeket vérbomlás előzött meg. Ezek az esetek teszik a tulajdonképeni gyermekágyi lázat, s idetartozik a hyperinosis, a pyæmia és a gyermekágyasok vérbomlása.

S jóllehet úgy a kórágyon, mint a bonczoló asztalon észleltettek esetek, melyek bár a hyperinosis, mások, melyek a pyæmia, s ismét mások, melyek a vérbomlás alakjának felelnek meg, valamint olyanok is, melyeket a három nevezett alak egyikéhez sem sorolhatni és Scanzoni szerint azokhoz a lobokhoz tartoznak, melyek nem gyermekágyi lázak: mégis bizonyos, hogy ezek valamennyien felszívódási vagy a rendes nyelvhasználat szerint gyermekágyi lázak, mivel mind bomlott anyag felszívódása következtében jön létre; hogy azonban a felszívódott bomlott anyag miért keletkezteti, hol azt az alakot, melyet hyperinosisnak, hol azt, melyet pyæmiának, hol pedig, melyet vérbomlásnak nevezünk, máskor pedig az ezek alá nem csoportosítható formákat: azt, miként már kijelentettük Levy tanár kételyeinek magyarázata közben, nem tudjuk. Talán a felszívódott anyag kisebb vagy nagyobb rohadási fokától függ, talán a szervezet reagáló képességétől, talán egyéb okoktól. Csak egyet tudunk biztosan, hogy ezen esetek

mindegyikében bomlott anyag kerül felszívódásra, mely a vért, hol szemmelláthatólag, hol pedig érzékeinknek hozzáférhetlen módon megbontja, s hogy a vérbomlás következtében gyulladások állanak be. Hogy pedig a bomlott anyag valósággal felszívódik azokban az esetekben is, melyekben a vérbomlás nem észlelhető s melyeket ez okból nem ismer el Scanzoni gyermekágyi lázaknak, ezt a chlormosásokkal sikerült elháríthatásuk igazolása.

1841-ben 192, 1845-ben 196, 1844-ben 215, 1840-ben 229, 1846-ban 414, 1842-ben 463 gyermekágyassal több halt meg, mint 1848-ban, a mikor a chlormosásokat már alkalmaztuk és ez az 1709-czel több halott gyermekágyas nem lehetett mind hyperinosis, pyæmia és vérbomlás esete, hanem volt köztük bizonyára olyan is, a melyben érzékelhető vérbomlás nem volt tapasztalható; pedig ezeket a chlormosások segítségével sikerült elhárítani; bizonyítékul szolgál ez arra, hogy ezek az esetek is mind bomlott anyag felszívódása következtében jöttek létre, következésképen felszívódási vagy gyermekágyi láz-esetek voltak.

Kérem az olvasót, ne legyen türelmetlen, ha folyton újra visszatérek az I. szülészeti klinika megjavult egészségi viszonyaira; a chlormosások eredményessége az a szikla, a melyen ellenfeleim megtörnek.

Minekutána a chlormosások hatékonyságával bebizonyítottuk, hogy a gyermekágyban előálló gyulladások, melyeket Scanzoni nem ismer el gyermekágyi láznak, azonosok azokkal, melyeket olyanokként elismer, visszatérünk azokra a nagyszerű tapasztalatokra, melyeket Scanzoni Prágában az észlelt gyermekágyi láz-esetekre vonatkozólag tett.

Scanzoni egyik folyamodványában, melyet 1849 márczius 29-én adott be a cseh tartományfőnökséghez, több mint öt esztendei szolgálatáról szól a prágai kórházakban. 1850 novemberében kezdte meg tanító működését Würzburgban, vagyis Scanzoni hét évig szolgált Prága kórházaiban. Hogy hány szülés fordult elő ezen hét esztendő alatt Prágában, nem tudom; ha azonban tíz hónapot veszünk alapul a Scanzoni által közölt tizenöt közül, akkor feltehető, minthogy 1847 junius 1-sejétől 1848 május utolsó napjáig 2210 volt a szülés száma, hogy ezen 7 esztendő alatt 15.470 lehetett.

Ha már most azt követeljük a prágai szülőháztól is, hogy 100 gyermekágyasok közül ne haljon meg gyermekágyi lázban 1, akkor ez 7 év alatt körülbelül 150 halottat jelent. S hogy ez a követelés jogosult, bebizonyíthatom azzal, hogy kedvezőtlen viszonyok daczára is e követelésnek 7 hónapon át 1848-ban a bécsi I. szülészeti klinikán, 6 hónapon át a Szt. Rókus-kórházban Pesten és 1 éven át a pesti szülészeti klinikán, eleget tettünk. Bécsben, abban az időben, mikor az orvostan nem állott még boncztani alapon, 25 év alatt 44·838 gyermekágyas közül 273 halt meg, tehát 1 sem esett 100-ra (lásd a XXV. táblázatot, a 195. lapon) s azon 262 év alatt, melyről 4 londoni és 2 dublini szülőház kimutatásait birjuk, 19 év fordul elő, melyben 4558 gyermekágyas közül egyetlen 1 sem halt meg és 105 év alatt 109·656 gyermekágyasok közül 726 pusztult el, ugyancsak 1 sem esett 100-ra (lásd a 243. lapot, 1. sortól kezdve).

Ha Scanzoni oly nagyszerű tapasztalatokra tudott szert tenni az észlelt gyermekágyi láz-esetek számát illetőleg egy olyan intézetben, melyben 7 év alatt csak 150 halálesetet okozott az autoinfectiós gyermekágyi láz, hogy bár a gyermekágyi lobokat számos formára bontja szét,[1] mégis egyetlen egyről is, t. i. az endometritis-ről azt mondhatja, hogy alkalma volt a prágai szülőházban endometritisben szenvedő gyermekágyasokat gyógyitani és pedig eredménytelenül; azt mondja ugyanis Scanzoni, hogy meggyőződött róla, hogy az orvos feladata a kérdésben forgó bántalom kezelésében mindössze a kinzóbb és veszélyesebb tünetek leküzdésében áll (lásd: I. kiadás, III. kötet, 380. lap; II. kiadás, II. kötet, 948. lap);

ha Scanzoni azt mondhatja a metritisről, hogy száz és száz elhalt gyermekágyas bonczolatán jelen volt (lásd: I. kiadás, III. kötet, 382. lap; II. kiadás, II. kötet, 950. lap);

ha Scanzoni más helyen ismétli, hogy száz és száz elhalt gyermekágyas bonczolatán jelen volt (lásd: I. kiadás, III. kötet, 464. lap és II. kiadás, II. kötet, 1010. lap);

ha Scanzoni azt meséli nekünk, «hogy a járványok befolyása alatt egyes szeles, hideg-nedves napok a betegségek fellépésének gyakoriságát és intensitását félreismerhetlenül elő-

[1] Lehrbuch der Geburtshilfe. Wien.

mozdító hatást fejtenek ki, úgy hogy nem ritkán a szülőházban fekvő összes szült nők egy bizonyos napon gyermekágyi lázban betegszenek meg, miként azt 1846 október havában volt alkalmam a prágai szülőházban észlelni, a hol egy napon 13 megbetegedést láttam» (lásd: I. kiadás, III. kötet, 462. lap; II. kiadás, II. kötet, 1009. lap);

ha Scanzoni oly nagyszerű tapasztalatokat tett, abból a búsuló emberbarát azt olvassa ki, mily iszonyatos pazarlása ment végbe az emberi életnek a prágai szülőházban; pedig ezek csak az anyák voltak; hol marad még a gyermekek legiója, kiket az anyák fertőztek és a kiknek, alig a világra kerülve, ugyanazon a vérbomlásban kellett elpusztulniok.

Csekély vigaszt találhat az emberbarát abban a körülményben, hogy — bár a lehető legkisebb halandóságot nem érték el — mégis ama 15, Scanzoni közölte hónap alatt jobban mentek a dolgok, mint előtte, mert ezen 15 hónapról kimutatott halandóság mellett nem lehet olyan nagyszerű tapasztalatokat tenni, eltekintve még attól is, hogy Scanzoni prágai kórházi szolgálata hét esztendeje alatt mindig csak egy részét figyelhette meg a fennálló gyermekágyi láz-eseteknek; a míg tanársegéd volt, nem észlelhette mindazokat az eseteket, melyek más osztályokra helyeztettek át s a mig ő a nőgyógyászati osztálynak volt a főnöke, csakis azokat az eseteket figyelhette meg, melyeket osztályára áthelyeztek.

És hogy is ne, hiszen sok orvos útja vezetett véletlenül Bécsből Prágába, a hol elmondották a Semmelweis dr. által ajánlt rendszabályokat a gyermekágyi láz elhárítására és tették elővigyázóbbakká a prágai szülőház orvosait.

Ki ne emlékeznék vissza ez alkalommal Dietl mondására:

«Általában kevesebbet hallani mostanában a pusztító gyermekágyi láz-járványokról. Talán azon intézkedések szem előtt tartása okozza ezt, melyek az Ön tapasztalatán nyugszanak — — a nélkül, hogy ezt az illetők önmaguk és a nyilvánosság előtt be akarnak vallani».

Scanzoni azt mondja: «A mi a chlormosásoknak a prágai szülőházban észlelt eredményességét illeti, meg kell említeni, hogy azokat 1848 márcziusában rendeltem el először, a mikor a gyermekágyi láz gyakrabban és rosszabb indulattal lépett

fel, s szakadatlanul végeztettem őket márczius hó második felében, valamint a következő április havában.

Mivel azonban a megbetegedések száma, jóllehet ebben az időszakban a bonczoló helyiségeket is csak nagyritkán látogattuk, semmikép sem apadt meg, ezért a chlormosásokat kisérletezés czéljából egyidőre elhagytuk és a mit a legnagyobb gondossággal folytatott és felülvigyázott mosások el nem tudtak érni, azt meghozta egy kedvező genius epidemicus: a megbetegedések egyszeriben megkevesbedtek, úgy hogy május havában 205 gyermekágyas közül csak 1-et vesztettünk el, míg márczius és áprilisban, a mikor használtuk a chlormeszet, 406 szülőnőre 31 halott esett.

Minekutána meggyőződtünk róla, képtelenek vagyunk ezzel a rendszabálylyal a már kitört gyakori gyermekágyi megbetegedéseket megállítani, az a kötelesség várt reánk, hogy megállapítsuk, vajjon elegendőnek bizonyul-e a gyermekágyi láz-járványok fellépését a szülőházban meggátolni. Ezért junius elején újra megkezdtük a mosásokat és a nélkül, hogy bármi okát tudtuk volna adni, juniusban 21-en, juliusban 9-en, augusztusban 26-an betegedtek meg; az elsők közül meghalt 9, a második hónapbeliek közül 2, a harmadik hónapban 8. Miként volna magyarázható a megbetegedések számának e feltünő hullámzása, ha a chlormosásoknak tényleg oly nagy hatása volna s a megbetegedések gyakoriságát csak a vizsgálat közben történő hullafertőzés okozná: ezt, minden támpont hijján, nem tudnám megmondani».

Bár nem tudom megtagadni bámulatomat Scanzoni éles itelőképességétől, mely kisérletezés kedvéért elejttette vele a chlormosásokat; mert egy hétköznapi eszű ember beérte volna a prágai szülőház megnyitásának napjától a chlormosások megkezdésének napjáig eltelt idővel, mely alatt épen elég kisérlet történt a chlormosások nem-használásával; e tekintetben ajánlom Scanzoni-nak a 161. lapon nyomtatott XIV. táblázatom szorgalmas tanulmányozását; — még sem titkolhatom el, hogy lelkiismeretessége ezen kisérletezés által kevésbé kedvező világításban áll előttem: mert Scanzoni, a mikor ezt az éleseszű kisérletet végezte, még nem volt teljesen meggyőződve, valjon alkalmasak-e a chlormosások a gyermekágyi láz elhárítására; ez az észlelet csak akkor érlelődött meg

benne, a mikor a chlormosások elhagyása daczára is megapadt a halandóság és a mikor az újra előkerült chlormosások daczára ez a halandóság megint emelkedett.

De mi lett volna akkor, ha az esetleg beigazolást nyert volna nézetem és ha a chlormosások elhagyása következtében nagyobb halandóság állott volna be? Hát lelkiismeretes dolog ilyen kisérleteket tenni?

Az olvasó emlékszik, hogy 1847 áprilisában 57, májusában 36 halottunk volt a bécsi I. szülészeti klinikán.

Körülbelül május közepén honosítottam meg a chlormosásokat, mire a halandóság leszállt hat esetre juniusban, háromra augusztusban; szeptemberben azonban ismét felszállott 12-re, októberben 11-re, novemberben 11-re és deczemberben 8-ra. Ebből a halandóságból, mely a chlormosások daczára is magasabb volt, nem azt a következtetést szűrtük le, hogy a chlormosások eredménytelenek, hanem azt a gyanút merítettük belőle, hogy talán a chlormosások daczára is vitettek be bomlott anyagok az egyének szervezetébe: egy e czélból megejtett vizsgálat beigazolta, hogy néhány tanuló elhanyagolta a chlormosásokat; felismertük, hogy nem eléggé jól mostuk meg kezeinket egy velős-méhrákban szenvedő gyermekágyas vizsgálata után, hogy nem különítettük el a szúvas térdű nőt a többiektől, a mi mind ismeretes dolog már az olvasó előtt; de azért nemcsak hogy nem hagytunk fel a chlormosásokkal, hanem ellenkezőleg, annál szigorúbban végeztük; ez által értük el 1848-ban azt a szerencsés eredményt, hogy hét hónapon át egy gyermekágyast sem vesztettünk el 100 közül és talán még szerencsésebb lettem volna 1849 és 1850-ben, ha kérésem ellenére meg nem vonják tőlem a lehetőségét, hogy ezen két év alatt is én vezessem az I. szülészeti klinikán a chlormosásokat.

Azokra a tapasztalatokra, melyeket Pesten tettem és mások tapasztalataira, melyeket már volt alkalmam elmondani, egyuttal csak utalni kívánok.

Scanzoni tehát nagyot hibázott, a mikor nem is egészen hat hónapi szerencsétlen kisérletezés után elhamarkodva vonta le ama következtetést, hogy a chlormosásoknak nincs meg a maga nagy hatása s hogy a megbetegedések gyakoriságát nem okozza a vizsgálat közben történő hullamérgezés.

Az olvasó az imént értesült azokról a fontos érvekről, melyeket Scanzoni felhozott ellenem; bizonyos, hogy azokat hallgatói előtt sem titkolta el; azonban eszébe juthatott volna, hogy mivel nem sikerült nékie olyan egyszeribe lenyomni a halandóságot, mint a hogy Bécsben sikerült, s mivel az újra felvett chlormosások daczára is megnőtt a halandóság, hogy ezen fontos érvek hatása alatt a hallgatók nem fognak oly lelkiismeretesen kezet mosni, mint a mennyire szükséges lenne; a mi annyival inkább valószínű, mivel a saját hallgatóim közt is akadtak ilyenek, bár behatóan ajánlottam nékik a chlormosásokat. Ezért sokkal lelkiismeretesebb dolog lett volna kisérletezések czéljából nem a chlormosásokat, hanem a chlormosások ellen szóló érvek felsorolását elejteni.

Scanzoni más tekintetben is hibázott, a miért azonban nem lehető felelőssé, mert menti őt tudatlansága.

Scanzoni ugyanis a gyermekágyi lázat előidéző bomlott anyagok három forrása közül csak egyet ismer: a hullát, s erre vonatkozólag azt mondja: «Mi» — ez alatt valószínűleg tanítványait is érti — «ebben az időben csak igen ritkán látogattuk a bonczoló helyiségeket.» A bomlott anyagok ama bő forrása, — t. i. azok a betegek, kiknek betegségei bomlott anyagot termelnek, — legalább abban az időben ismeretlen volt előtte és meglehet, hogy a prágai szülőházban megtörtént ugyanaz, a mi rajtunk a bécsi szülőházban, a méhrák, a szúvas térd révén esett meg, a mikor még mi se tudtuk, hogy a bomlott anyagok betegektől is eredhetnek, s ha Scanzoni akkoriban csakugyan azt hitte, hogy a bomlott anyag csakis a hullától származhatik, akkor bizonyára nem kötelezte a főbábát s a többi ápoló személyzetet a chlormosások használatára, mivel ezeknek semmi közük sem volt a hullához; talán nem elég szigorúan tartotta távol a betegek különféle használati tárgyait az egészségesektől s ily módon ejtett csorbát a chlormosások eredményességén.

Elvégre a bomlott anyag a harmadik forrásból is származhatott; elmondtam már az illető helyen az olvasónak, hogy éberségem daczára is megesett a pesti szülészeti klinikán, hogy két éven át külső fertőzéses eseteink is voltak piszkos ágynemű következtében; már pedig kötelességmulasztó mosók és ápolónők Prágában is lehetnek.

Ha én Scanzoni helyében lennék és ő az enyémben, teljes igazsággal mondhatnám, hogy a chlormosásokat komolyan vettem és mégis hamis volna a következtetés, hogy a gyermekágyi lázat nem a bomlott anyagok felszivódása okozza.

És ha Scanzoni azt mondja, hogy nincsenek támpontjai, melyekkel a megbetegedések számának feltünő hullámzását meg tudná magyarázni, ha t. i. a chlormosásoknak csakugyan meg volna a nagy hatásuk és a megbetegedések gyakoriságát a vizsgálat közben történő hullamérgezés okozná: ha Scanzoni előtt ez kérdéses, habozás nélkül ajánlom neki ezen munkám komoly tanulmányozását, hogy megtalálja a támpontokat; csakhogy én azt hiszem, Scanzoni nagy zavarban volna, ha ellenszolgáltatásul én kérném meg őt, mondaná meg, hol találok felvilágosítást a gyermekágyi láznak arról a kóroktanáról, mely azt tanítja, hogy márczius és április hónapokban 406 gyermekágyas közül 31-en véletlenül haltak meg és hogy ezek a véletlen meghalások május havában egy kedvezőbb genius epidemicus következtében egy halálesetre szorítkoztak és hogy minden kimutatható ok nélkül juniusban újra kilenczen, juliusban ketten és augusztusban nyolczan haltak meg.

Ha Scanzoni, védekezésében Skoda szemrehányása ellen, miszerint nem a kellő komolysággal végeztette a chlormosásokat, efféle értelmetlen badarságokat tálal fel nékünk a gyermekágyi láz kóroktanáról, akkor az olvasó velem együtt ahhoz a meggyőződéshez fog jutni, hogy Skoda túlságos szeliden itélt.

Ha bedőlt volna a prágai szülőház és agyonütötte volna ezeket az egyéneket, akkor ki tudta volna fürkészni Scanzoni a halálokot; de már azt, hogy a bomlott anyag mily terjedelemben, mily úton-módon került az egyének szervezetébe, a mitől nemcsak a megbetegedések, hanem a számuk is, azaz a megbetegedések hullámzásai is függenek, ez Scanzoni számára nem kimutatható ok, mint a hogy támpontjai sincsenek e hullámzások magyarázatára.

Azt mondja továbbá Scanzoni: «Nem hagyhatjuk említetlenül, hogy a prágai szülőházban a Semmelweis dr. által felállított és Skoda tanár által védelmezett hypothesis már csak azért sem fogadható el, mivel egyfelől csak igen kevés anya vizsgáltatik meg a szülés után, mely alatt a nemi szerveknek

a deletær anyagok felvételére hajlamos sérülései történnek, másfelől pedig a szülőházban praktizáló hallgatók csakis kivételesen, sőt gyakran napokon át egyáltalán nem jönnek hullával érintkezésbe, a mit bárki igazolhat, a ki intézetünk viszonyaival ismerős.»

Az olvasó észrevehette, hogy Scanzoni mindeddig folyton egy felfedezésről beszélt, s hogy azon tények és következtetések ellen, melyeken ez a felfedezés alapszik, más kifogása nem volt, csak az, hogy nem újak; hogy a tények nem igazak, vagy hogy a következtetések tévesek volnának, azt nem mutatta ki Scanzoni sehol. Csak végeredményét e tényeknek és következtetéseknek, azt, hogy t. i., hogy a gyermekágyi láz bomlott anyagok felszívódása következtében keletkezik, nem találta Scanzoni beigazoltnak Prágában végzett kisérletei által; az ő kisérletei azt derítették ki, hogy 1848 márczius és április hónapjaiban a prágai szülőházban 31 gyermekágyas a véletlen következtében halt meg, hogy ez a véletlen meghalás májusban egy genius epidemicus kedvezéséből 1 halottra szorítkozott és hogy junius, julius és augusztus hónapokban 19 gyermekágyas minden kimutatható ok híjján pusztult el.

Ezért nevezi Scanzoni felfedezésemet hypothesisnek. Megmaradok a mellett, hogy felfedezést tettem és annak okát, hogy Bécsben tett felfedezésem Prágában hypothesissé fokoztatott le, abban vélem látni, hogy Scanzoni e felfedezés leglényegesebb pontjai felől sincs tisztában; reámutattam már, hogy Scanzoni a bomlott anyag három forrása közül csak egyet ismer; de még ezzel az egygyel sem látszik teljesen tisztában lenni, mert azt mondja, hogy tanítványai gyakran napokig nem jönnek hullával érintkezésbe. Minden hallgató két hónapig marad a gyakorlati szülészeti tanfolyamon; Bécsben 42 a hallgatók száma, hogy Prágában mennyi, nem tudom; de felteszem önkényesen, hogy 20; ha ez a 20 hallgató hetenkint csak egy izben jut érintkezésbe hullával, ez 160 érintkezést tesz ki két hónapban és 960-at egy esztendőben; ez teljesen elegendő ahhoz, hogy Scanzoni-nak a prágai szülőházban észlelt gyermekágyi láz esetekre vonatkozó nagyszerű tapasztalatainak magyarázatát adja és teljesen elegendő 31 gyermekágyast véletlenül és 19-et kimutatható ok hiján meghalasztani rosszul ellenőrzött chlormosások következtében.

És ha Scanzoni azt mondja, hogy ez a hypothesis már csak azért sem volt alkalmazható a prágai szülőházra, mert itt csak igen kevés anya vizsgáltatott meg a szülés után, mely alatt a nemi szerveknek a deletær anyagok felvételére hajlamos sérülései történnek, akkor biztosíthatom Scanzoni-t, hogy Bécsben is csak nagyon kevés anyát vizsgáltunk meg szülésük után; Scanzoni azonban ezzel a kijelentéssel bebizonyította, hogy tévedésben van a bomlott anyagok felszívódása helye és a felszívódások ideje felől.

A bomlott anyag felszívódási helye a méh belső lapja a belső méhszájtól fölfelé, a hol a méh a terhesség folytán nyálkahártyájától meg van fosztva; sérülések következtében azonban a test bármely helye, tehát a nemi szerveknek is bármely helye felszívó felületté válhatik; ha hozzáférhető a méh belső lapja, akkor a vizsgálat következtében leggyakrabban a szülés tágulási időszakában történik a fertőzés; a kitolási időszakban fertőzés nem lehetséges, mert az előnyomuló magzatrész hozzáférhetetlenné teszi a méh belső lapját; a lepény időszakában és a gyermekágyban a fertőzés a méh belső lapján vagy a nemi szerveknek a szülés következtében megsérült pontjain át történhetik; a lepény időszakában és a gyermekágyban a fertőzés ritkábban történik a vizsgálat által, mert ezekben az időszakokban ritkábban vizsgálnak; ilyenkor a fertőzés legtöbbször akképen történik, hogy a sérült nemi szervek kisebesedett felületei oly tárgyakkal jutnak érintkezésbe, melyek bomlott anyagokkal vannak szennyezve; ezek közé tartoznak: tisztátalan ágynemü, szivacsok, ágytálak stb. stb.; történhetik a fertőzés ezen időszakokban úgy is, hogy a bomlott anyagokkal telített körlég behatol az egyének nemi szerveibe.

Scanzoni azt mondja: «Skoda tanár kötelességének tartotta a bécsi orvoskari tanártestületet Semmelweis dr. felfedezésére figyelmeztetni és bizottság kiküldésére felszólítani, melynek a következők lettek volna feladatai:

a) Táblázat készítendő, a melyen, a mennyire az adatok megengedik, a szülőnők és elhaltak száma hónapok szerint feltüntetendő; összeállítandó továbbá a tanársegédek és hallgatók névsora a kórházban működésük és praktizálásuk sorrendje szerint. Azok a tanársegédek és hallgatók, a kik foglalkoztak hullaboncolatokkal külön lajstromba állítandók össze,

s ebből óhajtja Skoda megállapítani, hogy a szülőházbeli megbetegedések száma a tanársegédeknek és hallgatóknak a hullakamrában végzett működése összefüggésben áll-e egymással.

b) Az úgynevezett utczai szülések kikapcsolandók, mert ha helyes Semmelweis dr. nézete: az utczán szültek körében, kiket csak sürgős esetekben vizsgálnak meg a szülőházba érkezésükkor, kevesebb megbetegedésnek kell mutatkoznia.

c) Beszerzendő értesítésekből megállapítandó volna, vajjon a halandóság mindazon intézetekben csekélyebb-e, a melyekben a hullaméreg-fertőzés kizárható.

d) Végül állatkisérletek végzendők.

Az indítványt igen nagy szótöbbséggel elfogadta a tanártestület s a bizottságot rögtön ki is jelölte; a miniszterium azonban a szülészet tanárának óvása következtében úgy döntött, hogy a bizottsági tárgyalásokat nem szabad megtartani. Ezen döntés következtében Skoda tanár felszólította Semmelweis dr.-t, hogy maga végezze az állatkisérleteket.

Abból a körülményből, hogy a szülészet tanárának óvása miatt a miniszterium döntésére a bizottsági tárgyalásokat meg nem tarthatták, valamint abból, hogy két évi szolgálatidőmeghosszabbításomat megtagadták, láthatja az olvasó, hogy mily nagy nehézségekkel kellett megküzdenem abbeli törekvéseim közepette, hogy nézetem igazságát érvényre juttassam és ez által megszabadítsam az emberi nemet egy olyan rettentő csapástól, a minő a gyermekágyi láz. Hogy miért épen a szülészet tanára emelt óvást, nem igen tudom belátni; már-már mindenfelé őt kezdték okolni a nagy halandóságért, az eredmények pedig egyebek közt azt is igazolták volna, hogy a mily kevéssé volt ő hibás a nagy halandóságban, ép oly kevéssé volt érdeme a II. osztály személyzetének, hogy náluk kevesebben haltak meg.

Miként az előbb Scanzoni sem tudott más ellenvetést tenni azon adatokkal szemben, melyeket én a járványos gyermekágyi láz tana ellen felhoztam, csak épen azt, hogy azok nem újak, úgy ő sem tudott mást felhozni a bécsi tanártestület által keresett adatok ellen, melyek nézetemet támogatandók lettek volna; csak az állatkisérletekről jelentette ki, hogy értéktelenek.

Adataim bizonyító erejéről nem szólok újra, minthogy

e munka megfelelő helyein már kellőleg kiemeltem értéküket.

ad a) Lásd a XVII. táblázatot a 122. lapon és a XXIV. táblázatot a 183. lapon; ha ezeken a táblázatokon az alkalmazásban volt orvosok nevei hiányzanak is: ismeretes az egyes időszakokban követett tudományos irány és fel van tüntetve az annak megfelelő halandóság.

ad b) Lásd 108. lapot a 13. sortól és 127. lapot a 30. sortól.

ad c) Lásd 169. lapot a 21. sortól.

Más okok teljes érvényű bizonyító erejének ma már birtokában lévén, munkám egy más helyén feleslegeseknek jeleztem az állatkisérleteket; mégsem érezhetem magamat felmentve azon kötelesség alól, hogy azokat meg ne védelmezzem Scanzoni vádjai elől.

Scanzoni azt mondja, hogy Skoda tanár ezen kisérletek közül kilenczet közzétett, de hogy ezekből más következtetést nem tud levonni, mint azt, hogy a bomlott állati anyagok, ha nemrégen ellett állat nemi szerveibe aránylag nagy mennyiségben, több ízben és folyékony állapotban vitetnek be, halálos pyæmiát képesek létrehozni.

Scanzoni azonban nem képes felfogni, miként szolgálhat a kisérletek eredménye annak bizonyítékául, hogy az I. szülészeti klinika gyermekágyasainak megbetegedéseit hullafertőzés okozta.

Láttuk, hogy Kolletschká-ban és számos másokban, nyirokér-, vivőér-, hashártya-, mellhártya stb. lob akképen keletkezett, hogy hullarészek jutottak a vérkeringésükbe és mivel Kolletschka bonczolati lelete a gyermekágyi lázban elhaltakéval azonos volt, ezért a gyermekágyi láznak ugyanazt a kórokozóját sejtettem; nem volt nehéz e kórokozót a vizsgálók kezén kimutatni; ha a foganatba rendszabályok következtében, melyeknek czélja a gyermekágyi lázat előidéző anyagok elpusztítása volt, a halandóságot, mely ezelőtt hat éven át 237 és 418 közt ingadozott, 45-re sikerült lenyomni, és hogy — mivel még sem lehet újra megint szennyezett kézzel vizsgálni — a halandóságnak ily módon okozott nagyobbodását bebizonyítsuk, állatkisérleteket használtunk e czélra; és mert 45 lényegesen kevesebb, mint 237, vagy sőt 518, ezzel be van bizonyítva, hogy a kézhez tapadó bomlott anyag — mely, mivel a bécsi

hallgatók igen sokat foglalkoztak hullákkal, tehát leggyakrabban hullákból származik — ez okozta az I. szülészeti klinika gyermekágyasainak gyakori megbetegedéseit; ha ezt Scanzoni nem képes felfogni, akkor felfogáshiányának oka másutt van, nem a dolog zavarosságában. És ha Scanzoni még hozzá a kézhez tapadó bomlott anyag létezésében is kételkedik, akkor megint a chlormosások eredményességét mutatom fel, mint ama sziklát, melyen ellenségeimnek meg kell törnie: a bécsi I. szülészeti klinikán ugyanis — magunk és mások egyéb tapasztalatairól nem is szólva — semmiféle más rendszabályhoz nem folyamodtunk, minthogy a szaglóérzékkel a kezeken megállapított bomlott anyagot elpusztítottuk s ezzel elértük azt a halandóságot, mely az előtt hat éven keresztül 237 és 518 halott közt ingadozott, s melyet 1848-ban 45 halottra szorítottunk le annak bizonyítékául, hogy a bomlott anyag nemcsak a kézen volt, hanem a gyermekágyi láznak is volt az oka. Mert ha a halandóságot ezen hat év alatt járványos befolyások okozták volna, akkor igenis elpusztíthattuk volna a chlormosásokkal a kézhez tapadó bomlott anyagokat, a halandóságot azonban nem tudtuk volna leszállítani.

Az állatkisérleteket támadva, azt mondja Scanzoni: A deletær anyagok, még ha tapadnak is a vizsgálók ujjaihoz, soha sem vitetnek be oly nagy mennyiségben, mint a kisérletek alkalmával; ez igaz ugyan, csakhogy nem a mennyiségen múlik; ha sok kerül is be, a sokból csak kevés szivódik fel s az állatok, a mikor a fecskendés után ismét szabadok lettek, kisajtolták magukból a befecskendezett folyadékot, úgy hogy csak parányi mennyiség maradt vissza bennük; nem ismeretes előttem semmiféle módszer, melylyel lehetséges lenne ily csekély mennyiségű, szemmel nem látható, csak a szaglóérzék által felismerhető deletær anyagokat oly kicsiny állatokba bevenni, a minők a házinyulak.

Ha Scanzoni azt mondja, hogy deletær anyagokat nem lehet oly gyakran az egyének szervezetébe bevinni, mint a mily gyakran az a kisérletekben történt, akkor tévedésben van.

Az olvasónak emlékezetében lesz még, hogy mindaddig nem tudtuk magyarázatát adni ama ténynek, hogy azok a szülőnők, kiknél a tágulási időszak elhúzódott, megannyian

gyermekágyi lázban haltak el, a míg nem ismertük a betegség valódi okát.

A magyarázat azonban könnyű volt, a mint megismertük, hogy a gyermekágyi láz bomlott anyag felszívódása következtében keletkezik, mely a vizsgálók kezeihez tapad.

Ha valamely szülőnő elhúzódó tágulási időszak miatt pld. három napot töltött a szülőszobában, akkor hat orvosi látogatásban volt része; minden látogatás alatt legalább öt hallgató meg is vizsgálta, a mi 30 vizsgálatnak felel meg, nem számítva az azonkívül, időközileg megejtett számos vizsgálatot. Vajjon hány vizsgáló ujj volt bomlott anyagokkal szennyezve a 30 közül? bizonyára több, mint egy. Ehhez járul még, hogy az emberi és az állati női nemi szervek boncztani alkatánál fogva könnyebben történik fertőzés az emberi nőnél, mint az állati nősténynél; mert az emberi nőnek az a helye, a melyen át rendes viszonyok közt a felszívódás megtörténik, vagyis a méhnek a terhesség folytán nyálkahártyájafosztott belső lapja, könnyen hozzáférhető; állatoknál ellenben a méhszarvakban folyik le a terhesség, melyek egyenes szög alatt, szemölcsszerű kidudorodás alakjában nyilnak a méhüregbe, miáltal teljesen ki van zárva annak a lehetősége, hogy a bomlott anyagokat arra a helyre vigyük, a hol a felszívódás feltételei a legkedvezőbbek. A befecskendezett folyadék az olyan kis állatoknál, a minők a házi nyulak is, a hüvelybe jut, talán történetesen a méhüregbe is, de semmi szín alatt sem a méhszarvakba, a hol a felszívódás leginkább sikerülne. Innen magyarázható, hogy miért kellett az állatokba ismételten bevezetni a bomlott anyagokat, míg a fertőzés sikerült, holott az emberi nőbe szintén gyakran kerültek be bomlott anyagok, csakhogy erősebb hajlamosságánál fogva talán már egyszeri bevitel is elégséges volt rá, hogy fertőzést hozzon létre.

Scanzoni azt mondja: «A vajudókat rendszerint csak a szülés előtt vizsgálták, tehát oly időben, a mikor a nemi szervek megvádolt sérülései még be nem következtek; Semmelweis dr. pedig teljesen elmulasztotta a kisérletekhez szükséges deletær anyagokat a kölykezés előtt vinni be a felhasznált házi nyulak nemi szerveibe, a mit szintén meg kellett volna tennie, ha az analogiát fenn akarja tartani a szülőházakkal.» Scanzoni ezzel az ellenvetéssel újra bebizonyítja, hogy téve-

désben van a bomlott anyag felszívódásának helye, valamint az idő iránt, a melyben a felszívódás történik. Hogy teljesen mellőztük a deletær anyagoknak már a kölykezés előtt való bevitelét a házi nyulakba, ez azért történt, mert kilencz kísérlettel nem lehet mindent megoldani és csupán arról volt szó, vajjon a bevitt deletær anyagok ugyanazt a folyamatot fogják-e állatoknál is megindítani, a melyet gyermekágyasokon észlelhetni; és bizonyára nagyobb az analogia egy frissen kölykezett házi nyul és egy gyermekágyas közt, a kit a szülőházban fertőztek, mint ugyanezen gyermekágyas és egy bonczoló orvos közt, a ki bonczoláskor, vagy egy sebész közt, a ki műtét közben megsérül; ezen kisebb analogia daczára is azt a megingathatlan meggyőződést vallom, hogy a bonczoló, a sebész és a szülőnő egyugyanazon ok következtében egyugyanazon betegségben betegszik és hal meg.

Scanzoni azt mondja: «Ép oly kevéssé értek egyet Skoda tanárral, a mikor azonosnak tekinti a gyermekágyi lázat a pyæmiával. Ez a nézet a legközelebbi időben más oldalról fog kellő czáfolatban részesülni s ezért nem tartom szükségesnek, hogy azt e helyt közelebbről tárgyazzam, annál kevésbé, mivel Skoda elmulasztotta számbeli adatokkal kimutatni, hogy a gyermekágyi láz az esetek többségében valóban a pyæmia jellegzetességével bir-e. A míg ez meg nem történik, mindaddig a gyermekágyasok gyakori megbetegedéseinek okára vonatkozó kutatások szempontjából értéktelen marad a tapasztalat, hogy a deletær anyagoknak a hüvelybe fecskendése pyæmiát képes előidézni; e tapasztalat helybenhagyásához közbevetve legyen mondva, nem volt semmi szükség Semmelweis dr.-nak a Skoda tanár által oly nagyra vett kisérleteire.»

A gyermekágyi láznak minden esete, egyet sem véve ki, pyæmia; pyæmia a szó azon értelmében, hogy minden egyes gyermekágyi láz esetben bomlott anyag szívódik fel; a felszívódott bomlott anyag megbontja a vért és egyes ritkább esetekben a pyæmia már ebben a stádiumban öl; az esetek többségében azonban a bomlott vérből izzadmányok válnak ki. Az olvasó emlékezik, hogy a gyermekágyi láz valódi okát az által fedeztem fel, hogy Kolletschka hullaleletét azonosnak ismertem fel a gyermekágyas nők hullaleleteivel. Kolletschka betegségének oka a bomlott anyag volt; ugyanezt a bomlott

anyagot találtam meg a vizsgálók kezén; Kolletschka szervezetébe a kés révén, a szülőházbeli egyénekébe az esetek többségében a vizsgáló ujj révén került be; a bomlott anyag elpusztítása által a betegség ritkább lett. Az én szememben ezen tapasztalatok alapján, nemcsak a gyermekágyasokra jellegzetes betegség a gyermekágyi láz; egyugyanazon betegség az, mely mindenütt előfordul, a hol bomlott anyagok felszívódásba jutnak.

És ha a gyermekágyi láz at még nem is ismerik el mindenütt a kifejtett értelem szerinti pyæmiának, mégis a gyermekágyon kívül előforduló pyæmiák terén utat kezd már magának törni az a nézet, hogy pyæmia alatt a bomlott anyagok felszívódása értendő, melyek megbontják a vért, a bomlott vér pedig izzadmányokat termel. Az idő, melytől Scanzoni Skoda nézetének czáfolatát várta, nem váltotta be, a mit Scanzoni tőle várt.

Persze abban az értelemben, a melyben Scanzoni szülészeti tankönyve érti a gyermekágyasok pyæmiáját, ebben az értelemben csak a legkevesebb gyermekágyi láz eset pyæmia; azonban kimutattam már, hogy Scanzoni azért osztotta be a gyermekágyi lobokat annyira hibásan és teljességgel használhatlanul, mert előtte a gyermekágyi láz lényege — terra incognita.

Számadatok segélyével mutathatom ki Scanzoni-nak, hogy a gyermekágyi láz nemcsak az esetek többségében, hanem az összes esetekben e kifejtett értelem szerinti pyæmia.

A bécsi I. szülészeti klinikán 1841-ben 192, 1845-ben 196, 1844-ben 215, 1843-ban 229, 1846-ban 414, 1842-ben 463 gyermekágyassal több halt meg, mint 1848-ban s ez az 1709-czel több gyermekágyas mind pyæmiában halt meg abban az értelemben, hogy bennük bomlott anyagok kerültek felszívódásra és okozták ugyanazt az eredményt; az 1848. évi 45 haláleset is mind pyæmia-eset volt, a mennyiben — már ki is mutattam — nem sikerült az összes külső fertőzéses eseteket elhárítanunk s azokban az esetekben, a mikor nem kívülről került be az egyének szervezetébe a bomlott anyag, az a megtámadott szervezetben magában keletkezett, ott felszívódott és a kifejtett értelem szerinti pyæmiát hozott létre.

Miután számadatokkal bebizonyítottam, hogy nemcsak az

esetek többsége, de az összes gyermekágyi láz esetek mind pyæmiák, joggal ismételhetem állításomat, hogy a gyermekágyasok gyakori megbetegedéseinek okára vonatkozó kutatások szempontjából nagyon értékes az a tapasztalat, hogy a deletær anyagoknak a hüvelybefecskendése pyæmiát képes előidézni.

Scanzoni azt mondja: «Ha van egy pont, melyben Skoda tanár nézetét teljesen osztom, úgy ez az, hogy még ezután is és pedig sokoldalú kisérletek végzendők állatokon. Hogy ez legteljesebb meggyőződésem, a mellett szól az a körülmény, hogy a mult év márcziusában, vagyis abban az időben, a melyben Semmelweis dr. megkezdte volt kisérleteit, azzal a sürgős kérelemmel fordultam a magas csehországi tartományfőnökséghez, gondoskodnék róla, hogy számos és kellő körültekintéssel végzendő állatkisérletek útján eloszlattassék a homály, mely a szülőházakban időnkint fellépő gyermekágyi láz járványokat borítja; hogy bárki is meggyőződhessék róla, mennyire szivemen viselem ezt az ügyet, szószerint közlöm a kérvényt.»

Az olvasó emlékezik, hogy Scanzoni azokat az okokat, melyeket Skoda a járványos gyermekágyi láz tana ellen felhozott és azokat, melyeket a gyermekágyi láz keletkezése felől kifejtett nézetem támogatására felsorolt, támadatlannl hagyta; csak az állatkisérletek bizonyító erejét tagadta; most egyszerre, valóban nagy csodálkozásomra azt mondja, hogy egy pontban osztja Skoda nézetét, hogy t. i. az értéktelen állatkisérleteket folytatni kell s hogy ő maga is kellő körültekintéssel számos állatkisérletet készül végezni. Ilyen eljárást csak olyanok követnek, a kiknek az okvetetlenkedés kedvesebb az igazságnál.

És ha Scanzoni arról a homályról beszél, mely a szülőházban időnkint fellépő gyermekágyi láz járványokat borítja, bizonyítékot ád róla, hogy teljességgel képtelen a Skoda által felhozott érvek megértésére, melyekről ugyan utólagosan azt mondja, hogy nem ért velük egyet, de nem mondja meg, hogy miért nem.

Miután Scanzoni nem kiván tőlünk tanulni, birálatomat ki fogom fejteni azon utak- és módokról, a melyekkel Scanzoni a gyermekágyi láz járványokat borító homályt eloszlatni kivánja. Ehhez azonban szükséges, hogy Scanzoni-nak a csehországi tartományfőnökséghez benyujtott kérvényét elolvassuk.

«Magas cs. k. tartományfőnökség! A gyermekágyi láznak gyakori és rosszindulatú fellépése következtében a cs. k. prágai szülőházban, minden emberszerető orvos feleletet követel rá, miként lehetne e betegség erősebb kitöréseit megakadályozni; a humanitásnak alapos oka van a magas kormánytól megkívánni, hogy minden alkalmas látszó útat, mely az emberiségre oly rendkívül fontos kérdés megoldásához vezet, egyengessen és semmiféle eszközt használatlanul ne engedjen hagyni, mely e szörnyű s a mellett még mindig oly rejtélyes betegség lényegének kifürkészésére alkalmas.

Az alázattal alulirott a prágai kórházakban eltöltött öt esztendőnél hosszabb szolgálata alatt azt a meggyőződést nyerte, hogy az összes ez időben, miként már korábban is elrendelt rendszabályok, melyekkel a nevezett betegség lényegét felderíteni igyekeztek, teljesen eltévesztették kitűzött czéljukat, miért is alulirott, ki e betegségnek objectiv fellépésével tökéletesen tisztában van, mint a f. hó 28-ikán a cs. k. szülőházban ülésezett vizsgálati bizottság tagja bátorkodik a magas cs. k. tartományfőnökség elé a betegség természetének megállapítására legalkalmasabbaknak látszó rendszabályokat kegyes elfogadás végett előterjeszteni.

Azoknak gyakorlati kivitele annyival inkább is sürgősnek látszik, mivel a prágai cs. k. kórházaknak s így közvetve a magas cs. k. tartományfőnökségnek is máris itt s ott az a szemrehányás tétetett, hogy a szülőházban oly nagy számmal fellépő megbetegedéseket és haláleseteket teljes közönnyel nézik és nem kisérelnek meg gyökeresebb kisérletekkel tisztább fényt vetni ezen rosszindulatú betegség lényegére és keletkezése módjára.

Minthogy azonban egyelőre csak arról lehet szó, hogy biztossággal kideríttessék, vajjon a gyermekágyi láznak a szülőházakban gyakori in- és extensiv fellépése csupán járványos, vagyis kosmikus és tellurikus viszonyokon vagy pedig miasmás befolyáson alapszik-e, mely a sok terhes, szülő és gyermekágyas nő összezsufolásában leli okát, avagy végül, hogy nem-e a saját ragálya, nem-e fertőzés terjeszti a betegséget, ezért az alázattal alulirt a következő úton véli legczélszerűbben a kérdést megoldhatni.

1. Mindenekelőtt egy orvosokból álló bizottság volna ala-

kitandó, mely legalább is egy éven keresztül egy előzetesen elkészített terv szerint szigorú vizsgálat tárgyává tegye a gyermekágyi láz keletkeztető okait úgy a szülőházon belül, mint kívül. E mellett óhajtandó volna, hogy e bizottság tagjai a tek. prágai orvosi tanári karának kebeléből választatnának, mi által vizsgálataik eredménye mint egy tudós társaság által választott bizalmi férfiúk nyilatkozata tekintethetnék, melynek ily módon hihetősége és meggyőző ereje az orvosi és nemorvosi közönség szemében csak nyerhetne.

2. Kifürkészendő lenne az ugyanezen idő alatt a városban, a szülőházon kívül szülő nők betegedési és halálozási aránya, miért is Prága hivatalos és magánorvosai utasítandók volnának, hogy erről a megfelelő jelentést az előljáróságnak ép úgy megtegyék, mint a többi járványosan fellépő betegségeknél, s jelentésükhöz rövid kór- és szülőtörténetet csatoljanak főtekintettel az oki tényezőkre.

3. Azon kérdés válaszaként, hogy a betegség továbbterjedésének vagy továbbragályozódásának fertőzés teszi-e az alapját, kisérletek volnának végzendők frissen kölykezett állatokon (házi nyulakon, kutyákon, macskákon, teheneken), melyek közül egyeseket részint gyermekágyi lázbetegekkel telt termekben, sőt azok ágyaiban kellene elhelyezni, részint pedig gyermekágyasoktól származó különböző váladékoknak (gyermekágyi folyás, vér, geny) a nemi szerveikbe való befecskendésével történő beoltás útján a deletær anyag hatásának kitenni. Az alázattal alulirott nézete szerint csak előitéletmentes és nyilvánosan végzett kisérleteknek van bizonyító ereje; különösnek tünhetik, hogy ezt az annyira közelfekvő eszmét még eddig senki sem pendítette meg.

Minthogy ezen előterjesztések keresztülvitele semmi különösebb nehézségbe nem ütközik és minden orvos bizonyára örömest hajlandó lesz ezen annyira fontos és érdekes vitakérdés megoldásához hozzájárulni, ezért alulirott, ha az általa ajánlott rendszabályok ellen elméleti szempontból semmi kifogás sem lesz tehető, kényszerítve érzi magát azok gyakorlati foganatosítását annyival is inkább sürgetni, mert ha a nevezett betegség valóban ragályosnak bizonyúlna, az összes szülőházakat az állam által fentartott valóságos gyilkos barlangoknak kellene tartani. Ha azonban a gyermekágyi láznak nem-

ragályos volta fog kiderülni — s ezt tartja az alulírott több mint valószinűnek — hanem a kosmikus és tellurikus viszonyok befolyása fog oki mozzanat gyanánt bizton megállapíttathatni, akkor a magas cs. k. tartományfőnökség is fel lesz oldva mindazon vádak alól, melyek közvetve őt is több oldalról érték a szülőházak fentartása miatt; alulírott azonban teljesen meg van róla győződve, bármi eredményt is szolgáltasson a vizsgálat, hogy a magas cs. k. tartományfőnökség s az általa kiküldött orvosi bizottság egy ennyire fontos kérdés tisztázásáért halhatatlan érdemeket szerzend magának úgy az emberiség, mint a tudomány körül.

Prága, 1849 márczius 29. *Scanzoni dr.* s. k.»

E beadványból azt látjuk, hogy én az igazságot állítottam, a mikor azt mondtam, hogy a prágai szülőháznak szomorúbb napjainak kellett lennie, mint az a 15 hónap, melyről Scanzoni kimutatásai szóltak; mert az olyan halandóságról, mely egy százaléknyival sem volt nagyobb, mint az, melyet ugyanabban az időben Bécsben a chlormosások segítségével mi értünk el, nem úgy szoktak beszélni, a hogy Scanzoni beszél.

Ebből a beadványból kitetszik az is, hogy Scanzoni munkatervezete nem teljes. Scanzoni ugyanis ki akarja deríteni: járványos, miasmás vagy ragályos-e a gyermekágyi láz, avagy fertőzés okozza-e? Hiszen Scanzoni inkább éleseszű, mint lelkiismeretes kisérletekkel bebizonyította előttünk, hogy 1848 márczius és április havában 31 gyermekágyas véletlenül, és hogy 1849 június, július és augusztus havában 19 gyermekágyas kimutatható ok hijján halt meg gyermekágyi lázban; és én azt hiszem, hogy az olyan kóroktani tényezők, melyeknek 2 hónap alatt 31, és 3 hónap alatt 19 gyermekágyas esett áldozatul, elég fontosak rá, hogy egy munkatervezetbe felvétessenek, mely a gyermekágyi láz előidéző okainak felderítését tűzte ki czéljául; a tervezetnek tehát még így is kellett volna szólnia: Végül felderítendő, mikor öl a gyermekágyi láz véletlenül és mely körülmények azok, melyek közt az öldöklő gyermekágyi láz oka egyáltalán nem mutatható ki?

Ez a beadvány bizonyítja, hogy én az igazságot mondtam, a mikor azt állítottam, hogy Scanzoni előbbre teszi az igazságnál az okvetetlenkedést; mert a helyett, hogy elfogadná

az én felfedezésemet, mely szerint a gyermekágyi lázat minden esetben fertőzés okozza, hogy tehát minden gyermekágyi láz felszívódási láz: inkább maga lát neki a gyermekágyi láz titkainak kifürkészéséhez, s hogy ezt elérje, ugyanazokat az utakat követi — csak kissé czélszerűtlenebbül — a melyeken én haladtam s a melyekről utólag azt mondta, hogy nem ért egyet velük.

Skoda a bécsi orvoskari tanártestülettől nem azt kivánta, hogy a gyermekágyi láz előidéző okait a szülőházon belül s kívül szorgosan vizsgálja meg, Skoda csak azt a feladatot tűzte ki a tanártestületnek, hogy gyűjtsön adatokat; s ha a bizottság, mely a prágai orvoskari tanártestület tagjaiból került volna ki szabad választás útján, a gyermekágyi láz előidéző okainak szorgos vizsgálata után ezt mondta volna:

a gyermekágyi láz úgy keletkezik, hogy egyes esetekben magukban a megbetegedett egyénekben keletkezik a bomlott anyag, az esetek túlnyomó többségében a vizsgáló ujj, az operáló kéz, a szennyes ápolási kellékek, pl. szivacsok, törülközők stb. közvetítik a bomlott anyagoknak az egyénekbe kerülését, — akkor a bizottság csak azt mondta volna, a mit már előbb bebizonyítottam, s ha más valamit mond, nem az igazságot mondta volna; és ha azt hiszi Scanzoni, hogy e bizottságnak meggyőző képessége is lett volna, ez ellen, minden tiszteletem mellett, melylyel a prágai tanártestület iránt viseltetem, tiltakoznom kell; meggyőző képessége csakis az igazságnak van, egy orvosi fakultásnak pedig csak akkor, ha igazságot hirdet; a világ összes orvosi fakultásai együttvéve sem hatnak reám meggyőzőleg, ha azokat a tévedéseket tanítják, a melyeket épen munkámmal mutatok ki; én azt mondom a világ összes orvosi fakultásainak: tévedéseket taníttok, ha mást hirdettek, mint azt, hogy a gyermekágyi láz minden esete felszívódási láz. A mi jelesül a prágai tanártestületet illeti, tudtommal mindössze egy tagja, Jaksch tanár, osztja az én nézetemet; a testület egy régebbi tagja, Hammernjk, ellenem írt; Seyfert tanár, jelenleg az orvosi szülészet tanára, már tanársegéd korában ellenem írt; Streng, jelenleg a bábaszülészet tanára, mint epidemiologus mutatkozott be a világnak klinikája eredményeiről szóló jelentésében. Nem fogom elmulasztani szemügyre venni ezen ellenfelek nézeteit is.

Scanzoni olykép is véli feladatát, t. i. a gyermekágyi láz valódi okának felderítését, megoldhatni, hogy az összes prágai hivatalos és magánorvosokhoz felszólítást intéz, jelentsék be az előljáróságoknál a magángyakorlatukban előforduló gyermekágyi lázak valódi okát; Scanzoni tehát előre felteszi, hogy Prága hivatalos és magánorvosai többet tudnak a gyermekágyi láz kóroktanáról, mint ő maga; mert ha nem akar valaki épen csak tréfálni, úgy olyanokhoz szokott tanácsért fordulni, a kiknek nagyobb tudását legalább feltételezi. Be kell vallanom, hogy Scanzoni e nézetét nem osztom; sőt inkább azt gondolom, hogy az illető prágai hivatalos és magánorvosok azt jelentették volna, a mit az iskolában tanultak. T. i. jelentették volna, hogy ennyi meg ennyi nő megbetegedett és meghalt a genius epidemicus következtében; N. N. asszony meghalt gyermekágyi lázban, mert kelleténél korábban hagyta el az ágyat; N. N. asszony megbetegedett, mert diæta-hibát követett el; N. N. asszony megbetegedett, mert nagyon sok látogatást fogadott stb. stb. Dolgokról, melyek a gyermekágyi láz kérdésében nem is tesznek számot, természetesen nem hallottak semmit iskolázásuk alatt, mert az iskolában üdvösebb dolgokkal töltik az időt.

Prága hivatalos és magánorvosai ezért fel se vették volna jelentéseikbe, hogy annak a sok látogatást fogadó asszonynak a bábáját épen akkor hívták el hozzá, a mikor egy beteg gyermekágyasától hazaérkezett, a kit endometritis septica miatt fecskendezett; annál az asszonynál, a ki diæta-hibát követett el, feleslegesnek tartották volna megjegyezni, hogy elhivott szülésze félórával előbb egy másik asszonynál a méh evesedő velős rákját vizsgálta és állapította meg; annál az asszonynál, a ki kelleténél korábban kelt fel, mint felesleges dolgot meg se említették volna, hogy szülésze naponta egy másik betegének üszkös buboját tisztogatja stb. stb.

Azt hiszem joggal kételkedem benne, hogy fog-e sikerülni Sganzoni-nak a prágai hivatalos és magánorvosok jelentéseiből kihámozni a gyermekágyi láz valódi okát; hiszen Scanzoni-nak még annyi sem sikerült, hogy Skoda előadásából meglátta volna, hogy mi a valódi oka a gyermekágyi láznak.

Az olvasó emlékezni fog, hogy Scanzoni azt is kifogá-

solta állatkisérleteinkben, hogy teljesen mellőztük a deletær-anyagokat már a kölykezés előtt vinni be a házinyulakba, s ime most kisérleteket helyezett kilátásba frissen szült állatokon, a melyeket egyébiránt, őszinte sajnálatomra, soha sem vitt keresztül, mert bizonyára megtudtam volna, hogy Scanzoni hogyan fecskendezett volna az állatokba oly parányi mennyiségű deletær anyagokat, a minők a kezeken szoktak előfordulni s a melyeket mint ismeretes, egyáltalán nem lehet látni, csupán a szaglóérzékkel felismerni; nagyobb mennyiséget ugyanis semmi esetre se vett volna, mert a mennyivel mi vettünk többet, szemünkre hányta. Hogy Scanzoni deletær anyagok nem látható mennyiségének befecskendezését megismétli, nem ellenzem, mert kimutattam, hogy az egyénekbe sokszor vitetnek be az ily nem látható mennyiségű deletær anyagok.

Ám ha ezen befecskendezések következtében pyæmia is keletkezik az állatokban, e tapasztalatnak a gyermekágyasok gyakori megbetegedésének okát kutató vizsgálatok szempontjából nincs értéke, mert Skoda nem bizonyította be, hogy a gyermekágyi láz eseteinek többsége tényleg pyæmiaként jellegeztetik. És ha Scanzoni ezeket a deletær anyagokat csak gyermekágyasoktól szándékozik venni (gyermekágyi folyás, vér, geny), akkor a contagionisták azt fogják mondani, hogy Scanzoni kisérletei feleslegesek, mert hogy a gyermekágyi láz ragályos, azt régóta tudjuk.

Scanzoni egyes állatokat (házinyulakat, kutyákat, macskákat, teheneket) gyermekágyasokkal telt termekben, sőt azok ágyaiban akarná elhelyezni; minthogy gyermekágyi betegek termeiben és ágyaiban csak úgy lehet megkapni a gyermekágyi lázat, hogy vagy a bomlott anyagokkal telített körlég hatol be a méhüregbe, vagy a szülés által sértett külső nemi szervek jutnak a puerperalis ágy bomlott anyagaival érintkezésbe: ezért az ezen kisérletekhez használt állatok, mivel sem a külső nemi szerveik nem sérültek a kölykezés által, sem a körlég nem hatolhat be a méhszarvakig, ha más baj nem éri őket, valószinűleg túlélik a kisérletezőt.

És ha Scanzoni azt mondja, hogy ama tapasztalat helybenhagyása, mely szerint deletær anyagok befecskendezése pyæmiát idéz elő, nem szorult Semmelweis dr.-nak a Skoda tanár által oly magasra becsült kisérleteire, s ha azt állítja kisérleteiről,

hogy csak az ily előítéletmentes és nyilvánosan végzett kisérletek birnak bizonyító erővel s hogy különösnek tetszik előtte, hogy ezt az annyira közel fekvő eszmét eddig senki sem pendítette meg, akkor ez napnál is fényesebben azt bizonyítja, a mi legelkeseredettebb ellenségének sem sikerült volna így, hogy az okvetetlenkedés fontosabb előtte az igazságnál.

Scanzoni azt mondja, hogy a mennyiben az általa ajánlott rendszabályok keresztülvitele folytán kiderülne az, hogy a gyermekágyi láz ragályos, akkor az állam által fentartott összes szülőházak valóságos gyilkos barlangok; Scanzoni ezzel igaz, de szörnyű szót mondott ki.

Scanzoni ugyan már a rendszabályok foganatba vétele előtt kijelenti, hogy több mint valószinűnek tartja, hogy a gyermekágyi láz nem ragályos, hanem kosmikus-tellurikus befolyások által okozott betegség, a mi azt teszi, hogy a gyermekágyi láz nagymértékű pusztítása elháríthatatlan szerencsétlenség, a melyért senki sem tehető felelőssé; csakhogy Scanzoni e közben megfeledkezett a munka tervezetében felállított kérdésről: miasmás eredetű a gyermekágyi láz? vagy fertőzés is okozhatja?

A gyermekágyi láz nem miasmás eredetű, azonban igenis, fertőzés okozza, következésképen elháritható betegség s pusztításaiért felelős az, ki azokat meg nem akadályozza. Hogy elháritható, azt a betegség ritkábbá tételével a bécsi I. szülészeti klinikán már 1847-ben bebizonyítottam; hogy e meggyőződésemet általánossá tegyem, e végből hozom nyilvánosságra jelen munkámat és ha Scanzoni még 1849-ben is elleneszegül tanításomnak, mely elháritható betegségnek állítja oda a gyermekágyi lázat, akkor azok közé a büntetendők közé sorakozik, a kik megakadályozzák, hogy a szülőházak végül megszünjenek valóságos gyilkos barlangok lenni.

Scanzoni öntudatlanul mondotta ki maga fölött ezt a végzetes itéletet; csekély mentséget nyujt az ő, természetesen magaokozta tudatlansága a gyermekágyi láz keletkezésében; még én, ki a gyermekágyi láz elháríthatósága tudatának perczétől fogva minden tőlem telhetőt elkövettem, hogy a gyermekágyi láz-esetek számát csökkentsem, még én sem mertem a szülőházakat igaz nevükön nevezni; én is csak annyit mondottam, hogy a gyermekágyi járványok végtelen sorozata, melyet az

irodalom felsorol, csupa elhárítható külső fertőzéses eset volt, és Scanzoni, ki megtette a magáét, mert megakadályozta, hogy a szülőházak megszünjenek valóságos gyilkos barlangok lenni, tudatlan könnyelműséggel ejt ki egy oly borzasztó szót, mely erősen vádolja őt magát. És ha Scanzoni azt mondja, hogy a magas cs. k. tartományfőnökség s az általa kiküldött orvosi bizottság egy annyira fontos kérdés tisztázásáért halhatatlan érdemeket szerzend magának úgy az emberiség, mint a tudomány körül, akkor ezt az érdemet, minthogy a cs. k. tartományfőnökség által kiküldött orvosi bizottság ezt az annyira fontos kérdést nem tisztázta, én el nem ismerem, és félretéve minden szerénységet — hogy mi jogon? már megokoltam — magam számára foglalom le az érdemet; mert ezt a felette fontos kérdést én oldottam meg, mint azt a jelen munka is tanusítja, s a kortársak és utódok itéletére bizom, mit érdemelt Scanzoni tanításommal való ellenkezéséért.

Végül azt mondja Scanzoni, hogy 1849 julius 20-ikán leérkezett a cs. k. tartományfőnökség engedélye az állatkisérletek végzésére, s hogy ezeket rögtön meg is kezdte volna, azonban Jungmann tanárnak az volt a nézete, s ehhez a kórházi igazgatóság is csatlakozott, hogy az állatkisérleteket járvány idején kellene végezni; ez által már előre is elveszítették e kisérletek minden értéküket a következetes epidemikusok előtt. Braun Károly pl. szánalmasan mosolyogna e kisérletek felett s azt mondaná: Jó dolgotok van, ezekbe az állatokba bomlott anyagokat befecskendezni? nem ezek, hanem a szülőházban pusztító járványos befolyások ölik meg az állatokat. Mi olyankor kisérleteztünk, a mikor a bécsi szülőházban nem volt járvány.

Scanzoni azért csak 1850 február 4-ikén, valószinűleg, mert akkor volt járvány a prágai szülőházban, kapta meg a megbizást és felhatalmazást, hogy elővegye az állatokat; abbeli reménye azonban, hogy nemsokára alkalma lesz a kisérletek eredményeit közzétenni, nem ment teljesedésbe. Mert most 1859-ben élünk és az eredmények még mindig nincsenek közzétéve.

Scanzoni ellenszegülésének tanításom ellen az a foglalatja, hogy azokat az érveket, melyeket a járványos gyermekágyi láz tana ellen, és azokat, melyeket a magamé mellett felhoz-

tam, nem támadta, hanem felsorolta, hogy azután ignorálhassa. Ámde az én érveim, melyeket a járványos gyermekágyi láz tana ellen felhozok és maga a járványos gyermekágyi láz tana, lehetetlen, hogy egyszerre legyenek igazak: én igazaknak tartom a magam érveit, a járványos gyermekágyi láz tanát pedig veszélyes tévedésnek, s mivel Scanzoni elmulasztotta mindennek az ellenkezőjét bebizonyítani, ezért megmaradok a magam meggyőződésében.

Scanzoni semmiképen se bizonyította be, hogy tanításom érvei hamisak, következésképen meg is maradok a tanítás mellett, mely ezeken az érveken épül fel.

Scanzoni csak egy érvet támadott meg: melyet az állatkisérletekre hoztam fel; de mindjárt önmagát czáfolta meg az által, hogy bár állatkisérleteket nem végzett, de legalább igért végezni, még pedig oly módon, melynek hiányosságait kimutattam.

Még csak a gyermekágyi láznak a bécsi I. szülészeti klinikán beállott apadásának nagyfontosságú tényében sem kételkedik Scanzoni, de azt hiszi, hogy ugyanazt a prágai szülőházban nem tapasztalta; én azonban kimutattam, hogy a gyermekágyi láz Prágában is ritkább lett, mint volt azelőtt és ha Scanzoni nem tudott teljes eredményt elérni, ez, mint kimutattam, azért volt, mert sokkal kisebb ismeretei voltak tanításom legfontosabb pontozatairól, semhogy minden balfogást el tudott volna kerülni, mely a teljes eredmény elérésében őt akadályozta.

És ha Scanzoni az igazság elérésére más utat jelölt ki a prágai bizottságnak, mint a mely a bécsi bizottság elé volt kitűzve, akkor ezen út czélhozvezetőségében való kételkedésem meg van okolva az által, hogy a prágai bizottság ezen az úton még 1859-ben sem találta meg az igazságot, melyért jelen munkámmal szavatosságot vállalok.

Igazat vélek velek mondani, ha azt állítom, hogy Scanzoni ellenkedése meg nem ingatta tanításomat.

Tegyük meg immár az ellenpróbát és vizsgáljuk meg, vajjon az az értelmetlenség, melyet eddig a gyermekágyi láz kóroktanának neveztek, s a melyen Scanzoni szülészeti tankönyvének mindkét kiadásában kérődzik, ellenáll-e a támadásnak, avagy kártyavárhoz hasonlóan összeomlik-e?

Legelőször a gyermekágyi lobok hibás beosztására akadunk, melyeket Scanzoni azért írt le régebbi íróktól, mivel ő sem ismerte a gyermekágyi láz kóroktanát. Bebizonyítottam a chlormosások eredményességével, hogy a gyermekágyi lobok is, melyeket Scanzoni nem ismer el gyermekágyi láznak, bomlott anyagok felszívódása következtében keletkeznek, tehát genuin gyermekágyi lázak, mivel azok összes eseteit chlormosásokkal el tudtuk hárítani. Ugyanezzel a ténynyel mindazon gyermekágyi lobok egész kóroktanát is halomra dönthetjük, a melyeket nem tart gyermekágyi lázaknak; mert ha e lobok azokon a kóroktani momentumokon alapulnának, melyeket Scanzoni számukra lefoglal, akkor azokat chlormosásokkal nem lehetne elhárítani; ezek ugyanis képesek elhárítani azt a gyermekágyi lázat, melyet bomlott anyagok felszívódása okoz, azonban azon kóroktani tényezők hatásának, melyeknek Scanzoni e lobokat tulajdonítja, nem képesek a chlormosások korlátot szabni. Több egyéb kóroktani tényező közül különösen a szülési traumát tartja Scanzoni vádolandónak, úgy, hogy ezeket a lobokat erőművieknek nevezi. Hogyan képes a kezek chlormosása ártalmatlanná tenni a szülési traumát?

De hogy félreértésekre ne adjak alkalmat, szükséges lesz egyet-mást röviden megismételni, a mit az autoinfectiós gyermekágyi láz kóroktani momentumairól mondottunk.

Azt mondottuk: ha erőművi hatás éri az egyéneket és pedig vagy az elhuzódó kitolási időszak, vagy valamely műtét folytán, akkor a nemi szervek egyes részei zúzódás következtében elhalhatnak; ily módon egy deletaer anyag képződik, mely ha felszívódik, autorinfectio következtében gyermekágyi lázat okoz; említettük, hogy magzatburok-, méhlepényrészletek, véralvadékok visszamaradhatnak a méhüregben; ezek szolgáltatják rothadásuk közben a deletaer anyagot, a melynek felszívódása folytán a gyermekágyi lázat autoinfectio okozza; első dolog a bomlott anyag felszívódása, második a vérbomlás, harmadik dolog az izzadmányok; ez azonban, ha sokszor, még akkor sem történik 1 esetben 100 gyermekágyas közt. És ez a tanítás egészen más, mint a Scanzoni-é, a ki azt hiszi, hogy a trauma, a rohadt magzatburok és lepényrészletek, a véralvadékok helybeli lobot idéznek elő, melyek azonban átmehetnek a tulajdonképeni gyermekágyi lázba és pedig

oly módon, hogy a helyi lob termékei felszivódnak; Scanzoni szerint tehát az első a helyi lob s ennél meg is állhat a folyamat, vagy a helyi lob termékei felszivódnak, a felszivódott termékek pedig vérbomlást idéznek elő; ezután állnak elő a bomlott vérből az izzadmányok; ilyen eseteket pedig Scanzoni a prágai szülőházban csak magából az endometritis csoportjából százszámra észlelt.

Mivel bebizonyítottam, hogy a helyi lobok százait nem lehet mind elhárítani, ezzel egyuttal be van bizonyítva az is, hogy a lobok említett százai is bomlott anyag felszivódása következtében keletkeznek.

Ezek után áttérünk Scanzoni-nak a tulajdonképeni gyermekágyi lázról szóló kóroktanára. Scanzoni azt mondja: «Ha Kiwisch azt állítja, hogy a nő gyermekágyas állapota első föltétlen kelléke a gyermekágyi láz keletkezésének, ebben senki sem fog neki igazat adni, a kinek volt alkalma kiterjedtebb tapasztalatokat és észleleteket tenni ezen a téren».

Az olvasó tudja, hogy 1847-ben bebizonyítottam, hogy a gyermekágyi láz elháritható betegség s hogy ennek következtében az viseli magán felelősséget a gyermekágyi láz pusztításaiért, a ki azokat 1847 után el nem hárította.

Scanzoni még 1853-ban is nagyobb tapasztalatokkal kérkedik a gyermekágyi lázról, mint a Kiwisch-éi. Scanzoni tehát mindazt, a mi 1853-ig tanításom javára megjelent, oly kevés értelemmel olvasta, hogy még csak nem is sejti, milyen itéletet mond ki önmaga felett, a mikor még 1853-ban is kérkedik a nagyobb tapasztalatokkal.

Megegyezem Scanzoni-val abban, ha Kiwisch-sel szemben azt állítja, hogy a nő gyermekágyas állapota első föltétlen kelléke a gyermekágyi láz keletkezésének, de nem osztom azt a nézetét, hogy a gyermekágyi láznak prædisponáló oka a terhesek sajátságos vérvegyületében keresendő.

Hogy a nő gyermekágyas állapota nem az első feltétlen kelléke a gyermekágyi láz keletkezésének, nem abból tűnik ki, — a mint Scanzoni helyesen is jegyzi meg — hogy a gyermekágyi láz már a szülés, de sőt a terhesség alatt nemcsak kezdődhetik, hanem már ölni is képes; az első császármetszést in mortua épen egy a terhessége alatt gyermekágyi lázban elpusztult nőn végeztem. De kitűnik a dolog abból is,

hogy a betegség, melyet gyermekágyi láznak nevezünk, vagyis az a betegség, a melyet deletaer anyagok felszivódása okoz, olyan egyénekben is keletkezhetik, a kiknek állapota egyáltalában nem hasonló a nő gyermekágyasságával; a bonczoló orvos, a sebész, a sebészeti osztályokon operált férfi és női egyének, — egyikük sincs gyermekágyas állapotban és mégis ugyanabban a betegségben betegszenek meg, ha bennük deletaer anyagok jutnak felszivódásra.

Azonban, hogy Scanzoni sem állítja az igazat, ha a terhesek sajátságos vérvegyületét nevezi meg a gyermekágyi láz tulajdonképeni prædisponáló okaként, a sok közül csak két nyomós okkal kívánom bizonyítani; ha ugyanis valójában úgy állana a dolog, akkor a gyermekágyi lázat a kezek chloros mosásával nem lehetne megcsökkenteni, mert fel nem fogható, mikép változtatnák meg a chlormosások a terhesek sajátságos vérvegyületét; nem ezt a terhességnek éllettani állapota közben meglévő vérvegyületet változtatják meg a chlormosások, hanem a deletaer anyagok elpusztítása által elhárítják a vérbomlást, mely előállana, ha a bomlott anyagok felszivódásba jutottak volna. És a mily kevéssé leledzenek a bonczoló orvos, a sebész, a sebészi operáltak gyermekágyas állapotban, ép oly kevéssé hasonló a vérvegyületek a terhesekéhez.

A gyermekágyi láz tulajdonképeni prædisponáló oka mind az, a mi felszivó felületet teremt a felszivódásra jutó deletaer anyagnak.

Ide számít a terhesség is, de nem a terhesek sajátságos vérvegyülete révén, hanem azért, mert a terhesség folytán a méh belső lapja nyálkahártyáját elveszti s ez által a felszivandó deletaer anyagnak felszivó felületévé válik; ide tartozik a gátnak rossz védése, mi által repedései felszivó felületté lesznek, ide a bonczoló-orvos és a sebész megszúrt helyei, ide az operatio-okozta sebfelület stb.

Scanzoni, áttérve a gyermekágyi láz kóroktanára, azt mondja, hogy mindenekelőtt tekintetbe veendő a gyermekágyi láz járványos fellépte és hogy járványos eredetének lehetőségét bebizonyítsa, a gyermekágyi láz történetére hivatkozik, mely azt tanítja, hogy a gyermekágyi láz időnkint kisebb-nagyobb földrajzi elterjedés szerint jön elő. Ha Scanzoni a gyermekágyi láz történetére hivatkozik állítása bizonyítására,

abból azt látom, hogy vagy sohasem olvasott a gyermekágyi láz történetéről vagy ha olvasott, ugyanazzal az értelmi képességgel tette, a melylyel mindazt olvasta vagy nem olvasta, a mi tanításom mellett 1853-ig megjelent.

Ellenkezőleg, a gyermekágyi láz története megállapította, hogy a gyermekágyi láz szülészeti intézetekhez van kötve és hogy sohasem lép fel olyan kiterjedésben a szülőházakon kívül, mint azokon belül; de azért a gyermekágyi láz a szülőházakon kívül is időnkint nagyobb kiterjedésben fordul elő, mint a mennyire rendes körülmények közt szokott; azonban a nagy földrajzi elterjedésben működő orvosok és bábák 1847-ig a gyermekágyi láz keletkezése felől tájékozatlanul kerültek ki a szülészeti tanintézetekből a gyakorlati életbe; valjon csodálható-e, ha tudatlanságukban földrajzi elterjedésben irtották a szülőnőket?

Ha a gyermekágyasok nagyobb halandóságát a szülőházakban s azokon kívül járványos befolyások okoznák, akkor bennük is, kivülök is egyidejüleg, mindenkor egyforma kiterjedésben kellene a nagyobb halandóságnak mutatkoznia; mert a gyermekágyasok úgy a szülőházakban, mint rajtuk kívül csakis ugyanazon, nem pedig más-másféle kosmikus-tellurikus befolyásoknak lehetnek alávetve. Igen, ámde itt is, ott is nem mindig egyidejüleg történnek a fertőzések s innen van, hogy a szülőházakon kívül, a hol ugyanakkor nem fertőznek, jó egészségnek örvendenek a gyermekágyasok, míg a szülőházban, a melyben fertőznek, a gyermekágyi láz tizedeli őket; ha viszont a szülőházakban fertőznek, a mikor odakünn nem fertőznek, a dolog ellenkezője történik: a szülőházbeli gyermekágyasok egészségesek, a szülőházon kívüliek pedig pusztulnak a gyermekágyi lázban. Ha mind a két helyen egyidejüleg járja a fertőzés, akkor itt is, ott is nagyobb lesz a gyermekágyi lázas halandóság; mivel azonban a szülőházakban gyakoribb alkalom nyilik az egyének nemi szerveivel érintkező tárgyak szennyezéséhez, ebben meg van adva a magyarázata, hogy miért gyakoribb a gyermekágyasok kedvezőtlen egészségi állapota a szülőházakon belől, mint kívül; és ha egyszer a nemi szervekkel érintkező tárgy, benn vagy künn, szennyezve van, akkor az a szülőházon kívül kevesebb egyént képes fertőzni, mint a mennyit a szülő-

házban fertőzött volna, mert odakivül nincsen alkalom oly sok egyén nemi szerveivel érintkezésbe jutnia, mint odabenn; innen magyarázandó, miért nem fordul elő a gyermekágyi láz sohasem oly kiterjedésben a szülőházakon kivül, mint a milyenben benn a szülőházban szokott fellépni. Már megmondtam ugyan, de nem felesleges, ha ismétlem: hogy ha a gyermekágyasok két egymástól távol fekvő szülőházban egyidejüleg nagy számban halnak el, azok nem azért halnak meg, mert egyidejüleg fertőzték őket; hogy nem atmosphærikus, kosmikus, tellurikus befolyás az, mely ily földrajzi kiterjedésben működik; hogy két egymástól nagy távolságra fekvő szülőházat ér, onnan van, hogy a közbeneső lakosság gyermekágyasai jó egészségben vannak, de nemcsak ezek, hanem magának annak a városnak gyermekágyasai is egészségnek örvendenek, a melyben a gyermekágyi láz látogatta szülőház áll, mert közismert dolog, a gyermekágyi lázat a szülőházban el lehet fojtani, ha a szülőházat bezárják s az egyéneket a városba küldik szét szülni; az atmosphærikus befolyás tehát, mely két egymástól távol eső szülőházat egyidejüleg ér el, nem ér el a szülőház környékéig sem; az említett rendszabálynak azért van foganatja, mert általa a tanítás is szünetel, következéskép a tanulók vizsgálatai is szünetelnek, kik egyébb orvosi kiképzésük folytán igen gyakran szennyezik kezeiket bomlott anyagokkal.

Ha a nagy halandóságot a szülőházakban s rajtuk kívül atmosphærikus befolyások okoznák, akkor a gyermekágyi láz elháríthatatlan betegség volna, pedig hogy elhárítható, azt már 1847-ben beigazoltam s hogy meggyőződésemet általánossá tegyem, e végből hozom nyilvánosságra jelen könyvemet.

Sajnos, mondja Scanzoni, az atmosphærikus, tellurikus és kosmikus, viszonyok közelebbi ismeretét czélzó vizsgálatok mindeddigelé nem vezettek tényleges eredményre. Természetes: a mi nem létezik, azt nem lehet megismerni, mert minden évszakban, a legkülönbözőbb éghajlatokban mindenféle időjárás mellett észleltek gyermekágyi láz-járványokat; hogy is ne, hiszen minden évszak, éghajlat és időjárásban lehet fertőzni s azzal úgynevezett gyermekágyi láz-járványt okozni. Ha Scanzoni azt mondja, hogy összes tudásunk ezen tárgyról arra szorítkozik, hogy ezek a járványok gyakrabban s rosszabb

indulattal lépnek fel a téli hónapokban, mint a nyáriakban, hogy egy télen uralkodó járvány a melegebb évszak beálltára nem ritkán egyszeribe megszűnik, akkor ezen tények észlelete igen helyes, feltéve, hogy magyarázatuk ott van, hogy a tél a hallgatók szorgalmának ideje, míg a beköltöző melegebb évszakkal megkezdődnek a kirándulások, a tanulók szorgalma hanyatlik; és a ki azt el nem akarja hinni, hogy csak az évszakokhoz kötött foglalkozásmódja a szülőház látogatóinak teszi okát e tényeknek — tehát, a ki azt hiszi, hogy a tél, mint tél okozza a nagyobb halandóságot, — azt megkérdem: honnan van, hogy a bécsi I. szülészeti klinikán októberben 2, novemberben 2, decemberben 1, januárban 2, februárban 0% és márcziusban egy sem halt meg a gyermekágyasok közül? míg áprilisban 18, májusban 13, juniusban 10, juliusban 10, augusztusban 25, szeptemberben 18% gyermekágyas halt meg (lásd a XIX. táblázatot a 167. lapon) és kérném a magyarázatát, mikép volt lehetséges a tél káros befolyását chlormosásokkal enyhíteni, minthogy ezek használata következtében több télen át nem is voltak gyermekágyi láz eseteink.

Megkérdezzük az illetőt: hát Bécsben 25 éven át, London és Dublinban 124 éven át nem volt tél? mivel Bécsben 25 éven keresztül 100 gyermekágyasra egy haláleset sem jutott, mivel a londoni és dublini szülőházakban 19 év alatt egyetlenegy gyermekágyas sem halt meg s 105 év folyamán 100 gyermekágyas közül nem halt meg egy.

Ha Scanzoni azt hiszi, hogy szeles, hideg-nedves napok kedveznek a gyermekágyi láz gyakoribb és intensivebb fellépésének s ha ennek bizonyítására felhozza azt a tényt, hogy nem ritkán ugyanazon szülőház összes szülőnői egy napon betegszenek meg gyermekágyi lázban, akkor a szeles, hideg-nedves napok ártalmas befolyásában nem hiszek, sőt inkább abban a meggyőződésben vagyok, hogy mind az egy napon szült megbetegedetteket fertőzték, s hogy ez úgy is van, bizonyos abból, hogy chlormosások segélyével el lehet hárítani az egy napon szültek valamennyiének megbetegedését — a szeles, hideg, nedves napok daczára is; senki sem hiszi, hogy Bécsben 25, London és Dublinban 124 éven át nem volt szeles, hideg-nedves idő, mert ez alatt a halandóság oly csekély volt az odavaló szülőházakban, hogy megbetegedések csak elvétve for-

dulhattak elő. Ha Scanzoni figyelmesebben észlelt volna, bizonyára észreveszi, hogy ugyanazon tény olyan napokon is ismétlődött, a mikor nem lehetett szeles, hideg, nedves napok miatt panaszkodni.

Ezt a tényt a sorjában való megbetegedések elnevezése alatt letárgyaltuk; az olvasó sziveskedjék a 111. lap 7. sorától és a 128. lap 10. sorától kezdve utána nézni.

Scanzoni azt mondja: A járványos befolyás nemcsak a megbetegedések számában tükröződik vissza, hanem a megbetegedések módjában is és pedig olyképen, hogy némely járványban az összes esetek a hyperinosis, másban a pyæmia, másokban ismét a vérbomlás jellegét veszik fel; sőt a localisatioban is feltűnik a járványos befolyás, a mennyiben bizonyos időben a nyirokérlob, másokban vivőérlob stb. az állandó bonczolási lelet; mindezen felsorolt körülmény semmi kétséget sem hágy Scanzoni-ban az iránt, hogy bizonyos, de természeti lényegük szerint még ismeretlen atmosphærikus befolyások teszik a gyermekágyi láz legfigyelemreméltóbb oki mozzanatait.

A mit itt Scanzoni a gyermekágyi láz formáiról mond, azt sok szülészeti tankönyvben ugyan olvashatni, de a természetben megfigyelni nem lehet; sajnos, 1847 előtt szintén volt alkalmam számos gyermekágyas bonczolatán jelen lehetni és épen azért ama formákra, melyekben a gyermekágyi láz a bonczoló asztalon mutatkozott, már csak azért is figyelmes lettem, mert akkoriban a kórboncztani intézetben egy különben kiváló tanársegéd működött, a ki a gyermekágyasok hullájában talált kórtermékek mineműségéből akarta megállapítani, hogy kezdetén van-e a járvány, vagy tetőpontján avagy az alábbhagyás szakában, hogy recidivák fogják-e követni stb. Prognosisai természetesen soha sem teljesedtek s már azért is elveszítettük hozzájuk a bizalmunkat, mert hogy meggyőződjünk róla, vajjon a járvány egyes időszakainak tényleg csak bizonyos formák felelnek-e meg, a mint azt az említett tanársegéd hitte, azért hosszabb időn keresztül minden elhalt gyermekágyast felbonczoltunk, s ekkor bebizonyosodott, hogy azokon a napokon, a melyeken — sajnos — több, sőt sok gyermekágyas hullát volt alkalmunk bonczolni, mindazok a formák előfordultak, melyek a járvány kezdetének, a tetőpontjának és az

alábbhagyása szakának feleltek meg; nem hiányoztak oly formák sem, melyeknek recidivát kellett volna jelenteniök; valamely állandó s egy járvány alatt előtérben álló formát sohasem észleltünk; a mikor végre kiderítettük, mi az igazi oka a gyermekágyi láznak, nagyon is érthetőnek tartottam, hogy nem sikerült a következményekből visszakövetkeztetni oly okokra, melyek ezen következményeket előidézték.

És ha Scanzoni még 1853-ban is a gyermekágyi láz különböző formáiban az atmosphærikus befolyások kétségen felül álló hatását véli felismerni, akkor egy egyszerű megjegyzéssel bebizonyítom, hogy Scanzoni-t büntetendő, veszélyes tévedés tartja fogva, mert hat év alatt az I. szülészeti klinikán 1848-ban meghalt gyermekágyasok számánál 1709-czel több gyermekágyas halott közt bizonyára számos oly forma is előfordult, melyben Scanzoni bizonyára felismeri az atmosphærikus befolyások hatását és mégis sikerült azokat elháritani. Scanzoni-nak öt esztendei ideje volt erről az eredményről gondolkozni.

Ha Scanzoni azt az állítását, hogy az atmosphærikus befolyások nem mindig csak a gyermekágyban fejtik ki hatásukat, azzal akarja bebizonyítani, hogy a gyermekágyi láz már a terhesség alatt keletkezik; hogy egy járvány alatt sokszor rendkívül renyhe és gyenge, vagy görcsös és rendkívül erős szülési fájdalmak észlelhetők, következményes lassú szülési lefolyással; hogy egy járvány alatt a szüléskor és utána gyakrabban lépnek fel méhvérzések; hogy a később gyermekágyi lázba esett anyák gyermekei nem ritkán gyorslefolyású vérbetegségben szintén elpusztulnak, — akkor, bár jól észlelte e tényeket, de az a magyarázat, hogy ezt a csapást atmosphærikus befolyások okoznák, téves.

Nem atmosphærikus befolyások azok, melyek ezt a csapást előidézik; a felszivódott bomlott anyag az oka mindennek. A bomlott anyag már a terhesség alatt is felszivódhatik, már akkor okozhatja a gyermekágyi lázat.

Ha tehát a bomlott anyag már a terhesség alatt szivódik fel, vagy ha a szülés húzódik el s a szülés alatt történik a felszivódás, vagy ha a szülés még be nem fejeződött abban az időben, a mikor a vajudóban a vérbomlás a bomlott anyag felszivódása következtében beáll: a bomlott vér

bénítólag hat a méhre s ezzel meg van adva a renyhe és gyenge, vagy a görcsös és rendkívül erős szülési fájdalmaknak s az együtt járó lassú szülési lefolyásnak, valamint a vérzéseknek feltétele. Ha a magzat az anyának a bomlott anyag felszivódása következtében való vérbomlásának idején még összeköttetésben áll a méhlepénynyel, akkor a vérbomlás áthárul az anyáról a magzatra és mind a ketten egy és ugyanazon betegségnek esnek áldozatul. Hogy a dolog úgy áll, a mint mondom, be van bizonyítva azzal, hogy ez a sok veszedelem mind elhárítható a chlormosásokkal. A gyermekek vérbomlását illetőleg sziveskedjék az olvasó 105. lap 29. sorától és 125. lap 3. sorától a 127. lapig utánanézni.

Ha Scanzoni ideszámítja a rohadtan-halva szült gyermekeket, újabb tévedést követ el; jóllehet az összes anyák, kivétel nélkül, kiknek gyermekei vérbomlásban betegszenek meg, maguk is gyermekágyi lázba estek volt; hiszen hogy is ne, a mikor a vérbomlás sohasem önállóan állott elő a gyermekben, hanem azt mindig a már beteg anya közvetíti reája; a mindennapos tapasztalat azonban azt tanítja, hogy a rohadvahalott gyermekeket a legegészségesebb szülőnők hozzák a világra, kik gyermekágyuk alatt is egészségesek maradnak, bizonyítékául annak, hogy e gyermekek halálát nem a bomlott anyagok által okozott vérbomlása az anyának, hanem más okok hozták létre. Bizonyos az, hogy ha már a terhességben következik be a bomlott anyag felszivódása és jön létre az anya vérbomlása, mely a gyermeket a terhesség alatt megöli, akkor lehetetlen, hogy a terhesség oly sokáig álljon még fenn, míg a gyermek rothadásba megy át; mert vagy meghal a terhes terhesként, még mielőtt rothadásba megy át a gyerek, vagy pedig a terhességet megszakítja a szülés; s ez a rendes dolog: mielőtt még a gyerek rothadásnak indul. A mint hogy nem is lenne érthető, hogy egy anya, ki gyerekét már régen megölte a vérbomlással, teljes épségben állja végig a szülést és a gyermekágyat. Ezzel azonban nincs az mondva, hogy az ilyen anya meg nem betegedhetik szintén fertőzés következtében.

Hogy a rothadtan-halva született és a vérbomlásban meghalt gyerekek nem ugyanabban a betegségben pusztulnak el, be van bizonyítva azzal, hogy a vérbomlás folytán bekövet-

kezett halálesetek számát a chlormosások megcsökkenteni képesek, míg azoknak a rohadtan-halva született gyerekek számának megcsökkentésére semmiféle befolyásuk nincs.

Minek utána feltártuk, hogy mind az, a mivel Scanzoni a járványos befolyások fennállását bizonyítani akarta, egyes tények kivételével csakis tévedés és csalódás, térjünk át a gyermekágyi láz többi kóroktani tényezőjének birálatára.

Az egyéniségről azt mondja Scanzoni: «Valamely járvány fennállásakor az egyéniség által feltételezett kórhajlam kevésbé jő számításba; járvány idején nem védenek sem kor, sem testalkat, sem a különféle életviszonyok és igen gyakran épen a legegészségesebb, legfiatalabb, erősebb és virágzóbb nők esnek ebbe a gyilkos betegségbe.»

A figyelmes olvasó tudja már, hogy a gyermekágyi láz járvány lényege abban áll, hogy számos egyén szervezetébe egyik vagy másik módon kivülről bomlott anyag vitetik be; a bomlott anyag pedig oly iszonyatos méreg, hogy az elől bizony semmiféle egyéniségnek nincs védelme.

A járványok idején kivül azonban, véli Scanzoni, könnyebben betegszenek meg a gyermekágyi lázban a gyenge és rosszul táplált, a terhesség alatt inségnek, gondnak kitett, nyomasztó lelki állapot alatt élő nők; én meg vagyok róla győződve, hogy mindezen körülmények sem kivülről nem jutatnak az egyének szervezetébe, sem azokban magukban nem termelnek bomlott anyagokat, hogy tehát nem kóroktani tényezői a gyermekágyi láznak. Az 1848-ik évtől fogva az I. szülészeti klinikán ápolt 3556 gyermekágyas nő mily nagy számára illett Scanzoni e leírása! és mégis csak 45-öt vesztettünk el közülök gyermekágyi lázban.

A bécsi szülőházban azon 25 év alatt, melyben 100 gyermekágyas közül nem halt meg egy, 44.838 egyént ápoltak, kik közül meghalt 273; a négy londoni és két dublini szülőházban 19 év alatt 4558 gyermekágyas közül egyetlenegy sem halt meg s 105 év folyamán 109.656 ápolt közül 726. Mily rettenetesen nagy lehetett ezen 159.052 egyén közt azoknak a száma, a kikre Scanzoni e leírása illik, s vajjon szorítkozhatnék-e a halandóság 999 halottra, ha ezek a körülmények kóroktani momentumai lennének a gyermekágyi láznak?

Scanzoni szerint könnyebben betegszenek meg gyermek-

ágyi lázban azok az egyének, kik már terhességük idején is oly betegségben szenvednek, mely a különböző gyermekágyi formák valamelyikével azonos vérbomlás tünetei közt folynak le; ide tartoznak azok a nők, a kik tüdő-, mellhártya-, szívburokgyulladással, heveny csúzzal jutnak a gyermekágyba.

Ha Scanzoni azt hiszi, hogy a nevezett gyulladásokban a gyermekágyi lázzal azonos vérbomlást talál, megint csak azt bizonyítja vele, hogy még 1853-ban sem tudja, miben áll a gyermekágyi láz lényege; bonczoló orvosokban, sebészekben, sebészeti osztályok operáltjaiban, pyæmiában elhalt újszülöttekben, ugyanolyan vérbomlást találni, mint a gyermekágyi lázasokban, de nem a Scanzoni által felsorolt gyulladásokban. Ellenkezőleg, ezek a gyulladások még védik is az egyéneket, mert emberiességi tekintetekből nem használják fel a tanításra s ezért nem is fertőzik őket. S ha Scanzoni azt találta, hogy az előrehaladt tüdőgümőkór védelmet nyújt a gyermekágyi láz ellen, mivel száz és száz bonczolatnál volt jelen anélkül, hogy közte csak egyszer is akadt volna előrehaladt tüdőgümőkór: ennek egyszerű oka abban rejlik, hogy ezeket az egyéneket tanításra fel nem használták, tehát nem is fertőzték.

Ha Scanzoni azt mondja, hogy a gyermekágyi láz ritkábban támadja meg a vérszegényeket, vízkórosokat, heveny kiütéses betegségekben (himlőben, kanyaróban, skarlátban) szenvedőket, hagymázosakat és skorbutikusakat, ennek az oka megint csak abban rejlik, hogy az ilyen betegeket nem használják fel a tanításra, tehát nem is fertőzik őket, és ha Scanzoni ezt nem vette észre ugyanezt az általa említett gyuladások betegeinél, akkor rosszul észlelt; csakhogy ez engem meg nem lep, mert hisz Scanzoni oly sok gyermekágyast látott meghalni és 1847-től 1853-ig annyi ideje volt a gondolkozásra és alkalma, hogy a tanításom mellett megjelent dolgokat elolvassa, és mindez nem volt elegendő ahhoz a megfigyeléshez, hogy a gyermekágyi láz nem járványos eredetű betegség.

A Scanzoni által megnevezett, röviden szólva az összes nehéz betegségek oly módon védik az egyéneket, a hogy az utczai szülések és a koraszülések védték az I. szülészeti klinika egyéneit a gyermekágyi láztól; az utczai szüléseket ugyanis nem használták fel tanítási czélokra, mert nem volt rajtuk mit tanulni való; a koraszüléseket pedig azért nem volt

szabad felhasználni, hogy a szülés lehetőleg még feltartóztatható legyen; az utczán szülő és a koraszülő nőket tehát nem fertőzhették.

(Lásd 109. lap 32. sortól és 127. lap 30. sortól.)

A nehéz betegségek tehát úgy fejtik ki védő hatásukat, hogy az emberiesség megtiltja az ilyen egyének felhasználását a tanításra s ennek következtében nem is fertőzik őket; ezzel azonban nem azt mondom, hogy a gyermekágyi lázat el nem kaphatják, ha fertőzésnek teszik ki magukat.

Kivételt ez alól csak az ecclampsiások tesznek, mert ezeket ismételten megvizsgálják, hogy a szülés siettetésének időpontját tisztázzák; az I. szülészeti klinikán a chlormosások elrendelése előtt csaknem mindazok az ecclampsiások, a kiknek rohamai megszüntek, gyermekágyi lázban haltak meg; a chlormosások meghonosítása után köztük is ritka lett a gyermekágyi láz.

Egyetértek Scanzoni-val, a mikor a szülés hosszas elhúzódását a gyermekágyi láz kóroktani tényezőjének mondja, csak a felfogásában, a mint a gyermekágyi lázat a szülés elhúzódásával keletkezteti, azzal nem értek egyet.

Mindenekelőtt eldöntendő az, hogy a tágulási vagy a kitolási időszak húzódik-e el.

Ha a tágulási időszak húzódik el, akkor a késlekedésnek megfelelőleg a méh belső felszívó felülete hosszabb időn át hozzáférhető marad és érthető, hogy az ilyen egyén a külső fertőzés veszélyének jobban ki van téve, mint egy más, a kinek felszívó méhfelülete a tágulási időszak gyors lefolyása következtében csak rövid időn át hozzáférhető.

Ha a szülés a megtörtént fertőzés után oly sokáig húzódik még el, hogy a másodlagos fertőzés korábban áll be, mint a gyereknek elválása az anyától a szülés után, akkor a gyerek is résztvesz a fertőztetésben. (Lásd 105—108. lap 10. sortól és 125—127. lap 3. sortól.)

Ha viszont a kitolási időszak húzódik el, akkor, bár külső fertőzés nem történhetik, mert az előnyomuló magzatrész a méh belső felszívó felületét hozzáférhetlenné teszi, az elhúzódó kitolási időszak mégis alkalmat nyujthat a gyermekágyi láznak autoinfectio útján való keletkezésére, mivel a hosszas nyomás folytán a zúzott lágyrészek elhalása következhetik be

s ezáltal előáll a bomlott anyag, melynek felszívódása gyermekágyi lázat okoz.

Egy ily módon megbetegedett anya nem fertőzheti gyerekét, mert a gyerek gyorsabban válik el a szülés által az anyától, mint a hogy az anyában a vérbomlás beáll.

A bomlott anyagnak ily körülmények közt való keletkezését az is elősegíti, hogy ezekben az esetekben még egy vagy más operativ segítség is szükségessé válik.

A mi a veszélyességet illeti, az elhúzódó tágulási időszak sokkalta veszélyesebb, mert, ha megvan rá az alkalom, valamennyien fertőztethetnek, a kikben a tágulási időszak elhúzódik.

Az elhúzódó kitólási időszak, s a hozzája szükséges műtétek kevésbé veszélyesek; hiszen az olvasó tudja, hogy ezeket felvettük az autoinfectio útján keletkezett gyermekágyi láz kóroktani tényezői közé és tudja azt is, hogy az autoinfectio összes kóroktani momentumai együttvéve sem ölnek meg egy gyermekágyast 100 közül.

Ha tehát Scanzoni Simpson táblázatát közli, a melyből kitűnik az, hogy az anyák halandósága egyenes arányban nő a szülés munkájának tartamával, úgy ennek a táblázatnak nincs meg az az értéke, a mely volna akkor, ha tekintettel lenne arra, hogy melyik szülési időszak húzódik el. S ha Scanzoni azt hiszi, hogy az elhúzódó szülések veszélyességének oka a szülés folyamatának az idegrendszerre és közvetve a vérre gyakorolt természetesen ismeretlen hatásában rejlik, úgy ezzel szemben be tudom bizonyítani, hogy nem az idegrendszer, hanem a bomlott anyag hat a vérre; mert az I. szülészeti klinikán 1848-ban előfordult 3556 szülés közt, isten a megmondhatója, mennyi volt az elhúzódó szülés s mi mégis csak 45 gyermekágyast veszítettünk el; ha az idegrendszer s nem a bomlott anyag hatna a vérre, akkor a már sokszor említett 159,052 gyermekágyas közül nemcsak 999 halt volna meg, vagyis 0·62 százalék vagy más szóval 159,211/999 közül csupán egy.

Ha nem a bomlott anyag, hanem az idegrendszer hatna a vérre, akkor az elhúzódó szüléseknek az egész Föld kerekségén elterjedt gyakoriságánál fogva, csak Közép-Európára szorítkoznék a gyermekágyi láz, s története nem igazolhatná, hogy jelenlegi gyakoriságában csak a XVII. század óta mutatkozik.

A gyermekágyi láz autoinfectiós esetei ritkán bár, de mindenütt és mindenkor a kitólási időszak elhúzódása következtében keletkeznek; de korlátlan számban csakis Közép-Európában és csak a XVII. század óta éri a külső fertőzés az egyéneket a tágulási időszak elhúzódása következtében.

Ha Scanzoni az erőművi ingert is számba veszi, mely az elhúzódó kitolási időszakkal és a műtéti beavatkozással jár, egyetértek vele; de nem hiszem, hogy e körülmények előbb helyi lobot okoznak, mely később gyermekágyi lázat támaszt olyképen, hogy a lobtermékek felszívódása következtében vérbomlás keletkeznék. E körülmények folytán úgy támad a gyermekágyi láz, hogy nyomukban bomlott anyag keletkezik, mely felszívódván, vérbomlást okoz s csak harmadsorban állanak elő a lobtermékek.

Abban is megegyezem Scanzoni-val, hogy az elhúzódó szülési folyamat néha a már meglévő gyermekágyi láz következménye lehet, mert ha a bomlott anyag okozta vérbomlás még a gyerek elválása előtt áll be, akkor bénítólag hat a méhre s ennek megfelelőleg a szülésnek el kell húzódnia.

Lelki indulatok nem juttatnak be kívülről az egyének szervezetébe bomlott anyagot, sem bennük nem keletkeztetik; ezért nem is kóroktani tényezői a gyermekágyi láznak.

Scanzoni azt mondja: «Bármely elfoglalt orvos bizonyára tett oly észleleteket, melyekből azt a meggyőződést kell merítenie, hogy a gyermekágyasok egészségi állapotát nem egykönnyen veszélyezteti bármely ártalom annyira, mint valamely heves, felizgató vagy nyomasztó lelkiállapot.»

Én is elfoglalt orvos vagyok, magam is észleltem már, hogy nemcsak először-, hanem többszörszülőket is terhességük vége felé nyomasztó lelki állapotok, főleg halálfélelem gyötrik, a gyermekágyi lázat azonban az orvosi gondjaimra bízott nőkben oly ritkán láttam a lelkiindulatok gyakoriságához képest, hogy észszerűen fel se tehetek semmiféle összefüggést a ritka gyermekágyi láz és a gyakori lelkiindulatok közt.

Ha Scanzoni munkámnak szorgalmas tanulmányozása folytán végül fel fogja ismerni, hogy mi az igazi oka a gyermekágyi láznak, maga is meg fog ijedni ama nagy veszély láttára, melynek a tanítványai gondjaira bízott nőket az által tette ki, hogy azokat mint teljesen tudatlanokat küldte ki a

gyakorlati életbe; ez történt 1847-ig az összes szülészeti tanintézetekben is.

Lehet-e csodálkozni ily körülmények közt, ha azok is fertőztettek, a kikben lelkiindulatok zajlottak le?

Scanzoni azt mondja továbbá: «Ismételt tapasztalataim alapján semmitől sem félek annyira, mint ha egy gyermekágyast hirtelen heves ijedtség, bosszúság vagy bánat éri, mert nincs is tán másik oly állapota az életnek, melyben ezek az indulatok károsabban hatnának, mint a gyermekágy.

Pontosan észlelt esetek tekintélyes számát nevezhetném meg, melyben minden kétséget kizárólag efféle lelki izgalom volt a gyermekágyi megbetegedésnek lényegi oka; többnyire oly módon történik ez, hogy közvetlenül ez ártalom behatása után rázóhideg lép fel, az arczkifejezés sajátságosan elváltozik, s az erők hirtelen hanyatlása mellett gyorslefolyású vérbomlásnak az összes tünetei mutatkoznak. Főleg akkor veszélyesek a lelki izgalmak, ha egy máris beteg gyermekágyast fognak el, mert ez esetben jobban tarthatunk tőle, mint bármely más körülmények közt, hogy halálos vérbomlás fog bekövetkezni».

Scanzoni már sokkal többször mutatkozott rossz megfigyelőnek, semhogy a lelki izgalmak és a gyermekágyi láz oki összefüggésére vonatkozó tapasztalatait helyeseknek tarthatnám; ellenkezőleg, az a meggyőződésem, hogy az esetek tekintélyes számában vagy ő okozta a fertőzést vagy más valaki, hogy azonban a fertőzés és a kórkitörés időközében még valamilyen lelki felindulás is hozzájárult, azonban a gyermekágyi láz a nélkül is kitört volna; mivel pedig a gyermekágyi láz idő tekintetében a felszívódási vagy kitörési szakhoz közelebb is eshetik, innen van, hogy a lelki felindulás után mindjárt fellép a rázóhideg stb. Ha Scanzoni nem volna oly igazán rossz megfigyelő, nem is hihetné, hogy egy szülőnő gyermekágyi lázban megbetegedhetik vérbomlás nélkül s hogy csak egy lelki izgalom hozzájárulása után kell tartanunk a halálos vérbomlás beálltától.

Én a bomlott anyagot vádolom érte, hogy a gyermekágyi lázat előidézi és pedig férfiaknál, nem terhes, nem vajudó, nem gyermekágyas nőkben egyaránt. Ha a lelki izgalmak valóban oly borzasztó ártalmak, mint a minőknek Scanzoni hiszi őket, akkor megkérdezem tőle: miért idézik elő férfiakban, nem terhes, nem vajudó és nem gyermekágyas nőkben is ugyanazt

a betegséget; mert tény az, hogy a lelki izgalmak a férfiakban és a nem gyermekágyas nőkben nem okoznak pyæmiát; mely viszonyokban rejlik, magyarázza meg hát Scanzoni, hogy a gyermekágyban olykép módosúl a lelki izgalmak káros hatása, hogy gyermekágyasokban pyæmiát képes létrehozni.

A gyermekágyra vagy a terheseknek sajátos vérvegyületére nem hivatkozhatik Scanzoni, mert már bebizonyitottam, hogy ezekben nem rejlik a gyermekágyi láz prædisponáló oka, hanem igenis rejlik egy felszívó felületben; mi összefüggésben vannak tehát a lelkiizgalmak a felszívó felülettel?

Számokkal ugyan nem bizonyíthatom, hogy a gyermekágyi lázat a szülőházakon kívül nem a lelki izgalmak idézik elő, mert a szülőházakon kívül előforduló gyermekágyi lázakról nem állanak számadatok rendelkezésemre. De Scanzoni a lelki izgalmakban következetesen a szülőházakban előforduló gyermekágyi lázat kóroktani tényezőjét is látja s azt hiszi, hogy ezen izgalmakban megtalálta az egyik okot, a mely a bécsi I. szülészeti klinika halandóságát nagyobbá tette, mint a II. klinikáét.

Hogy a lelki izgalmak az I. klinikán nem idézték elő a gyermekágyi lázat, ezt már számokkal tudom bizonyitani s ezen klinikáról a többi szülőházra is és a szülőházon kívül fellépő gyermekágyi lázra is szabad lesz a következtetést alkalmaznom.

Ezért mindenekelőtt fontos, hogy a két bécsi klinikának évi kimutatásait fennállásuktól fogva közöljem.

A bécsi szülőházat 1833-ban két osztályra választották s a hallgatókat és a bábanövendékeket mind a két osztályon egyenlő számban osztották be tanításuk czéljából. A két osztály halandóságát a következő táblázat tünteti fel.

I. osztály.				II. osztály.			
Év	*Szülések száma*	*Halottak száma*	*Halálozási százalék*	*Év*	*Szülések száma*	*Halottak száma*	*Halálozási százalék*
1833	3737	197	5·29	1833	353	8	2·26
1834	2657	205	7·71	1834	1744	150	8·60
1835	2573	143	5·55	1835	1682	84	4·99
1836	2677	200	7·47	1836	1670	131	7·84
1837	2765	251	9·09	1837	1784	124	6·99
1838	2987	91	3·04	1838	1779	88	4·94
1839	2787	151	5·42	1839	2010	91	4·52
1840	2889	267	9·24	1840	2073	55	2·65
	23066	1505	6·50		13095	731	5·58

Az 1840 október 10-ikén kelt legfelsőbb elhatározás értelmében az összes hallgatókat az I. és az összes bábanövendéket a II. osztályra utasították. A halandóság a következő volt:

I. osztály.
Orvosok klinikája.

Év	Születések száma	Halottak száma	Halálozási százalék
1841	3036	237	7·80
1842	3287	518	15·75
1843	3060	274	8·95
1844	3157	260	8·23
1845	3492	241	6·90
1846	4010	459	11·44
	20042	1989	9·92

II. osztály.
Bábák klinikája.

Év	Születések száma	Halottak száma	Halálozási százalék
1841	2442	86	3·52
1842	2659	202	7·59
1843	2739	164	5·98
1844	2956	68	2·30
1845	3241	66	2·03
1846	3754	105	2·79
	17791	691	3·38

1847 május közepén a chlormosások az orvosok klinikán elrendeltettek. A halandóság a következő volt:

I. osztály.
Orvosok klinikája.

Év	Születések száma	Halottak száma	Halálozási százalék
1847	3490	176	5·04
1848	3556	45	1·27
1849	3858	103	2·66
1850	3745	74	1·97
1851	4194	75	1·78
1852	4471	181	4·04
1853	4221	94	2·13
1854	4393	400	9·10
1855	3659	198	5·41
1856	3925	156	3·97
1857	4220	124	2·96
1858	4203	86	2·04
	48938	1712	3·57

Az összes 26 esztendőről szóló összeg:

Születések száma ... 91046
Halottak száma ... 5206
Halálozási százalék ... 5·71

II. osztály.
Bábák klinikája.

Év	Születések száma	Halottak száma	Halálozási százalék
1847	3306	32	0·96
1848	3219	43	1·33
1849	3371	87	2·58
1850	3261	54	1·65
1851	3395	121	3·56
1852	3360	192	5·71
1853	3480	67	1·92
1854	3396	210	6·18
1855	2938	174	5·92
1856	3070	125	4·07
1857	3795	83	2·18
1858	4179	60	1·43
	40760	1248	3·06

Az összes 26 esztendőről szóló összeg:

Születések száma ... 71646
Halottak száma ... 2660
Halálozási százalék ... 3·71

Jól tudja az olvasó, hogy meggyőződésem nékem, mi szerint a gyermekágyi láz összes esetei, egyet sem véve ki,

úgy keletkeznek, hogy bomlott anyag szívódik fel; hogy e meggyőződésemet általánossá tegyem, ezért hozom nyilvánosságra jelen munkámat. A gyermekágyi lázat okozó bomlott anyag azonban vagy magában a megbetegedett egyénben képződik s ezek a nem mindig elhárítható autoinfectiós esetek, melyek mindig elő fognak fordulni, míg csak az emberi nő szülni fog; de ezek az esetek oly ritkák, hogy 100 gyermekágyas közül nem hal meg 1; vagy pedig kívülről vitetik be az egyének szervezetébe a bomlott anyag; ezen az úton korlátlan számban lehet őket fertőzni, azonban ez a külső fertőzés a megfelelő rendszabályok segélyével elhárítható.

Ha immár ezzel a meggyőződéssel vizsgáljuk a két klinikának 26 évi fennállása idejéről szóló kimutatásait, azt látjuk, hogy a bábaosztályon csak 1847-ben fordultak elő autoinfectiós esetek, mert 100 gyermekágyas közül nem halt meg 1; míg a többi évben mind a két osztályon kisebb-nagyobb számmal fordultak elő a külső fertőzéses esetek. Így például azon nyolcz év alatt, a míg a hallgatók és bábanövendékek egyenlően voltak a két osztályra elosztva, az I. osztályon ápolt 23.066 gyermekágyas közül meghalt 1505, s bár megmaradok abbeli meggyőződésem mellett, hogy autoinfectio következtében 100 gyermekágyas közül nem halt meg 1, könnyebb számítás kedvéért felveszem, hogy 1 halt meg. Ily módon tehát a 23.066 gyermekágyas közül 230 autoinfectio és 1275 külső infectio következtében pusztult el. Ugyanebben az időszakban a II. osztályon 13.095 gyermekágyast ápoltak; 731 halott közül 130 autoinfectio és 601 külső infectio következtében halt meg. Azon hat év alatt, a míg az I. osztály az orvosok klinikája volt s chlormosásokat nem használtak, 20.042 gyermekágyast ápoltak benne; 1989 halottjuk közül 200 autoinfectio és 1789 külső fertőzés következtében halt meg. Ugyanezen idő alatt a bábák osztályán 17.791 gyermekágyas közül 691 halt meg, és pedig 177 autoinfectio és 514 külső fertőzés következtében. A chlormosások meghonosításától számított tizenkét év alatt az orvosi klinika 47.938 gyermekágyasa közül 1712 halt meg, 479 autoinfectio és 1233 külső infectio következtében. Ugyanezen időszak alatt a bábák klinikáján 40.760 gyermekágyas közül meghalt 1248, és pedig 407 autoinfectio és 841 külső infectio következtében. Ezek szerint az I. osztályon, fennállásának első

26 évében ápolt 91.046 gyermekágyas közül 5206 pusztult el, és pedig 910 az autoinfectio és 4296 a külső fertőzés következtében. Ugyanezen idő alatt a II. osztályon ápolt 71.646 gyermekágyas közül elpusztult 2660, még pedig 716 autoinfectio és 1944 külső infectio következtében. A két osztályon összesen ápolt gyermekágyasok száma tehát 162.692 volt, kik közül meghalt 7866, és pedig 1626 autoinfectio és 6240 külső fertőzés következtében. És ebből a számból még hiányzanak az áthelyezett gyermekágyasok. Hát még mekkora lehet azoknak a gyermekeknek száma, kiket anyjuk fertőzött és vérbomlásban haltak meg?

Csakugyan kiesnék a toll a kezemből, a mikor e végtelen szerencsétlenséget vázolom, mely 26 rövid esztendő alatt egy és ugyanazon szülőházban játszódott le, ha nem adna erőt az a meggyőződés, hogy jelen munkám meg fogja szüntetni elébb-utóbb e szerencsétlenséget.

Az olvasó láthatja az imént közölt táblázaton, hogy a két osztály halandósága ama nyolcz év alatt, a míg mindkettőben egyenlő számban tanították a hallgatókat és a bábanövendéket, nem lényegesen különbözött egymástól; az I. osztályon ugyanis 6·56, a II.-on 5·58 százalék halt meg; ezek szerint az I. osztály halandósága csak 0·98 százalékkal volt nagyobb; 1834, 1835 és 1836-ban azonban még a relativ halandóság is nagyobb volt a II. osztályon, mint ugyanakkor az elsőn.

Ama hat év alatt, a míg az I. osztály az orvosok klinikája volt, chlormosások nélkül, ezen osztály halandósága 9·92 százalék volt, míg ugyanabban az időszakban a bábák osztályán 3·38. Tehát az orvosok klinikájának halandósága, számon kívül hagyva az áthelyezetteket, 6·54 százalékkal volt nagyobb, mint a bábák klinikájáé. A chlormosások meghonosítását követő tizenkét év alatt az orvosok klinikáján 3·57 százalékot tett ki a halandóság s ugyanakkor a bábák klinikáján 3·06-ot; vagyis az orvosok klinikáján csak 0·51 százaléknyival volt nagyobb a halandóság; 1851 és 1852-ben azonban a bábák klinikájának absolut halandósága nagyobb volt, mint ugyanakkor az orvosok klinikájának és 1848, 1851, 1855 és 1856-ban a bábaosztály relativ halandósága volt nagyobb.

Mi a magyarázata, hogy ama nyolcz év alatt, a míg hallgatók és bábanövendékek mind a két osztályon egyenlő szám-

ban voltak elosztva, a két osztály halandósága nem lényegesen különbözött, sőt a kettőnek relativ halandósága ide-oda ingadozott? mi a magyarázata, hogy ama hat év alatt, a mikor a tanulókat nem szerint külön választották és chlormosás sem járta még, az orvosok klinikáján a halandóság állandóan, sőt 1846-ban ötszörte nagyobb volt, mint a bábaosztályon? Mi a magyarázata, hogy a chlormosások elrendelését követő tizenkét év alatt újra lényegtelenné lett a két osztály halandóságának különbsége, sőt, hogy az absolut és relativ halandóság a két osztály közt ide-oda ingadozott? A magyarázat könnyen megadható: az olvasó tudja, hogy a gyermekágyi lázat okozó bomlott anyag három forrásból származik. A míg a hallgatók és a bábanövendékek a két osztályon együtt működtek, mind a kettőben, mind a három forrásból fertőztek.

Nem lehetett tehát lényeges különbség a két osztály halandóságának mekkoraságában s a mint az egyik osztályon többször vagy kevesebbszer fertőztek, a szerint a relativ halandóság is változott a két osztály közt.

Hogy miért nem váltakozott köztük ebben az időben az absolut halandóság is, abban leli magyarázatát, hogy évente 1246-tal több gyermekágyast ápoltak az I. osztályon; itt tehát évente kétannyi gyermekágyas fordult meg, mint a II-ikon; hiszen a fertőzés ugyanazon lehetőségei mellett a halandóság szükségképen azon az osztályon lesz nagyobb, a melyiken a fertőzés nagyobb számú egyéneket érhet utól.

Az összes férfi hallgatóknak az I. osztályra utalásával a bomlott anyag, melynek a hulla volt forrása, bővebben fakadt az orvosok klinikáján, míg a bábákén részben elapadt; innen volt a 2·20 százaléknyival csökkent halandóság a bábaosztályon és a halandóságnak 3·36 százaléknyi emelkedése az orvosok klinikáján; ez utóbbin az évente ápolt gyermekágyasok többletének átlaga ebben az időben 375-öt tett ki.

A chlormosások megkezdésétől számított tizenkét év alatt az orvosi klinikán 6·35 százalékkal csökkent a halandóság, a bábákén 0·32-dal és a mint több vagy kevesebb szorgossággal hárították el vagy az egyik vagy a másik osztályon a külső fertőzéseket, a szerint ingadozott az absolut és a relativ halandóság ebben az időben a két osztály közt; az orvosok klinikáján évente ápolt gyermekágyasok többletének átlaga

ebben az időben 598-ra rugott. Láthatja az olvasó, hogy a bécsi szülőház boldog idejét, a mikor 25 év alatt 100 gyermekágyas közül nem halt meg 1, a chlormosások vissza nem hozták. Nem is fog visszatérni sem ott, sem pedig azokban a szülőházakban, a melyekben hasonlóak az állapotok, mindaddig, a míg a kormányok életbe nem léptetik az általam sürgetett törvényt, mely kizárás terhe mellett tiltja meg a szülőház látogatóinak, hogy ott folytatott tanulmányaik ideje alatt oly dolgokkal ne foglalkozzanak, melyek fertőzést képesek előidézni.

Elhiheti nékem az olvasó, hogy mindent megtettem, a mi csak lehetséges volt, hogy elhárítsam az összes külső fertőzéseket; és ez nékem még sem sikerült, mert 1848-ban, a mikor a lehetőség szerint szigorúan ügyeltem fel magam a chlormosásokra, 3556 gyermekágyas közül 45 halt meg, vagyis még azt a nem-igaz alapot véve is, hogy 100 gyermekágyas közül 1 hal meg elháritható autoinfectio következtében, az elhárító külső fertőzésnek még mindig 10 esete fordult elő. 1874-ben, a mely esztendő májusának közepén a chlormosásokat elrendeltem, 3490 gyermekágyas közül 176 halt meg az orvosok osztályán és pedig 34 autoinfectio és 142 külső infectio következtében.

S hogy távozásom után, bár akkor 6·35 százalékkal csökkent a halandóság, mégis számos elháritható külső fertőzéses eset fordult elő, abban találja magyarázatát, hogy mind a két osztályon hivatalosan működő orvosok meggyőződésemnek támadói voltak s ma is azok.

Tanársegédségemben utódom: Braun Károly ellenem írt; öt évi tanársegédi működése alatt 1849-től 1853-ig 20.489 gyermekágyast ápoltak az orvosok osztályán, kik közül meghalt 527, tehát 204-en elháríthatlan autoinfectio és 323-an elhárítható külső fertőzés következtében.

1858-ban, a mikor Braun Károly megkezdette tanári működését az orvosok klinikáján, itt 4203 gyermekágyast ápoltak; ezek közül meghalt 86, tehát 42 autoinfectio és 44 elhárítható külső fertőzés következtében.

Braun Gusztáv, Braun Károly fivére és utóda a tanársegédségben, bár még nem szólalt fel a nyilvánosság előtt, de az az 1854-ik esztendei 400 halottja Stentor hangjánál

is harsogóbban hirdeti, milyen jeles epidemikus Braun Gusztáv. O Michaelis! O Michaelis!!!

Az 1854—1857-ig terjedő négy év alatt, míg Braun Gusztáv az orvosok klinikáján mint tanársegéd és helyettes tanár működött, 16.197 gyermekágyas ápoltatott, kik közül meghalt 878 és pedig 161 autoinfectio és 717 elhárítható külső infectio következtében.

A mi a bábaklinikát illeti, ott, a míg tanársegéd voltam, nem használták a chlormosásokat; Braun Károly ellenem írt támadásának egyik helyéből kitűnik, hogy távozásom után ott is megkezdték a chlormosásokat, de hogy milyen lelkiismeretességgel, az kitetszik abból, hogy az utolsó tizenkét esztendőben mindössze 0·32 százalékkal csökkent a halandóság.

Különben ez csak természetes; a bábaosztály orvosainak nem volt mit tanulniok az I. klinika orvosaitól, hogy miként kell a gyermekágyi lázat elhárítani, mert azok hat éven át bebizonyították, hogy ezt jobban értik, mint az I. klinika orvosai, mert e hat éven át háromszorta kisebb halandóságot tudtak elérni.

A közölt táblázat azt mutatja, hogy együttes fennállásuk 26 esztendeje alatt 20 évig egyforma volt a két osztályon a halandóság, és pedig nyolcz éven át egyaránt egyforma magas, és tizenkét éven át egyaránt egyforma csekély, csak hat évig volt, és pedig az I. klinika hátrányára, rikító a halandóság. Kimutattam, hogy e különbség oka a bomlott anyagok voltak, melyek a hulla forrásából eredvén, ezen hat év alatt az összes férfi hallgatóknak az I. klinikára utasítása következtében itt bőven ömlöttek, mint a II. klinikán, s hogy ennek következtében az I. klinikának halandósági többlete e hat év alatt a hullarészekben keresendő, melyek a vizsgálók kezét szennyezték. Minek utána ezen körülményre felhivtam az olvasó figyelmét, térjünk vissza Scanzonihoz: «Reá kell mutatnom, hogy a nagyobb szülőházakban ápolt gyermekágyasok gyakori és rosszindulatú megbetegedései ama félelemben és aggodalomban is lelik okukat, a melyekkel átlépik egy háznak küszöbét, melyről tudják, hogy temérdek emberélet pusztul el benne minden esztendőben.

Több oldalról biztosan állították, hogy a bécsi szülőházban, melyben 24 óránkint változik a felvétel a két osztályon, a

mennyire csak lehetett, nem jelentkeztek előbb a felvételre a terhesek és vajudók, mielőtt nem ütött a második, a bábák oktatására szolgáló osztály felvételi órája, egyrészt talán azért, hogy ne rajtuk tanítsák az I. osztályon a hallgatókat, még inkább azonban azon okból, mert köztudomású volt, hogy a bábák osztályán a gyermekágyasok egészségi állapota általában véve összehasonlíthatatlanul kedvezőbb. Ha a körülmények nem engedték az epedve várt óra kivárását, el lehet képzelni, mily érzések közt, mily félelemben lépte át a vajudó az intézetet s ha még tekintetbe vesszük, hogy alig ért be, nagyobbszámú s nem is mindig finomérzésű férfi egyéneknek kellett odaadnia magát, akkor senki sem vádolhat esztelenséggel, ha ebben a körülményben megtalálni véltem egyikét azon okoknak, melyek a nevezett két ingyenes osztály halandósági viszonyainak tagadhatatlan különbségét okozták!!»

Scanzoni bizony esztelenséget állított, a mikor az egyének félelmében lelte meg az I. szülészeti klinikának a II-ikén felüli halandósági többletének okát; a közölt táblázat másra tanít: az egyének, bizonyos dolog, féltek az I. klinikától, a mint azt e könyvem 100. lapján a 27. sortól kezdve magam is elmondtam. Csakhogy a félelem következtében még egyetlen egy egyén sem halt meg gyermekágyi lázban. A jeremiáda, melyet Scanzoni a bécsi I. klinika fölött tart, szóról-szóra illik a prágai orvosi klinikára is, és ha a prágai szülőház nem tud felmutatni olyan táblázatot, mint a mi I. számú táblázatunk (78. lapon), mely a bécsi szülőházról szól, akkor annak nem abban rejlik az oka, mint ha a prágai orvosi klinikán nem lényegesen több haláleset fordult volna elő, mint a bábákén, és pedig azért, mert a hullából, mint forrásból, többször fertőztek az orvosi osztályon, mint a bábákén; hanem igenis, ennek az oka, a mint azt egy ízben már kimutattam, a beteg gyermekágyasoknak az orvosi klinikáról rendszeresen történt áthelyezéseiben rejlik, mi által a két klinika egészségi állapotának egymástól való eltérése, és pedig az orvosinak a hátrányára, észrevétlenné vált.

Ki meri tagadni, hogy ugyanazoknak az okoknak Bécsben is, Strassburgban is, Prágában is nem ugyanazok az okozatai?

A gyermekágyi láz kóroktani tényezőinek felsorolását

így folytatja Scanzoni: «Sokan az életrendi hibákat, mint például a meghüléseket, nehezen emészthető ételek, hevítő italok felvételét stb. a gyermekágyi megbetegedések kiváló okainak tekintik. Semmiképp sem akarom a gyermekágyi láz ilyeténképen való keletkezésének lehetőségét tagadásba venni; csakhogy a nevezett ártalmak befolyása bizonyára csak alárendelt jelentőségű».

Én is tagadom a gyermekágyi láznak ezen ártalmak által okozott keletkezésének lehetőségét, mert se be nem visznek az egyének szervezetébe bomlott anyagot, sem pedig benne nem keletkeztetik.

«Végül», mondja Scanzoni, «meg kell még világítanunk azokat a nézeteket, melyek a gyermekágyi láznak a szülőházakban való aránytalanul gyakori és rosszindulatú fellépésére vonatkozólag járják».

Mielőtt azonban ezekre a nézetekre reátérnénk, czélszerű lesz, hogy itt fejtsem ki nézetemet erről a tárgyról; ezért arra kérem az olvasót, hogy képzelje el jól, világosan, mi történt a bécsi szülőházban a chlormosások megkezdése előtt. 42 tanuló volt akkor ott, a kik a tanítási rendszernél fogva sokszor kellett, hogy bomlott anyagokkal szennyezzék kezeiket és mivel ettől senki sem óvta őket, ezért bomlott-anyagszagú kezekkel vizsgálták meg azt a 10—30 egyént, a ki a szülőházban okulásuk tárgyaként mindennap rendelkezésükre állott; mivel pedig a szülőházakon kívül soha sincsen annyi alkalom a kezeknek bomlott anyagokkal való rendszeres szennyezésére s még ha szennyeződnek is, a szülőházon kívül nincs e kezeknek alkalmuk egymásután 10—30 egyént megvizsgálni; ha már most az olvasó a bécsi szülőházról a többiekre is von következtetést, a melyekben hasonlóak a viszonyok, akkor meg is találta a gyermekágyi láznak a szülőházakban való aránytalanul gyakori és rosszindulatú fellépése okát.

Scanzoni azt hiszi, hogy a gyermekágyi láznak ezen fellépését a szülőházakban a gyermekágyi miasma okozza. Könyvem megfelelő helyén megmagyaráztam, hogy jóllehet valamely bomlott anyag ott lebeghet a gyermekágyas szoba körlevegőjében és okozhatja is ez által a gyermekágyi lázat, ha a szennyezett levegő behatol a méhüregbe; de egyúttal azt is állítottam, hogy gyermekágyi miasma, az eddigi értelem-

ben nem létezik s mint meggyőző bizonyítékot a chlormosások eredményességét hoztam fel, melyek eredménytelenek maradtak volna, hogy a gyermekágyi lázat a gyermekágyas szobában keletkezett miasma okozná. Számos táblázatot állítottam össze, csakhogy bebizonyítsam, hogy valamely szülőház zsufoltsága nem áll oki összefüggésben a benne előforduló halálesetekkel, és joggal hiszem, hogy ugyanazok a táblázatok bebizonyítják annak a nézetnek a tévességét is, hogy a gyermekágyasok bizonyos száma mellett gyermekágyi miasmának kell keletkeznie. És hogy vizet ne hordjunk a Dunába, csak arra az egy tényre kívánok utalni, hogy 97 hónap közül az öt legkedvezőtlenebb akkor fordult elő az I. szülészeti klinikán, a mikor kevesebb gyermekágyast ápoltunk benne, mint e 97 hónap két legkedvezőbbikében, a melyben nem halt meg egy gyermekágyas sem (lásd XXXVI. táblázat a 241. lapon). Ez a tény adja meg a zsufoltság veszélyes voltának és a gyermekágyi miasma létezésének a haláldöfést.

Feleslegül még meg fogom czáfolni azokat az okokat is, melyeket Scanzoni a gyermekágyi miasma létezése mellett hoz fel. Scanzoni szerint az is a létezése mellett szól, «hogy valamely szülőházban rendkívül gyakori megbetegedések fordulhatnak elő, míg ugyanabban a városban és a környékén szülő nők jó egészségnek örvendenek.» Az olvasó tudja, hogy ennek a tüneménynek az az oka, hogy nem mindig egyformán fertőznek a szülőházakon kívül és belül, «hogy a megbetegedések rendellenes gyakorisága igen sokszor összeesik a gyermekágyas szobák túlságos zsufoltságával». Túlzsufolt szülőházban is történik fertőzés. «Hogy ez főleg a téli hónapokban észlelhető, a mikor a levegő kicserélése a kórtermekben nagyobb nehézségekbe ütközik». Igen; mert télen a hallgatók többet foglalkoznak olyas dolgokkal, melyekkel kezeiket szennyezik, mint nyáron és érdemes volna a fáradságra, hogy azok a nehézségek, melyekkel a kórtermek levegőjének kicserélése jár, le is küzdessenek, ha oly sok megbetegedésnek ez teszi az okát. «Hogy csak bizonyos szobákban fekvő gyermekágyasok betegszenek meg.» Ha 15 vagy 20 egyént egymásután fertőznek a szülőszobában, ennyien már kitesznek egy gyermekágyas szobára valót, a melyben azután meg is betegszenek. S ha Scanzoni végül azt mondja, hogy több helyen sikerült új,

tágas, czélszerűen berendezett házba való átköltöztetéssel, a gyermekágyasok ápolásának gondos felügyeletével és a szobának és a különféle használati tárgyaknak tisztántartásával kedvező egészségi állapotot teremteni, akkor nagyon is megegyezek vele, feltéve, hogy Scanzoni a tisztán tartandó tárgyak közé a vizsgáló ujjat is beleszámítja, a mennyiben pedig nem: azt hiszem, hogy az új épületben is ép úgy fog tovább pusztítani a gyermekágyi láz, a mint az előttünk már ismert strassburgi szülőházban.

Ha Scanzoni azt mondja, hogy a kórházi üszköt, a hagymázt, a vérhast miasma idézi elő, tehát a gyermekágyi lázat is, mert a tulnyomó részt a szegény néposztályhoz tartozó, testének tisztántartását rendesen elmulasztó nőknek aránylag nagy száma fekszik az egyes gyermekágyas szobákban, melyeknek levegője a folytonos gyermekágyi folyás-kiválasztás, s az anyák és gyermekek itt kibocsátott ürülékei következtében be van szennyezve, — akkor nem bocsátkozom a kórházi üszök, hagymáz és vérhas tárgyalásába, de azt hiszem, hogy mindezek a körülmények nem fejlesztenek gyermekágyi miasmát, mert mind meg voltak a bécsi I. szülészeti klinikán 1848-ban és még sem fejlődött belőlük gyermekágyi miasma, minthogy mindössze 45 gyermekágyast veszítettünk el.

Ha azonban Scanzoni azt mondja, hogy abban a szobában egy vagy több már is beteg gyermekágyas lehet, a ki nemi szerveinek eves, bűzös, folyton csurgó váladékával szennyezi a levegőt, teljesen egyetértek vele, ha t. i. azt hiszi, hogy ez által a gyermekágyi láz egészségesekben is előidézhető; csupán azt nem hiszem, hogy egy ily módon előidézett gyermekágyi láz miasmás eredetű.

Természetesen, mondja Scanzoni, az ártalmak együtt nőnek az egy szobában elhelyezett gyermekágyas betegek tömegével és nem ismerünk büntetendőbb cselekedetet, mint azt, ha a szülőházak főnökei a beteg gyermekágyasok befogadására külön szobát jelölnek ki, a melyben egymásra halmozva, a valóban pestises levegő befolyásainak vannak kitéve.

Én azonban ismerek szülőházi főnököket, a kik észszerűtlenebb, sőt büntetendőbb cselekedetet is elkövetnek; azokat a főnököket t. i., a kikhez Scanzoni is számít, a kik tanításom iránt való észszerűtlen, sőt büntetendő ellenkezésükben sok

beteg gyermekágyast fogadnak be, holott tanításomra hallgatva, a beteg gyermekágyasoknak szánt szobáknak nem szabad népeseknek lenniök.

Scanzoni azt mondja értekezése végén a gyermekágyi láz kóroktanáról: «A mondottakból kiviláglik, hogy a miasmás befolyást tartsuk annak, mely gyilkos erejét a szülőházakban oly sokszor kifejti; e mellett azonban ki kell emelnem, hogy e mellett az atmosphærikus vagy más szóval járványos befolyások sem vitathatók el, s csak röviden említem meg ennek bizonyságául, hogy a szülőházakban előforduló megbetegedések nem ritkán összeesnek a szülőházon kívül uralkodó gyermekágyi láz járványokkal, az utóbbiaknak megfelelőleg fokozódnak is, alább is hagynak, s a mint azt több ízben észleltük, nem ritkán gyors időváltozás vagy atmosphærikus változások beálltakor egyébként változatlan helyi viszonyok mellett ép oly hirtelenül meg is szünnek!!» A szülőházakban működő gyilkos erőt nem a gyermekágyi miasmában látom, mint Scanzoni, hanem a bomlott anyagban; s hogy ez így van, be tudom bizonyítani azzal, hogy mások tapasztalatairól nem is szólva, magam is három intézetben tapasztaltam e gyilkos erőt, s a rendszabályokat nem a gyermekágyi miasma, hanem a bomlott anyag ellen irányoztam. Ha Scanzoni a gyermekágyi miasmában látja a gyilkos erőt, akkor önmagát is és mindazokat a főnököket, kiknek szülőházaiban a miasma kifejtette gyilkos erejét, büntetteseivé avatja, mert legszentebb kötelességük a gyermekágyi miasma fejlődésének megakadályozása vagy az ennek daczára fejlődött miasmának megsemmisítése lett volna. A szülőházak nemcsak az esetben nevezhetők az állam által fentartott valóságos gyilkos barlangoknak, ha a gyermekágyi láz ragályos, mert akkor is azok, ha a gyermekágyi láz miasmás eredetű, és ha a gyermekágyi láz fertőzés következtében keletkezik. Abban a meggyőződésben élek, hogy a gyermekágyi láz soha másképp, mint fertőzés következtében nem keletkezik s e meggyőződésemnek megfelelően 1847-től fogva minden tőlem telőt megteszek, hogy a szülőházakat megszüntessem valóságos gyilkos barlangoknak lenni. És ha Scanzoni a gyermekágyi miasmában látja megokolva a szülőházakban pusztító gyilkos erőt és ennek daczára se említi egy szóval sem, hogyan kell a gyermekágyi miasma keletkezését megaka-

dályozni vagy a már keletkezett miasmát megsemmisíteni, akkor ez csakis arra a gondolkozási tehetelenségre vall, melylyel Scanzoni olyan dolgokról ír, a mikhez nem ért.

Ha Scanzoni azt, hogy a szülőházi megbetegedéseknek néha egy külső járvány felel meg, azzal akarja bizonyítani, hogy a gyermekágyi miasmán kívül valami járványszerű dolog is közrejátszik, akkor nem osztom e nézetét s a számos szülőházon belőli és kívüli megbetegedést azzal magyarázom, hogy itt is, ott is, egyidejűleg fertőztek.

Ha Scanzoni, még hozzá ismételten, azt észlelte, hogy a szülőházon belül és kívül fellépő járványok egymásnak megfelelően fokozódnak és alábbhagynak, akkor nem értem, hogy lehet ilyen észleleteket tenni, minthogy Scanzoni-nak bizonyára senki sem küldött szám-adatokat a szülőházon kívül fellépett gyermekágyi lázról; végül még azt is fel akarja Scanzoni bizonyítéknak hozni, hogy a miasma mellett valami járványszerű dolog is közrejátszik; de hogy a hirtelen idő vagy egyéb atmosphærikus változások beálltakor, vagyis a mikor a tél hidege kiáll és a hallgatók tavaszi kirándulásai megkezdődnek, egyébként változatlan helyi viszonyok mellett, a járvány is elül; hogy az évszakváltozás következtében a bomlott anyagokkal szennyezett kezek is mindinkább ritkábbak lesznek: mindez természetszerűleg figyelemre se méltó dolog.

Arra a kérdésre, vajjon ragályos betegség-e a gyermekágyi láz, Scanzoni nemmel felel és ezzel a nemmel egyetértek. Scanzoni azt mondja: «Mindazok az okok, melyeket a gyermekágyi láz ragályosságának hívei nézetük javára felhoztak, vagy nincsenek kimutatva, vagy pedig e betegség miasmás vagy járványos keletkezése mellett szólnak, vagy végül megengedik a feltevést, hogy egy deletær anyag: geny, ev stb. valamely beteg gyermekágyasból egy egészségesnek a szervezetébe került s ily módon általános vérbomlást idézett elő; ennél pedig bizonyára senki sem fog már ragályról szólhatni.»

Kimutattam, hogy a gyermekágyi láz sem nem miasmás, sem nem járványos eredetű baj, hanem hogy az összes esetekben deletær anyag felszívódása idézi elő s ama forrásokhoz, a melyekből az anyag kikerül, a deletær anyagot termelő gyermekágyasok is tartoznak.

Scanzoni azt mondja: «A mi a gyermekágyi láz keletke-

zésének utóbb említett módját illeti, t. i. a vérnek a szervezetbe jutott deletær anyagok által való fertőzését illeti, erre legújabban Semmelweis és Skoda terelték az orvosi közönség figyelmét, azt állítván, hogy a bécsi I. szülészeti klinikának annyira kedvezőtlen egészségi állapotát az okozná, hogy az ott működő orvosok közvetlenül a terhesek és vajudók vizsgálata előtt a hullakamrában tartózkodnak s ily módon a különböző, kézhez tapadó deletær anyagokat vizsgálat közben átviszik az illetők nemi szerveibe. Én voltam az első, ki ez állítás helyességét kétségbe vontam; hozzám csatlakozott később, legalább a főbb pontokban: Seyfert, Kiwisch, Lumpe és Zipfel; Párisban sem talált tetszésre Semmelweis-nak Arneth által az Akadémiában bemutatott felfedezése. Igen messzire vezetne, ha e helyen az összes okokat kifejteném, melyek az említett orvosok nézete ellen szólnak; beérem azzal, hogy a megfelelő irodalomra utalva megjegyezzem, hogy az ilyen fertőzés lehetőségét egyes esetekre nem akarom tagadni, hogy azonban mindenesetre túllő a czélon, a ki a szülőházban előforduló gyermekágyi megbetegedések gyakoriságát és rosszindulatuságát egyesegyedül ily módon véli magyarázandónak.»

Igazán, teljes szánalmamat érdemli meg Scanzoni, a mikor azt látom, hogy magaokozta tudatlanságában teljesen naivul még 1853-ban is egy közleményre hivatkozik, melyben a gyermekágyi láz keletkezését és elhárítását illető tanításom ellen küzd, a melyben azonban csak azért menti a szülőházakat az állam által fentartott, valóságos gyilkos barlangok vádja alól, mert több mint valószinűnek tűnik előtte, hogy a halandóságot kosmikus és tellurikus viszonyok okozzák. Már 1847-ben bebizonyítottam, hogy a gyermekágyi láz összes esetei fertőzés következményei s hogy e szerint a gyermekágyi láz elhárítható betegség. Hogy ezt az igazságot általánossá tegyem, nyilvánosságra hozom jelen könyvemet és ha Scanzoni még 1853-ban is támadja tanításomat, akkor önként beáll sorába ama vádolandóknak, kik támadásaikkal odavitték, hogy tizenhárom év leforgása után csakis oly kevés szülőház szűnt meg valóságos gyilkos barlang lenni.

És hogy Scanzoni mennyire féltékeny arra az érdemére, hogy ő volt az első, ki ellenébe helyezkedett tanomnak, ki-

tetszik abból, hogy még Seyfert-et is azok között említi, kik csak utóbb csatlakoztak hozzá, jóllehet Scanzoni és Seyfert egyszerre, közösen írt közleményben szálltak síkra ellenem, a mint ezt a prágai folyóirat[1] 26-ik kötetében olvashatni.

Bizonyos, hogy eljön az idő, a mikor Scanzoni, szeliden szólva, sajnálni fogja, hogy nem fog többé sikerülnie kitörülni az emberek emlékezetéből a tényt, hogy ő volt az első, ki szembeszállott a gyermekágyi láz elhárításáról szóló tanításommal.

Bizonyos, hogy Scanzoni soha többé nem foglalhat el díszes helyet a gyermekágyi láz történetében, de nem azért, mert engemet támadott, hanem azért, mert úgy támadott, a mint épen tette. Már többször volt alkalmam felhívnom rá az olvasó figyelmét, hogy Scanzoni nem az igazságot kereste támadásával, hanem hogy ezzel az volt a czélja, hogy mindig neki maradjon igaza s hogy mindegy volt előtte, ha le is tagadja az igazságot a czél fejében; az igazságtagadás lett a bűne.

Scanzoni azt mondja, hogy Lumpe és Zipfl csatlakoztak nézetéhez. A dolog így áll: 1850 május 15-ikén a bécsi cs. k. orvostársulat teljes ülésében előadást tartottam a gyermekágyi láz keletkezését és elhárítását illető nézetemről; e fölött vita keletkezett, melyet június 18-ikán és július 15-ikén tartott teljes ülésekben folytattunk, illetőleg be is fejeztünk. Ezen vita alkalmával Lumpe és Zipfl ugyan ellenem szólaltak fel, azonban Chiari, Arneth, Helm és Hayne csatlakoztak nézetemhez, Herzfelder dr. pedig, az egyesület első titkára, a bécsi cs. k. orvosegyesület 1850-ik évi működéséről szóló jelentésében következőket mondja:

«Az általános kórtan terén az orvosi tudomány egyik legnagyobb feladatának — úgy látszik — gyakorlatilag is sikerült megfejtésével találkozunk, s ez a mindeddig oly nagy pusztításokat véghezvitt gyermekágyi járványoknak Semmelweis dr. által felderített keletkező oka; nézete szerint a gyermekágyi lázat csakis rohadt szerves anyagoknak az anya vérébe való felszívódása okozza s ezek az anyagok — a nélkül, hogy a szervezetben való öntermelődésüket méhlepény-maradékok és

[1] Prager Vierteljahrschrift.

más okok által teljesen tagadná — a külvilágból, és pedig túlnyomó részt rothadt hullákból vitetnek maguk a szülészek által az anyai szervezetbe; ez okból Semmelweis dr. a szorgosan teljesítendő chlormosásokat minden szülés előtt kötelezővé teszi rájuk nézve s ily módon oly szerencsés volt, hogy mindeddig feltartóztatta a nagyobb járványok további fellépését. A betegség ezen keletkezési módját erős és tiszteletre méltó ellenfelek támadták Zipfl és Lumpe doktorok személyében, kik statisztikai adatok alapján a bajnak inkább miasmás eredetét bizonyítgatták, azonban Semmelweis dr. úgy őket, mint Scanzoni és Seyfert prágai doktorokat kellő czáfolatban részesítette felvilágosításaival, úgy hogy a betegségnek a jelzett módon felfogott eszméje, melynek Arneth, Chiari és az ideiglenes igazgató: Helm doktorok, valamint állatorvosi szempontból Hayne tanár a legmelegebb védelmezői voltak, az orvosi kutatás valóságos diadalának tekinthető.»

Ha Scanzoni mást sem olvasott ki e közleményből, csak annyit, hogy Lumpe és Zipfl hozzája csatlakoztak, nos akkor megint egyszer letagadta az igazságot, a miért az alkalmas volt rá, hogy ne neki adjon igazat; Scanzoni ezzel az igazságtagadásával sokaknak életét veszélyezteti, kiknek semmi részük e vitában. Mert hány orvos lehet, ki csak Scanzoni-nál keresi a felvilágosítást a gyermekágyi lázról; az emberbarátnak remegnie kell azok életéért, kik ezen megcsalatottak kezei közé kerülnek. Ezt a támadást bizonyos, hogy fel fogja jegyezni a gyermekágyi láz történelme. Seyfert-re, Lumpe-ra, Zipfl-re és a párisi Akadémiára még vissza fogok térni. A bécsi orvosegyesület tárgyalásait legyen szíves az olvasó az egyesület folyóirata 6. évfolyamának 2. kötetében és a 7. évfolyam mindkét kötetében elolvasni.

Scanzoni daczára is megmaradok meggyőződésem mellett, hogy a gyermekágyi láz összes esetei, egyet sem véve ki, azóta, a mióta az emberi nő szül, az által keletkeztek, hogy ritka esetekben az egyének szervezetében bomlott anyag képződik s hogy az esetek túlnyomó többségében a bomlott anyag kívülről jut az egyének szervezetébe. Megmaradok meggyőződésem mellett, hogy egyes esetekben a gyermekágyi lázat az egyénekben képződött bomlott anyag fogja okozni mindaddig, a míg az emberi nő szülni fog.

De hogy az a gyermekágyi láz, melyet a bomlott anyagnak kívülről való bejutása okoz, megfog-e szünni avagy milyen méretekben fog előfordulni, ez attól függ, hogy az elhárítását illető tanításom általános gyakorlati alkalmazásban fog-e részesülni, s hogy szélesebb vagy szükebb körökben lesznek-e figyelemmel rá.

Ezen igazság örök bizonyítékául írtam jelen könyvemet.

Ha Scanzoni azt mondja, hogy egyes esetekre nem kívánja tagadásba venni az ilyen módon való fertőzés lehetőségét, akkor megint tévedésben van, de ez már meg se lep engem, mert a tévedések annyira torlódnak Scanzoni-ban, hogy nem is lephet meg; hogy Scanzoni maga is lássa ezt, csak egyetlenegy tényre hívom fel a figyelmét. 1841-ben az I. bécsi klinikán 237 gyermekágyas halt meg gyermekágyi lázban, 1845-ben 241, 1844-ben 260, 1843-ban 274, 1846-ban 459, 1842-ben 518. Az 1848-ik évben a fertőzést okozó bomlott anyagot chlormosásokkal elpusztítottuk s ezzel a fertőzési eseteket 45-re korlátoztuk. Csupán egyes esetekben fordult elő a fertőzésokozta gyermekágyi láz a bécsi I. klinikán? Vajjon abból, a mi a bécsi I. klinikán történt, nem szabad-e arra is következtetnünk, a mi a multban történt s arra, a mi jövőben fog történni?

Egyébiránt Scanzoni-nál már az is haladás, hogy nem vitatja el az ilyen fertőzések lehetőségét egyes esetekre.

Ezzel elérkeztünk a gyermekágyi láz Scanzoni-féle kóroktanának végére. Láthatta az olvasó, mily rosszúl tűri a Scanzoni-féle kóroktan a birálatot; kitűnt, hogy egyes tények leszámításával, melyek egyébiránt már Scanzoni előtt is ismeretesek voltak és kivéve azon egyes eseteket, melyekben nem veszi tagadásba a fertőzést, minden egyéb: tévedés, csalódás; szerencsétlenség volna a szülő nemre, ha Scanzoni-félén kívül más kóroktana nem volna a gyermekágyi láznak. Mert bizonyos, hogy járványos befolyások következtében soha még szülőnő meg nem halt gyermekágyi lázban, sem pedig az egyéni alkat következtében; a hosszadalmas szülési folyamat következtében meghalt ugyan számos anya és számos gyermek, de Scanzoni felfogása értelmében még soha egy anya sem pusztult el, sem gyermek, mert az idegrendszer a hosszas szülési folyamat következtében még soha sem hatott bontólag

a vérre; lelki felindulások következtében sem halt még meg gyermekágyas gyermekágyi lázban, sem életrendi hiba miatt, sem gyermekágyi miasma által, mert ilyen nem is létezik a Scanzoni-féle értelemben.

Mondja meg az isten szerelmére, tanácsos úr, mi volt annak a gyermekágyi láznak a kóroktani momentuma, a melyben annyi száz gyermekágyas halt meg a prágai szülőházban, kiknek bonczolatán alkalma volt Önnek jelen lennie? Emlékezik az olvasó, hogy Scanzoni épen annyira szellemes, mint lelkiismeretes kisérleteivel, melyeket a prágai szülőházban végzett a chlormosásokkal, két fontos kóroktani tényezőt fedezett fel: a véletlent, melynek következtében 1848 márczius és április hónapjaiban 31 gyermekágyas pusztult el és a kimutathatlan okot, melynek 1848 junius, julius és augusztusában 19 gyermekágyas esett áldozatul; ha tehát ez a sok száz gyermekágyas, kinek bonczolatán Scanzoni jelen volt, részben véletlenül, részben pedig kimutatható ok nélkül halt meg, s ha ezáltal a Scanzoni-féle kóroktan ellen való vádam, hogy miatta nem halhatnak meg tömegesen a gyermekágyasok, meg is van czáfolva: ezen tévedésemben Scanzoni titkolódzása a hibás, mely meggátolta őt abban, hogy engemet is, az egész világot is közelebbről kioktasson e két általa felfedezett és felette fontos kóroktani tényezőről.

1847-ben tettem a felfedezést, hogy a gyermekágyi lázat fertőzés okozza. 1850-ben a prágai negyedéves folyóirat 26. kötetében hypothesisnek minősítette Scanzoni felfedezésemet. 1852-ben Scanzoni a szülészet tankönyvének I. kiadásában oda nyilatkozik, hogy egyes esetekre nézve nem akarja tagadni a fertőzés lehetőségét. Tankönyvének II. kiadásában, mely 1853-ban jelent meg, megmarad ezen álláspontján.

1854-ben Kiwisch klinikai előadásai a női betegségek különös kór- és gyógytanából negyedik kiadásban jelentek meg; sajtó alá rendezte és bővítette Scanzoni. A gyermekágyi láz prophylaxisában többek közt ezt mondja Kiwisch: «E mellett azokban az intézetekben, a hol meg van adva a szülő és gyermekágyas nők fertőzésének valamelyes lehetősége bomlott állati anyagokkal (hullaméreggel, sebváladékokkal, bomlott gyermekágyi folyással), azok befolyását teljes gondossággal meg kell akadályozni; e czélra az angolok és a Semmelweis dr.

által használt chlormosások és füstölések volnának ajánlhatók.»

Bár Kiwisch e kijelentése csak a külső fertőzésekre van tekintettel, míg a szülőházban előforduló autoinfectios esetek és a szülőházakon kívül fellépő gyermekágyi láz nem foglaltatik kijelentésében s jóllehet a szülőházon kívül mutatkozó fertőzési esetek nem háríthatók el csupán a chlormosásokkal és füstölésekkel, mégis lényegesen több foglaltatik Kiwisch állításában, mint Scanzoni nézetében, a ki csupán az egyes esetekre vonatkozólag nem veszi tagadásba az ilyen fertőzést; de mivel Scanzoni Kiwisch e kijelentésével jegyzet alakjában sem ellenkezik, mint a hogyan másutt teszi, a hol nem egyezik meg Kiwisch-sel: ezért az ellenkezésnek ezen elmaradásából azt az örvendetes következtetést szűrtem le, hogy Scanzoni megtért nézetemhez, s minthogy fel kellett tennem, hogy Scanzoni bizonyára csak meggyőző észleletek alapján tért meg azon nézethez, mely ellen oly sokáig küzdött, epedve vártam valamely közleményére vagy legalább czikkére, talán a «Beiträge zur Geburtskunde und Gynækologie» cz. folyóiratban, melyben az orvosi világnak tudtul adja megváltozott nézetét azon észleleteivel együtt, melyek meggyőzték; de mivel elmúlt egy esztendő, elmúlt a második is, a harmadik és a negyedik is, és Scanzoni még mindig nem mutatkozott be orvosi Rousseau-ként a szakközönségnek, természetesen évről-évre jobban tűntek reményeim; az ötödik esztendő volt hivatva bizonyosságot hozni az iránt, mily hiú ábrándoknak adtam át magamat.

1859 vége felé megjelent egy könyv ezzel a czímmel: «A gyermekágyi láz kórtanának történelmi és kritikai vázolása a legrégibb időktől fogva napjainkig.[1] Irta Silberschmidt H. dr.» És ezt a könyvet a würzburgi orvosi tanártestület díjjal koszorúzta meg. A könyv szerzője a gyermekágyi láz keletkezésére vonatkozó nézetem ellen nyilatkozik és minthogy a könyvet az a testület koszorúzta meg, melynek Scanzoni is tagja, a kinek ebben a dologban bizonyára döntő szava volt, ily módon több mint bizonyos volt, hogy hiú ábrándnak adtam át

[1] «Historisch-kritische Darstellung der Pathologie des Kindbettfiebers von den ältesten Zeiten bis auf die unsere.»

magamat, a mikor azt reméltem, hogy Scanzoni megtért nézetemhez, a mikor Kiwisch-nek reám kedvező nyilatkozatát támadatlanúl hagyta.

Ez a könyv még csak azokat az egyes eseteket sem említi, melyekre nézve maga Scanzoni sem tagadja a fertőzés lehetőségét!

De halljuk, mit mond Silberschmidt. Azt mondja: «Skoda és Semmelweis azt hitték, hogy a gyermekágyi láznak legközelebbi oka a hullaméreg.» Tehát már az első mondat is bizonyítja, hogy Silberschmidt dr. itéletet merészel mondani nézetemről, a melyet fel se tudott fogni. A gyermekágyi láz legközelebbi oka egy bomlott állati szerves anyag és a három forrás egyike, melyből ez az anyag származik, igenis a hulla; mivel a bomlott anyag a bécsi I. szülészeti klinika viszonyainál fogva többször került ki a hullából, mint a másik két forrásból, ezért az ott fellépett nagy halandóságnak főleg a hulla volt az oka, és épen ama hat év alatt, míg az az orvosok klinikája volt, chlormosások nélkül, a II. klinikáéhoz viszonyított halandóságát kizárólag a hullaméreg okozta. A pesti Szt. Rókus-kórházban a gyermekágyasok nagy halandóságát a sebészeti osztály bomlott anyagai okozták és pedig az által, hogy ennek főorvosa egyúttal a szülészeti osztály főorvosa is volt; ezen szülőház halandóságát ezek szerint más forrás: azok a betegek okozták, kiknek betegségei bomlott anyagokat termeltek. A pesti szülészeti klinika két esztendejének nagyobb halandósága a harmadik forrásból eredő bomlott anyagokban volt keresendő. A prágai szülőház két járványának bomlott anyaga Chiari idejében két vajudótól származott, kiknek a nemi szervei a szülés alatt érvényre jutott aránytalanságok miatt megüszkösödtek. Az első járvány pedig, melyet a történelem ilyennek elismer, sebesültektől eredt.

Hogy ez így van, azt sem én nem gondolom, sem Skoda tanár nem gondolja, hanem tudjuk; ez úgy a magam, mint az ő meggyőződése is; és ha Silberschmidt dr. képes reá, hogy meggyőződéseket érleljen, ha nemcsak megrendelésre irogat, a mikor valaki dicshymnusokat kiván zengetni magáról: akkor ezen könyv alapos tanulmányozását ajánlom néki s nem kételkedem, hogy ő is ugyanarra a meggyőződésre jut, mint én.

Silberschmidt dr. azt mondja: «Skoda és Semmelweis azt

hiszik, hogy a hullamérget a szülőnők szervezetébe vizsgálat közben azok az orvosok vitték be, kik közvetlenül előbb még bonczolatokat végeztek». Silberschmidt dr. nem bizonyította be, hogy nem így történt.

Silberschmidt dr. azt mondja: «Erre a véleményre vitte őket az az észlelet, hogy a hallgatók vizsgálataira szánt osztályon sokkal gyilkosabb módon lép fel a gyermekágyi láz, mint a bábákén.» Silberschmidt dr. nem bizonyította be, hogy az orvosok osztályán nem nagyobb volt a halandóság, mint a bábákén; azt se bizonyította be, hogy a bomlott anyag elpusztítása által, mely a bábák osztályán nem, de az orvosokén ott volt, a halandóság az orvosi iskolában nem csökkent.

Silberschmidt dr. azt sem bizonyította be, hogy a deletær állati anyagok, ha sebbe kerülnek, nem idéznek elő pyæmiát.

Nem bizonyította be, hogy a chlormosások alkalmatlanok a szóban forgó bántalom elhárítására és ha Silberschmidt dr. elhallgatja azt az eredményt, mely a chlormosásokat az I. szülészeti klinikán kisérte és e helyett azoknak Scanzoni által Prágában tapasztalt eredménytelenségét emlegeti, akkor ezt azért cselekszi, a miért ellenfeleim közül cselekszik nehányan, egyszerűen elhallgatja az igazságot, nehogy ő maradjon igazság híján.

A mi a chlormosások eredménytelenségét illeti, a mit Scanzoni észlelt, már Scanzoni birálása közben is kimutattam, hogy a chlormosásoknak Bécsben való meghonosítása után Prágában is csökkent a halandóság és pedig az által, hogy az odavaló szülőház látogatóit orvosok, kiknek útjuk véletlenül Bécsből vitt Prágába, felvilágosították, mely rendszabályokat használ Semmelweis dr. a gyermekágyi láz elhárítására s ez által a prágaiak is elővigyázóbbak lettek. De ha Scanzoni-nak nem sikerült a fertőzéseket az autoinfectio eseteire korlátozni, annak okát abban a körülményben találtam meg, hogy Scanzoni tanításom legfontosabb tételeivel sincs tisztában, s ez által az eredményeknek is természetszerűleg tökéletleneknek kellett lenniök; ama hónapnak, mely alatt Scanzoni a szükséges előképzettség híján szerencsétlen kisérleteket végzett, az I. szülészeti klinikának a chlormosásokat követő tizenkét évét állítottam szembe, a mely időszakban a halandóság 6·35 százalékkal csökkent annak daczára, hogy ott folyton csak tanítá-

som ellenfelei működtek; szembeállítottam a Rókus-kórházi hat esztendőt, mialatt a halandóság egy százalékot sem ért el, Bednar dr. bécsi lelenczházbeli tapasztalatait, a ki a chlormosások következményeként az újszülöttek vérfertőzését is ritkulni látta, a pesti szülészeti klinika négy esztendejét, a kieli, kopenhágai szülőházakat. És ha tizenkét év után sem mondhatom el, hogy a gyermekágyi láz, keletkezéséről és elhárításáról kifejtett tanításom következtében az összes szülőházakból és a magángyakorlatból, az autoinfectio eseteitől eltekintve, eltünt: ennek oka nem abban van, hogy a gyermekágyi láz elhárítása tanításom szem előtt tartásával el nem érhető, hanem abban, hogy a szülészet tanárai, egyeseket kivéve, még mindig tévességeket hirdetnek a gyermekágyi láz kóroktanáról, s ez által okozóivá lesznek annak, hogy a félrevezetett tanulók és bábák úgy a szülőházakon belül, mint kívül, még egyre fertőznek.

A dolog egyik oka azon írók megbízhatlanságában is rejlik, kik ellenem írtak és a kik nem cselekszenek, mint teszem én e könyvben, hogy t. i. mindent felhoznak, a mit mellettem s a mit ellenem írtak, hanem a kik követik a dicséretes szokást, hogy mindent ignoráljanak, a mi mellettem és csak azt hozzák fel, a mi ellenem szól, a mi által az irodalomban kevésbé járatos olvasót félrevezetik. Ezek közé tartozik Silberschmidt dr. úr, a ki a gyermekágyi láz teljes irodalmát felkutatta és abban semmit se talált, a mi tanításom mellett szól, holott egy s más mégis csak található lett volna, a mi kedvező lett volna reám nézve.

A mi két ellenfelemet: Seyfert-et és Kiwisch-t illeti, a kiket Silberschmidt idéz is, könyvem egy más helyén alkalmam lesz kétségeiket eloszlatni; csak azt jegyzem még meg, hogy Silberschmidt nem mint gondolkozó buvár hordta össze könyvét, hanem mint írógép; mert vajjon különben írhatta-e volna a 6. lapon, a 10. sortól fogva a következőket: «Mindamellett igen valószínű, hogy a gyermekágyi láz abban az időben, sőt a középkorban is, nem fordult elő oly gyakran, mint az újabb és legújabb időkben, a miben talán a szülőházak felállításának is némi kis része van».

Ha Silberschmidt dr., a hogy mondtam: mint gondolkozó buvár írta volna könyvét, akkor a 118. lapon nem hivatkozott

volna Kiwisch tekintélyére ama gyermekágyi láz járványoknál, melyek egész tartományokra terjednek ki.

Végül Silberschmidt dr. évszázadok fáradságának gyümölcseként hirdeti, hogy ki fogja kutatni a gyermekágyi láz kórtanát, a Scanzoni-féle hyperinosist és a gyermekágyasok pyæmiáját és vérbomlását. Az olvasó még emlékezni fog, hogy Scanzoni bírálása közben számokkal kimutattam, hogy a gyermekágyi lobok, bár Scanzoni nem sorolja oda, de azért épen annyira gyermekágyi lázak, mint akár a hyperinosis, a pyæmia és a vérbomlás, mert valamennyit bomlott anyagok felszívódása okozza. Scanzoni felaprózza a lobokat számos alakra s ezek közül csak egyet, t. i. az endometritist — állítása szerint — százszámra észlelte. Ha ennélfogva a gyermekágyi láz eseteknek százai azok, melyek nem illenek bele a Scanzoni-féle kórtanba, akkor fogalmat alkothat az olvasó ezen kórtan tökéletességéről s hogy a badarság teljes legyen, olvassa el Scanzoni állításait szülészeti tankönyvének I. kiadásában, a 3. kötet 470-ik lapján és II. kiadásában, a 2. kötet 1014. lapján a gyermekágyi láz helybeli bántalmairól, a szövödményeiről, a különféle véranomaliák befolyásáról a helyi folyamatokra s a gyermekágyi láz kórjóslata és gyógyításáról; felvilágosítást minderről ott talál az olvasó, a hol Scanzoni oly dolgokról beszél, a mik nem tartoznak a gyermekágyi lázhoz, t. i. a gyermekágyi lobok fejezetében.

A würzburgi orvosikari tanártestület bakot lőtt, a mikor díjjal tüntette ki Silberschmidt dr. könyvét, mely a Scanzoni-féle kórtant jelenti ki a gyermekágyi láz kórtana non plus ultra-jának, melyből a gyermekágyi lázesetek túlnyomó többsége ki van zárva s a mely minden e téren történt kutatásnak záróköve: a gyermekágyi láznak általam kifejtett kórtana ellen ellenségesen lépett fel.

Még bizonyára élénk emlékezetében lesz, tanácsos úr, hogy ama táblázatok mérlegelése közben, melyekkel bebizonyítottam, hogy a bécsi szülőházban egyetlenegy gyermekágyas sem halt meg lelki izgalmak következtében, egyidejüleg azon szomorú tény ismeretére jutottam, hogy az áthelyezettek, a gyermekek leszámításával s az egyszerűbb számítás kedvéért az autoinfectiók túlnagy számát véve, még mindig 6240 gyermekágyas halt meg 28 év alatt a bécsi szülőház két osztályán

külső fertőzés következtében vagy más szóval: ez a 6240 gyermekágyas meghalt gyermekágyi lázban, a melyet el lehetett volna hárítani. És én meg vagyok róla győződve, hogy ha ezen 26 év alatt a két osztályon a szülészeti segédkezéssel megmentett összes nőket egy számmal fejezhetnénk ki, akkor ez a szám a 6240-essel szemben elenyészően csekély volna. Hiszen Ön tudja, tanácsos úr, hogy feltettem magamban, hogy magamat fogom dicsérni, mivel ellenfeleim nem dicsérnek; öndicséretemben elmegyek egészen addig az állításig, hogy Jenner tehénnyirokoltásán kívül semmi sincs az egész orvosi tudományban, a mi egy betegség elhárítása által annyi emberi életet lenne képes megmenteni, mint a gyermekágyi láz elhárítását illető tanításom. Az a hosszú idő pedig, a mely 1847-től 1860-ig folyt le, nem volt elégséges hozzá, hogy Ön, tanácsos úr, a ki Németország első szülészének hírében áll — nem kutatom: joggal-e vagy sem, de elég tudnom, hogy ez a közhiedelem — nem tudta ez örök igazságot felismerni és elismerni.

Egy testület ugyanis, melyben Ön, tanácsos úr, bizonyára döntő befolyással bírt ez ügyben, 1859 végén díjjal koszorúzott egy könyvet, mely bárgyú módon küzd az általam felfedezett örök igazság ellen.

Talán használhatok vele a megbántott emberiségnek; tükröt tartok, tanácsos úr, Ön elé, melybe belenézhet; talán meg fog ijedni önnönmagától, ha igaz alakjában látja meg magát és meg fog javulni.

Steiner József, sebészeti jelölt és elméleti szülészeti előadásaim hallgatója, Pesten 1858 márczius 30-ikán a következő levelet írta hozzám:

«Nagyságos tanár úr!

«A gyermekágyi lázról tartott előadásainak igazságától áthatva, melyeket szerencsés voltam a téli félévben hallgathatni, indíttatva érzem magamat, hogy gyanúokaimat kifejtsem az iránt, hogy miként lehetséges, hogy a gráczi szülőházban is különféle fertőzések történhettek.

«A mikor Gráczban első évben hallgattam a sebészetet, a közkórházban volt egy vendéglő, mely a betegek ellátásáról gondoskodott s a hallgatóknak is gyülekezési helye volt; később az irgalmas nénék vették át a konyha vezetését s a vendéglőt kitelepítették. A hallgatók ennek következtében a

bonczoló-termet használták fel gyülekezési helyül; tehát a bonczoló-teremben találkoztak a kartársak, a hol együttesen bevárták az időt, a mikor a különböző előadásokra szétszéledtek. Délután az I. éves hallgatók bonczoltak, a kikre a bonczolás kötelező, míg a többi évfolyam hallgatói s a szigorlók az utasítás értelmében szintén præparálni tartoztak, de tulajdonképen csak azért jöttek, hogy a kezdőknek mutassák meg, hogyan kell præparálni; a szigorlók ennek következtében szorgalmas látogatói a bonczoló-teremnek és nem is mulasztják el, hogy a kezdőket a boncztan összes ágaiban ne képezzék, a míg végül idejük el nem szólítja őket, egy részüket a szigorlatra való készüléshez, más részüket, hogy folytassák a szülőházban az ügyeletes szolgálatot. A bonczoló-teremnek épen az utóbbiak voltak a legszorgalmasabb látogatói; mivel a szülőházat csak egy utcza választja el a kórháztól, nem vehető rossz néven az ügyeleteseknek, ha a helyett, hogy 24 óra hosszat folytonosan a szülőházban maradtak volna, ellátogattak a bonczoló-terembe s ott szórakozást kerestek, vagy (a mi igen gyakran megtörtént) valamely szegény szigorló volt az inspectiós, s mint ilyen nem távozhatott hosszabb időre a szülőházból, átjött tehát a bonczoló-terembe, hogy itt egy kis pénzt szerezzen, melyen vacsorát stb. vett magának s ezután ismét távozott, hogy az inspectiót folytassa. A kapott pénzt azonban meg kellett előbb szolgálnia és pedig úgy, hogy valamelyik hallgatónak segített a præparatumát elkészíteni. Igen gyakran megesett, hogy fivérem, ki akkoriban a gyakorlati szülészetet tanulta, átjött hozzám a bonczoló-terembe, hogy velem együtt a hullán tanulja a boncztant, vagy hogy nékem segítsen a præparatumot elkészíteni, melylyel bizonyos időre el kellett készülnöm; ezek után eltávozott s folytatta az inspectiót. Jól emlékszem, egy ízben vele mentem a szülőházba; fivérem letette botját, kalapját és megvizsgálta a szülőnőt; megkérdeztem, hogy miért zsírozta be előzőleg a kezét? Hogy sikamlós legyen a kezem, felelé. Meg vagyok róla győződve, ha azt láttam volna, hogy fivérem előzőleg valami folyadékkal mossa meg a kezét (a mi bizonyára chlormészoldat lett volna), én ép oly kiváncsi lettem volna megtudni, miféle folyadék az; de mivel ezt nem láttam, nem volt okom a kérdezősködésre, hacsak fivérem nem gon-

datlanságból követett el mulasztást, a mely mulasztás azonban teljes tudatlanságot árult volna el a gyermekágyi láz keletkezése iránt; ezt a mulasztást azonban nyugodtan fel lehet tenni a gráczi szigorlókról, a minek azonban az oka egyéb körülményekben rejlik. Ezek a szigorlók vagy helyesebben szólva, az ilyen szorgalmas látogatói a bonczoló-teremnek felette veszélyes egyének a gyermekágyasokra, mert ők közvetítik az érintkezést szülőház és bonczoló-terem közt, sőt azt mondhatni, az utóbbi és a gyermekágyasok belső nemi szervei közt mégpedig oly mértékben, a mennyire csak két, közös ajtós szoba közt lehetséges; a gyermekágyasok nem lehetnének nagyobb veszélynek a bonczoló-teremben sem kitéve, mint a szülőházban, mert a vizsgáló bizonyára vonakodnék azzal a kézzel vizsgálni meg egy szülőnőt, melylyel csak az imént nedves, véres izomrétegeket rendezgetett el, és előbb bizonyára tisztára mosná; de mivel a szülőnőknek szerencsétlenségükre nem a bonczoló-teremben, hanem a szülőházban kell lenniök, s ezért a szigorlónak ott kell hagynia a bonczoló-termet, hogy inspectióját folytassa, tehát megszárítja a kezét vagy a levegőn, vagy úgy, hogy míg a szülőházba átér, egypárszor a zsebébe dugja, itt pedig azzal a hanyagsággal végzi a vizsgálatot, mint a hogy fivérem tette. Nem is csodálkozom rajta, miért fakadt ki a szemle alkalmával a gráczi városi tiszti orvos úr e szavakkal: «A szülőházak valóságos gyilkoló-intézetek!» A szolgát kérdeztem meg, mit jelentsen ez? Mintha a világ leghitványabb dolgáról volna szó, úgy felelt kérdésemre: «Hát igen, egypár gyermekágyas asszony hempereg megint a padon, akár csak az oroszlánok.» Igaz, hogy csak gyanúokok, a miket közöltem, de mégis kitűnik belőlük, hogy teljesen jogos az állítás, mely szerint a gyermekágyi láz felszívódásnak a következménye.

«Végül engedje meg, nagyságos tanár úr, hogy bocsánatot kérjek bátorságomért, melylyel alkalmatlankodni merészeltem; de előadásainak igazsága felébresztette bennem a gyanút; nem tagadhattam meg magamtól, mélyen tisztelt tanár úr, hogy Önt ezekről ne értesítsem.

«Maradok tisztelettel mindenkor hálás tanítványa.»

Láthatja, tanácsos úr, hogy néhány hétig tartó elméleti előadások a gyermekágyi láz keletkezéséről és elhárításáról

elégségesek voltak ezt a sebész-jelöltet oly fokban felvilágosítani, hogy rögtön teljes sikerrel tudta alkalmazni a tanultakat; és az Ön számára, tanácsos úr, a kit Németország első szülészének tartanak, csaknem 13 év sem volt elegendő, hogy megszabaduljon az egyszer betanult tévességektől.

Igaz, hogy át sem lehet tekinteni azt a nagy különbséget, mely Ön közt, tanár úr, és ezen sebész-jelölt között van; ez a jelölt azzal a tudattal jön az előadásra, hogy a gyermekágyi láz kóroktanáról és prophylaxisáról semmit sem tud, Önben pedig, tanácsos úr, természetesen hiányzik ez a tudat s ezért lehet Önt oly nehezen felvilágosítani.

Ha képzeletemben magam elé varázsolom: mi történt volna, ha a sors ezt a sebész-jelöltet helyezi az Ön állásába, tanácsos úr, akkor úgy vélem, hogy Németország berkei kevésbbé visszhangoznának a gyermekágyi lázban haldokló gyermekágyasok nyögésétől, melyben az Ön hallgatói és bábái a hibásak, a kiket a gyermekágyi láz keletkezése és elhárítása felől rettenetes tudatlanságban küldött ki Ön a gyakorlati életbe. Mint író nem írta volna le oly hiszékenységgel a hagyományos badarságot, melyet eddig a gyermekágyi láz kóroktanának neveztek és nem erősítette volna meg veszélyes tévedésükben a gondjaikra bizottak vesztére azon orvosokat, kik könyvében felvilágosítást keresnek a gyermekágyi lázról; mint író oly makacsul küzdött volna mellettem, mint a hogy Ön ellenem küzdött; mint a würzburgi orvoskari tanártestület tagja megakadályozta volna Silberschmidt dr. könyvének megkoszorúzását; s hogy Ön, tanácsos úr, mit követett el mint gyakorló orvos az emberiségen, arról nincs mondani valóm, mert az hallgat a sír csöndjében. Az Ön életmentő működését mint prágai klinikus, a bánkódó emberbarát felismerte a sok száz elhalt gyermekágyasban, kinek bonczolatán a prágai szülőházban alkalma volt Önnek jelen lennie.

És mennél tovább tünődöm az Ön würzburgi klinikus működésén,[1] annál valószinűbbnek tetszik előttem, hogy az Ön támadása ellenem nem is annyira a gyermekágyi láz keletkezése és elhárítása felől való tudatlanságából, mint inkább

[1] Beiträge zur Geburtskunde und Gynæcologie. Herausgegeben von Dr. T. W. von Scanzoni. Würzburg 1858, II. kötet.

rosszakaratból ered, mert Ön, tanácsos úr, a würzburgi klinikán hat év alatt az ott ápolt 1639 gyermekágyas közül csak 20-at veszített el, tehát ezen idő alatt, ha az autoinfectiós esetekre ugyanazt az alapot vesszük fel, mint a bécsi szülőházban, csak négy külső fertőzéses eset fordult elő, a mi oly eredmény, mely közel jár a magam legsikeresebb működéséhez, mert én hat év alatt a pesti Szent Rókus-kórházban 933 gyermekágyas közül 8-at veszítettem el gyermekágyi lázban s ezek közül egy esetet okozott a külső fertőzés.

Kiwisch a würzburgi klinikán egy év alatt — nem mondja meg, melyikben — 102 gyermekágyas közül 27-et veszített el gyermekágyi lázban; az Ön halandósága Kiwisch-éhez úgy aránylik, mint 20 halott a 432 halotthoz.

Mint prágai klinikus az alatt a 15 hónap alatt, melyről az Ön kimutatásai szólnak, még 59 külső fertőzéses eset fordult elő.

Tanácsos úr még számadással tartozik érte a világnak, hogy mint van az, hogy hat év alatt oly kedvező volt a gyermekágyasok egészségi állapota Ön alatt, ugyanazon intézetben, melyben Kiwisch alatt a bécsi I. szülészeti klinikáénál is nagyobb halandóság uralkodott. Kiwisch alatt 26 százalékot tett ki a halandóság. Az I. szülészeti klinikán éveken keresztül nem haladta túl a 15 százalékot.

Én közöltem a világgal, hogy az I. szülészeti klinika 15 százaléknyi halandóságát az okozott bomlott rothadt anyag elpusztítása által 1 százalékra szorítottam le. Hát Ön mit tett tanácsos úr?

Ama 1639 Würzburgban ápolt gyermekágyas nem birt a terheseknek sajátságos vérvegyületével, mely őket a gyermekágyi lázra hajlamossá tette?

Az a kedvező genius epidemicus, mely a prágai szülőházban a chlormosások elhagyása után csak egy hónapig tartott, Würzburgban hat éven át állott fenn?

Nem volt tél hat éven át Würzburgban, nem voltak szeles, hideg, nedves napok?

Nem volt a Würzburgban ápolt 1639 gyermekágyas közt egy se, a kinek egyéni alkata a gyermekágyi lázra disponált?

Nem voltak ezen 1639 közt gyenge, rosszul táplált, ter-

hességük alatt nyomornak és szükségnek és nyomasztó kedélyállapot hatásának kitett nők?

Nem fordultak-e elő hat év alatt elhuzódó szülések?

Csupán négy nő akadt az 1639 közt, a ki heves, felizgató vagy nyomasztó lelkiállapotnak volt alávetve?

Ez az 1639 nő mind szeméremérzet nélkül való volt? avagy nem használtattak fel vizsgálati és észleleti tárgyakul? A würzburgi férfiak több gyöngédséggel vizsgálnak?

Ezek a gyermekágyasok nem követtek el életrendi hibákat?

Mit tett, tanácsos úr, hogy a gyermekágyi miasma nem volt képes gyilkos erejét a würzburgi szülőházban kifejteni?

Hogyan tette Ön ártalmatlanná, tanácsos úr, a gyermekágyi láznak azt a két Ön által felfedezett kóroktani tényezőjét? Miért nem halt meg egy gyermekágyas sem véletlenül? miért egy sem kimutatható ok hijján?

Vagy más szóval: nem volt ott, a würzburgi szülőházban, az Ön gyermekágyi kóroktana, mely Önnek alkalmat szerzett a prágaiban a gyermekágyasok százainak bonczolatán jelen lenni?

Avagy, tanácsos úr, azóta, a mióta Ön a fertőzés lehetőségét egyes esetekre már nem kivánja tagadásba venni, mint magánember oly szerencsésen alkalmazza tanításomat és csak nyilvánosan ellenfelem nékem?

Valószinűleg Ön nem végeztetett chlormosásokat; mondja meg hát, tanácsos úr, mely álarcz alatt csempészte be tanításomat a würzburgi szülőházba, hogy az ott az Ön kóroktanát, mely a prágai szülőházban a gyermekágyasok százainak bonczolatán jelen lennie alkalmat adott Önnek, ártalmatlanná tette? Annyira irtózik Ön, tanácsos úr, az igazságtól, hogy Ön Silberschmidt dr. könyvét megkoszorúzta, noha Silberschmidt az Ön hat éves kedvező würzburgi eredményeit, melyek az én tanításom igazságát bizonyítják, elhallgatta és inkább hivatkozott az Ön prágai kisérleteire, melyek az én tanításom tévességét lettek volna hivatva bizonyítani?

Avagy tanácsos úr abban a meggyőződésben él, hogy Ön csak akkor tündöklik, ha körülötte sötétség van? és azért eresztette világgá a fekete ködöt, mely a felragyogó napnak sugarait át nem bocsátja, a Silberschmidt-féle könyvet? Taná-

csos úr, Ön a saját nagyságát azok tudatlanságára alapítja, a kik tanulni mennek Önhöz? akkor az Ön nagysága ama szerencsétlen gyermekágyasok hulláin épül fel, a kiket azok kergettek a halálba, kiket Ön tett tudatlanokká.

Ha az emberi igazságosztás közönbösen is találna viselkedni e vészhozó működés irányában, az isteni igazságszolgáltatás utól fogja Önt érni, tanácsos úr.

A würzburgi orvosi fakultás egy másik tagja, a klinikai orvostan tanára: Bamberger Henrik.[1] Az olvasó jól tudja, hogy felszivódási láznak tartom a gyermekágyi lázat; első dolog a bomlott anyag felszivódása, második a vérbomlás, harmadik az izzadmányok.

Bamberger azt hiszi, hogy a gyermekágyi lázról az a nézetem, hogy első dolog az endometritis, második annak termékei, a harmadik a vérbomlás s a negyedik az izzadmányok; soha sem gondoltam ilyformán a gyermekágyi láz keletkezését s aláirom az összes okokat, melyeket Bamberger az ily módon keletkezett gyermekágyi láz ellen hoz fel.

Hiszen számadatokkal mutattam ki, hogy Scanzoni tévedésben van, a mikor azt hiszi, hogy a gyermekágyban vannak gyulladások, melyek nem gyermekágyi lázak s hogy e gyulladások csak utóbb lesznek gyermekágyi lázzá, a mikor felszivódott termékeik már vérbomlást idézték elő.

Térjünk vissza Prágába és pedig első sorban Hamernik József-hez,[2] mint ama bizottság egyik tagjához, mely elé 1849-ben Scanzoni azt a feladatot tűzte ki, hogy kutassa ki e rejtélyszerű betegség okát; hogy milyen alaposan kutat ez a bizottság, láthatja az olvasó abból, hogy még 1860-ban sem közölte e világrejtély megoldását; a mi csak abban lelheti okát, hogy e kutatások még nincsenek bevégezve.

Minekutána Hamernik sajnálkozását fejezi ki a fölött, hogy kóroktani tudásunk még mindig oly hiányos, a 247. lapon a

[1] Deutsche Klinik 8—12, 1850.

[2] Die Cholera epidemica. Prag, 1850.

következőket mondja: «Ha valamely meglévő betegség úgynevezett előidéző alkalmát okként állítják oda, mindenkor a következő kérdésekre kell felelni: Ezen előidéző alkalmaknak mindig ugyanazok a következményei? Sikerül-e kisérleti úton az illető betegséget mindenkor előidézni? megnevezhetők-e a sikertelen kisérlet mindenkori okai mindazon esetekben, a mikor az előidéző alkalom nem hozza létre az illető betegséget?»

Lássuk immár, hogy gyermekágyi lázi kóroktanom megfelel-e Hamernik követelményeinek? Az első követelmény alap nélkül való; az olvasó tudja, hogy házi nyulakba befecskendeztünk bomlott anyagokat s hogy azok közül néhány tönkre is ment, mások pedig nem.

Vajjon a bomlott anyag azért nem volt-e oka a tönkrement házi nyulak pyæmiájának, mert nem mindnyájában idézte elő a pyæmiát?

A második követelménynek megfeleltem; kisérleti úton idéztük elő a házi nyulakban a gyermekágyi lázat.

A harmadik követelményt nem lehetett teljesíteni, mert nem tudtam megmondani, miért nem állott be némely házi nyulban a pyæmia; ezzel szemben azonban teljesült az a követelmény, melyet Hamernik fel sem állított, a mely azonban boldogító, örök igaz kóroktanná avatja az én gyermekágyi lázi kóroktanomat, az t. i., hogy a betegség vádolt előidéző momentumát ártalmatlanítás által megapasztottam. S bár kóroktanom több hasznot hajtott, mint a mennyit Hamernik egy kóroktantól követel, hogy azt helyesnek nevezhesse, mégis a 265. lapon a következőt mondja: «Az az állítás, hogy a gyermekágyi lázat vizsgálat közben hullarészekről gyermekágyasokra való átvitel révén elő lehet idézni, teljesen téves, teljesen önkényszerű. Mert a gyermekágyi láz-járványokról való orvosi tapasztalat régibb, mint a hullabonczolás.»

Mely vaskos tudatlanság szól bele ebbe a dologba! A gyermekágyi láz története azt tanusítja, hogy a gyermekágyi láz csak a XVII. század második felétől fogva fordul elő nagyobb számban.

A 268. lapon azt mondja: «Egyes tartományok, kerületek elzárása, az őrvonalok, a veszteglőzárak s hasonló intézmények, abból az időből származnak, a mikor az orvosok még csak

annyit se tudtak, hogy valamely járvány uralkodása idején meg tudták volna egymástól különböztetni a járványos betegségeket az ugyanakkor előforduló másféle bajoktól; abban a nézetben voltak, hogy járvány idején nagyobbára az összes megbetegedések a járványhoz tartoznak. Még abban is kételkedhetni, vajjon az akkori viszonyok közt volt-e járvány olyankor, a mikor azt állították, hogy van; még a fennálló járványok tényének megállapításához is sokszor olyan ismeretek szükségesek, a minők még nemrégiben is nem a közönséges ismeretek közé számíttattak!»

Jelen munkámnak czélja annak a bebizonyítása, hogy nincsenek gyermekágyi járványok; ha tehát a mai orvosok nagyobbrésze még mindig beszél gyermekágyi járványokról, ezzel az is be van bizonyítva, hogy még ma sincs meg az orvosok nagyobb részében az a tudás, mely szükséges hozzá, hogy valamely gyermekágyi járvány nemlétezését felismerjék; mily értéke lehet tehát azon észleleteknek a gyermekágyi lázról, melyeket, a mint Hamernik véli, régebb időben tettek, mint a mily régiek a bonczolatok.

«Az anyáknak mindenkor réme volt a gyermekágyi lázjárvány, abban az időben s azokban az országokban is, a hol még csak nem is gondoltak hullabonczolásra». Igazán, csak sajnálni lehet, hogy Hamernik, ki annyi tehetséget árul el az orvostörténelem iránt, még nem tette feladatává, hogy tehetségét ennek a szakmának szentelné.

Egyelőre azonban megmaradok a mellett, hogy abban az időben s azokban az országokban, a hol az általam okozott kórokok még nem működnek, egyes esetek kivételével nem fordul elő a gyermekágyi láz.

«Ezek után felemlítem, hogy a félelem sehol sem oly nagy a gyermekágyi láz iránt, mint Angol- és Oroszországban, a mi már magában is nagy és pusztító járványokra utal, melyek a lakosságot, valamint az orvosokat rémületbe ejtik. Angol- és Oroszországban azonban hosszú időn át nem végeztek hullabonczolatokat, s kivált Angliában nem bonczolják soha a gyermekágyasok hulláját».

Hogy tévedésen alapszik a hit, hogy Angliát erősebben látogatja a gyermekágyi láz, ezt az angol szülőházak közölt kimutatásaiból már bebizonyítottam; magyarázatot adtam arra

is, miért oly kicsi Angliában a gyermekágyi láz halandósága s ha e kisebb halandóság daczára az angol orvosok jobban félnek a gyermekágyi láztól, mint másutt az orvosok, ez csak bizonyítéka annak, hogy az angol orvosok lelkiismeretesebbek ezeknél.

Hogy pedig a lakosság másutt is megrémül a gyermekágyi láztól, ezt Scanzoni ugyan meghatóan ecsetelte épen Bécsről.

Hogyan viselkedik a gyermekágyi láz Oroszországban, nem tudom; Hamernik ezért nagy szivességet tenne velem, ha megnevezné a forrásokat, a melyekből ebbéli ismereteit merítette.

Hogy az Angliában előforduló gyermekágyi lázról igen pontosan van tájékozva, az a megjegyzése mutatja, hogy Angliában gyermekágyas hullát nem bonczolnak.

«A körülmények is arra mutatnak, hogy rendszerint nem vizsgálják meg a nőket a szülés után.» A fertőzés már a terhesség folyamán történhetik és leggyakrabban szülés közben történik.

«. . . hogy azok a gyermekágyasok, kiket sem terhességük előtt, sem alatta, sem a szülés után meg nem vizsgáltak (miként a legtöbb utczán szülőt), ép úgy megbetegszenek gyermekágyi lázban, mint a többi.»

Bebizonyítottam, hogy azokat a nőket, kiket nem vizsgálnak meg — ide tartoznak az utczai szülések, a koraszülések s valamennyi súlyosan beteg vajudó — épen az óvja meg a gyermekágyi láztól, hogy nem vizsgáltatnak meg.

«. . . hogy a gyermekágyi láz járványszerűen lép fel (az elszórt, egyes esetek megbeszélése nem ide tartozik), vagyis csak bizonyos időn át áll fenn, míg Bécsben és Prágában naponta végeztek hullabonczolatokat.» Csakhogy a hallgatók is csak bizonyos időn át és nem mindennap foglalkoznak hullabonczolatokkal.

«. . . hogy a gyermekágyi láz vidéken és azokban a városokban, a hol nem bonczolnak, szintén bizonyos ideig előfordul, mindez elégséges rá, hogy kimondjuk: a gyermekágyi láz-járványokat semmiképen se lehet a hullarészekből történt átvitellel (Semmelweis, Skoda) kimagyarázni?»

A gyermekágyi láz vidéken is s azokban a városokban

is előfordul, a hol nem bonczolnak, de mindenütt vannak betegek, a kiknek betegségei bomlott anyagot termelnek és mindenütt vannak férfi és női ápoló személyek, kik úgy velük, mint a szülészettel is foglalkoznak s a kik tudatlanságból idéznek elő fertőzést.

Hamernik József tagja volt ama bizottságnak, melyről Scanzoni azt mondta: «Óhajtandó volna, hogy e bizottság tagjai a tek. prágai orvosi tanári karnak kebeléből választatnának, mi által vizsgálataik eredménye mint egy tudós társaság által választott bizalmi férfiak nyilatkozata tekintethetnék, melynek ily módon hihetősége és meggyőző ereje az orvosi és nem-orvosi közönség szemében csak nyerhetne.»

Mielőtt Seyfert Bernát-ra térnénk át, báró Liebig Gusztáv néhány szavát kell közölnöm, mert tekintélyét Seyfert ellenében latba kívánom vetni.

Liebig a tizennyolczadik vegytani levelében, a 312. lapon, a következőket mondja: «Való tény, hogy a boncztani tantermek hullái gyakran mennek át bomlásba, mely az élő test vérére is átháramlik. A legkisebb sebzés is oly késekkel, melyekkel bonczoltak, sokszor életveszélyes állapotot idéz elő. (Nem is ritkák azok az esetek, a mikor e szörnyű mérgezésnek egyesek áldozatul is esnek, így például nemrégiben Kolletschka dr. Bécsben, Bender dr. majnai Frankfurtban.)

A Magendie által észlelt tényt, hogy a bomlásban levő vér, agyállomány, epe, rothadó geny stb. friss sebekre téve, hányást, gyengeséget és hosszabb vagy rövidebb idő után halált okoz, mindeddig meg nem czáfolták.» Ezen mondat harmadik függelékében, melyben Skodának a bécsi császári Akadémiában tartott előadásának rövid kivonatát közölte, azt mondja Liebig a 714. lapon: «Ebből az előadásból egyébiránt az is kitűnik, mily csekély elismerésben részesült az Akadémián kívül e nagy s gyakorlatilag fontos felfedezés. Bizonyára egyéb okait is sikerülni fog felsorolni a gyermekágyi láznak, de hogy Semmelweis dr. által a bécsi szülőházban az előítélet nélkül kutató buvár éles elméjével felderített ok is közéjük tartozik, ebben elfogulatlan ember nem kételkedhetik.» A gyermekágyi láznak egyedüli okozója a bomlott anyag; ennek három forrása van; a három közül egy: a hulla.

Minthogy Liebig a második kiadásban elhagyta ezt a

reám nézve előnyös megjegyzést, bátorságot vettem őt levélbelileg felkeresni, igaz, hogy némi aggodalommal, hogy kérdésem naivitása felett csodálkozását fogja kifejezni: írná meg nézetét a chlormész fertőtlenítő képességéről. Liebig a következő válaszszal kötelezett le:

München, 1859 márczius hó 21-ikén.

Tisztelt uram!

Szerencsés vagyok levelére válaszolhatni, hogy a gyermekágyi láz felől való nézetét vegytani leveleim új kiadásából nem azért hagytam ki, mintha tapasztalatainak fontosságát nem ismerném el ép annyira, mint azelőtt, hanem azért, mivel azok jelenleg már annyira ismeretesek és elterjedtek, hogy nem lett volna czélja azokat könyvemben megismételnem; tulajdonképeni összefüggésben úgy sem állanak vele. Egyéb függelékekkel is így történt.

A chlormész feltétlenül fertőtlenítő tulajdonságokkal bír.

Mély tisztelettel

alázatos szolgája

Liebig Gusztáv.

Seyfert Bernát potló megjegyzéseket fűzött Scanzoni imént megbirált közleményéhez.

Az olvasó emlékszik, hogy Scanzoni-nak az volt a szándéka, hogy gyermekágyi láz-járványnak a szülőházban uralkodása idején állatkisérleteket végezzen; az olvasó emlékszik, hogy kifejtettem nézetemet az iránt, hogy ezen kisérletek a következetes epidemikus előtt el fogják veszíteni értéküket, mert ezek azt mondanák, hogy nem a befecskendezések, hanem a járványos befolyások ölték meg az állatokat és a gyermekágyasokat.

Seyfert épen megfordítva cselekedett. Azt mondja, 1849 október havában 186 szülőnő közül egy sem betegedett és halt meg; ez látszott előttem a legalkalmasabb időpontnak arra, hogy a chlormosások értékét kellő világításba helyezzem.»

Seyfert ezzel a kijelentéssel vagy teljes szegénységi bizonyítványt állított ki magáról, vagy pedig rosszindulatának adta tanúbizonyságát, — s ezért fel volnék jogosítva őt hallgatagon

mellőzni. Csakhogy Seyfert jelenleg a prágai orvosi klinikán a szülészet tanára és a hideg fut végig rajtam, ha visszagondolok Scanzoni-nak e klinikán a gyermekágyi lázesetek tömegéről tett nagyszerű tapasztalataira.

Seyfert is az az ember, a ki hasonló tapasztalatokat fog tenni.

Tekintettel e borzasztó lehetőségre, nem szeretnék kötelességmulasztással vádoltathatni; érzem a felelősséget, mely reám háramlanék, ha a sors által elém tűzött feladatot teljesíteni nem törekedném.

Seyfert rosszindulata ellen nem tudok küzdeni; de igyekezni fogok őt felvilágosítani.

Seyfert 15 hónapról közli kimutatásait; ez alatt 3056 szülés és 105 haláleset fordult elő; majd azt kérdi, vajjon ez a 105 haláleset kívül esik-e a hullafertőzés határain s ha igen, akkor számukra valamely más hatóerő találandó ki.

Az olvasó tudja, hogy az összes gyermekágyi láz esetekre vonatkozólag fel van találva a ható erő, t. i. a bomlott anyag. Ez, egyszerűbb számítás kedvéért, egy gyermekágyas szervezetében képződik száz közül s a 3056 ápolt közül bizonyára így halt meg 30; 75 gyermekágyas azonban azért halt meg, mert kívülről vitetett beléjük a bomlott anyag; a három forrás közül az egyik, melyből a bomlott anyag kikerül és vitetik az egyének szervezetébe és okozza a gyermekágyi lázat, a hulla.

Az olvasó láthatja, hogy 75 oly gyermekágyas halt meg, kiket meg lehetett volna menteni s ezt a számot a valóság bizonyára felülmulta, mert Seyfert elhallgatja a 15 hónap alatt áthelyezetteket; s hozzá még hány gyermek fertőztetett anyja által.

Ezen tény alapján mondja Seyfert: «Van bennem annyi ész és szív, hogy nem utasitanék el konokul magamtól egy ily nagyfontosságú dolgot, melyről tudom, mekkora súlyt helyeztek rája Bécsben s a mely miatt, ha igaznak vált volna be, teljes joggal vonathattam volna felelősségre!!»

Azt mondja Seyfert, hogy 1849 februárjában Prága városában nagy gyermekágyi láz járvány dühöngött, míg a szülőházban a gyermekágyasok egészségi állapota e hónapban kedvező volt. Azt a tényt, hogy a városban februárban nagy volt a gyermekágyi halandóság, elfogadom igaznak, de már azt nem, hogy Seyfert azt járványnak nevezi.

A prágai szülőházban februárban szült nők bizonyára nagyrészt közvetlenül a szülés előtt mentek be a városból a szülőházba; miért maradtak ezek egészségesek, ha felvételük előtt járványos befolyásoknak voltak a városban kitéve? Ha azonban februárban csak azok az egyének szültek, a kiket már januárban vettek fel, mint terheseket, akkor megint csak nem érthető az ő kedvezőbb egészségi állapotuk, minthogy a prágai szülőház és Prága városa ugyanazon járványos befolyások alatt áll.

A magyarázat azonban abban rejlik, hogy február havában többet fertőztek a városban, mint a szülőházban; hogy is ne, a mikor a Prágában szülészeti gyakorlatot űző orvosok és bábák abba az iskolába jártak, a melybe Scanzoni és Seyfert; s ha ők ketten, kik annyira kiváló tanulók voltak, hogy a szülészet tanáraivá lettek, nem tanulták meg ebben az iskolában, hogyan keletkezik a gyermekágyi láz és hogyan hárítható el: fel lehet-e tételezni, hogy azt a gyakorló orvosok, sőt épen a bábák tudni fogják?

Azt mondja Seyfert, hogy el sem tudja a módját képzelni, miként volna a hullaméreg (bomlott anyagok) által a gyermekágyi láz átoltható, mivel ehhez kell: I. egy sebes felület; csakhogy a hüvelyben nincsen seb (a felszívó felület rendesen a méh belső lapja), II. egy áthurczolandó anyag. Seyfert túlzottnak tartja, hogy a bomlott anyagot szappannal és vízzel el ne lehetne teljesen távolítani.

Ez a nyilatkozat nagy megfigyelő képességre vall. E mellett Seyfert a chlormésznek minden fertőtlenítő tulajdonságát tagadja. Nevetségesnél is nevetségesebbnek látszik, hogy Seyfert-tel szemben Liebig tekintélyére hivatkozzam a chlormész fertőtlenítő tulajdonsága tekintetében; nem én fedeztem fel e tulajdonságát, de hasznomra fordítottam és azt hiszem, hogy ha a chlormész soha mást se tett volna, mint a mit a bécsi I. szülészeti klinikán tett, ezzel magával is bőven be volna bizonyítva fertőtlenítő tulajdonsága.

II. A bevitt anyagnak helyi gyulladást s azután gennyképződés által a nyirok- és vivőereken át pyæmiát kell előidéznie. Sohasem láttam ilyen folyamatot — mondja tovább Seyfert — bonczolat alkalmával a nemi szervek azon részeiben, melyek a szülés előtt az újjal előidézhetők voltak. (Már

nagyon is sokszor megmondtam, hogy a gyermekágyi láz miként keletkezik, semhogy újra kellene elmondanom.)

Végül azt mondja, hogy ha ez valóban úgy volna, akkor a pyæmiának sokkal gyakoribbnak kellene a női osztályon lenni, mint a szülőházban, mert az előbbiben sokkal többször fordul elő a hüvely és méhszáj egyes felületeinek kisebesedése, ő azonban egyetlen esetet sem ismer, melyben a női osztályon ily módon oltották volna be a pyæmiát.

A mi a női osztályokon előforduló pyæmiákat illeti, ezekről nincsenek tapasztalataim. Mint már el is mondottam, én soha sem látogattam nőgyógyászati osztályokat; nőorvosi tanulmányaimat a hullakamrában végeztem, hat éven át magam vezettem a női osztályt, de már abban az időben, a mikor tudtam, mit kell tenni, hogy fertőzést ne idézzek elő; meg vagyok azonban róla győződve, hogy a méh belső lapja s a méh maga úgy a terhesség, mint a szülés és gyermekágy alatt alkalmasabb a felszívásra, mint a sebes felületek és a nem gyermekágyas méh s hogy ennek következtében a fertőzés könnyebben történhetik meg a szülőházban, mint a női osztályokon; ha Seyfert azt mondja, hogy soha sem látott fertőzést a női osztályon, úgy ez csak azt mutatja, hogy ő rossz megfigyelő, a ki ugyanazt állítja a szülőházról is, bár kimutattam róla, hogy 15 hónap alatt 75 külső fertőzéses esete volt.

Azzal, hogy egy vak nem látja a szineket, nincs még bebizonyítva, hogy szinek ne volnának.

A mikor a gyakorlati szülészetet az I. bécsi klinikán hallgattam, Chiari volt a tanársegéd: a gyermekágyi lázról tartott előadásaiban elmondta, hogy a járványos befolyások néha annyira rosszindulatuakká lesznek, hogy még a gyermekágyat fekvő egyéneket is meglepi a gyermekágyi láz. Bizonyítékul egy beteget hozott fel, a kinek fibrosus méhpolypusa volt, a szülészeti klinikára felvétetett s a műtét előtt meghalt; a bonczolat a gyermekágyi láz kórboncztani leleteit mutatta. A mikor a chlormosások eredményessége ráutalt, hogy mi a gyermekágyi láz oka, Chiari mégegyszer felhívta figyelmemet az esetre azzal a megjegyzéssel, hogy most már tudja, hogy ezt a beteget is, akár csak a gyermekágyasokat, bomlott anyaggal fertőzték.

Hogy mennyire sajnálatraméltóak a női osztályon ápolt egyének is, ezt ezen osztályok működéséről szóló jelentések mutatják s hogy a méhpolypusnál maradjunk: mily gyakran halnak meg pyæmiában az ilyen betegek, még a műtét előtt, mily gyakran a polypus eltávolítása után. Hat éven vezettem egy női osztályt és öt év óta, a mióta tanár vagyok, minden méhpolypussal jelentkező beteget felveszek; magángyakorlatomban is van elég alkalmam méhpolypusokat operálni; ezt a sok esetet, egyetlen egynek kivételével, mind excisióval távolítottam el és nem volt egyetlen egy halálesetem sem, sőt a műtét után soha se láttam jelentékenyebb megbetegedést, bár a polypusok közt volt olyan is, a melynek tenyérnyi volt a kocsánya; ezt a kedvező eredményt csakis annak tudom be, hogy tiszta kézzel operálok.

Ezek után, hogy felvilágosítottam Seyfert-et, szolgáljon számára bizonyítékul könyvem, hogy a gyermekágyi láz keletkezése és elhárítása felől vallott nézetem bevált s így azt remélem, hogy Seyfert-ben lesz elég ész és szív, hogy nem fog többé konokul elutasítani magától egy ily nagyfontosságú tárgyat, mert teljes joggal vonhatnák őt felelősségre azokért a pusztításokért, melyek a gondjaira bízott gyermekágyasokat miatta érik utól.

De mortuis nil nisi bene; ezt csak az elhunytak erkölcsi tulajdonságára lehet vonatkoztatni.

Az elhunytak tudományos működését a következő nemzedékek ítélete alól ép oly kevéssé lehet kivonni, mint a kortársaké alól. Szomorúan állanánk az igazság ügyével, ha a tévedés, terjesztője halála után, igazsággá avattatnék.

Ezt előrebocsátva, térjünk át Kiwisch elbirálására.

Rotterauí Kiwisch[1] Skodá-nak, a bécsi tudományos Akadémiában a gyermekágyi láz keletkezése és elhárítása felől kifejtett nézetemről tartott előadását megbeszélés tárgyává tette; kijelenti, hogy nem ért egyet Skoda felfogásával, mely új felfedezésnek nevezi tanításomat; évek óta és sok oldalról kifejtett s hevesen védett állítás az, hogy a gyermekágyi láz bomlott

[1] Zeitschrift der k. k. Gesellschaft der Aerzte zu Wien. VI. évfolyam, I. kötet, 300. lap.

állati anyagok, kiváltképen pedig hullaméreg okozzák; és már régen elfogadták volna ezt a nézetet, ha az illető orvosnak sikerült volna döntőbb bizonyítékokat szolgáltatni. Semmelweis dr.-ra tehát mindössze az a feladat várt, hogy a bécsi szülőházra vonatkozólag szolgáltasson bizonyítékot arra, hogy e szülőházban a betegség hevességének alkalmi oka a deletær állati anyagoknak gyermekágyasokra történt átvitelében rejlett. Hogy Semmelweis akkora kitartással s a mint látszik, eredményességgel is fáradozott a dologban, ezt az érdemet senki tőle el nem vitathatja.

Bizonyos, hogy már előttem angol orvosok is azt a tapasztalatot tették, hogy a bomlott állati anyagok alkalmasak a gyermekágyi láz előidézésére. De hogy ők milyen szűk korlátok közé szorították tapasztalataik érvényességét s hogy milyen lényeges a különbség a magam és az angol orvosok nézete közt a gyermekágyi láz keletkezéséről, azt bőven kifejtettem e könyv 216—230. lapján.

De hogy Kiwisch ezt az igazságot még az angolok által vont szűkebb korlátok közt sem ismerte el, azt ugyancsak bebizonyította.

Kiwisch a Canstatt-féle 1842., 1843., 1844., 1845. évi referatumokban közölte az angol orvosoknak ugyanazon észleleteit, melyeket én is Arneth után közöltem.

Az 1842. évi referátumot minden megjegyzés nélkül zárja le Kiwisch. Ha tudatában lett volna, mily áldásos igazságot tartalmaztak e tapasztalatok, akaratlanul is örömnyilvánításokban tört volna ki, hogy végre-valahára sikerült a szülő nemet legnagyobb ostorától megszabadítani.

Az 1843. évi referátumot a következő megjegyzéssel fejezte be: «A referens nézete szerint a szerző állításai még pontos ellenőrzésre és többféle helyesbítésre szorulnak.»

Az 1844. évi referátumok után ezt mondja Kiwisch: «A referens Elkington közleményeit illetőleg minden megjegyzéstől tartózkodik, mert nem tudja, valjon azok teljesen megbízhatók-e.»

Az 1845. évi referátumhoz a következő megjegyzést fűzi: «Ref. Mindenesetre feltünő körülmény, hogy az angol orvosok sokszor közölt észleleteihez hasonlókat aránylag igen ritkán tesznek, sőt több igen tapasztalt orvos egyáltalán nem tesz a

continensen. Referens is felhozza, hogy bár több év óta nagy gondot fordít ezen vizsgálatokra, bőségesen kínálkozó alkalmai daczára sem volt képes olyan tapasztalatokat szerezni, melyek csak félig-meddig is eldöntötték volna amaz állítások igazságát. Bármennyiszer is ment el septikus gyermekágyi lázban elhaltak bonczolata után, minden különös elővigyázatosság nélkül, szülésekhez és gyermekágyasokhoz, mégsem vette észre egyetlenegy esetben sem, hogy ez bármi tekintetben ártalmára lett volna a gyermekágyasoknak. Sohasem látta, hogy a gyermekágyi láz üszkösödő orbánczczal való fertőzés által előidézhető lett volna és ép oly kevéssé látott valaha is a szülőházakban, melyekben működött, nem-gyermekágyast, a kinek a betegségét csak némi valószinűséggel is a gyermekágyi láz idézhette volna elő.

Ezen eltérő tapasztalatok és nézetek közelebbi értelmezését talán meghozza a jövő.»

Ezen eltérő tapasztalatok és nézetek értelmezését talán megadja a következő adoma.

Egyszer egy angol, egy franczia és egy német az oroszlán fogalmát kívánta megalkotni magának.

Mit tesz az angol? Útnak indul Afrikába s visszahozza magával az oroszlán fogalmát. A franczia elmegy az állatkertbe és onnan szerzi be az oroszlán fogalmát. Mit tesz a német? A német beül egy szobába, leül az iróasztalához és önmaga megalkotja az oroszlán fogalmát.

Agyrémek annyira elsötétíthetik a tiszta látást, hogy a valóság eltűnik a tekintet elől. A bécsi I. szülészeti klinika legnagyobb halandósága évi 15% volt. Kiwisch különös érdememül tudja be, hogy ezt a fertőzésokozta halandóságot leszállítottam; neki Würzburgban 26%-nyi halandósága volt, s mégis azt mondja, hogy gyakran ment el szülésekhez septikus gyermekágyi lázban elhaltak bonczolata után, a nélkül, hogy csak egy esetben is kárát látta volna. Pedig kárban nem volt hiány, a mint azt a 26%-nyi halandóság mutatja, csak a képességben volt a hiány, mely a kárt felismeri. És hogy Kiwisch-nek fogalma sem volt arról az áldásos igazságról, mely az angol orvosok észleleteiben rejlett, s a melyeket a Canstatt-féle 1842—45-iki évkönyvekben közölt is, kétségtelenül kiviláglik abból, hogy klinikai előadásainak még a Scanzoni által 1854-ben

változatlanúl sajtó alá rendezett kiadásában is úgy magyarázza azt a tényt, hogy a gyermekágyi láz csak egy orvosnak vagy egy bábának gyakorlatára szokott szorítkozni, hogy épen ezek a legkeresettebb orvosok vagy bábák; mint hogy ha lehetséges volna a magángyakorlatban annyi gyermekágyast egyidejüleg kezelni, hogy több haláleset is mind csak autoinfectioból származzék. Ha egy orvos vagy egy bába rövid idő alatt pl. csak négy gyermekágyast veszít el gyermekágyi lázban, vajjon lehetséges-e, hogy ezen idő alatt 400 gyermekágyast kezeltek a magángyakorlatban?

Ugyanabban a közleményben, melyben nagy érdememül tudja be, hogy a fertőzés elhárításával az I. szülészeti klinika halandóságát megapasztottam, ugyanabban a közleményben azt mondja, hogy ő nem törődik azzal, vajjon hallgatói a közeli hullakamrából jönnek-e vagy sem. Ha Kiwisch ezt nem is mondta volna ki, mégis tudnám, hogy így van, mert egy 26%-nyi halandóság csakis olyan szülőházban fordulhat elő, melyben nem törődnek azzal, hogy a hallgatók a közeli hullakamrából jönnek-e vagy sem.

Mennyire illetetlenül hagyták az angol orvosok tapasztalatai Kiwisch-t, kitűnik abból, hogy 1854-ben megjelent klinikai előadásaiban a gyermekágyi lázat miasmás eredetű bajként határozza meg; hogy a saját tanával sem volt egészen tisztában, onnan látható, hogy elfelejtette tanítani, hogyan kell a miasma fejlődését megakadályozni és a már kifejlődött miasmát elpusztítani. Kiwisch nem tudta, hogy a miasmás betegség elhárítható betegség.

A mit Kiwisch az eddigelé érvényes kóroktan mellett s az én kóroktanom ellen írt, felesleges dolog megczáfolni, mert csak annak ismétlésébe kellene ereszkednem, a mit már elmondtam s a ki e könyvet figyelemmel elolvasta, maga is eligazodik a dologban. Csak két pont az, melyet még egyszer meg szeretnék világítani, mert Silberschmidt dr. hivatkozik rá. Silberschmidt dr. azt mondja: «Époly kevéssé lehetne — mint Kiwisch megjegyzi — az egész tartományokra kiterjedő járványokat a hullaméregnek a szervezetbe jutásával megmagyarázni. A nevezett szerző maga is számos gyermekágyi láz-esetet észlelt vidéken és városban is, a hol a szülés egészen rendesen folyt le és soha sem előzte meg efféle befolyás».

Kiwisch két ízben csak azért járt Bécsben, hogy velem ez ügyben beszéljen és mégis mindig csak a hulláról beszél; egész tartományokon végig mindenütt vannak betegek, kiknek betegségei bomlott anyagot termelnek, és vannak orvosok és bábák, kik ilyen betegekkel s e mellett terhes, vajudó és gyermekágyas nőkkel foglalkoznak és ezek az orvosok és bábák nem tanulták meg az iskolában, hogy miként keletkezik a gyermekágyi láz és hogyan lehet elhárítani s ezért a gyermekágyi láz egész tartományokban elterjedve lép fel.

Silberschmidt dr. Kiwisch állítására hivatkozik, a mikor azt mondja, hogy nem törődik vele, vajjon a hallgatók a közeli hullakamrából jönnek-e vagy sem, és mindamellett a gyermekágyasok egészségi állapota az utolsó $2^1/_2$ év alatt nagyon is kielégítő volt, holott 1846 végén, a mikor távolléte miatt nem tartattak klinikai beteglátogatások és a működő tanársegéd nem bonczolt, a gyermekágyi láz egyszerre csak a legszörnyűbb módon kezdett pusztítani és minden elővigyázati rendszabály daczára is csak a következő évben, a meleg évszak előhaladtával szünt meg teljesen, mialatt a klinikai vizsgálatokat rendes módon folytattam.

Bebizonyítottam, hogy Bécsben a gyermekágyi láz-esetek túlnyomó többsége bomlott anyagnak kívülről való bevitele által keletkezett. Mivel a természet törvényei az egész világon ugyanazok, ezért a gyermekágyi láz bizonyára Würzburgban is ép oly módon keletkezik, mint Bécsben; hogy pedig Würzburgban nem elhárítható atmosphærikus befolyások okozták, azt bebizonyította Scanzoni, a ki hat év alatt 1639 gyermekágyas közül csak 20-at veszített el gyermekágyi lázban. A Scanzoni-féle halandóság tehát a Kiwisch-féléhez úgy aránylik — a mint ezt már előbb kimutattam — mint 20 halott a 432 halotthoz.

Végül még a következő megjegyzéseim volnának Silberschmidt dr. támadásaihoz, melyekben a gyermekágyi láz keletkezéséről szóló tanításomat részesítette. Hogy nézetem helytelenségét bizonyítsa, a chlormosások azon eredménytelenségére hivatkozik, melyet Scanzoni Prágában észlelt; ezek az észlelések öt és fél hónapról szólnak.

Silberschmidt dr. észrevétlenül hagyja a hat évi eredményességet, melyet Scanzoni Würzburgban valószínűleg nem

a chlormosásokkal, hanem az én tanításomnak, meg se tudnám mondani, mily formában való alkalmazása által elért.

Azt, a mi Scanzoni-nak érdemül volna betudható, ignorálja Silberschmidt dr., a hibát, a mit elkövetett, kiragadja a feledésből; nem hiba, de több annál, ha Scanzoni, a mikor annak a meghatározásáról van szó, hogy athmosphærikus befolyások okozzák-e a gyermekágyi lázt vagy pedig bomlott anyag felszivódása következtében keletkezik-e az, chlormosásokkal való kisérletezés révén deríti ki, hogy a gyermekágyasok véletlenül és kimutatható ok híján pusztulnak el a gyermekágyi lázban.

Silberschmidt dr. ellenkező észleletekre is hivatkozik, a melyeket Kiwisch tett a würzburgi klinikán; noha az utóbbinak észleleteit megdöntötték Scanzoni hat éves eredményei.

Bár Silberschmidt dr. elhallgatja Scanzoni érdemeit s helyibük hibáit idézi fel a világ emlékezetébe, mégis díjjal koszorúzta meg könyvét egy testület, melynek Scanzoni is tagja. Ennek a magyarázata könnyű.

Silberschmidt-nek ki kellett mutatnia, hogy a gyermekágyi láz felől való nézetem téves.

Mert ha az én nézetem helyes, akkor Scanzoni gyermekágyi láz kórtana rettenetes badarság, a mint azt kellő helyen be is bizonyítottam.

Ez a kórtan nyujtatott azonban át a világnak, mint évszázadok fáradozásának gyümölcse és a mi útjában állott, nem talált irgalomra, még az igazság sem. Hogy az ilyen ellenkezés csakis lelkiismeretlen őszintelenségből fakadhat, be fogja látni az olvasó. Én istenem, mikor szűnik meg hát a gyermekágyi láz végigvonulása egész tartományokon, ha ez az őszintelen, lelkiismeretlen ellenkezés tovább is tudatlanságban neveli az orvosokat?

A würzburgi orvosi fakultás megköszönheti Scanzoni-nak, hogy ennyire felültette.

Lebert Hermann, boroszlói tanár.

Nem sorolnám fel őt is, mert mint támadó sokkal jelentéktelenebb, semhogy érdemes lenne őt tekintetbe venni; Lebert azonban bizonyság rá, hogy Kiwisch-nek nincs joga azt állítani, hogy már 1842-ben tudta, hogy a gyermekágyi láz

úgy keletkezik, a mint én azt 1847-ben tanítottam; mert Lebert az ő tanítványa még 1859-ben sem tudja ezt. Lebert még 1859-ben is így határozza meg a gyermekágyi láz fogalmát: «A gyermekágyi láz a gyermekágyasoknak sajátos, lázas megbetegedése, mely miasmás eredetű, és végül vérbetegséget támaszt, mely különböző tulajdonságai szerint különböző helyi (többnyire lobos) tüneteket idéz elő, melyeknek azonban közös sajátossága, hogy a betegség kezdetén főként a nemi szervekben localizálódnak és ritkán egyidejüleg, többnyire csak később, a szervezet egyéb s azon képleteiben lépnek fel, melyek a méhnek legelőször megtámadott részletével szerves kapcsolatban vannak, vagy vele boncztanilag analogok.» Arról pedig, a mit Kiwisch már 1842-ben vélt tudni, tanításomról t. i., következőképen nyilatkozik Lebert: «Kétes, vajjon az ezen bajban elhaltak hulláinak mérge közvetlenül átoltható-e, a mint azt Semmelweis valósággal rendszerré emelte; mindenesetre ez is egyike lehet az átvitel lehetőségeinek.» Ha Lebert kellőleg be van a dologba avatva, jobb lett volna, ha hallgat, mint ha ítéletet merészel mondani; avagy, tudta Lebert, hogy az I. klinika halandósága, mely évente 518 halálesetig emelkedetti a közvetlen átoltás elhárítása révén 1848-ban 45 halottra volt lenyomható; és ha mégis kétesnek tartja, hogy a gyermekágy, láz közvetlen átoltás útján is keletkezhetik-e, akkor éleselméjűségéről nem állított ki fényes bizonyítványt.»

Kiwisch tanítványaként mutatkozik be Lebert a következő kijelentésével: «Kiwisch példájára, kinek a legtartalmasabb, legjobb és legalaposabb felfogását köszönhetjük a tárgynak, legelőször is a gyermekágyi láznak, melyet helyesebben nevezhetnénk gyermekágyi mérgezésnek (intoxicatio), leirását adom, azután pedig legfontosabb localisatioit sorjában veszem szemügyre.

Az e tárgyról a múlt esztendőben (1858) a párisi orvosi Akadémiában folytatott vita sok tekintetben támogatásunkra szolgál, de általánosságban véve megjegyzem, hogy az tulajdonképen kevés ujat derített ki, úgy hogy Kiwisch-nek klinikai előadásaiban nyujtott immár több mint 12 éves leirása magasan áll mindenek felett, a mit a vita zárójelentésében Guérard közölt; abban a vitában teljesen nélkülözünk minden új szempontot, új észleletet, vegyi és élettani kisérletsorozatokat. Még

hozzá teszszük, hogy az Akadémiának az általános megbetegedésre vonatkozó kijelentése végeredményben csak egy a jelesebb pathologusok által már régen elismert tényt hagy jóvá s hogy nyilvánvalóan az az ajánlat, mely szerint az összes nagyobb szülőházak bezárandók, egyike az elhamarkodott és könnyen kimondott pillanatnyi sugallatoknak, mely erősen emlékeztet az útszéli német közmondásra: «Das Kind mit dem Bade ausschütten.» Szóval, ezúttal is szép rögtönzések viaskodása volt az egész, de alaposabb felvilágosítás nélkül.

Úgy remélem, hogy tanítványaim, ha írnának a gyermekágyi lázról, más meghatározását adnák e betegségnek, mint Lebert; remélem, hogy Kiwisch-nek munkáit nem tekintenék a legtartalmasabb, legjobb és legalaposabbaknak, mint a hogy elvárnám azt is, hogy oszszák Lebert itéletét az ezen betegség fölött a párisi orvosi Akadémiában folytatott vitáról.

A cs. k. orvosegyesület általános ülésében 1850 május 15-ikén előadást tartottam a gyermekágyi láz keletkezése felől való nézetemről, mely felett 1850 junius 18-ikán és julius 15-ikén folytatott vita fejlődött ki. Ebben a vitában vett részt először Zipfl dr., mint nézetem ellenfele.

Zipfl dr. 1842 és 1843-ban a bábaklinikán tanársegéd volt; ez időben én az orvosi klinika tanársegédi állásának jelöltje voltam és reggelenkint nőgyógyászati tanulmányokkal foglalkoztam a hullakamra női hulláin; Zipfl dr.-t nagyon sokszor láttam ugyanabban az időben a bábaklinikán elhalt gyermekágyasait bonczolni.

Valamikor később Zipfl dr.-ral összejöttem; abban az időben volt, a mikor a chlormosások eredményei már ismeretesek voltak. Zipfl dr. gratulált nékem és biztositott róla, hogy a dolog előtte is homályosan derengett volt és csak azért nem látott mindjárt tisztán, mert a bábaklinika tényei nem voltak oly kézzelfoghatóak, mint az orvosi klinikáé; ha ő lett volna tanársegéd az orvosi osztályon, a hol a tények annyira meggyőzőek voltak, bizonyára ő is kifejezte volna ugyanazt a meggyőződést.

Felbátorítva e nyilatkozatai által, ezt a megjegyzést koczkáztattam, hogy meg vagyok róla győződve, hogy az általa folytatott bonczolatok okozták, hogy tanársegédségének ideje alatt

volt a legnagyobb a bábaklinika halandósága (lásd I. táblázat 78. lapon). Egyúttal igazságérzetére hivatkozva megkértem, engedné meg, hogy ezt a tényt nevével kapcsolatosan felhasználhassam; Zipfel dr. ezt készségesen megengedte, azzal a megjegyzéssel, hogy nem szégyen a kórboncztan hívének lenni.

Nem kevéssé voltam meglepődve, a mikor Zipfel dr., miután előadásomban éltem az engedélyével, mint ellenfél szembe helyezkedett velem és kifogásolta, hogy nevét oki összefüggésbe hozom egy ily nagy halandósággal.

Hogy bebizonyítsa, hogy nem a bonczolatai okozták a bábaklinikán észlelt gyermekágyi lázat, az összes 1842-ik évi, nevével ellátott bonczolati jegyzőkönyveket kivette, összesen 41-et, ezeket a szülészeti jegyzőkönyvekkel összehasonlította, s így megállapította, hogy az elhaltak nagy része nem azon a napon született, a mikor ő bonczolt s hogy a legkevesebben haltak meg épen azon szülőnők közül, kik rövid idővel a jegyzőkönyvben feljegyzett bonczolatok után szültek, míg leggyakrabban épen a jegyzőkönyvbe felvett bonczolatok után késő időre (24—36 óra múlva) szült nők haltak meg.

Én annyiszor láttam Zipfel dr.-t bonczolni, hogy meg vagyok róla győződve, hogy 1842-ben a bábaklinikán elhalt 202 gyermekágyas közül csak kevés maradt bonczolatlanul. Ha csak 41 bonczolatról írtak jegyzőkönyvet, ez onnan van, hogy a gyermekágyas hullák bonczolatainak legnagyobb részéről az azonosan ismétlődő bonczolati lelet miatt nem írtak jegyzőkönyveket.

Azokat a gyermekágyasokat, kik azokon a napokon szültek, a mikor a bonczolatokról nem vettek fel jegyzőkönyvet, jegyzőkönyvezetlen bonczolatok révén fertőztek s ha Zipfel dr. azt mondja, hogy épen azok a nők, kik közvetlenül a jegyzőkönyvbe vett bonczolatok után szültek, egészségesek maradtak s azok, kik később szültek, betegek lettek és meghaltak, akkor olyat mond, a mi tanításomat megerősíti; azok, kik közvetlenül a jegyzőkönyvbe vezetett bonczolatok után szültek, a vizsgálat alatt már a kitólási időszakban voltak s ezért a méh belső, felszívó lapjának hozzáférhetlensége miatt nem fertőztethettek, míg azokat a nőket, kik később szültek, a tágulási időszakban vizsgálták s ennek következtében a méh belső, felszívó lapjának hozzáférhetőségénél fogva fertőzték.

Bár nézetem helyességét támadja, a prioritást mégis magának és Fergusson-nak foglalja le az a Zipfl, a ki annyi bonczolatot végzett, ki soha magát nem fertőtlenítette s ezért két év alatt 5398 gyermekágyas közül 366-ot, tehát 313-at vagyis csaknem naponkint egy gyermekágyast veszített el elhárítható külső fertőzés következtében, nem is számítva a gyermekeket.

Van-e büntetés elég nagy erre a bünténre?

De elhárítok minden bűnt Zipfl-ről, mert bebizonyítom, hogy abban az időben, a mikor csaknem naponta elvesztett egy megmenthető gyermekágyast, a gyermekeket nem is számítva, a legmélyebb tudatlanságban élt a gyermekágyi láz keletkezése felől.

Fergusson említi, hogy Gaspard és Cruveilhier bomlott anyagokat fecskendeztek be állatok véredényrendszerébe s ez által épen olyan gyulladásokat idéztek elő, a minőket gyermekágyasokban találunk. Mind a két kisérletező erőművi sérülést okozott az állatokban az által, hogy fadarabkákat vittek be a véredényrendszerükbe; ily módon is ugyanazt a folyamatot idézték elő. Mindkét ártalmat, mondja Fergusson, megtalálhatjuk a gyermekágyasokban is s ezért ugyanazt a betegséget látjuk bennük fellépni.

A méhlepény leválasztása folytán sok véredény szakad el; a méhlepény tapadása helyén előállott seb gyógyulása alatt a sebváladék evessé válhatik s gyermekágyi lázat idézhet elő; Fergusson szerint tehát az összes gyermekágyi láz-esetek autoinfectión alapulnak, míg szerintem a gyermekágyi láz-esetek tulnyomó többségét külső fertőzés okozza. 1846-ban a bécsi orvosi klinikán 518 gyermekágyas halt meg, 1848-ban 45; a kivülről bevitt bomlott anyagokat pusztították el 1848-ban? Vagy azokat, melyek a méhlepény helyén képződtek?

Ha ezek szerint Zipfl dr. Fergusson tanait és az enyémet azonosoknak tartja, akkor ép oly kevéssé ismeri amazokat, mint ezeket.

Hayne[1] tanár csodálkozását fejezi ki azon, hogy még

[1] Handbuch über die Krankheitserkenntniss und Heilungslehre der sporadischen und seuchenartigen Krankheiten der nutzbaren Hausthiere von Anton Hayne. Wien. 1844.

elsőbbségi harcz is keletkezhetett a dologban, minthogy ő a gyermekágyi láznak az emberben való keletkezéséről felállított új magyarázatot már 1830-ban kiadott állatorvosi irataiban a marhák hasonló lázának tárgyalásakor közölte.

Hayne tanár a következőket mondja a 618. lapon: «Minthogy a helyi bántalmak mindenkor csak mechanikus, chemikus és dynamikus sérülést okozó befolyásokra keletkeznek, ezért az ellési láznál is így áll a dolog; ennek következtében nehéz, hosszan tartó, erőlködéssel járó, főleg pedig durva, elhamarkodott, alkalmatlan segélynyujtás mellett végbemenő ellés, a vele járó véletlen vagy szándékos sértések, az eleség túlságos felhalmozódása a gyomorban s belekben, a vizelleté a hólyagban, továbbá izgató, romlott táplálékok felvétele vagy hevítő, esetleg a húgy- és ivarszervekre ható, éles, balzsamos, erősen izgató szerek használata, főleg azonban a nedves-hideg időjárás folytán való meghűlések által elnyomott bőrpárolgás, az etetés, a helyiség stb. stb. . . . . .

. . . . . .

Bár többnyire a nevezett befolyások egyikétől keletkezik a bántalom, mind a mellett az az eset is bekövetkezhetik, hogy nem mutatható ki valamely ártalom, mely határozottan okozható volna a megbetegedésért, miért is az ilyen lelet vagy miasma vagy contagium felvételére jogosít fel, a mely esetben a baj járványszerűleg léphet fel és pedig annyival is inkább, minthogy az ellések egyidejűleg történnek, az állatok egyformán disponáltak s ugyanazon támadásoknak vannak kitéve. Meg kell azonban jegyezni, hogy olyan leletek, melyek olyféle ragályozódás mellett szólnának az állatoknál, mint a minők szülőházakban fordulnak elő gyermekágyasok közt, talán azért nem észlelhetők, mert az állatoknál nem folyik oly szakadatlanul a szülés, mint a szülőházakban s ha contagium képződik is, a nemi szerveknek szokásos gyakori vizsgálata (a mi állatoknál nem történik) talán az átvitelt is lehetővé teszi valamelyik betegről a másik egyén bár egészséges, azonban igen érzékeny és könnyen sebezhető méhére.

A 621. lapon azt mondja Hayne tanár, «hogy a csikó-, borju- stb. láz azonos a gyermekágyi lázzal, említésre se szorul; erről azonban, mint már említettem, nem állanak tapasztalatok rendelkezésünkre, melyek a ragályosság mellett szólná-

nak s ezért ehhez törvényszéki állatorvosi szempontból nincs megjegyzésünk; csupán megemlítjük, hogy a hol bántalom járványosan találna fellépni, mindennemű meghűlést és túletetést el kell kerülni; ez a figyelem annál elengedhetlenebb, mivel úgy az embereknél, mint az állatoknál ezeket szokás kórokozókként emlegetni, bár hébe-hóba valamilyen miasmás hatás is mintha a levegőben volna, melyet kiküszöbölni és ártalmatlanná tenni rendszerint kívül esik az emberi képesség határain».

Az olvasó maga meg fogja ítélni, vajjon Hayne tanár már 1830-ban is úgy keletkezteti-e a gyermekágyi lázat az állatokban, mint én 1847-ben az emberben.

Második ellenfelem Lumpe dr. volt.

Lumpe dr. azt mondja:[1] «Ha elgondolja az ember, mint törték minden idők észlelői a gyermekágyi láz-járványok első fellépése idejétől fogva a fejüket, hogy megtalálják a járványok okát, hogy elhárítsák keletkezésüket, akkor Semmelweis elmélete egyenesen Kolumbus-tojásként tünhetik fel előttünk. Bevallom, hogy magam is igen megörültem, a mikor a chlormosások kedvező eredményéről értesültem s velem együtt bizonyára mindenki örült, a ki tanúja volt a szerencsétlenségnek, a mint erőteljes, virágzó, ifjú erőben levő nők épúgy estek áldozatul a pusztító kórnak, mint az elerőtlenedett, törékeny vázalakok. De mivel magam is két évi tanársegédeskedésem ideje alatt az I. szülészeti klinikán oly feltünő hullámzásokat észleltem a megbetegedési és halálesetekben, néhány jogos kétely ébredt fel bennem az említett keletkezési és elhárítási mód iránt. Minél jobban mérlegeltem e kételyeket, annál tisztábban állottak előttem ama logikai ellenmondások, melyek itt a humanitás pium desideriumai és az exact tudományok közt fennforognak».

Teljesen egyetértek Lumpe dr.-ral, a mikor azt mondja, hogy elméletem Kolumbus-tojásnak látszik előtte. Nagyon sokszor kifejeztem nem is azon való csodálkozásomat, hogy a mindennapos tapasztalat és tanításom közt fennálló rikító ellen-

[1] Zeitschrift der k. k. Gesellschaft der Ärzte, VI. évfolyam. 2. kötet, 392. lap.

mondás reám erőszakolta a jelenlegi meggyőződésemet, hanem azon, hogy ez nem előttem, már régen meg nem történt.

De ha Lumpe azt mondja, hogy a humanitas pium desideriumai a logikának és az exact tudománynak nem birnak megfelelni, akkor én más véleményen vagyok.

Lumpe dr. két évi szolgálatideje alatt 1840 szeptemberétől 1842 szeptemberéig 5653 szülés fordult elő az I. klinikán; ebben a számban nincsenek benne az 1841 deczemberi szülések, mert erről a hónapról elvesztek a kimutatásaim. Meghalt összesen 662 gyermekágyas, vagyis 606-an elhárítható külső fertőzés következtében, vagy más szóval: e 23 hónap alatt, nem számítva az áthelyezetteket s az anyák által fertőzött gyermekeket, csaknem naponta egy gyermekágyas halt meg, a ki megmenthető lett volna; a humanitás követelménye, hogy megszünjék ez a borzalomkeltő pazarlás az emberi élettel. Könyvemmel a humanitás követelményének teszek eleget: logikus, exact tudományt építettem fel benne a gyermekágyi láz keletkezéséről és elhárításáról; a mit Lumpe logikának hív, az nem logika; és a mit tudománynak nevez, az a tévedések egyvelege.

Lumpe azt mondja, hogy igen megörült, a mikor a chlormosások kedvező eredményeiről hallott, de kételyei vannak; a helyett, hogy tanulással oszlatná el kételyeit, igazaknak tartja őket és a chlormosások kétségtelen eredményét hamisnak, a sikert vélettlennek. Ez Lumpe-féle logika, ez Lumpe-féle exact tudomány, melyek elől a humanitás pium desideriumainak ki kell térni s örökkön-örökké minden szülészeti tanintézetben csaknem naponta egy-egy szülőnőnek áldozatul esni.

Lumpe dr. szolgálati idejéről, 1841 és 1842-ről szóló kimutatásokat a III. táblázatban, 86. lapon találja meg az olvasó; az 1840. évi kimutatások így következnek:

	Szülések száma	*Halottak száma*	*Halálozási százalék*
Szeptember havában	270	38	11·11
Október «	215	63	29·30
November «	216	42	14·81
Deczember «	222	48	21·62

Lumpe dr. azt mondja: «Ha valamely betegségnek hullaméreg az okozója, akkor hatásának (minthogy logice fel nem tételezhető valamely specifikus dispositio) szükségképen egye-

nes arányban kell állania magával az okozóval; tehát minél gyakrabban viszi át a vizsgáló ujj a hullamérget a gyermekágyasokra, annál gyakoriabbaknak kell lenniök a megbetegedéseknek s haláleseteknek és viszont».

Egyetértek Lumpe dr.-ral, a midőn azt mondja, hogy minél gyakrabban vitetik a hullaméreg, annál gyakoriabbak a megbetegedések és viszont. De az az állítás, hogy nem létezik specifikus dispositio a hullaméreg iránt, megint csak Lumpe-féle tudomány. A mindennapos tapasztalat azt tanítja, hogy nem mindig követi a boncolási sérüléseket pyæmia, a minthogy nem minden házi nyúl pusztult el pyæmiában, a melyikbe bomlott anyagokat fecskendeztünk be.

Lumpe dr. azt mondja: «Lássuk immár, hogyan egyeznek meg ezek a tények a kérlelhetetlen logika követelményeivel». Lumpe azt mondja, hogy szolgálati ideje alatt akkora különbségek fordultak elő a halálozás maximumában és minimumában, hogy minden egyébre gondolhatni, csak közös, állandó okra nem».

Közös oka az összes gyermekágyi láz-eseteknek, melyek valaha voltak és valamikor lesznek, egy bomlott állati szerves anyag; de Lumpe dr. azt állítja, hogy ez az anyag állandó ok, a mi annyit tesz, hogy a szülőházban foglalatoskodók mindig egyforma mértékben vannak bomlott anyagokkal szennyezve s hogy ennek következtében a halandóságnak nem hullámzania, hanem egyformának kellene lennie; ez olyan állítás, mely a Lumpe-féle exact tudomány minden bélyegét magán hordja.

Hogy a gyermekágyi láz valóban csak a bomlott anyagoknak kívülről való bevitele arányában keletkezik, eléggé körülményesen e könyv öt ivén, 163. laptól 239. lapig bizonyítottam be.

Lumpe dr. azt mondja: «Állítsuk össze a halandóság maximumát a chlormosások mellett — 1849-ben 20 gyermekágyas halt meg[1] — s ha Semmelweis elmélete igaz, akkor a

[1] Semmelweis dr. ugyan, a mikor azt mondták neki, hogy a nagy halandóság ezen idejében a chlormosásokat hanyagul teljesítették, kijelentette, hogy ha ez igaz, s a mennyiben igaz, e felől Braun dr., a kinek ez tanársegédsége idejére esett, már saját igazolására is pontosabb felvilágosítást kell tudni adnia, mert én egy egyszerű «on dit»-kre nem lehetek tekintettel.

logika törvényei szerint csak az ezen maximumon felüli eseteket foghatjuk fel mérgezési eseteknek és tovább következtetve azt látjuk, hogy ez a méreg, mely annyira intensiv, hogy legkisebb, alig kimutatható mennyisége még a legegészségesebb gyermekágyast is képes megölni, huzamos időn át mandolatej módjára, szeliden viselkedik, máskor pedig pestis módjára pusztítva vonul végig a gyermekágyas szobákon. Mert 1841 februárjától ugyanazon év szeptemberéig, tehát teljes nyolcz hónapon át, majd meg 1842 májusától juliusig bezárólag a halálesetek száma mindig — két hónap kivételével — mélyen 20 alatt maradt».

Exact tudományosságra vall, hogy Lumpe csak az absolut halandóságot veszi tekintetbe. Kiwisch-nek 27 halottja volt, a bécsi szülőházban 730 gyermekágyas halt meg; ennek következtében Lumpe nem is kételkedik benne, hogy Kiwisch-nek kedvezőbb volt a szülőházbeli egészségi állapota, mint a minő a bécsi szülőházban volt.

Alapos tévedés. Kiwisch 120 gyermekágyast ápolt, tehát 26% volt a halandósága; a bécsi szülőházban 1842-ben 6024 gyermekágyast ápoltak, tehát meghalt 12%. A halandóság ekként a bécsi szülőházban 730 halott mellett 14%-kal kedvezőbb volt, mint Kiwisch-é 27 halottal.

1849 márcziusában 406 gyermekágyast ápoltak, ezek közül meghalt 20, vagyis 4·92%. Az exact tudomány azt követeli, hogy 100 gyermekágyas közül ne haljon meg gyermekágyi lázban 1; ha tehát 406 gyermekágyas közül 20 halt meg benne, akkor legalább 17-en haltak meg, a kik megmenthetők lettek volna. Ha a valódi tudomány e követelményét a gyermekágyi láz keletkezése szempontjából Lumpe működésére alkalmazzuk, kiderül, hogy csak egy ízben, 1841 májusában nem halt meg 1 gyermekágyas 100 közül, míg a többiben változó számmal, de oly mértékben fertőztek, hogy átlag csaknem mindennapra esett egy haláleset, mely elhárítható lett volna. Az olvasó tudja, hogy az I. szülészeti klinikán időről-időre a megbetegedett gyermekágyasok tömeges áthelyezései is elrendeltettek.

Az áthelyezések aktáiba való betekintést megtagadták tőlem; ha szabad lett volna ez aktákról tudomást vennem, talán azt felelhetném a Lumpe-féle kérlelhetetlen logikának és exact tudománynak, hogy épen azokban a hónapokban, a mikor

a hullaméreg mandolatej szelidségével viselkedett, sok száz beteg gyermekágyast helyeztek át a kórházba. Hogy Lumpe szolgálati ideje alatt tömeges áthelyezések történtek, ez tény; az oly halandóság, a melyben csaknem naponta hal meg egy gyermekágyas, a ki megmenthető lett volna, sokkal borzasztóbb, semhogy rendszabályokra ne késztetett volna; azonban nem tudom, hogy mely hónapokban történtek az áthelyezések; az akták még meg vannak s az olvasó meg lehet róla győződve, ha ellenem szólnának, nem várnának közzétételükkel s ha közlésük elmarad, biztos lehet róla az olvasó, hogy azok mellettem szólnak.

Azt mondja Lumpe dr.: «keressük a további folyományokat, melyek a felhozott magyarázatból a megállapított, el nem nem vitatható — mondanom sem kell — lelkiismeretes hűséggel felhasznált tények alkalmazása folytán következnek.»

Lumpe dr. táblázatot mutat fel, melyből kitűnik, hogy minél ritkább volt az alkalom a kezek szennyezéséhez, annál nagyobb volt a halandóság, és minél több volt az alkalom a kezek szennyezéséhez, annál kisebb a halandóság; és hozzáteszi: «A bizonyítást ezek szerint ad absurdum vezettük».

A megállapított, elvitathatlan, lelkiismeretes hűséggel felhasznált tény, mely e táblázat alapjául szolgált, az a feltevés volt, hogy a hallgatóknak csak a szülészeti tanfolyamok hullagyakorlatai alatt volt alkalmuk kezüket szennyezni; hogy menynyire téves ez a feltevés, azt maga Lumpe is tudja, mert hiszen ugyanabban a közleményében maga mondja, hogy a jelöltek a reggeli beteglátogatáshoz egyenesen a hullakamrából s bonczolatokról jöttek. Lumpe tanfolyama hat heti elméleti előadásból állott, melyet a három utolsó napon napi egy órai hullagyakorlattal fejezett be.

Lumpe azt mondja, hogy a legnagyobb halandóság 1840 októberében volt, a mikor 215 gyermekágyas közül 63 halt meg s ebben a hónapban nem tartott hullagyakorlatot; azon nyolcz hónap alatt azonban, melyek tartama alatt húsz gyermekágyas sem halt meg, egy, majd két tanfolyamot tartott hullagyakorlatokkal, sőt 1842 májusában négyet és mégis csak tiz gyermekágyast veszített el, míg 1842 januárjában csak egy tanfolyamot és 64 gyermekágyas halt meg.

Ha Lumpe 1840 októberében nem is tartott hullagyakor-

latokat, a hallgatók friss kedvvel érkeztek a szünidőkről, látogatták a bonczolótermet s a hogy Lumpe maga mondja, egyenesen a hullakamrából, a bonczolatról mentek a szülőházi orvosi látogatásokra s ez így tartott mindaddig, míg a melegebb évszak beállta következtében a tartózkodás úgy a hullakamrában, mint a szülőházban kellemetlenné vált; ekkor a szorgalmuk is nagyon alábbhagyott; csak a hallgatók fokozott szorgalma okozza a nagyobb halandóságot a hidegebb évszakban és csökkent szorgalmuk a kisebb halandóságot a melegebb évszakban. A hullagyakorlattal összekötött szülészeti tanfolyamokat a melegebb évszakban — s erre az időre esik a tanfolyam is és esik vele egyidejűleg a kisebb halandóság is — a délutáni beteglátogatás befejezte után tartják meg, s ez kevésbé veszélyes azért, mert a hallgatók a napi teendők elvégeztével szórakozni mennek s csak másnap jönnek be megint a szülőházba.

Azt mondja Lumpe, hogy a fertőzés veszélyének leginkább a művi szülések vannak kitéve, a sok vizsgálat miatt, melyet velük végeznek és ama nyolcz hónap alatt mégis sokkal kisebb volt a halálesetek száma, mint a művi szüléseké; természetes, hiszen ez a nyolcz hónap a melegebb évszakra esik, a mikor tiszta kézzel vizsgálnak. Ha Lumpe a téli hónapok művi szüléseit veszi szemügyre, láthatta volna, hogy a halandóság a művi szülések után igen nagy.

Lumpe dr. azt mondja: «Ha valamely méreg következményei az átvitel bebizonyított megtörténte mellett teljes nyolcz hónapon át nem nyilatkoznak meg, akkor semmiféle elfogadható érv sincs azon feltevés ellen, hogy ez több éven keresztül is így történt. A chlormosások három év óta be vannak vezetve.»

A szülőházi kimutatásokkal igazoltam, hogy csak 1841 májusban nem nyilatkoztak meg a hullaméreg következményei, de lehetségesnek tartom, hogy épen abban a hónapban helyeztek át 60—80 beteg gyermekágyast a közkórházba. Most 1860-ban élünk, tehát nemcsak három, hanem 13 éve annak, s a halandóság véletlen megszünése több helyen fordult elő.

«A gyermekágyi láz elméletével úgy állunk, mint minden elmélettel; pl. a physikusok a fény tüneményeit azelőtt a ki-

sugárzás, most meg a rezgés elméletével magyarázzák; ki áll jót érte, hogy ez is igaz?»

A fény azt teszi, a mit tennie kell és nem törődik a physikusok magyarázataival; de a gyermekágyi láz nagyon is függ az orvosok magyarázatától.

Lumpe dr. a gyermekágyi láz keletkezését járványos befolyásokkal magyarázta és csaknem naponta küldött egy halott gyermekágyast a hullakamrába; én bomlott anyagok bejutásával magyaráztam és 1848-ban 45 halott gyermekágyast küldtem a hullakamrába és ezen 45 közül legalább 10-et siratok, a kiket még meg lehetett volna menteni, ha kedvezőtlen viszonyokkal nem kellett volna küzdenem.

Ha állandó volna a halandóság és csak arról volna szó, hogy magyarázata legyen más, bizony jobban el tudnám tölteni az időmet, mint hogy tévedésekkel és ellenfeleim rosszindulatával küzködjem.

Lumpe dr. azt mondja: «Semmelweis döntő bizonyítékát véli látni nézetének abban a körülményben, hogy az I. klinikán a halandóság feltünően nagyobb, mint a II-ikon, noha a viszonyok mind a kettőben ugyanazok. Semmelweis nyilván figyelmen kívül hagy egy körülményt, mely előttem nagyfontosságúnak látszik. Ez a következő: minthogy az I. klinikán a hét négy napján, még pedig egymásután kétszer, a II. pedig csak három napon át tart a felvétel, ezért az I. klinika gyermekágyas szobáinak teljes kiadó szellőzése csak ritkán lehetséges az egész évben, míg a II-ikon rendszeresen szellőznek.»

Én nem említettem fel ezt a körülményt, mert ez az I. klinika halandósága szempontjából közönbös; csak az olyan exact tudomány, a minő felett Lumpe rendelkezik, csak az képes e körülménynek nagy fontosságot tulajdonítani s ha Lumpe valóban meg van róla győződve, hogy ezen körülmény miatt küldött csaknem naponta egy gyermekágyast a hullakamrába, nem is számítva az áthelyezetteket s az anyák által fertőzött gyermekeket, akkor megkérdezem tőle: hogyan fog felelni azért a bűntényért, a melyet elkövetett azzal, hogy a mikor oly könnyen segíthetett volna rajta, még csak nem is ajánlotta e körülmény figyelembevételét?

De nyugodjék meg az olvasó, Lumpe-nál nem lehet szó bűntényről, hanem mindig csak az ő exact tudományáról,

mert Lumpe-nak tanársegédi ideje még a felfedezeti gyermekágyi Kolumbus-tojás előtti időre esik.

Lumpe exact tudománya azt tartja: felvételt tartani és nem szellőztetni — ez a két dolog egyértelmű s ezért azokban a szülőházakban, melyekben a hétnek nem négy, hanem valamennyi napján tartanak felvételt, soha sem szellőznek! De maradjunk a bécsi osztályok mellett. Azt kérdem, melyik osztály szellőzhetett jobban, a II-ik-e, a mely hetenkint három felvételi napot tartott és ennek ellenére is igen gyakran nem vehette át a felvételt a zsúfoltság miatt, vagy még a szabályszerű idő előtt kénytelen volt elhárítani magáról? — vagy az I. osztály, mely bár négy felvételi napja volt, még elég hely felett rendelkezett, hogy a felvételt megtarthassa, vagy a II. osztálytól esetleg át is vegye?

Az I. osztály gyermekágyasai 7—8 naponkint más szobát kaptak; öt évig voltam az I. klinikán és ez alatt az idő alatt egyetlenegyszer sem esett meg, hogy a gyermekágyas szobákat új gyermekágyas nőkkel benépesítettük volna a nélkül, hogy legalább is egy napon át ne szellőztettünk volna, nem szólva az egyéb tisztasági intézkedésekről.

A bécsi szülőház két osztálya 1833 óta áll fenn egymás mellett; 1859-ig, tehát 26 éven keresztül egymás mellett működtek olyformán, hogy az elsőn négy, a másodikon három felvételi nap volt hetenkint; az első nyolcz évben az átlagos halandóság az I. osztályon 6·56%, a II-ikon 5·58% volt; évente átlag 1246-tal több gyermekágyast ápoltak az I-sőn. A következő hat év alatt a halandóság az I-sőn 9·92, a II-ikon 3·38%-ra rugott, az I. osztályon ápolt gyermekágyasok többlete 375 volt. Az utolsó 12 esztendőben az I-sőn 3.57%, a II-ikon 3·06% volt a halandóság, az I. osztályon 598 gyermekágyassal többet ápoltak, mint a II-ikon.

Meg tudja-e mondani a Lumpe-féle kérlelhetetlen logika és a Lumpe-féle exact tudomány az okát, miért idézett elő a negyedik felvételi nap (mindössze 375 gyermekágyas többlettel hat éven keresztül háromszor akkora halandóságot az I. klinikán, a mikor húsz éven keresztül ugyanaz a negyedik nap 1246 és 598 gyermekágyas többlet mellett nem okozott különbséget a két osztály halandóságában? — De a gyermekágyi láz keletkezésének és elhárításának igazi

logikája és igazi exact tudománya meg tudja adni ennek az okát.

Az első nyolcz év folyamán a két osztály hallgatói és bábái egyenlő számban voltak elosztva a két osztályra; ennek következtében mind a két osztályon az összes forrásokból fertőztek, s innen az egyforma halandóság. A következő hat év alatt a hulla forrásából eredő fertőzések a II. osztályon nagyrészt megszűntek, az I-sőn pedig ez a forrás annál bővebben folyt, mivel az összes hallgatókat az I. és valamennyi bábát a II. osztályra utasították; innen a halandóság különbsége; a következő tizenkét év alatt a chlormosások megszüntették e különbséget.

Lumpe dr. azt mondja: «Végül még azon állítás ellen is komoly kifogásokat kell emelnem, hogy a gyermekágyi láz nem fordul elő járványosan a szülőházakon kívül. A magam gyakorlatából az eseteknek elegendő számú példáit sorolhatnám fel (s velem együtt bizonyára mások is felsorolhatnák), a melyekben a megbetegedés, valamint a gyors lefolyás s a feltartóztathatlan halálosság a legnagyobb hasonlatosságot, sőt mondhatnám: a teljes azonosságot tünteti fel azokkal az esetekkel, melyek pusztító kórházi endemiák folyamán mutatkoznak.» Szóról-szóra elhiszem Lumpe-nak, hogy gyakorlatában az eseteknek elegendő számú példáit észlelhette; hiszen láttuk, hogy Lumpe mint tanársegéd csaknem naponta szállított egy gyermekágyast és 1850-ben, miután a puerperalis Kolumbustojás 1847-ben felfedeztetett, azt találja Lumpe, hogy a humanitás pium desideriumai nem állják meg a sarat a kérlelhetetlen logika s exact tudomány terén; az ilyen exact tudományú szülész elegendő számú gyermekágyasra hoz pusztulást mentés helyett.

Ha Lumpe még javulni képes, el fog jönni az idő, a mikor ha nem is a világ, de önmaga előtt be kell, hogy vallja: Semmelweis-nek igaza volt, mennyivel ritkábban látok már gyermekágyi lázat, mint azelőtt!

Miután Lumpe dr. kimondta, hogy a hullaméreg nyolcz hónapon át nem volt méreg, azután pedig az volt, a mire az egész természetben nem találok analogiát; minekutána beigazolta, hogy a halandóság annál nagyobb volt, minél kevesebb a kezek szennyezésének alkalma és annál kisebb, mennél

inkább szennyeződtek a kezek; minekutána kimutatta, hogy épen a leggyakrabban vizsgáltak halnak meg legritkábban, — azt a következtetést vonja le, hogy tanításomat ad absurdum vezette s hogy örökké azt fogja állítani, hogy nem a hullaméreggel imprægnált vizsgáló ujj a tulajdonképeni kristályosodási fonala a fertőzésnek. S minekutána Lumpe mindezt tisztára bebizonyította, a következőket mondja: «Ha az eddig elmondottak alapján a hullaméreggel való fertőzést, mint a gyermekágyi láz egyedüli és valódi okát meg is döntöttem, a chlormosásokat mégsem mondhatom feleslegeseknek; mert ha a gyermekágyi láz keletkezését együttesen előidéző tényezők közül csak a legkisebbet is sikerül elpusztítani, a chlormosások első meghonosításának érdeme magában is elég nagy. Hogy azonban valóban így áll-e a dolog, azt csak a későbbi jövő fogja eldönteni.

Addig, azt gondolom, — várjunk és mosakodjunk.»

Virágában látja az olvasó a Lumpe-féle kérlelhetlen logikát. Nagy érdem, képtelenséget állítani; Lumpe örökkön-örökké azt fogja állítani, hogy nem a vizsgáló ujj idézi elő a gyermekágyi lázat, de hogy ezt csak a jövő fogja eldönteni: az «örökkön-örökké» után elkövetkező jövő! És hogy mily kicsiny a gyermekágyi lázat előidéző tényező, melyet a chlormosások elpusztítanak, láthatja az olvasó abból, hogy a gyermekágyi lázat előidéző egyéb számos együttesen ható Lumpe-féle tényezőnek még csak az se sikerül, hogy egy gyermekágyast pusztítson el 100 közül.

Lumpe dr. közleménye fölé oda igtatta a jelmondatot: «Rést az igazságnak»; jobban illenék, ha azt irta volna föléje: «Rést a kétbeszéduségnek.»

A vitában nézetem híveiként Chiari dr., Helm dr., Arneth dr. és Rokitansky tanár vettek részt.

Chiari dr., az I. klinika volt tanársegéde, azt mondta: Az I. klinika halandósága a Semmelweis dr. által közelebbről megnevezett körülményektől függ.

Helm dr. tanár, a közkórháznak ideiglenes igazgatója, szintén volt tanársegéde az I. klinikának, először is azok ellen szólal fel, kik prioritásomat kétségbe akarták vonni, majd pedig azok ellen, kik nézetemet teljesen alaptalanoknak mondották; felveti a kérdést, honnan van, hogy három év óta,

a mióta a chlormosások meghonosíttattak, a gyermekágyi láznak addig oly rendkívüli gyakorisága, az úgynevezett járványok megszűntek.

Végül Helm dr. kijelenti, hogy minden egyes orvos és minden orvosi testület mély hálára van lekötelezve Semmelweis dr.-nak a felfedezéséért.

Arneth dr., a II. klinika tanársegéde a két osztály halandóságának különbségét megokolva látja a hullaméreggel, melylyel az I. klinikának gyakrabban van dolga, mint a másodiknak.

Nézetem helyességének közvetlen bizonyítékául, melyet egyesek tőlem követeltek, Arneth dr. a méhrák esetét véli felhozandónak (lásd 120. lapon 6. sortól).

Végül Arneth dr. is odanyilatkozik, hogy csakis köszönet illeti meg Semmelweis drt, mert nemcsak hogy új eszmét vetett felszínre, de azt — a mi fődolog — következményeiben áldásos alkalmazásra és érvényre is juttatta.

Az elnök, Rokitansky tanár, összefoglalja a vita főbb mozzanatait és kiemeli a chlormosások elvitathatlan hasznát, melyet még a Semmelweis-féle nézetek ellenfelei is elismernek.

Arneth dr., a párisi orvosi Akadémiában előadást tartott a gyermekágyi láz keletkezése és elhárítása felőli nézetemről; ezen előadás következtében bizottságot neveztek ki a dolog megvizsgálására, a mely azonban, a mint Arneth dr. velem személyesen közölte, elmulasztotta őt a vizsgálatok eredményéről értesíteni. Arneth dr. írásban fordult a bizottság elnökéhez, de levele válasz nélkül maradt.

A bizottság elnökének nevét már elfelejtettem és sem én, sem Arneth dr. a bizottság birálatáról nem értesült. Scanzoni azt mondja tankönyvében: « . . . és Párisban sem talált Semmelweis-nek Arneth által az Akadémiában előadott nézete tetszésre» — de nem nevezi meg a forrást.

Braun Károly azt mondja: «A párisi orvosi Akadémia [1] Orfila elnöklete alatt 1851-ben a legnagyobb határozottsággal a hullafertőzés elmélete ellen nyilatkozott és felhívta rá a

[1] Gazette des Hôpiteaux, 3. szám, 1851 január 9. (Séances des Académies).

figyelmet, hogy a Maternité-ban és a párisi egyetemi klinikán ugyanazok az állapotok találhatók a gyermekágyasok közt, mint Bécs két szülészeti klinikáján; hogy mind a két intézetben igen heves gyermekágyi láz-járványok fordulnak elő és hogy a chlormésznek semmiféle, a hulla-parányokat elpusztító képessége nincsen».

Hogy Arneth előadására vonatkozik-e az Akademia ezen bírálata, vagy hogy Arneth előadása nélkül bírálták meg nézetemet, nem tudom, mert a könyvkereskedés útján sem sikerült az illető forrást megszereznem; csak azt tudom biztosan, hogy Arneth nem Orfilát nevezte meg előttem a bizottság elnökének.

Az olvasó emlékezik, hogy a 173. stb. lapon s folytatólag kimutattam, hogy a párisi Maternité bábaoktatási rendszerénél fogva a bábák ép oly gyakran szennyezték bomlott anyagokkal a kezüket, mint egyebütt csak az orvosok, s hogy ennek következtében a Maternité halandósága ép akkora volt, mint Dubois klinikájáé, a hol orvosokat képeztek. Bécsben a bábanövendékeknek nemcsak hogy semmi dolguk sincs hullákkal, de még csak a beteg gyermekágyasokkal sem jönnek érintkezésbe, mert Bécsben a bábaosztály betegszobáiban tartott orvosi látogatásokon a bábanövendékek jelen sem lehetnek; a tanár beteglátogatását csak a tanársegéd és az intézeti bába kiséri s épen ennek tulajdonítandó a bábaosztály gyermekágyasainak kedvezőbb egészségi állapota, szemben az I. osztályon ápoltakéval az I. táblázatban feltüntetett időszak alatt. A párisi orvosi Akadémia tehát tévedésben van, ha azt hiszi, hogy a párisi és a bécsi bábaiskola viszonyai azonosak. A gyermekágyi lázra vonatkozólag lényegesen különbözők a két iskola viszonyai s innen a kettőnek lényegesen eltérő egészségi állapota.

Dubois klinikáján és a bécsi I. klinikán azonosak a viszonyok a gyermekágyi láz szempontjából s ezért egyforma a halandóságuk is.

Hogy a chlormész nem képes elpusztítani a hullaparányokat, erre nézve, sajnos, 1847 és 1848-ban a bécsi I. klinikán szomorú tapasztalatokat tettünk.

A párisi orvosi Akadémia[1] 1858 február 23-tól julius 6-ig

[1] Monatschrift für Geburtskunde 1858, októberi szám.

folytatott ülésein újra megbeszélés tárgyává tette a gyermekágyi lázat, de azt a száraz szalmát, a mit akkor hoztak elő, mi ugyan ne csépeljük meg, mert magvak úgy se hullanának belőle; érjük be Dubois egyik kijelentésének feljegyzésével; de előbb nézzük Duboisnak a tudományban elfoglalt helyét, a mint azt Arneth a 67. lapon vázolja.

«Francziaország tudósai a szülészet terén nem nevezhetők köztársaságnak; egy férfiú látszik ott uralkodni. Előtte meghajolnak az összes zászlók. Az ő nézetét kívánja tudni mindenki minden ujonnan felmerült dologban. Férfiak, a kik maguk is nagy eredménynyel működtek, hirdetik, hogy munkáik az ő tanításának gyümölcsei s az ő nevét állítják oda, valahányszor azt hiszik, hogy különösebben merész s a franczia hagyománynyal ellenkezésben levő nézetet nyilvánítottak. Még az Akadémiában is visszafojtott lélegzettel lesik ajkáról a szót; ő általa szerzik meg a külföldről származó és honfitársai előtt kelletlen szülészeti tanok a franczia polgárjogot.»

Halljuk, mint ítélte meg Dubois, a franczia summum forum obstetricium, nézetemet. Dubois azt mondja: «Semmelweisnak Német- és Angolországban oly lelkesen fogadott elmélete, mely szerint az átvitelt vér, kifolyások, sőt bármely bomlásban levő anyag közvetítheti, nem bizonyult be helyesnek s valószínű, hogy már abban az iskolában is elfelejtették, a melyből előkerült. Ezzel természetesen nem azt akarom mondani, hogy elővigyázatossági rendszabályokra semmi szükség sincs, hanem csak azt, hogy a ragályozó képesség nem oly állandó, nem oly activ és nem is olyan folytontartó, mint a hogy azt számos közlemény nyomán hihetné az ember; mert ha valóban olyan lenne, akkor a szülőházak összes személyzetét minden áron a legszigorúbb veszteglőzár alatt kellene tartani, mert különben a közönség állandó veszélyben forogna. Ezért épen a közönségnek tartozunk vele, hogy a túlzott feltevéseket valódi jelentőségükre vigyük vissza. A nők nagy számában már a szülés előtt is bizonyos állapotok vannak, melyek a gyermekágyi láz keletkezésének kedveznek, a mint ezt úgy a magángyakorlatban, mint a szülőházakban gyakran tapasztalhatni. Az utóbbiakba sokszor vétetnek fel terhes vagy szülő nők a gyermekágyi láznak kifejezett tüneteivel, melyek utóbb hevesen ki is fejlődnek.»

Ezt mondja Dubois 1858-ban. Arneth azt mondja róla 1853-ban, az 52. lapon: «Duboisnak volt egy esete, a mikor egy vele baráti viszonyban levő orvos, a ki egy kisebb szülőházat vezetett a vidéken, bonczolat után — a mint előtte is kétségtelennek tetszett — két nőt fertőzött, a kik meg is haltak. Ezóta Dubois a klinikáján a vizsgálatok begyakorlásához megfizetett asszonyokat hozat a városból, hogy elkerülje a nemsokára szülni készülő nők megvizsgálását.»

És ez a lelkiismeretlen ember uralkodik a franczia szülészet terén.

Szegény emberiség! Kire bizod az életedet?

Tanításomat abban az iskolában, melyből kikerült, nem felejtették el és hogy a jövőben se felejtsék el, erről a jelen munkám fog gondoskodni. Tanításomat abban az iskolában, melyből kikerült, csak elferditik, de tanításom, mint minden a mi nemes, azzal boszúlja meg magát, hogy ezen iskolában a halandóságot, mely azelőtt a tömeges áthelyezések daczára is 9·92%-ra rúgott, tizenkét év alatt tömeges áthelyezések nélkül 3·71%-ra szorította le, tehát 6·21%-kal apasztotta meg. Hogy tanításom nem bírt többet is elérni, azért elferditői a felelősek. Ez a boszú adja kezembe a fegyvert, hogy ellenfeleimnek abból az iskolából, melyből kikerült, oda kiálthatom: a ti megapadt halandóságtok fegyverez le benneteket.

Schmidt József Hermann, a szülészet tanára Berlinben, a következőket mondja «A királyi Charité klinikai szülészeti intézetei»[1] czimű czikkének 498. lapján: «... El nem vitatható, hogy a rendes szülés, főleg először szülőknél, gyakran igen hosszadalmas folyamat s hogy emberfölötti követelés lenne, hogy a fiatal emberek a legelső szülőfájdalomtól kezdve a lepény elválásáig a szülőszobán tartozzanak maradni. Igen kapóra jön tehát e tekintetben, hogy a szülőház több más klinikai intézettel egy fedél alatt áll. A szülészet hallgatói ily módon hol az orvosi vagy sebészeti, hol pedig más specialis klinikára átmehetnek s a szünperczekben vissza is térhetnek

[1] Die geburtshilflich-klinischen Institute der königlichen Charité. Annalen des Charité-Krankenhauses zu Berlin. Berlin 1850, I. évfolyam. 3. füzet.

meggyőződést szerezni a szülés előhaladása felől, vagy pedig átmennek a hullaházba, a honnan hirtelenül elhivhatók, ha lényegesebb változások állanak be.»

«Átmennek a hullaházba.

«Ez az ugrás az élet egyik sarkáról a másikra, a bölcsőtől a ravatalhoz, egy epizódot juttat eszembe; a nyilvános lapokban többszörösen megbeszélt Semmelweis-féle észleletet és feltevést értem alatta.

«Kedves barátom és kartársamtól, Brücke bécsi tanár úrtól, kapom ez ügyben a következő levelet, melyet szószerint közlök, már azért is, mert Brücke úr, a mint ország-világ tudja, nem hiszékeny ember, hanem alapos exact kutató s az ő érdeklődése felszólítást tartalmaz reám nézve, hogy e fontos ügyet ne utasítsam vissza Hume-féle skepticismussal.

«Az idevaló (bécsi) szülőházban évek során át számos gyermekágyas nő pusztult el gyermekágyi lázban és pedig csak azon az osztályon, melyet a hallgatók látogattak, míg a bábák tanítására szolgáló osztályon a halandóság csekély volt.

Ennek a nagy halandóságnak Semmelweis dr. vetette gátját az által, hogy a szülés alatt és utána nem engedte meg, hogy a hallgatók másképen vizsgáljanak, csak ha alchlorossavas natrium oldatában mosták meg előzőleg kezeiket. Ezért azt hiszi, hogy számos gyermekágyi láz akképen keletkezett, hogy a hallgatók a bonczolások után nem gondosan tisztított kezekkel vizsgáltak.

«Tényleg feltűnő, hogy a nagy halandóság csak azóta lépett fel, a mióta buzgalommal neki láttak a kórboncztannak, s hogy az a szülőház második osztályán meg is szünt, a mikor azt kizárólagosan a bábák oktatására kezdték használni, a kik hullákat nem bonczolnak. A tudományos Akadémia megbizott vele, hogy közelebbről is törődjem ezzel az ügygyel s ennek következtében bátor vagyok a tudomány és humanitás érdekében azzal a kérdéssel fordulni Önhöz, mutatkoztak-e az Ön intézetében és Busch tanár, titkos tanácsos úr intézetében valamelyes jelenségek, melyek Semmelweis dr. nézetét támogatják?»

«Sajnálatomra nem nyujhattam Brücke tanárnak mást, mint a lehetőség felőli hitemet.

«Az egyedüli tény, melyet az itten tett tapasztalataimról[1] mondhatok: a fent megjegyzett feltünő ellentét régebbi és jelenlegi szülészeti műtéteim és eredményeim közt.[2]

[1] Rövid tartózkodásom alkalmával Lippspringe fürdőben paderborni utódom, Everken dr. úr, azt mesélte nékem, hogy szülőházában épen akkor uralkodott a gyermekágyi láz, a mikor kórházában sok alkalma nyilt bonczolásokhoz és a nélkül, hogy még akkor ismerte volna Semmelweis tapasztalatát, gyakran közvetlenül azok után tanította a bábanövendékeket a terhes- és szülő nők vizsgálatára. Ő is hisz a lehetőségben. Természetesen ezek után elkerülte az ilyen közvetlen érintkezést és nem mulasztotta el az alchlorossavas natrium oldatot sem használni.

[2] A mikor azelőtti westphaliai magángyakorlatomból a mai hatáskörömbe jutottam, nemsokára csodálatos ellentétet láttam a szülészeti műtétek sikerülésében ott és itt. Egy klinikai szülészeti tanár fáradozásai össze sem hasonlíthatók egy vidéki elfoglalt szülész sokkal nagyobb fáradságaival. Ha azelőtt szülővárosomból egy szomszédos faluba hívtak, a fordítások idejének megválasztásáról szó sem lehetett. Csak a képzettebb fiatalabb bábák ismerték fel a hibás magzatfekvéseket még a burokrepedés előtt, az öregebbek mind azt tartották, hogy a felismerés csak a burokrepedés után lehetséges s hogy még akkor is elég korán van. A magzatvíz elfolyásával előesett az egyik kar; a bába szülészt kivánt, de — a tapasztalt szomszéd asszonyok jobban értettek a dologhoz. Órák hosszat próbálgattak mindent, a mi csak asszonyi erőtől telik; végül belátják, hogy karjánál fogva a gyermek el nem érhető. «Az öregek tanácsa» végül rászánja magát, hogy szülészt hívjanak; a küldöncz odafelé, a szülész visszafelé, órákat vett igénybe s nem ritkán egy álló óráig kellett dolgozni, míg a gyermeket erősen körülszorító méhben a lábrafordítást sikerült elvégezni. A gyermek természetesen halott volt; el voltunk készülve az anya halálára is; másnap megjelenik a férj, hogy bejelentse feleségének — teljes jóllétét, s néhány héttel később maga az asszony, hogy szíves köszönetet mondjon! Ki ne higyje ezek után, hogy a méh egy nagyon is maltraitálható szerv és ki ne kérdezhetné: «mulierem fortem quis inveniet?» Az én gyöngécske berlini asszonyaimmal bezzeg máskép járok! Ama ritka eseteket leszámítva, a kik a szülés pillanatára kocsin hajtatnak be s a kiknél a fordítás a szülés siettetése miatt szükséges, minden egyéb fordításnál rendelkezésemre áll a «választás ideje», helyesebben: az idő megválaszthatása. A hibás magzatfekvést legtöbbször már a terhesség alatt a legnagyobb valószinűséggel, a második szülési időszakban pedig mindenkor teljes biztossággal megállapithatni. Az ezüstgarasnyira megnyilt méhszájon keresztül az elernyedt magzatburkokon át fájdalommentes időben az előlfekvő könyököt, az előlfekvő vállat stb. kitapinthatni; ebből eleget tud meg az ember; hazamegy tehát, sétál fel s alá, türelmesen várja — nem a burokrepedést, hanem repedni

Első perczben azt mondhatná valaki, hogy ama westphaliai parasztasszonyoknak a magángyakorlatból az az előnyük volt a kórházbeli berlini asszonyok fölött, hogy amazoknak az eleven hüvelyébe soha se került hullamiasma, míg emezekhez a vizsgáló hallgató mutató-ujja hozott magával a hullaházból. De közelebbről nézve egy egyszerű kérdés áll szemben ezzel a hypothesissel: miért lepi meg azt a sok rendesen szülő nőt aránylag oly ritkán metritis septica stb.? hiszen ép oly gyakran vizsgálják meg ezeket is a hallgatók. Ezért hiszem, hogy a gyermekágyas szoba «kórházi atmosphærája» és nem a hullaház tetemei tapadnak szemrehányásainkhoz, ha feltünően könnyű fordítások után másnapra méhgyulladás vagy hashártyalob stb. lép fel. A relativ ellentét bábák és szülészek közt itt is fennállott ugyan mindig, de 1846-ig nem bizonyos, térbeli elhatároltság szerint; ezenkívül a két osztály halandósági viszonyainak különbségére nem is ügyeltünk oly nagyon, mert csak Semmelweis terelte a figyelmet ebbe az irányba. Kisérleteket végzett állatokon; emberen nem lesz szabad végrehajtani azokat s épen ezért utólagos, közvetlen tapasztalatok beszerzése lehetetlen; Semmelweis maga egy feltevésszerű kóroktant és egyúttal egy meglehetősen biztos prophylaxist nyujtott az alchlorossavas natriummal. Ezzel mindenkinek lehet és kell és mindenki fog is fertőtleníteni, ha hullák belső részeivel foglalatoskodott és készül eleven asszony belső részeibe vezetni a kezét. Ezen méltányos követelés teljesítését ezután minden szülészeti klinika el fogja várni tanítványaitól, és alkalmat fog nékik adni saját mosdóasztalaikkal.

kész voltát, hogy Deleurye módszere szerint elvégezze a fordítást. Ha a természetes burokrepedés megelőzné e szándékot, az sem szerencsétlenség; az ember odahaza van és a fordításhoz előre elkészítették a fekvőhelyet. A fordítás maga valóságos semmiség; egy pár hallgató már nézi az órát, egy-két, legfeljebb három percz alatt mind a két láb napvilágra került, a gyermek kihajtása a természet dolga, ez is megtörténik, nehézség nélkül, a lepényé szintén; a szülőnő köszönetet mond és pompásan érzi magát. Másnap — állandó hasi fájdalmak, ujjnyomást nem tűr, hányni kezd, ammonium carbonicumot kap és 30 pióczát, átkerül Schälein vagy Wolff klinikájára, a hol heves méhlob, hashártyalob stb. stb. miatt gyógyítják. Ezekben az esetekben, a hol a méh a legkisebb mértékben sem lett maltraitálva, hiszek egy «kórházi atmosphærában».

«A mint mondtam, hiszem a lehetőséget és beérem a bécsi tapasztalatokkal, hogy elővigyázatosságot ajánljak; a magam tapasztalataimat nem kívánnám.

«Ez az út bizonyára egyike a soknak, mely a gyermekágyi lázhoz vezet, de semmi esetre sem az egyedüli.»

Mindezekre következő a válaszom: Ha Schmidt tanár azért nem akarja hinni, hogy a vizsgáló hallgatónak mutatóujján tapadó hullamiasma gyermekágyi lázat okoz a berlini asszonynak, mert ugyanaz az ujj a rendesen szülő nőnek nem okoz gyermekágyi lázat, akkor nem nyomhatom el csodálkozásomat e kijelentés fölött. Schmidt tanár a 491. lapon azt mondja: «A mióta a szülőháznak vezetésével 1844 szeptemberében megbizattam, egészen 1850 májusáig bezárólag 2631 gyermekágyas közül 442-t máshová vittek át, 7-en a szülést követő 5 napon belül, 6-an hosszabb idő után magában a szülőházban meghaltak. És épen ebben a körülményben, hogy minden gyermekágyast, a ki gyanússá kezd válni, kihelyezünk a szülőházból, ebben látom az okát, hogy a szülőházak öldöklő angyala oly ritkán jelenik meg a Charitében.»

Schmidt tanár 2631 gyermekágyas közül 442-t máshová helyez át, és ennyi száz gyermekágyas szerencsétlenségéből Schmidt tanár még csak azt a tapasztalatot se szűri le, hogy rendesen szülő nők is gyakran megbetegszenek gyermekágyi lázban.

Az olvasó tudja, hogy elhárítható autoinfectio következtében 100 gyermekágyas közül nem hal meg 1, így tehát 2631 gyermekágyas közül legfeljebb 25 esett az autoinfectio áldozatául.

Magában a szülőházban 13 gyermekágyas halt meg, vajjon a kihelyezett 442 közül hányan halhattak meg?

Ennyi gyermekágyas halála nem volt képes Schmidt tanárnak megszerezni azt a tapasztalatot, hogy a szülőházak öldöklő angyala túlságosan gazdag zsákmányt visz magával a Charitéból.

Csodálkozásom csak fokozódik Schmidt tanár azon állításának hallatára, hogy a gyermekágyas szobák kórházi atmosphærája és nem a hullaház tetemei tapadnak szemrehányásainkhoz, ha feltünően könnyű fordítások után másnapra méh- vagy hashártyagyulladás lép fel; mintha a rendesen szülő nők, a kik Schmidt véleménye szerint oly ritkán betegszenek meg

gyermekágyi lázban, nem volnának szintén kitéve a kórházi atmosphæra befolyásainak!

Ezen előzmények után érthető, hogy csak tőlem értesültek a berliniek, hogy az orvosi osztályon többen halnak meg, mint a bábákén.

Schmidt tanár ugyanis azt mondja: «A relativ ellentét bábák és szülészek közt itt is fennállott ugyan mindig, de 1846-ig nem bizonyos, térbeli elhatároltság szerint; ezenkívül a két osztály halandósági viszonyainak különbségére nem is ügyeltünk oly nagyon, mert csak Semmelweis terelte a figyelmet ebbe az irányba.»

Nos ha Schmidt tanár nem tudott saját tapasztalatokkal szolgálni Brücke tanárnak, melyek az én nézetemet jóváhagyták volna, ennek nem az volt az oka, hogy Schmidt-nek alkalma nem volt tapasztalatok szerzésére, hanem az, hogy Schmidt-nek nincs meg a tapasztalatok szerzéséhez való képessége.

Schmidt tanár 1850-ben írja: «Ezzel (chlormészszel) mindenkinek lehet és kell és mindenki fog is fertőtleníteni, ha hullák belső részeivel foglalatoskodott és készül eleven asszony belső részeibe vezetni a kezét. Ezen méltányos követelés teljesítését ezután minden szülészeti klinika el fogja várni tanítványaitól és alkalmat fog nékik adni saját mosdóasztalaikkal. A mint mondtam, hiszem a lehetőséget és beérem a bécsi tapasztalatokkal, hogy elővigyázatosságot ajánljak; a magam tapasztalatait nem kívánnám.» Hogy mennyire elővigyázó lett Schmidt tanár, s hogy a saját magától nem várt tapasztalatait valóban mennyire nem is szerezte meg, a berlini szülészeti társulat 1858 május 9-ikén tartott ülésén[1] beigazolódott. A jegyzőkönyv egy része így szól: «Virchow úr közölte a társulattal a Charitében előfordult gyermekágyi megbetegedésekre vonatkozó tanulmányainak eredményét. Észleletei az 1856 őszétől mostanig lefolyt időt ölelik fel. Ezen 18 hónap alatt 83 haláleset fordult elő a gyermekágyban; ezeknek nagy része azonban nem került bonczolat alá. Ha nem is ütközik nehézségbe a megbetegedéseknek csoportos fellépését megállapítani, mégsem lehet szó elhatárolt járványokról, mivel,

[1] Monatschrift für Geburtskunde und Frauenkrankheiten. Berlin 1858. XI. kötet, 6. füzet.

sajnos, az említett idő folyamán a Charitében úgyszólván állandóan voltak egyes gyermekágyi láz esetek és minden hónap a halálesetek contingenséhez a maga részével hozzájárult. A két téli félév azonban a halottak nagyobb számával tűnik fel s ezek közt nevezetesen az 1857—1858-iki tél, melynek novembere 20 halálesettel a járvány tetőpontja legveszélyesebb hónapjának látszik megfelelni.»

20 halott megfelel 2000 szülés számának; hány szülés fordult elő 1857 novemberében a Charitében, nem tudom; de tudom azt, hogy a halandóság nagysága ugyanabban az arányban nőtt, a mennyivel a tényleg előfordult november havi szülések a 2000-es számtól távolabb esnek. Ekkora rettenetes emberéletpazarlás történt Berlinben akkor, a mikor már tíz évvel korábban Bécsben azt tanították, hogyan kell korlátozni a gyermekágyi lázat. És Schmidt tanár nem tett tapasztalatokat és nem is kíván tenni!

Az 523. lapon azt mondja Schmidt tanár: «Mielőtt meghalok, szeretném szülészeti hibáimat kellő terjedelemben összeállítani; szerencsés szülő-történetekben nincs hiány.» Remélem, hogy Schmidt nem egyedül a szülésre fog szorítkozni szülészeti hibái felsorolásánál; elvárom, hogy következményekkel terhes hibáit a gyermekágyi láz körül is feltárja a világ előtt, hogy e jó példával, melyet a szülészeknek ad, jóvátegye bűneit, melyeket az emberiségen elkövetett.

Levélbelileg fordultam Everken dr.-hoz kérdésemmel, vajjon, mióta a közvetlen érintkezést elkerülte s az alchlorossavas natriumot használni el nem mulasztotta, ritkábban észlelte-e a gyermekágyi lázat? A következő választ kaptam:

Igen tisztelt Kartárs Úr!

A Schmidt dr. titkos egészségügyi tanácsosnak jelzett helyen annak idején közölt nyilatkozata a gyermekágyi láznak a vezetésem alatt álló szülőházban való kitöréséről oly tényeken alapszik, melyeknek okai, ha nem is biztos, de több mint valószínű alapon nyugszanak.

Ismételten fordultak elő egyes gyermekágyi láz-esetek s végül több gyermekágyasra terjedt ki a baj; be kell vallanom, hogy a betegség kitörésével egy másik körülmény is szövetkezett, a melyet az Ön közlése oki momentumnak tün-

tetett fel. Én több ízben bonczoltam a kórház hullaházában a szülőházból kikerült hullákat. Nem juthatott eszembe, hogy egyedüli okot lássak e körülményben, de indíttatva éreztem magamat rá, hogy hullabonczolatok után ne foglalkozzam terhes, szülő és gyermekágyas nőkkel. Gyermekágyi lázesetek nem is fordultak már többé elő, de hozzá teszem, hogy nemsokára rá, hogy a betegség kezdett elharapódzni, a szülőház elválasztatott a kórháztól s ezen idő óta még szórványos eset sem mutatkozott.

Meg fogja engedni, igen tisztelt kartárs úr, hogy nehéz az elbirálás s hogy talán sehol sem képes a *post hoc, ergo propter hoc* elve jobban megtéveszteni, mint az orvosi tudományban.

Semmi kifogásom sincs ellene, ha értesítésemet bárhogyan felhasználni óhajtaná.

Kiváló tisztelettel

alázatos szolgája

Paderborn, 1858. II. 17. *Everken D.*,
a kir. bábaképző intézet igazgatója.

Nem kételkedem benne, hogy a paderborni kir. bábaképző intézetet azon szülőházak közé szabad sorolnom, melyekben tanításom bevált s az én igen tisztelt kartársamnak nagy köszönetre vagyok kötelezve jó tanácsáért, melyet levele végén ád nekem, azonban ezúttal nem vehetem hasznát, mert én megmaradok a mellett: *post* bomlott anyagokkal való foglalkozás, *ergo propter* bomlott anyagokkal való foglalkozás: számos gyermekágyi láz; *post* chlormosások alkalmazása: kevés gyermekágyi láz, *ergo propter* chlormosások alkalmazása: kevés gyermekágyi láz.

A jövőben azonban mindenkor következtetéseim zsinórmértékéül fogom igen tisztelt kartársam tanácsát venni, hogy megóvjon csalódásoktól.

Virchow Rudolf azt mondja egyik értekezésében:[1] «A természetbuvárlat nem ismer egyéb ijesztő alakot, csak a

[1] Gesammelte Abhandlungen zur wissenschaftlichen Medicin. Frankfurt a. M. 1856, 737. lap.

spekuláló ficzkót». Boer ugyanezt az igazságot a következő módon szövegezte: «Ha minden évszázadban annyi sok rendszeres tudós helyett csak egy olyan észlelni tudó orvos (Hippokrates) született volna, mennyit nyert volna vele az emberiség s általában az élőlények».

Boer, a természetes szülészet hét könyvének szerzője, fel volt jogosítva így beszélni.

De Virchow, a ki számos spekulatiója miatt maga is ijesztő alakja a természetbuvárlatnak, Virchow, a ki oly rossz észlelő, hogy mint kórbonczoló még 1858-ban sem ismeri fel a felszívódási láz tüneteit a gyermekágyi lázban meghalt szülő nők hulláiban, Virchow nincs feljogosítva így beszélni, ha csak humoros kedvéből fakadó jovialis őszinteségének egy pillanatában önönmagát nem akarta jellemezni.

E helyt természetesen csak azokra a spekulatiókra kell szorítkoznom, melyeket Virchow a gyermekágyi lázra vonatkozólag követett el.

Virchow azon kijelentése, hogy a természetbuvárlat nem ismer egyéb ijesztő alakot, mint «a spekuláló ficzkót», maga is a spekulatiók közt foglal helyet: a gyermekágyi lázat tárgyazó értekezések hosszabb sorához írt bevezetésben áll ugyanis az a kijelentése; ezeket az értekezéseket Virchow csak igérte, de nem írta meg; ebben a bevezetésben havi bajról, fogamzásról, terhességről, mint olyan tárgyakról beszél, melyek a gyermekágyi lázzal oki összefüggésben állnak.

A bonczoló, a sebész, az operált, az újszülött fiú vagy leány, a kik tanításom értelme szerint való gyermekágyi lázban halnak meg, sohasem menstruáltak, sohasem fogantak, sem terhesek nem voltak és mégis ugyanabban a betegségben halnak meg, a melyben a gyermekágyasok és tanításom, mely korlátozni tanítja a gyermekágyilázat annyira, hogy 100 gyermekágyasra nem esik 1 haláleset, nem azon a művészeten alapszik, hogy megszünteti a havi bajt, a fogamzást és a terhességet.

A terhesség mást se nyujt a gyermekágyi lázhoz, mint a felszívó felületet, de nem a bonczolóban, sebészben, operáltban, újszülött fiúban vagy leányban, pedig ezekben is keletkezhetik gyermekágyi láz; gyermekágyasok felszívó felülete nem hoz létre gyermekágyi lázat, ha nem szennyeződik bomlott anyaggal s hogy mennyire nem lényeges a méh belső fel-

szívó lapja a gyermekágyi láz keletkezése szempontjából, kitetszik abból, hogy a legkisebb sérülés a férfi vagy női test bármely részén ugyanolyan felszívó felületet nyujt.

Virchow azt mondja: «A gyermekágyi láz járványok fellépésére vonatkozólag két körülmény igen fontos: az időjárási viszonyok és az egyidejű megbetegedések. Az előbbiek szempontjából úgy látszik, hogy a legtöbb járvány a téli hónapokra esik».

«Az egyidejű megbetegedések közé az acut exanthemákon kívül főleg a kiterjedt orbánczos, croupos, eves és genyes lobok tartoznak».

Egészen helyes, hogy a legtöbb járvány a téli hónapokban fordult elő, de nem a tél időjárási viszonyai miatt, hanem azért, mert ez a legfőbb ideje a bomlott anyagokkal való foglalkozásnak. Hogy az időjárás nincs befolyással a gyermekágyi láz keletkezésére, ezt bizonyítja II. táblázatom a 83. lapon és a XIX. táblázatom a 167. lapon.

Ép olyan helyes, hogy az acut exanthemákkal, a kiterjedt orbánczos, croupos, eves és genyes lobokkal egyidejűleg fordul elő a gyermekágyi láz s ezen egyidejű fellépésük oka az, hogy ezeket a betegeket olyan orvosok és bábák kezelik és ápolják, a kik terhes, szülő és gyermekágyas nőket is kezelnek s ápolnak.

Ha a két idézett táblázat meg nem győzné Virchow-t, akkor azt a tanácsot adom neki, járjon közbe közoktatásügyi ministerénél, hogy szüntesse be a szülészeti tanítást annyi télen keresztül, a mennyi szükséges lesz hozzá, hogy a gyermekágyasoknak télen is egészségben maradása által meggyőződjék róla, hogy nem a téli időjárás az, a mi a gyermekágyi láz-járványokat előidézi; azt a kifogást, hogy a szülészet tanítását nem szabad abbahagyni, nem fogadhatom el, mert az olyan szülészeti tanítás, a mely mellett Virchow azt észlelte, bár a gyermekágyi láz kérdésében rossz észlelőnek mutatta be magát, hogy a legtöbb járvány a téli hónapok alatt fordul elő; hogy orbánczos, croupos, eves és genyes lobokkal egyidejűleg lépnek fel a gyermekágyi láz-járványok; az olyan szülészeti tanítás, mely mellett Virchow 1858-ban a berlini szülészeti társulatban előadást tarthatott a gyermekágyi lázjárványokról a nélkül, hogy csak egyetlenegy hang is felszólalt

ellene, annyira rossz, hogy be kellene szüntetni egy időre, ha ugyan ezáltal megjavíttathatnék.

Hát hogyne lenne a szülészet tanítása Berlinben rossz, a mikor Schmidt tanár hisz a kórházi körlégben?

Credé tanár[1] az epidemikusok közé tartozik és tanának jóváhagyása végett az 1854/55-iki téli félévben 336 gyermekágyas közül 58-at kihelyezett, hogy másutt haljanak meg; Lipcsébe hurczolkodása nem változtatott nézetein, Lipcsében három év alatt 594 gyermekágyasa közül 20 halt meg.

Busch utóda, Martin E. tanár,[2] a berlini szülészeti társulat 1858 november 9-iki ülésén tartott előadása: «a hüvely lobjáról és a genyes váladéknak a hasüregbe áttöréséről, mint a gyermekágyasok hashártyalobjának egyik okáról», ahhoz a meggyőződéshez juttatott, hogy a gyermekágy napja, mely 1847-ben Bécsben jött fel, még az ő szellemét meg nem világosította.

Az 597. lapon ír a gyermekágyi thrombosisról.

A gyermekágyi thrombosis élettani viszonyok közt csak Virchow spekulatióiban létezik, de nem a gyermekágyasok méhében; kórtani viszonyok közt azonban előfordul és pedig mint a felszívódott bomlott anyag által megbomlott vérnek lokalizált terméke, a minő többi közt a peritonitis, az endometritis stb.

Virchow azt hiszi, hogy a méhlepény leválása után a méh összehúzódásai nem elegendők a vérzések megakadályozására és hogy a vérerek teljes elzáródását az élettani gyermekágyi thrombosis idézi elő. A méh ezen összehúzódásai azonban teljesen elegendőek arra, hogy ne csak az ereket szűkítsék meg, hanem hogy egyúttal a méh hossztengelyének megrövidülése által lefutásukban is megrövidüljenek az erek, melyek ekképen kanyargósabbakká lesznek, mi által az érfalak betüremkednek az ércsőbe s az ily módon előállott billentyűk teljesen elzárják az ereket. Ez történik az összehúzódás pillanatában; a vér megalvadásához szükséges magas hőmérsék mellett elpusztulnának mind a szülőnők.

Hogy gyermekágyi thrombosis nem létezik élettani viszo-

[1] Annalen des Charité-Krankenhauses. 1857. VIII. évf. 1. füzet.
[2] Monatschrift für Geburtskunde. 1859. I. kötet, 1. füzet.

nyok közt, azt a bonczolatok is bizonyítják, bár Virchow, hogy az ellenkezőjét bizonyítsa, épen a bonczolatokra hivatkozik. Hiszen majd megválik, ki látott rosszul. Ha a gyermekágyas nem a gyermekágyi láz következtében hal meg, soha sem találni thrombust a méhében; ha gyermekágyi lázban hal meg, akkor lehetséges, hogy méhében a felszívódott bomlott anyag által megbontott vér termékeként thrombus található, de esetleg nem is található; ha tényleg akad thrombus a méhben, akkor még mindig találni thrombus nélkül való ereket, melyekből a gyermekágyasnak el kellett volna véreznie.

Minthogy gyermekágyi thrombosis nem létezik élettani viszonyok közt, ezért nem is lehet a gyermekágyi láz okozójává, már azért sem, mert az élettani thrombosis bizonyos körülmények közt genynyé esik szét s ily módon okozna gyermekágyi lázat.

Hogy ily módon nem keletkezik gyermekágyi láz, be van bizonyítva azzal, hogy tanításom, mely korlátozni tanítja a gyermekágyi lázat annyira, hogy 100 gyermekágyasra ne essék 1 halott, nem olyan rendszabályokon épült fel, a melyek az élettani thrombosis képződését avagy genynyé-szétesését megakadályoznák.

Hogy bebizonyítsa Virchow, hogy az élettani thrombosis gyermekágyi lázhoz vezet, azt mondja: «Minél erősebben húzódott össze a méh, annál kedvezőbb a méh-erekre és fordítva; a veszély mindig valamivel nagyobb, ha az összehúzódás nem teljes. A legkiválóbb észlelők megegyeznek abban, hogy a méh, ha vivőérlob folyik le benne, rendesen megnagyobbodott állapotban marad.»

Bizonyos igaz, hogy vivőérlob mellett a méh megnagyobbodott állapotban marad, de nem ez a megmaradása okozza a vivőérlobot, hanem fordítva, az utóbbi okozza, hogy a méh megnagyobbodik s hogy is úgy marad; mint a hogy a gyermekágyas nem azért szenved hashártyalobban, mert meteorismusa van, hanem úgy áll a dolog, hogy azért van meteorismusa, mivel hashártyalobban szenved.

Hogy a méh tökéletlen összehúzódása nem vezet élettani thrombosishoz s a thrombosis gyermekágyi lázhoz, hanem a tökéletlen összehúzódás következménye a fennálló vivőérlobnak, ez pedig a felszívódott bomlott anyag által meg-

bontott vérnek egyik lokalizálódása, azzal van bebizonyítva, hogy a méh vivőérlobjait el lehet hárítani chlormosások segélyével, melyek a bomlott anyagot a kézen elpusztítják, holott a nemi szervekbe jutva gyermekágyi lázat idézett volna elő; hogyan akadályozzák meg a chlormosások a gyermekágyi lázat okozó élettani thrombus átalakulását?

Milyen komikus dolgok kerülnek napfényre, ha az emberek itéletet mondanak oly dolgokról, a mikhez nem értenek, erre mondhatok egy példát.

Az olvasó tudja, hogy Virchow abban a nézetben van, hogy mennél renyhébb a méh és az azt behálózó vérerek összehúzódása, annál nagyobb az élettani thrombosis képződésének és a thrombosis gyermekágyi lázzá alakulásának veszélye s viszont. Már most, hogy az összehúzódások erőteljesebbek legyenek, ehhez, Virchow szerint: «minden valószínűség szerint kell egy különös idegbefolyás; e tekintetben első sorban a kellő időben beálló tejelválasztás, esetleg a tejláz nagy befolyással lehetnek, míg az összes bénító és gyengítő befolyások, melyek már a méh összehúzódásaira is hátráltatólag hatnak, az edényszűkülést is csökkenthetik. Ez látszik magyarázni azt is, hogy épen a titkon szülő nőket, a kiknek az idegrendszerében nagy izgalmak folynak le, oly ritkán érik el veszélyes véletlenek, melyeket gyenge asszonyoknál a legjobb ápolás mellett, de még inkább a zsufolt szülőházakban miasmás befolyások következtében látunk előállani».

Virchow tehát azt hiszi, hogy a tejelválasztás s az idegrendszer nagy izgalma megakadályozza a gyermekágyi láz keletkezését.

Kiwisch azt mondja: «A tejelválasztást illetőleg azt a tapasztalatot tettem, hogy járvány idején a nem-szoptató gyermekágyasokat kevésbé éri utól a gyermekágyi láz, mint azokat, a kik szoptatnak. Így a prágai szülőházban a megbetegedettek száma a fizető osztályon, a hol a gyermekágyasok nem szoptatnak, mindig kisebb volt, mint a szoptatók osztályán».

Scanzoni épen az idegizgalomban látja a szülész-képzőintézetek nagyobb halandóságát szemben a bábaképző-intézetekével. Braun tanár is ugyanezt a meggyőződést vallja.

A prágai fizető és a titkon szülő nők ritkábban betegedtek meg, mert nem kellett a tanítás czéljainak szolgálniok s

ezért nem fertőzték őket; szülészképző-intézetekben gyakrabban fertőznek, mint bábaképzőkben s innen az előbbiek kedvezőtlenebb egészségi állapota.

Az 1847 után megjelent közlemények akkor tettek engem boldoggá, ha értesültem, hogy itt vagy ott bevált a nézetem; boldogságomat az zavarta, ha azt láttam, hogy az eredmények daczára is kételkednek a dologban; felháborodást keltett bennem, ha látnom kellett, hogy tehetségtelenség, tisztességtelenség, lelkiismeretlenség uralomra jutottak; mély sóhajok törtek ki belőlem, ha hosszú halotti lajstromok kerültek szemem elé; de meg volt mindezen közleményeknek az a kellemes oldala is, hogy itt-ott nevető-izmaimat is működésbe hozták, jobban, mint akár egy Nestroy-féle bóhozat.

Virchow nem csak a maga felelősségére eregeti világgá tévedéseit; nevének tekintélyét átengedi idegen tévedések számára is. Virchow Veit rostocki tanár tévedéseit is magáévá tette, minthogy annak a gyermekágyi lázról szóló értekezését a különös kór- és gyógytan kézikönyvébe is felvette, melyben Veit az epidemikus felfogás mellett és az én tanításom ellen küzd. Nem czáfolhatom meg itt újra a járványos gyermekágyi láz tanát és nem fejthetem ki újra a magamét, mert akkor az egész könyvemet újra le kellene írnom; beérem az egyszerű hivatkozással erre a könyvemre, hogy az igazság az én részemen, a tévedés Virchow-Veit részén van.

Veitnek csak azt az egy kijelentését, hogy «a bécsi szülőház halandósági kimutatásai ijesztő például szolgálnak», mélységes felháborodással visszautasítom. A bécsi szülőház halandósága semmivel sem volt ijesztőbb, mint bármely más intézeté, a melyben hasonlóak voltak az állapotok, s a szerencsétlenségért, melyet az általános tudatlanság okozott, senki sem tehető felelőssé. Azonban a bécsi szülőház ijesztő halandósága ama tanítás felfedezéséhez vezetett, hogy hogyan kell a gyermekágyi lázat annyira korlátozni, hogy 100 gyermekágyas közül ne haljon meg 1, míg másutt ugyanilyen ijesztő halandóságnak más következménye se lett, mint a hullaház megtelése. Mi jogon beszél Veit a bécsi szülőház ijesztő halandóságáról? az a Veit, a ki az ijesztő halandóságot megszüntető tanítást még 1855-ben is támadja? az a Veit, a ki az ijesztő halandóságot atmosphærikus és uralmunk alól kivont befo-

lyásoknak tulajdonítja s ez által a gyermekágyasokat örök időkre azon ijesztő halandóságra kárhoztatja.

Mily joggal védi Virchow ezt a kijelentést nevének tekintélyével, az a Virchow, a ki tanításomat még ugyan meg nem támadta, mert azt elbizakodottságában előkelően agyonhallgatja, s ezért akkora tudatlanságban leledzik a gyermekágyi láz keletkezése, fogalma és prophylaxisa felől, hogy 1858-ban a berlini szülészeti társulatban előadást tarthatott a Charité gyermekágyi megbetegedéséről, melyben a novemberi járványt 20 halottal a járvány tetőpontjának nevezi a nélkül, hogy csak sejtené is, mily ijesztő és egyúttal mily büntetendő ez a halandóság, mely tizenegy esztendővel később fordult elő, mint a hogy Bécsben tanítottam, miként kell a gyermekágyi láz halandóságát annyira korlátozni, hogy 100 gyermekágyasra ne essék 1 halott.

1847 óta nincs reám nézve szörnyűbb, mint az a vigasztalan állapot, a melyben a szülészeti tanítás a tanintézetek túlnyomó többségében leledzik a gyermekágyi láz dolgában.

Mily szörnyű állapotban van az Berlinben, az imént vázoltam. Nem is szólva tanítványaimról: az orvostanhallgatókról és a sebészekről, jelenleg 823 általam nevelt bába folytatja a szülészet gyakorlatát Magyarországban, a kik jobban tudják Virchow-nál, miért fordul elő a gyermekágyi járványok legnagyobb része télen; a kik jobban tudják Virchow-nál, mit kell tenni, hogy egyidejűleg gyermekágyi lázakat ne okozzanak, ha orbánczos, croupos, eves és genyes lobokban szenvedő betegeket vesznek ápolásuk alá; s a kik felvilágosodottabbak, mint a berlini szülészeti társulat tagjai és kinevetnék érte Virchowot, ha nékik előadást tartana a járványos gyermekágyi lázról.

A járványos gyermekágyi láz felderítéséről.

Közli: Martin Anselm tanár,[1] a müncheni szülőház kir. igazgatója.

A teljesen ujraépített müncheni szülőház egyik sajnálatos árnyoldala az 1857-ben fellépett járványos gyermekágyi láz volt, melylyel rövid megszakitásokkal 1856 deczemberének közepétől 1857 junius végéig küzködnünk kellett. Statisztikája a következő:

Október 1-sejétől julius végéig 1090 ápoltja volt a szülőháznak. Ezek közül gyermekágyi lázban és a vele rokon kórokban (metritis, phlegmasia alba dolens, phlebitis brachialis stb.) megbetegedtek, meggyógyultak és meghaltak:

	Meghalt	*Meggyógyult*	*Meghalt*
A szülőházban ápoltak közül	43	30	13
A kórházba áthelyezettek közül	40[2]	14	22
A szülőházból történt elbocsátás után a kórházban felvettek közül	5	3	2
	88	47	37

Ez a tény már azért is figyelemreméltó, mert rendszerint a szülőházak helyiségeinek kedvezőtlen voltát, zsufoltságát, tisztátalanságát stb. mint főbb okokat emlegetik; ezúttal azonban a betegség egy teljesen ujraépített házban ütötte fel a fejét, melybe csak nehány hónappal ezelőtt hurczolkodtunk be, a mely teljesen száraz, tiszta és a melyet az egészségügyi, valamint épitkezési hatóságok lakhatónak jelentettek ki.

Levegő, világosság mindenfelől éri, e mellett tágas és minden követelménynek megfelel; az egész ház teljesen ujra felszerelve és egész belső berendezése is végig uj. A felette tágas, egyenkint elválasztott gyermekágyas-termek mindegyikében 6 ágy áll, a termeket ágyastul állandóan változtatjuk, sőt a nagy épületnek egész szárnyait is sokszor huzamosabb időn át szabadon hagyjuk, el is zárjuk, nagy tisztogatást vég-

[1] Monatschrift für Geburtskunde. Berlin 1857, X. kötet, 4. füzet.
[2] Még négyen kezelés alatt állnak.

zünk bennük, az ágyakat is teljesen tisztába hozzuk s általános szellőzésről gondoskodtunk.

Egyáltalában nemcsak a legnagyobb gondossággal és éberséggel, de a legaggodalmasabb fáradsággal kerestük éjjel-nappal a betegség minden lehető keletkeztető okát és küzdöttünk ellene és pedig úgy a ház építési és belső berendezéseiben, mint a személyzet szolgálatában, valamint minden egyes ápolt körül. Csaknem az összes, különböző bajokban szenvedő betegeket átvitettük a kórházba, csak azt a nehány beteget, a kiket már nem lehetett elküldeni, tartottuk meg a házban.

A hullákat már nehány óra mulva eltávolítottuk az intézetből. A betegek a legjobban felszerelt külön szobákban a legjobb ápolásban részesültek. A betegek ápolószemélyzete csak velük magukkal foglalkoztak s a helyiséget egészséges egyén át nem léphette s a házi személyzettel nem maradhatott együtt. A betegek ágyneműjét külön őrizték, mosták és csak a leggondosabb tisztítás és szellőzés után vették használatba. Fecskendőket, kathetereket stb. csak a kórtermekben használtak, mindenkor gondosan megtisztogatták és elkülönítve rakták el. Az egyes betegek szobáiból kilépő orvosok is kötelesek voltak kezüket chlormosások segélyével tisztává tenni; a napi beosztás, a tisztaság és életrend stb. tekintetében minden egyes ápolt éjjel-nappal szorgos felvigyázat alatt állott s óránkint ellenőriztetett.

A kül- és belföld orvosai, a kik a járvány tartama alatt látogatták meg az intézetet s látták az összes berendezéseket, a házirendet és a felügyeletet, el sem akarták hinni, hogy az ilyen ritkán található szerencsés viszonyok együttes fennállása mellett, a melyeknél egyértelmü kijelentéseik szerint kedvezőbbeket elképzelni sem lehet, mégis gyermekágyi láz-járvány ütötte fel a fejét és elcsodálkoztak, hogy ez egyáltalán lehetséges volt ebben a szülőházban. A betegség tünetei, lefolyása stb. a közismertek voltak előtérbenyomuló adynamikus jelleggel; az esetek többsége typhosus alak volt.

A járványos gyermekágyi lázat teljesen feldolgozta már a szakirodalom. Nem lehet tehát czélom, hogy ujra variáljam a régen ismert dolgokat.

Bármily értéke legyen is ezen irodalomnak, a betegség

még sem lett ritkább, a statisztika nem lett örvendetesebb, gyógyítása nem szerencsésebb.

Ezért komoly kötelessége lenne a nagyobb szülőházaknak, hogy időről-időre, gondosabban mint a hogy eddigelé tették, tegyék közzé ama tényeket, melyeket a feltehető oki momentumok kutatása közben találtak. Ez irányban a tapasztalatok még igen hiányosak. Nem sok szülőházban van meg az ehhez szükséges anyag, nem minden idő alkalmas a tiszta észleléshez és a legkevesebb szülőháznak vannak szerencsés helyiségei stb. Épen ezekben a körülményekben látom a jogosultságát, hogy München ujraépült szülőházából egyelőre csak nehány adalékot szolgáltattak a kóroktani momentumok továbbkutatásához, de azzal az óhajjal, hogy a hol hasonlóképen lehetséges, vizsgálják meg és értékesítsék azokat. —

Erre következő megjegyzéseim vannak: A gyermekágyi láz kóroktani tényezőinek továbbkutatása idejét mult dolog, mert a gyermekágyi láz összes eseteinek kóroktani momentuma, egyetlenegy esetet sem véve ki, a bomlott állati szerves anyagokban fedeztetett fel. Most a küzdések ideje van itt, melyekkel ártalmatlanná kell tenni a gyermekágyi láz ezen egyedüli egy kóroktani momentumát, hogy a betegség ritkább legyen az egész világon, a szülőházakon belül és rajtuk kívül, hogy a statisztikája örvendetesebb legyen s a gyógyítása oly értelemben szerencsésebb, hogy elvonjuk töle a gyakori szerencsétlenség alkalmát.

Hogy mely helyeken sikerült a bomlott állati szerves anyag ellen küzdve mindezt elérni, könyvem megfelelő helyén közöltem.

Elismerve tehát a bomlott állati szerves anyagot a gyermekágyi láz egyedüli okozójának, a Martin által felsorolt többi kóroktani momentum közül, melyek nem lévén kóroktani momentumok, mellőzöm őket, — csak azt hozom fel, a mit Martin a hullafertőzésről mond.

«Ismeretes, hogy a hullafertőzést különösen szülőházakban a gyermekágyi láz okának mondják s hogy némelyek annak is tartják. Az orvosok és hallgatóknak (hullabonczolat vagy gyakorlat után) kezeihez tapadó hullarészek után, még a szappanos vízzel való mosakodásra is visszamaradó hullaszag, mely mint putrid levegő beleveszi magát, állítólag azzal a tulajdonsággal

bir, hogy gyermekágyi folyamatokat idéz elő. Sőt a ruhák, fehérnemű stb. hullaszaga is állítólag okozott már fertőzést.

«Még ha a tudomány számos nagysága el sem ismeri ezt a kórokozót, mégis minden részrehajlás nélkül el kell mondanom a következő tényt.

«Miután január és február havában több időn át már nem fordultak elő lényegesebb megbetegedések a gyermekágyasok közt, egyszeribe megint egy és ugyanazon a napon két gyermekágyas betegedett meg járványos gyermekágyi láz tünetei közt.

«Mind a ketten ugyanazon a napon, csaknem ugyanabban az órában rendesen szültek; betegségük okát sem bennük magukban, sem az egész házban nem tudtuk megtalálni.

«Ezen feltünő jelenség alkalmával végül is, sok kutatgatás után sikerült megtudni, hogy az egyik segéd az intézeti főnök tudtán kívül a távoleső hullaszobában egy gyermekhullát bonczolt s miután saját kijelentése szerint chlorvízzel gondosan megmosakodott, közvetlenül rá az említett két szülőnőt megvizsgálta.

«Minthogy mind a két gyermekágyas közvetlen a szülés után s az összes házbeliek közt csak ez a kettő betegedett meg, a hibás orvos beismerésben volt és egyúttal hozzátette, hogy ugyanazt cselekedte deczemberben is, a szülőházban fellépett gyermekágyi láz megjelenésének napján is. Akkor is azok betegedtek meg először, a kiket a bonczolat után vizsgált.

«A deczemberben és február közepén (hullafertőzés következtében?) fellépett megbetegedéseket mindenkor nemsokára több könnyebb vagy súlyosabb gyermekágyi láz-eset követett és a baj gyorsan terjedt szét a ház tágas helyiségeiben. Egyidejüleg mindig egynehány gyermekágyas is kisebb fokban betegeskedni kezdett és 16—21 napi idő kellett hozzá, míg végül a szerencsésebb állapotok ujra helyreállottak.

«Ezen élmények mellett még meg kell említenem, hogy a müncheni szülőház egyetemi klinikája naponta reggel 10—11 óra közt tartja a beteglátogatásokat s hogy oda a tanulók nagy száma a kórháznak typhusbetegekkel telt orvosi klinikájáról vagy a boncztani termekből jön s hogy ilyenkor a szülőterem, valamint a klinika gyermekágyas termei gyakran hullaszagú levegővel telnek meg s hogy néhány tanuló bonczolás

közben hullarészekkel jön érintkezésbe és hogy mindezt ellenőrizni és kiküszöbölni lehetetlenség.

«Továbbá felemlítendőnek tartom e helyt, hogy a müncheni szülőház mindaddig csak az egyetemi szülészeti klinika működése idején és csak a mióta (1842 óta) vele összeköttetésben áll, jegyzi fel a szülőházban előforduló járványos gyermekágyi lázakat; a régebbi igen pontos kimutatások alig említik ezt a betegséget; felemlítem továbbá, hogy a házban lakó tanulók nem ritkán kórboncztannal, górcsövi és vegyi vizsgálatokkal foglalkoznak s ilyenkor gyakran hivatnak el a szülőnőkhöz megvizsgáltatásuk végett stb.; ezeknek a vizsgálatoknak pontosabb ellenőrzése is a lehetetlenségek országába tartozik. Azt is felemlítem, hogy mindez így volt a régi helyiségekben is, kedvezőtlen viszonyaik közt, de a gyermekágyi láz-járvány nem mutatkozott bennük.

«A királyi kormány parancsa következtében április elején bezárták az egyetemi szülészeti klinikát junius 22-ikéig. A megbetegedések meg nem szüntek ugyan, de ritkábbak és enyhébbek lettek. A kedvezőbb időjárás (junius elején) beállttával teljesen megszüntek.

«A mikor juliusban a hallgatók ujra látogatni kezdték a klinikát, még néhány gyors lefolyású, halálos végződésű kóreset mutatkozott. De ez is megszünt, a mikor a félév bezárása következtében a hallgatók nem látogatták a klinikát. A hallgatók által történő fertőzéssel való összefüggést nem lehet feltételezni. Szórványos esetek voltak ezek, a minők a járványok végén gyakran mutatkoznak.»

Ezek az észleletek oly hangosan beszélnek, hogy magyarázó szövegre nem szorulnak; fel akarom tenni, hogy a hallgatók minden vizsgálat előtt kötelesek voltak chlorvízzel megmosni kezeiket, bár ez nem volt határozottan elmondva.

A müncheni szülőház határozott bizonyítéka annak, hogy a szülőházak a legpompásabb berendezésük mellett sem fogják elérni boldogító czéljukat mindaddig, a míg az összes kormányok az általam sürgetett törvényt, mely a szülőházakban foglalatoskodóknak egyenesen megtiltja a bomlott anyagokkal való foglalkozást, teljes szigorral nem fogják alkalmazni.

Szabad-e függővé tenni egy szülőház jó egészségi állapotát a hallgatók jóakaratától? és az összességnek legjobb akarata

mellett is nem okozhat-e szerencsétlenséget az egyesnek könnyelműsége?

Braun Károly, tanársegédi állásomban utódom s jelenleg a szülészet tanára a bécsi I. klinikán, azon a klinikán, melynek döntő adatai ismertették fel velem a gyermekágyi láz addig érvényben állott kóroktanának téves voltát s a melyen a gyermekágyi láz örök időkig igaz kóroktanát fedeztem fel — tagadja ezt a kóroktant.[1] Ezen körülményeknél fogva talán hajlandó lenne az olvasó Braun itéleteire nagyobb súlyt helyezni, mint bármely más ellenfelemére; reám ezért az a kötelesség háramlik, hogy Braun Károly czáfolatában még alaposabb legyek, mint a minő többi ellenfelemmel szemben voltam; de Braun Károly megkönnyíti munkámat; Braun Károly annyi badar dolgot beszél gyors egymásutánban, hogy aggódnom kell meggyanusíttatásomért, hogy támadását nem adnám hűen vissza, ha csak értelme szerint mondanám el, a hogy ellenfeleim legnagyobb részénél tettem; hogy ezen meggyanusítás ellen védekezzem, nem tehetek egyebet, mint szóról-szóra lenyomatni támadását.

Braun Károly nem azért támadja a gyermekágyi láznak általam felfedezett örökigaz kóroktanát, mintha meggyőződése volna az, hogy kóroktanom nem igaz; támadása egyfelől kórtanom legfontosabb tantételeinek nem-tudásán alapszik, másfelől rosszindulatából ered.

Hát nem rosszindulat az, a mikor Braun Károly számos helyen ujra előadja tantételeimet, azután meg Klinikájában 14, Tankönyvében pedig 4 nyomtatott oldalon keresztül ugyanazokat a tantételeket támadja?

Braun Károly-t birálva ezen helyeket érinteni fogom, egyelőre szolgáljon például a következő. Braun Károly azt mondja a gyermekágyi láz prophylaxisában (Klinika, 533. lap, Tankönyv 971. lap):

«Minthogy a gyermekágyi lázat vagy pyæmiát hullaméreg beoltása okozza és septikus izzadmányok, valamint a különböző zymotikus betegségekben, úgymint hagymáz,

[1] Klinik der Geburtshilfe u. Gynækologie von Chiari, Braun, Specht. Erlangen 1855. Lehrbuch der Geburtshilfe von Braun, Wien 1857.

cholera, skarlát, kanyaró stb.-ben szenvedőkkel való együttlakás terjesztheti, ezért szigoru kötelessége az orvosoknak, úgy a magánlakásokban, mint a szülőházakban az egészséges gyermekágyasoknak a zymotikus betegektől való elkülönítésére pontosan ügyelni, valamint meg nem engedni, hogy azok vizsgálják vagy operálják meg a terhes, szülő és gyermekágyas nőket, kiknek rövid idő előtt hullarészekkel vagy septikus izzadmányokkal volt dolga.

A Klinikában még ez a megjegyzés is áll: «Dicséretes elővigyázatossága tehát minden klinikusnak, ha a klinikus vizsgálatokat a legkorábbi reggeli órákra helyezi, mielőtt még a hullákkal való foglalkozás megkezdődik.» Támadhatja-e Braun Károly meggyőződéssel tanításom helyességét?

A 106. lapon álló XIV. táblázatból azt láthatja az olvasó, hogy a bécsi szülőház fenállásának első 39 esztendejében a halandóság az orvosi tudomány boncztani alapra kerülte előtt 1·25 százalékra rugott s a mikor az boncztani alapra került, a következő 10 év alatt 5·30 százalékra emelkedett.

Ezután a szülőházat két osztályra osztották s mind a kettőre egyenlő számban osztották be a hallgatókat és bábanövendékeket. Az I. osztály hallgatósága a következő 8 év alatt 6·56 százalékra szállt fel. Az összes hallgatóknak az I. osztályra terelésével az ezt követő 6 év alatt 9·92 százalék lett a halandóság. 1847 május közepén honosíttattak meg a chlormosások az I. klinikán s a halandóság leszállott 5·04 százalékra és 1848-ban, a mikor magam ellenőriztem a chlormosásokat, 1·27 százalékra szállt le. A következő 5 esztendőben, mialatt Braun Károly volt tanársegéd, hozzávéve az 1858-ik esztendőt, a melyben Braun Károly mint tanár működött ezen a klinikán, 24.692 szülés fordult elő s ezek közül 613 halállal végződött, a mi 2·48 százaléknak felel meg; e szerint a halandóság azzal a 6 évvel szemben, mely alatt az orvosi klinikán nem végeztek chlormosásokat, 7·44 százalékkal csökkent, vagy más szóval: ha nem honosíttattak volna meg a chlormosások, akkor az orvosi klinika halandósága azon méretek szerint állott volna fenn továbbra is, a mint a halandóság a chlormosások nélkül való 6 év alatt állott fenn, vagyis 2450 egyén halt volna meg; de mivel csak 613 halt meg, ezért a gyermekágyi láz keletkezése és elhárítása felőli tanításom

következtében 837 egyén menekült meg e 6 év alatt. Ebben a számban nincsenek benne a gyermekek, a kikre e 837 megmentett anya a gyermekágyi lázat közvetíthette volna.

Biztosabb eligazodás kedvéért közlöm, hogy Braun Károly a chlormosásokat már régen abbahagyta volt s e helyett azt a tanácsot adta hallgatóinak, ne vizsgáljanak mindaddig, a míg hullaszagú a kezük. Hát nem rossz indulat ez, a mikor Braun Károly megrágalmazza tanításomat, mely 6 év alatt 837 szülőnőjét mentette meg? a gyermekeket nem is számítva. Igaz, hogy tanításom ezen 6 év alatt nem ért el annyit, a mennyit elérnie rendeltetése lett volna. Más szóval: ezen 6 év alatt nemcsak autoinfectiós gyermekágyi láz esetek fordultak elő, hanem, minthogy 24692 gyermekágyas közül 613 halt meg, 367 elhárítható külön fertőzéses eset fordult elő s ha évenkint 10 külső fertőzéses esetet az I. szülészeti klinika rovására irunk, mert hiszen 1848-ban épen 10 ilyent nem tudtam magam sem elhárítani, akkor 6 évre még mindig 317 anya és az általuk fertőzött gyermekek estek Braun Károly rosszindulatának áldozatul, mivel jobb meggyőződése ellenére tanításom ellen nem csak irt, hanem előadásokat is tartott hallgatóinak, a kiket ily módon nagy könnyelműségbe sodort. Mily pusztításokat fognak Braun Károly tévesen tanított hallgatói önálló gyakorlatukban véghez vinni! Egyik tanítványának borzalmas működéséről sajnos felvilágosítással szolgálhatok. Braun Gusztáv, Braun Károly fivére és tanársegédi állásában utóda, négy évi tanársegédeskedése alatt 16197 szülőnő közül 878-at vesztett el gyermekágyi lázban és pedig 161-et autoinfectio és 717-et elhárítható külső fertőzés következtében és mily magas lehet azon gyermekek száma, kiket e 717 anya fertőzött és a kik szintén gyermekágyi lázban haltak el.

De hallgassuk meg, mit mond Braun Károly a «Kliniká»-jában. Braun Károly szerint a gyermekágyi láznak 30 oka van; a 28-ik a hullafertőzés. Erről azt irja: «Mint a gyermekágyi láz járványok legfőbb, mi több: egyedüli okaként Semmelweis 1847-ben a hullafertőzési elméletet állította fel, mely szerint a bonczolatok vagy hullagyakorlatok alatt a kézhez tapadt hullarészek avagy a szappanos vízzel való mosakodás után is még rajtamaradó szag, mint putrid levegő, azzal a tulaj-

donsággal birnának, hogy a szülőnők belső vizsgálata által a gyermekágyi folyamatot olthatják beléjük. Semmelweis e tekintetben védőjére akadt Skodában!» Láthatja az olvasó, mily rosszúl használja fel Braun Károly az alkalmat, hogy tanulhasson valamit, mert a bomlott anyagnak csakis egy forrását: a hullát, s a bomlott anyagnak csakis egy vivőjét: a vizsgáló ujjat ismeri s hogy mennyire szent előtte az igazság, látható abból, hogy a párisi orvosi Akadémián kívül még tíz ellenfelemre bukkant az irodalomban és csak egy védőre.

A gyermekágyi láz egyedüli okozója a bomlott anyag, de nemcsak az, a melyik a hullából ered; az olvasó tudja, hogy a bomlott anyagnak három forrása van s hol az egyikből, hol a másikból fertőznek többször; Bécsben kétségtelenül a hullából. 1823 előtt is voltak Bécsben orvosi és sebészi osztályok, s az olvasó tudja, mily arányban emelkedett a halandóság, a mikor az orvosi tudomány boncztani irányt kezdett követni. A pesti szt. Rókus-kórházban a sebészi osztály bomlott anyagai fertőztek legtöbbnyire, a pesti szülészeti klinikán két ízben szennyes lepedőktől eredt a fertőzés; Prágáról azt mondja Chiari, hogy két szülőnő, a kiknek a nemi szerveiből szülés alatt eves váladék folyt ki, kétszer idéztek elő gyermekágyi láz-járványt stb. stb.

A bomlott anyag vivője nemcsak a vizsgáló ujj, hanem mindazon tárgy, mely bomlott anyaggal szennyeződött és az egyének nemi szerveivel érintkezésbe jut.

Nézetének támogatására Semmelweis a következő pontokat állítja fel:

a) A bécsi szülőház azon osztályán, a melyen kórboncztani vizsgálatokkal foglalkozó orvosokat tanítanak, állandóan nagyobb volt a gyermekágyasok halandósága, mint a bábák osztályán.

b) Az által, hogy az orvosok a szülőnők megvizsgálása előtt chlormosásokkal tisztítják meg kezeiket, a kézen visszamaradó hullaszag eltűnik; eljárásuk védelmet nyújt a gyermekágyi folyamat ellen, ha hullákkal való foglalkozás után szülészeti vizsgálatot kell megejteni.

Erre a két pontra Braun Károly következőket feleli: *Ad a)* és *b)*: Az 1849. évi télen az elrendelt chlormosások daczára is gyermekágyi láz-járvány uralkodott az I. szülészeti klinikán,

mely a kedvező idő beálltával, áprilisban, kimutatható ok nélkül megszünt. A téli félévben 1818 szülésre csak 29 haláleset jutott, a mi 1·5%-nak felel meg, jóllehet Klein tanár, a klinika főnöke megszakítás nélkül tanított tovább és végeztette a tanársegéd felügyelete alatt a hallgatók hullagyakorlatait.

Az 1849/50-iki téli félév őszén, mint rendesen, nagy hevességgel lépett fel a gyermekágyi láz, elannyira, hogy 1888 szülésre 77 halálozás esett, vagyis 2·0%.

E jelenségek lényegében támadták meg a chlormész védőerejébe vetett hitet.

Minthogy Semmelweis ajánlatára a chlormészoldatot nyitott mosdótálba öntötték, melybe az összes jelenlevő hallgatók kezüket bemártani és körömkefével megtisztítani tartoztak, a fertőtlenítő folyadéknak azonban igen gyenge chlorszaga volt, de benne csak annál több gypsüledék volt található, ezért egy pipettával ellátott s felül elzárható üvegkannát állítottak a szülőszobába, melybe a beteglátogatás előtt friss chlormészoldatot öntöttek, hogy ily módon az összes hallgatók minden vizsgálat előtt és után tiszta, chlorszagú vízzel tisztára mossák kezeiket. A vizsgáló kezek leglelkiismeretesebb és alaposabb megtisztítása után a járvány halandósága januártól márcziusig 3·9—5·0%-ra emelkedett.

1850-ben, a nyári félév kezdetén megszüntek a gyermekágyi láz-járványok, úgy hogy 1725 szülésre 10 haláleset vagyis 0·5% jutott. Mivel a hullák bomlása sokkal gyorsabban áll be nyáron, mint télen s a hullaszag is tovább marad meg a kézen bonczolás után, ennek következtében azt az észleletet tették, hogy a hullaszag többszörös chlorvízzel való mosogatás és vizsgálat után sem tünt el nyár idején a kezekről, (még a kabát levetése után sem, a mely tudvalevőleg órákon keresztül magában tartja a hullaszagot). Ily módon a chlormész fertőtlenítő erejében, legalább a meghonosított alkalmazás szerint, nem lehetett továbbra is vakon megbízni s ezért a hallgatóknak lelkiismeretükre kötötték, ne vizsgáljanak se szülő, se terhes nőt, a mely napon hullához értek.

A legnagyobb elővigyázatosság daczára is a gyermekágyi láz 1851 januárjában és deczemberében 3—5%, sőt márcziusban 7·2%-ot ragadott el.

1849—1852-ig, miként bizonyára előbb is, az összes is-

meretes szereket a legnagyobb pontossággal használták és ennek daczára a bábák osztályán, a melyen hullafertőzés nem egykönnyen történhetett, a melyen a chlormosásokat a leggondosabban ellenőrizték, a melyen ugyanaz a körültekintő főnök és ugyanaz a tapasztalt tanársegéd működtek s a helyiségekben semmiféle kimutatható változtatás nem történt, azt a szomorú tapasztalatot lehetett tenni, hogy 1852 január és márczius hónapjaiban 10—12%-ja a gyermekágyasoknak gyermekágyi lázban pusztult el. Ezek a tények teljesen megingatták a hullafertőzés hypothesisét, mely főleg a mult tapasztalataira támaszkodva, azokból merész következtetéseket szűrt le és arra ösztönöztek bennünket, hogy más kóroktani momentumokat vegyünk mérlegelés alá. Azokról a különféle befolyásokról, melyek egy szülőház egészségi állapotára évtizedeken át hatással voltak, e perczben ép oly kevéssé adhat számot a szülész, mint a hogy a sebész sem tudna rögtön beszámolni az évek során át operáltjai körében fellépett pyæmia és kórházi üszök-eseteiről, ha hirtelenében azt fognák rá, hogy keletkezésüket a műtőnövendékeknek a klinikai tanteremben és rajta kívül hullával való foglalatoskodása okozta!

Erre következő a válaszunk. Ha Braun Károly nézetem támogatására aláírja e mondatot, hogy: «a bécsi szülőház azon osztályán, a melyen kórboncztani vizsgálatokkal foglalkozó orvosokat tanítanak, állandóan nagyobb volt a gyermekágyasok halandósága, mint a bábák osztályán» — akkor hamisítványt írt alá. Az olvasó tudja, hogy a bécsi két szülészeti osztály 1833 óta áll fenn (lásd a XXII. táblázatot a 181. lapon, az I. táblázatot a 78. lapon és a XXIII. táblázatot a 182. lapon); fennállásuk első nyolcz esztendejében, 1841-ig, hallgatók és női tanulók egyenlő számmal voltak mind a két osztályra beosztva s ezen nyolcz év átlagos halandósága az I. osztályon 5·56%-ot, a II-ikon 5·58%-ot tett ki; az absolut halandóság ezen idő alatt mindig az I. osztályon volt nagyobb, a relativ halandóság 1834., 1836., 1838. években a II. osztályon volt nagyobb, mint az I-sőn; az I. osztályon ápolt gyermekágyasok többlete évente átlag 1246 volt. A fertőzés lehetőségének azonossága esetén nem lehetett volna a két osztály halandósága ennyire eltérő.

A következő hat év alatt, 1847-ig, az I. osztály kizárólag

az orvosok klinikája, a II. osztály kizárólag a bábák klinikája volt és chlormosásokat nem használtak; csakis ezen hat esztendő alatt volt az orvosok osztályának absolut és relativ halandósága állandóan nagyobb; ezen hat év alatt az átlagos halandóság 9·92%-ot tett ki az orvosok klinikáján és 3·38%-ot a bábákén; az I. osztályon ápolt gyermekágyasok többlete 375 volt. Ezen hat év halandóságának magasabb voltát a hallgatók kórboncztani foglalkozása okozta. 1859-ig, a chlormosások meghonosításával kezdődő 12 év alatt, a bábaiskola absolut halandósága 1851-ben 46 és 1852-ben 11 halolttal volt magasabb, mint ugyanez években az orvosi klinikáé. 1851-ben az orvosi klinikán 799, 1852-ben pedig 111 gyermekágyassal többet ápoltak.

A relativ halandóság öt éven át a bábaklinikán volt nagyobb, mint az orvosin. Az ápolásban részesült gyermekágyasok számának évi átlagos többlete ezen 12 esztendő alatt 598-ra rugott az orvosok osztályán.

A halandóság állandó többletét az orvosi klinikán a chlormosások szüntették be.

Az a mondatom, hogy «a bécsi szülőház azon osztályán, a melyen kórboncztani vizsgálatokkal foglalkozó orvosokat tanítanak, állandóan nagyobb volt a gyermekágyasok halandósága, mint a bábák osztályán» — arra a hat évre vonatkozik, a míg az I. klinika kizárólag az orvosoké és a II. kizárólag a bábáké volt s chlormosásokat még nem használtak.

Ha tehát Braun Károly tekinteten kívül hagyja ezt az időt és csak az 1849. év telén kezdve nyilatkozik, a mióta a chlormosások következtében nem volt már különbség a két osztály halandósága közt, a mióta az absolut és a relativ halandóság kettejük közt ide-oda ingadozott, a mióta az I. klinika 12 évi átlagos halandósága 3·57%-ot, a II.-iké 3·06%-ot tett ki, — akkor Braun Károly ezzel a mesterkedéssel nem tételem helyességét döntötte meg, hanem egyszerűen hamisítást követett el.

Braun Károly azt mondja, hogy Semmelweis szerint a kézhez tapadó hullarészeknek az a képességük volna, hogy gyermekágyi lázat idéznek elő; és ezt a nézetemet hat nyomtatott lapon át támadja; mindamellett pedig a chlormész fertőtlenítő hatásáról szólva azt is mondja, hogy a chlormész nem véd a hullafertőzés ellen, ezért minden egyes hallgatóra lelkiismere-

tesen rá kell parancsolni, ne vizsgáljon meg szülő vagy terhes nőt, a mely napon hullához ért.

1847 előtt nem tudtam, hogy hullarészek is előidézhetnek gyermekágyi lázat, ennek következtében nem törődtem vele szülészeti vizsgálataim közben, vajjon hullaszagú-e a kezem vagy sem. Ezen nem-tudásom következményeit munkám megfelelő helyein meg is írtam. A nem-tudásnál azonban biztosabb a meggyőződöttség; ha tehát Braun Károly meg van róla győződve, hogy a hulla nem fertőz, miért nem bízta rá magát a chlormész védőképességére, miért tiltja el lelkiismeretességgel a tanítványait, hogy szülő vagy terhes nőt ne vizsgáljanak, a mely napon hullához értek?

De tagadni valamit és mégis a szerint cselekedni, annyit tesz, mint hamisítást elkövetni. Hogy a hulla fertőz és hogy a chlormész fertőtlenít, maga Braun Károly bizonyította be.

Volt már alkalmam elmondani, hogy Braun Károly öt évi tanársegédsége és egy évi tanársága alatt 24.692 szülés fordult elő; ezek közül 613, vagyis 2·48% volt a halálesetek száma; a halandóság ezek szerint a hullafertőzésnek chlormosások segélyével való elhárítása következtében 7·44%-kal csökkent meg az orvosi klinika hat évi, chlormosások nélküli halandóságához képest; és ha az egyes hónapok halandóságát veszszük, az a chlormosások nélkül lefolyt hat év alatt 31%-ig emelkedett, míg Braun Károly tanársegédségének négy éve alatt 7%-ot nem haladt meg; ötödik évéről s tanársága első esztendejéről nem állanak rendelkezésemre a havi kimutatások.

A mint láttuk, Braun Károly síkra is száll a hullafertőzés ellen és védekezni is igyekszik ellene; még egy ilyen ellenmondására akadunk: a chlormésztől elvitatja minden fertőtlenítő tulajdonságát és alkalmazásának tökéletesebb módszerét ajánlja, mint a hogyan én tanítottam.

Én a chlormész fertőtlenítő tulajdonságát 1848-ban tökéletlen módszer szerint használtam fel és 10 elhárítható külső fertőzéses esetem volt; Braun Károly tökéletesebb módszer szerint járt el és 1849-ben 65, 1850-ben 37, 1851-ben 34, 1852-ben 137, 1853-ban 52, és 1858-ban 44 elhárítható külső fertőzése volt. Hogy miért volt neki több, mint nékem, annak okát Braun Károly-nak tanításom iránt kifejtett ellenkezésében látom, melylyel tanítványai elővigyázatosságát elaltatta.

Hogy mennyire illetékes Braun Károly szava a gyermekágyi láz kóroktanában, kitetszik abból, hogy a gyermekágyi láz-járványokat kimutatható változások híjján lépteti fel és kimutatható okok híjján szünteti be, noha 30 okát ismeri a gyermekágyi láznak; Scanzoni gyermekágyasainak legalább csak egy részét engedi kimutatható ok nélkül gyermekágyi lázban meghalni, másik részükre biztos kóroktani magyarázata van, a véletlenben.

Mindaddig, a míg mint tanársegéd működtem, a II. klinikán nem honosították meg a chlormosásokat. Braun Károly azt állítja, hogy 1849-ben a II. klinikán is kezdték használni és szigorúan ellenőrizni; hogy milyen szigorú lehetett ez az ellenőrzés, kiderül abból, hogy a halandóság, mely az I. klinikán a chlormosások folytán 9·92%-ről 12 év alatt 3·57%-ra apadt le, a II. klinikán ugyanezen idő alatt 3·35%-ról csak 3·06%-ra sűlyedt. A tapasztalt tanársegéd, ki a II. klinikán szigorúan ügyelt fel a chlormosásokra és a kinek mégis 10% volt a halandósága 1852 januárjában és 12% 1852 márcziusában: Spaeth dr. volt, jelenleg a szülészet tanára a bécsi cs. k. József-akadémián. Nem azért nevezem itt nevén Spaeth dr.-t, hogy pellengérre állítsam azzal, hogy nevét a nagyobb halandósággal kapcsolatban emlegetem, hanem azért, mert az olvasónak különben csak hinnie kellene azt, a mit a tapasztalt tanársegédről elmondandó vagyok, holott így meg is győződhetik róla.

A ki járatos a szülészeti irodalomban, tudni fogja, hogy Spaeth dr. oly dolgokkal foglalkozott, melyek kezeit bomlott anyagokkal szennyezték; mint tanításom ellenfele, kételyeim vannak a chlormosások szigorú ellenőrzése és pontos használata iránt; ily módon a fertőzés lehetőségei meg voltak adva, sőt a mit csupán lehetségesnek állítok oda, azt Chiari mint valóságos történetet beszéli el. Miután Chiari elmondja, hogyan ütött ki kétszer is a prágai orvosi szülészeti klinikán a gyermekágyi láz-járvány azáltal, hogy két szülőnő nemi szervei megüszkösödtek, így folytatja: «És az idevaló bábaklinikán is hasonló tapasztalatok tétettek ezen az őszön, a mint ezt velem Spaeth dr. barátom bizalmasan közölte» (150. lap, 9. sor).

Ha Braun Károly azt mondja, hogy hullafertőzés a bábaiskolában nem egykönnyen történhetik, ebben Zipfel dr. már régen alaposan megczáfolta.

Braun Károly azt állítja, hogy ezek a tények, t. i. az I. klinika 7%-a és a II. klinika 12%-a chlormosások daczára, alapjában kellett, hogy megingassák a hullafertőzés hypothesisét és rávigyék őt, hogy más kóroktani momentumok után nézzen széjjel. És Braun Károly széjjelnézett és még 29 kóroktani momentumot talált. Lesz még alkalmam kimutatni, hogy ezeknek túlnyomó része nem is kóroktani momentumai a gyermekágyi láznak és azok, melyek valósággal is azok, csak azért kóroktani momentumok, mert vagy magában a megtámadott szervezetben képződik egy bomlott anyag, vagy mert az kívülről jut be az egyének szervezetébe.

Ezek a tények nem ingatták meg előttem a hullafertőzés hypothesisét, ellenkezőleg: megerősítették; mert a hullafertőzés igazsága mellett szól, ha annak támadói nagyobb halandóságot mutatnak fel, mint a minőt a hullafertőzés ábrándozója mutat fel, mert a támadók nem ellenőrzik oly lelkiismeretességgel a chlormosásokat, mint a hullafertőzés ábrándozója.

Braun Károly szememre veti, hogy rendszerint a multra támaszkodom s abból merész következtetéseket szűrök le. Én pedig szemére vetem Braun Károly-nak, hogy rendszerint a jelenre támaszkodik és abból hamis következtetéseket szűr le.

Mely barbárságba sülyedne le az emberiség, ha a multat elveszni hagynók a következő nemzedékekre. Ha egy nemzedék fel tudta találni a hajózást és tudott egy Great-Easternt építeni, hány nemzedék fáradt rajta, a míg előállították a gőzmozdonyt, mely a Semmeringet befutja.

Azonban maradjunk a gyermekágyi láznál. Braun Károly azt mondja: «Az 1849/50-iki téli félév őszén, mint rendesen, nagy hevességgel lépett fel a gyermekágyi láz» és ebből az észleletből, mely a jelenre támaszkodik, azt a hamis következtetést szűri le, hogy a tél az, a mi a gyermekágyi lázat előidézi; a mult arra tanít, hogy a bécsi szülőházban 25 év alatt 100 gyermekágyi lázas közül nem halt meg 1; a mult arra tanít, hogy Angolországban 19 év alatt egy gyermekágyas sem pusztult el és 105 év alatt 100 gyermekágyas közül nem halt meg 1; a multra támaszkodom és az azt igaz következtetést szűröm le belőle, hogy a tél nem okoz gyermekágyi lázat. (Lásd a XVII. táblázatot a 122. lapon és XXXIV. táblázatot a 243. lapon.)

És ha Braun Károly azért nem engedi a multat érvényesülni; mert a szülész nem képes azokról a befolyásokról számot adni, melyek egy szülőház egészségi állapotára több évtizeden át hatással voltak, akkor Braun Károly e kijelentését kellőkép megczáfoltam azzal, hogy e könyvemben elégszer kimutattam, mik voltak azok a befolyások, melyekből a bécsi szülőház egészségi állapota fennállásának 74 esztendeje alatt függött.

Emlékezzék vissza Braun Károly, mennyire széjjelnézett a multban, a mikor szülészeti tankönyvét összeállította. Mert bizonyos igaz, ez a meggyőződésem, ha mindazt kitörülnénk e tankönyvből, a mi mult, akkor nem maradna más belőle a jelen termékeként, mint a kötése. Mert még a Braun Károly által bővített terjedelemben alkalmazott és a szülészet megértését annyira megkönnyítő görög terminologia is a multban gyökerezik.

Tételeimet: a bécsi szülőház azon osztályán, a melyen kórboncztani vizsgálatokkal foglalkozó orvosokat tanítanak, az I. táblázatban feltüntetett időszak alatt állandóan nagyobb volt a gyermekágyasok halandósága, mint a bábák osztályán;

a chlormész elpusztítja a bomlott anyagot s ezért óvószere a gyermekágyi folyamatoknak, — nem ingatták meg Braun Károly támadásai.

c) A legkülönbözőbb betegségekben elhalt férfiak vagy nők hulláiból származó eves váladékoknak vagy izzadmányoknak befecskendés vagy a méh belső felületének beecsetelése által való bejuttatása a frissen kölykezett házinyulak szervezetébe gyakran okoz halált pyæmia következtében; néha azonban a méh gyermekágyas felületének heteken át folytatott beecsetelése nem káros a házi nyulakra, az állatok egészségesek maradnak, nemsokára a kísérlet abbanhagyása után fogamzanak és élő kölyköket hoznak a világra.

Ad *c)* ezt feleli Braun Károly: «Az állatkísérletek azt mutatták, hogy eves váladék befecskendése vagy a méh beecsetelése különféle izzadmányokkal sokszor megölni is képes a frissen kölykezett házi nyulat, míg máskor nem pusztítja el s hogy a bonczolatuk pyæmiát derített ki.

Ezen kísérletek mellett, a melyek egyébként a kivitel módját és idejét illetőleg nagyon is különböznek a szülőnők okul felhozott hullafertőzésétől, előáll a kérdés, vajjon a köly-

kezés után alkalmazott bánásmód az állatokkal nem okozott volna-e magában is halált s nem idézett volna-e elő ugyanilyen bonczolati leleteket, minthogy a gennynek bejuttatása néha nem is vezetett halálhoz és tapasztalt állatorvosok, a minő többek közt Hayne, igazolják, hogy gyermekágyi folyamatok az összes házi állatoknál bizonyos időkben nagyobb gyakorisággal maguktól keletkeznek.»

Erre következő a válaszom: Ha Braun Károly elismeri, hogy a bonczolat pyæmiát derített ki a házi nyulakban, akkor azt is elismerte, a mit ezen kisérletek útján be akartam bizonyítani, t. i. azt, hogy a gyermekágyi láz ugyanaz a betegség, a mely mindenütt keletkezik, a hol a vérkeringésbe bomlott anyagot juttatnak be.

Hogy a kisérletek nem hasonlítanak a szülőnők hullafertőzéséhez, erről már elég bőven nyilatkoztam, a mikor Scanzoni-ról szóltam.

Braun Károly azon kérdésére, vajjon az állatokkal való bánásmód a kölykezés után nem okozott volna magában is halált és idézte volna elő ugyanazokat a bonczolati leleteket, határozott nemmel válaszolok; a nem pyæmiában elhullott állatoknak még rosszabb bánásmódban volt részük a kisérlet elhúzódása miatt. Az olvasó emlékezik, hogy Hayne tanár a bécsi orvosegyesület tárgyalásai alatt nézetem prioritását az állatokra vonatkozólag, magának igényelte, a minek azonban nem találtam meg a jogosultságát Hayne munkáiban. Ő csak azt mondja, hogy a gyermekágyi láz ritkábban fordul elő állatokban, mint emberben és ennek okát abban látja, hogy az állatokat nem vizsgálják meg olyan sokszor, mint a nőket a szülőházakban, a hol a contagium átvitele következtében megsokszorosodik a betegség. Hayne tehát a betegségnek ritkábban való előfordulását állapítja meg állatokban és állítólag úgy véli bennük keletkezni, mint én az emberben; és Braun Károly erre a Hayne-ra hivatkozik annak bizonyíthatására, hogy gyermekágyi folyamatok az állatokban is járványszerűleg lépnek fel. *Difficile est satyram non scribere.*

Braun Károly azt az érvet sem döntötte meg, melyet az állatkisérletekből nyertünk.

d) Gyermekágyi láz-járványok csak szülőházakban fordulnak elő, azokon kívül nem. ad *d)* Braun Károly ezt válaszolja:

«Sokkal világosabban szól a gyermekágyi láz története a gyermekágyi láz-járványok kiterjedéséről is a különböző országokban, városokban, a lapályos és a hegyes vidékek helyiségeiben, aminthogy a jelenkor minden elfoglaltabb szülésze is ez ijesztő betegséggel a társadalom legkülönbözőbb rétegeiben találkozik, semhogy eziránt még kételyek maradhatnának fenn.

A magánosok halálos kimenetelű gyermekágyi folyamatairól a statistika forrásai nehezebben hozzáférhetők, mert a haláleseteket különböző okoknál fogva más név alatt, például: idegláz, hagymáz, tüdőhűdés neve alatt tüntetik fel az orvosok az ujságokban is közölt halálozási kimutatásokban, s mivel némely országban, mint pl. Ausztriában is, humánus törvények tiltják, hogy a gyermekágy és az egyéb női betegségek, pl. rák által előidézett halálesetek a betegség saját nevén jeleztessenek a nyilvánosság előtt.»

Miután Braun Károly az imént erősen korholta, hogy a multra támaszkodom, most pedig ő hivatkozik a gyermekágyi láz történetére, bevallom, a legnagyobb zavarban vagyok, mert nem tudom, hogy Braun Károly ellenmondásba keveredett-e vagy azon a meggyőződésen van-e, hogy a gyermekágyi láz története a gyermekágyi láz jövőjét tárgyalja-e? Megoldatlanúl hagyom ebbeli kételyeimet, mivel fontosabb kételyek felderítéséről van most szó. Teljesen egyetértek Braun Károly-lyal, hogy a gyermekágyi láz kiterjeszkedik országokra, városokra, a lapályos és hegyes községeire, hogy a gyermekágyi láz a társadalom legkülönbözőbb rétegeiben előfordúl; hiszen hogy is ne! a mikor Braun Károly évente 150—200 szülészt képez ki; hogy Braun Károly tanítványai mily alaposan értenek a gyermekágyi láz elhárításához, azt megmutatja az a hat év alatt előfordult 367 elhárítható külső fertőzéses eset; ezt bizonyítja ama tíz hasonló eset is, mely Braun Gusztáv-nak, Braun Károly tanítványának negyedévi tanársegédsége alatt előfordult. Spaeth dr. évente 200—300 bábát oktatott ki s hogy ezek mily alaposan értenek a gyermekágyi láz elhárításához, ezt bizonyítja az 1852. év márcziusának 12%-nyi halandósága. Spaeth dr. ugyan bizalmasan közli Chiari barátjával, hogyan keletkezik a gyermekágyi láz; de a mit bizalmasan közöl valaki barátjával, azt nem közli bábáival.

Így képeznek ki infectorokat a különböző országok és városok, a lapályos és hegyes vidék községei, a társadalom legkülönbözőbb körei számára.

A szülőházakon kívül előforduló gyermekágyi láz-járványokról könyvem megfelelő helyén már szólottam (lásd 214. lap 24. sorától).

Azt az érvet, melyet nézetem megokolására a szülőházon belüli és kívüli gyermekágyi láz-járványok eltérő voltából meritettem, azt sem ingatta meg Braun Károly.

e) Az évszakok nincsenek befolyással a gyermekágyi láz keletkezésére. Ad *e)* azt válaszolja Braun Károly: «Az évszakok s a velük együtt változó helyi viszonyok ha nem is a leglényegesebb, de bizonyára nem lényegtelennek mondható befolyással vannak a gyermekágyi folyamatokra. Bécsben a téli félév soha sem mutat fel oly kedvező eredményeket, mint a nyári, s másutt is, idegen szülőházakban is ugyanezt tapasztalják.»

Hogy az évszakoknak nincsen befolyása a gyermekágyi láz keletkezésére, azt a II. táblázat a 83. lapon és a XIX. a 167. lapon egyaránt bizonyítja; kitűnik azokból, hogy az év minden hónapjában nagy halandóság is fordult elő.

Ha Braun Károly azt mondja, hogy Bécsben a téli félév soha sem mutat fel oly kedvező eredményeket, mint a nyári, ezzel csak annak a végtelen könnyelműségének adja bizonyságát, melylyel Braun Károly légből kapott dolgokról ír; a bécsi szülőház havi kimutatásaiba ha betekintett volna, meggyőződhetett volna róla, hogy a téli hónapok alatt gyakrabban volt a gyermekágyasok egészségi állapota kedvezőtlen és ritkábban volt kedvező s hogy a nyári hónapok alatt fordítva állott a dolog. Azonban néha a téli hónapokban is jó volt az egészségi állapotuk s a nyáriakban volt rossz, a mint ezt a XLV. táblázat a 253. lapon és a XLV. a 254. lapon bizonyítják.

Hogy miért volt gyakrabban a téli hónapokban kedvezőtlen, a nyáriakban pedig kedvező a gyermekágyasok egészsége, e felől sziveskédjék az olvasó a 168. lapon tájékozódni.

Azt az érvet, melyet nézetem megokolására az évszakokból meritettem, Braun Károly szintén nem ingatta meg.

f) Az úgynevezett utczai szülések körében ritkábban fordul elő a gyermekágyi láz. Ad *f)* «A Bécsben utczaiaknak

nevezett szülések közt a gyermekágyi láz nem fordul elő gyakrabban, mint azok körében, kik szülésük bekövetkezte előtt már hónapokkal előbb a szülőházban tartózkodnak. Eziránt felvilágosításul szolgálhat az a körülmény, hogy ezek a személyek vagy azon osztályhoz tartoznak, kiket szülőfájdalmaik tényleg az utczán lepnek meg s rendszerint koraszülésen mennek keresztül, mely után azonban a szülőházban ápoltak is sokkal ritkábban kapnak gyermekágyi lázat, vagy pedig oly személyek, a kik kedvezőbb anyagi viszonyok közt élnek, a titkos bábaosztályon szülnek s azután kocsin vagy gyaloghintón vitetik át magukat az ingyenes osztályra, a hol díjtalanul veszik fel őket s gyermekeiket a cs. k. lelenczház titoktartás mellett élethossziglan * ellátja ; ilyformán e szülőnők egyúttal a tanításra való felhasználtatásuk alól is ki tudják vonni magukat. Az utóbbiak száma magasabb amazokénál és sokszor meghaladja a két klinikán havonkint a százat.»

Erre következő a válaszom: Az olvasó emlékezhetik rá, hogy megtagadták tőlem a jegyzőkönyvek kivonatolását, nehogy számadatokkal bizonyíthassam, hogy az utczai szülések feltünően ritkábban betegszenek meg, mint azok, a kik a szülőházban szülnek. Braun Károly-nak, ki közel öt évig volt tanársegéd, elég alkalma volt hozzá, hogy e számadatokat kikeresse és nem tette meg, hanem beérte az egyszerű kijelentéssel, hogy az utczai szülések nem betegszenek meg gyakrabban azoknál, kik szülésük bekövetkezte előtt már hónapokkal előbb a szülőházban tartózkodtak; az utczai szülések többnyire koraszülések s az ilyenek után a szülőházban ápoltak is ritkábban betegszenek meg gyermekágyi lázban. Utczai szülés tehát többnyire annyi, mint koraszülés; Bécsben a téli félév soha sem mutat fel oly kedvező eredményt, mint a nyári, kivéve, ha Braun Károly koraszülések alatt a valóságos utczai szüléseket érti, melyek egy fél órával később a szülőházban is bekövetkeztek volna.

Utczai szülésekről lásd a 108. lap 25. sorától és a 127. lap 30. sorától.

Koraszülésekről lásd a 110. lap 27. sorától és a 128. lap 3. sorától.

* —? (A kiadó).

Braun Károly azt az érvet sem ingatta meg, melyet nézetem megokolására az utczai szülésekből merítettem.

g) Feltehető, hogy mindazon szülőházakban, melyekben bábákat tanítanak s a hol nem egy könnyen történhetik hullafertőzés, kevesebb haláleset fordul elő, mint azokban, a melyek orvosok tanítására szolgálnak.

ad *g)* feleli Braun Károly: «Arra a kérdésre is tagadólag kell válaszolnom, vajjon a világ legnagyobb szülőházában, melyben eddigelé 223.868 gyermekágyast részesített gyermekeivel együtt ingyenes ellátásban az állam, csakugyan oly szokatlan nagy halandóság uralkodik-e?»

A bécsi ingyenes osztályon, melyet soha sem zártak be gyermekágyi láz- járványok miatt, a mit az összes felsorolt idegen szülőházak hónapokon át megtettek, a halálozási százalék átlag 3·3-et tesz ki; a párisi Maternitén, melybe hallgatók be nem léphetnek 4, Dubois klinikáján 5·6, a Beaujou kórházban, melyben egyáltalában nem folyik tanítás, 16%-ot. Az angol szülőházak csekélyebb, a németek hasonló, a skandináv szülőházak magasabb halálozási százalékot mutatnak és pedig tekintet nélkül arra, vajjon bennük orvosok vagy bábák részesülnek tanításban, mint ezt a statisztikai részben kimutatni igyekeztem.

Ha meggondoljuk továbbá, hogy a bécsi orvosi klinika nemcsak a halálos végződésű gyermekágyi folyamatokat, hanem a heveny betegségeket: ecclampsiát, tüdő-, agyhártyalobot, gutaütést stb., melyek a hallgatók tanulmányainak szempontjából fontossággal birnak, szintén beleveszi kimutatásaiba, hogy továbbá az összes jelentkezőket, még a kórházból elbocsátott súlyos beteg gyermekágyasokat is, köteles volt felvenni, hogy a felvételi napok száma évente 52—70-nel több, mint a bábaosztályon s a székváros és egész környéke legszegényebb lakosságának összes elszerencsétlenedett szülési eseteit az ingyenes osztályokra terelik, hogy gyermekágyi lázbetegek rendszerint át nem helyeztetnek más osztályokra, hogy a téli félévben, a járványok idején, az I. szülészeti klinikának havonta 100—200-zal több szülési esetet kellett felvennie, mint a II. klinikának, míg nyáron, a kedvezőbb egészségi állapotok idején, mind a két klinika egyenlő, sőt az orvosi itt-ott még alacsonyabb szülés-számot mutatott ki a havi

jelentésekben, miként ez a XVII. táblázatból kitűnik, hogy veszélyes lefolyású szülési eseteket az orvosok eredményes tanítása czéljából lehetőleg az I. szülészeti klinikára utalták és utalják ma is, hogy az ajtók feltárásával az orvosi klinikát építkezési berendezésénél fogva nem lehetett szellőzni, hogy ez a klinika 1849-ig sokkal közelebb esett az évente több mint 20,000 beteget ellátó kórházhoz: akkor az orvosi klinika halálozási kimutatásainak egynehány százalékkal magasabb különbözeti száma egész könnyen megmagyarázható, a nélkül, hogy a közvetlen bizonyító erővel biró, vélekedésre alapított hullafertőzés hypothesiséhoz kellene fordulnunk.

Ennek következtében a hullafertőzés hypothesisének megokolására felhozott állításokat a bécsi szülőházban tett tapasztalatok alapján nem fogadhatom el teljes terjedelemben; a hullával való foglalkozást semmiképen sem vádolhatom, mint a gyermekágyi láz-járványok kiváló okát; azonban a legnagyobb merészségnek tartanám, ha valaki olyan kézzel végezné a vizsgálatot terhes, szülő vagy gyermekágyas nőn, mely a leggondosabb mosakodás után is megtartotta még hullaszagát.»

Erre következő a válaszom: Hogy abból az állításomból, mely szerint «feltehetőleg mindazon szülőházakban, melyekben bábákat tanítanak s a hol nem egykönnyen történhetik hullafertőzés, kevesebb haláleset fordul elő, mint azokban, a melyek orvosok tanítására szolgálnak,» azt a kérdést olvassa ki valaki, hogy a világ legnagyobb szülőházában csakugyan oly szokatlan nagy halandóság uralkodik-e? ahhoz olyan éleselméjűség kell, a minő úgylátszik csak Braun Károly-ban van meg. A mikor Braun Károly lándzsát tör a mellett, hogy a bécsi szülőházban nem szokatlan nagy volt a halandóság, bajtársára akadt bennem; magam is felháborodással utasítottam vissza Virchow-Veit-nek a bécsi szülőház ijesztő halandóságát illető vádjait; nem nagyobb az, mint a többi szülőházé, a melyekben a viszonyok hasonlóak és ha hasonló viszonyok közt lévő szülőházakban kevesebb gyermekágyas hal meg, mint a bécsiben, annak oka abban rejlik, hogy a nagy halandóság miatt gyakran hónapokra bezárják őket, a mit Bécsben sohasem tettek, valamint abban is, hogy minden gyermekágyast, a mint gyanússá válik, kórházba helyeznek át, míg Bécsben az ily áthelyezések csak kivételképen történtek.

De ha Braun Károly oly körülményeket sorol fel, melyekkel a bécsi orvosi klinika halandóságának többletét a bábaklinikáéval szemben a vélekedéseken alapuló hullafertőzés hypothesisének elkerülésével kívánja magyarázni, akkor bennem a leghatározottabb ellenfelére talál. Az olvasó tudja, hogy a két bécsi szülészeti klinika 1833-tól fogva 1859-ig, tehát 26 éven át egymással karöltve működött, hogy fennállásának első 8 évében, 1841-ig, a relativ halandóság nagysága a két osztály közt ingadozott és hogy átlagos halandóságuk csaknem egyforma volt. A következő 6 évben, 1847-ig, az absolut és a relativ halandóság az I. klinikán állandóan nagyobb s az átlagos halandóság háromszor akkora volt, mint a II. klinikán.

Az utolsó 12 év alatt, 1847-től 1859-ig az absolut és relativ halandóság nagysága ide-oda ingadozott a két klinika közt és az átlagos halandóság mind a kettőn csaknem egyforma volt.

Braun Károly szolgálati ideje 1849—1853. évekre esik; ez alatt ismerte meg az I. klinika ama kedvezőtlen viszonyait, melyeknek — s nem a hullafertőzésnek — rovására írhatta a klinika halandóságának többletét; tehát az az idő ez, a mikor az absolut és relativ halandóság a két osztály között váltakozott, a mikor az átlagos halandóságuk csaknem egyforma volt; ha tehát ezek a kedvező körülmények Braun Károly ötévi szolgálati ideje alatt nemcsak nem idéztek elő állandóan magasabb halandóságot az I. klinikán, ha e kedvezőtlen körülmények daczára is a II. klinika absolut halandósága 1851-ben 46, 1852-ben 11 halottal nagyobb lehetett, mint az I. klinikáé, akkor mathematikai pontossággal be van bizonyítva, hogy nem is ezek a kedvezőtlen körülmények idézték elő ama 6 év, 1841—1847, háromszorta nagyobb halandóságát.

Megkímélhetném magamat a fáradságtól, hogy e kedvezőtlen körülmények czáfolásába bocsátkozzam; csakhogy elmulasztanék egy alkalmat, melyben az olvasónak megmutathatom, mekkora végtelen könnyelműséggel járt el Braun Károly tanításom támadásával.

Azt mondja Braun Károly:

hogy az orvosi klinika kimutatásaiban helyet foglalnak a gyermekágyi folyamatok, ecclampsia, tüdőlob, agyhártyalob,

gutaütés stb.; — ugyanezeket a betegségeket a II. klinika is kimutatja;

hogy az összes jelentkezőket, még a kórházból elbocsátott súlyos beteg gyermekágyasokat is, fel kellett venni az I. klinikára. A mikor a II. osztály felvételi ideje volt, oda is felvették mindezeket;

hogy a felvételi napok száma évente 52—70-nel több az I. klinikán, mint a II-ikon. Az I. klinikának szabályszerűleg hetenkint egygyel, vagyis évenkint 52-vel több felvételi napja volt; azt kérdem: melyik volt zsúfoltabb, a II. klinika-e, mely, bár 52-vel kevesebb felvételi napja volt, mégis 18 ízben nem volt képes a felvételt átvenni? vagy az I. klinika, mely, bár 52-vel több volt a felvételi napja, mégis 18 ízben meg tudta tartani a felvételt, melyet a II. klinika a zsufoltság következtében nem vehetett át?

hogy a székváros és egész környékének összes elszerencsétlenedett szülési eseteit az ingyenes osztályokra terelik. Ez legkevésbé sem tételez fel különbséget a két ingyenes osztály halandóságában, melyeknek, mint tanintézeteknek védelmére el kell mondanom az olvasónak, hogy ötévi tanársegédi működésem ideje alatt mindössze egyetlenegy elszerencsétlenedett szülési eset fordult elő az I. klinikán, t. i. egy elhanyagolt harántfekvés;

hogy gyermekágyi lázbetegeket rendszerint át nem helyez a két osztály;

hogy a téli félévben, a járványok idején az I. szülészeti klinikának havonta 100—200-zal több szülési esetet kell felvennie, mint a II. klinikának, míg nyáron, a kedvezőbb egészségi állapotok idején, mind a két klinika egyenlő, sőt az orvosi itt-ott még alacsonyabb szülés-számot mutatott ki a havi jelentésekben, miként ez a XVII. táblázatból ki is tűnik.

A XVII. táblázat, melyre Braun Károly hivatkozik, hogy számadatokkal bizonyítsa be ezen állítását, ez a táblázat a két klinika havi kimutatásait tartalmazza 1849., 1850., 1851. és 1852. évekről, vagyis 48 hónapról szólnak a kimutatások.

Ezen 48 hónapon belül 43 hónap alatt az I. klinikán ápolt gyermekágyasok száma nagyobb volt, mint a II. klinikán ápoltaké; 5 hónap alatt pedig a II. klinika gyermekágyasainak a száma volt nagyobb. Ama 43 hónap alatt, a mikor az

I. klinikán ápoltak több gyermekágyast, 26 hónapon át kisebb volt az absolut halandóság, mint a II. klinikán, a hol kevesebb gyermekágyast ápoltak.

(Orvosok klinikája.)

	Év	Szülések száma	Halottak száma	Halálozási százalék
Junius	1852	403	3	0·6
Január	1852	417	25	5·9
Október	1852	391	9	2·3
Május	1851	415	4	0·8
Márczius	1852	412	30	7·2
Április	1852	394	11	2·7
Február	1849	389	12	3·8
Február	1852	367	16	4·3
Január	1851	366	13	3·5
Junius	1851	353	2	0·5
Deczember	1850	343	5	1·4
Márczius	1851	388	1	0·5
Deczember	1851	371	19	5·0
Január	1849	403	9	2·2
Február	1851	353	2	0·5
Szeptember	1851	315	5	1·5
Április	1849	353	8	2·2
November	1851	301	5	1·6
Julius	1851	327	3	0·9
Deczember	1852	331	6	1·8
Julius	1850	282	1	0·3
Május	1849	387	6	1·5
Október	1850	303	4	1·3
Október	1851	291	4	1·3
Október	1849	265	2	0·7
Szeptember	1850	287	1	0·3

(Bábák klinikája.)

	Év	Szülések száma	Halottak száma	Halálozási százalék	Szülések kevesblete	Halottak kevesblete
Junius	1852	249	12	4·8	154	9
Január	1852	279	35	12·5	138	10
Október	1852	257	13	4·4	134	3
Május	1851	305	6	1·9	110	2
Márczius	1852	304	31	10·1	108	1
Április	1852	288	14	4·8	106	3
Február	1849	296	14	4·7	93	2
Február	1852	284	22	7·7	83	6
Január	1851	290	17	5·8	76	4

	Év	Szülések száma	Halottak száma	Halálozási százalék	Szülések kevesblete	Halottak kevesblete
Junius	1851	277	6	2·1	76	4
Deczember	1850	269	16	5·8	74	11
Márczius	1851	314	3	0·9	74	1
Deczember	1851	306	27	0·8	65	8
Január	1849	342	18	5·2	61	9
Február	1851	291	9	2·0	61	7
Szeptember	1851	257	12	4·6	58	7
Április	1849	295	12	4·0	58	4
November	1851	244	13	5·3	57	8
Julius	1851	272	6	2·2	55	3
Deczember	1852	283	25	5·3	48	19
Julius	1850	241	2	0·8	41	1
Május	1849	341	8	2·3	40	2
Október	1850	267	7	2·6	39	3
Október	1851	256	12	4·6	35	8
Október	1849	234	4	1·7	31	2
Szeptember	1850	265	3	1·1	22	2

Ezen 26 hónap közt augusztus kivételével mindegyik hónap előfordul és pedig január 3, február 3, márczius 2, április 2, május 2, junius 2, julius 2, szeptember 2, október 4, november 1, deczember 3 ízben.

Ama 43 hónap alatt, a mikor az I. klinikán több gyermekágyas ápoltatott, mint a II-ikon, 29 hónap van, melyben a relativ halandóság az I. klinikán kisebb volt, mint a II-ikon.

(Orvosok klinikája.)

	Év	Szülések száma	Halottak száma	Halálozási százalék
Április	1851	389	7	1·5
Május	1852	388	18	5·0
Szeptember	1849	281	2	0·7

(Bábák klinikája.)

	Év	Szülések száma	Halottak száma	Halálozási százalék	Szülések kevesblete	A relativ halandóság
Április	1851	302	6	1·9	87	0·4%-kal kisebb
Május	1852	323	18	5·5	65	0·5 « «
Szeptember	1849	248	2	0·8	33	0·1 « «

Ezen 29 hónap közt augusztus kivételével mindegyik hónap előfordul és pedig január 3, február 3. márczius 2, április 3. május 3, junius 2, julius 2, szeptember 3, október 4, november 1, deczember 3 ízben.

Ez a két táblázat a téli félévnek a járványok idejének ama 16 hónapjáról szól, a mikor az I. klinikán ápolt gyermekágyasok száma 138-czal magasabb, halandóságuk pedig kisebb volt, mint a II. klinika gyermekágyasaié. E két táblázat egyúttal 13 nyári hónapról is szól, tehát a kedvezőbb egészségi állapotok idejéről, a mikor a II. klinikán a gyermekágyasok száma 154-gyel kisebb, halandóságuk pedig nagyobb volt, mint az I. klinika gyermekágyasaié.

Csak 14 hónap volt, mely alatt az I. klinikán a gyermekágyasok nagyobb száma mellett nagyobb volt a halandóság is.

(Orvosok klinikája.)

	Év	*Születések száma*	*Halottak száma*	*Halálozási százalék*
Márczius	1846	406	20	4·9
Julius	1852	357	16	4·4
Január	1850	356	14	3·9
Szeptember	1852	362	11	3·0
Február	1850	346	15	4·3
Márczius	1850	340	17	5·0
November	1850	329	9	2·8
Április	1850	319	3	0·9
Deczember	1849	291	13	4·4
Augusztus	1851	325	9	2·7
Augusztus	1852	321	22	6·7
November	1849	290	16	5·5
Junius	1850	269	2	0·7
Julius	1849	271	3	1·1

(Bábák klinikája.)

	Év	*Születések száma*	*Halottak száma*	*Halálozási százalék*	*Születések kevesblete*	*Halottak többlete*
Márczius	1849	311	13	4·1	95	7
Julius	1852	263	11	4·1	94	5
Január	1850	275	3	1·0	81	11
Szeptember	1852	283	4	1·4	79	7
Február	1850	272	7	2·5	74	8
Márczius	1850	280	8	2·8	60	9
November	1850	282	4	1·4	47	5
Április	1850	272	1	0·3	47	2
Deczember	1849	245	2	0·8	46	11
Augusztus	1851	287	4	1·0	44	5
Augusztus	1852	282	5	1·7	39	17
November	1849	254	3	1·1	36	13
Junius	1850	146	1	0·4	23	1
Julius	1849	269	1	0·3	2	2

Itten a május és október kivételével minden más hónap előfordul; január 1, február 1, márczius 2, április 1, junius 1, julius 2, augusztus 2, szeptember 1, november 2, deczember 1 ízben.

Ez a táblázat a téli félévnek, a járványok idejének 7 hónapjáról szól, a mikor az I. klinikán ápolt gyermekágyasok száma 95-tel volt több s a halandóság is nagyobb volt, mint a II. klinikán.

Legyen szabad megkérdeznem, mi jogon lehet az I. klinika e nagyobb halandóságát a téli félévnek, a járványok idejének 7 hónapja alatt a 95-tel több gyermekágyas rovására írni? a mikor a téli félévnek, a járványok idejének 16 hónapja alatt a halandóság a gyermekágyasok 138-czal magasabb száma mellett a halandóság az I. klinikán kisebb tudott lenni, mint a II-ikon.

Ez a táblázat egyúttal 7 nyári hónapról is szól, a kedvezőbb egészségi állapotok hónapjairól, a mikor azonban a II. klinikán nem is ugyanannyi, nem is több, hanem egész 94-gyel kevesebb gyermekágyas ápoltatott.

5 hónap alatt a gyermekágyasok száma a II. klinikán nagyobb volt, mint az I-sőn.

(Orvosok klinikája.)

	Év	*Szülések száma*	*Halottak száma*	*Halálozási százalék*
November	1852	228	14	4·2
Augusztus	1850	260	2	0·7
Augusztus	1849	224	6	2·6
Május	1850	308	1	0·3
Junius	1849	304	6	1·9

(Bábák klinikája.)

	Év	*Szülések száma*	*Halottak száma*	*Halálozási százalék*	*Szülések többlete*	*Halottak kevesbblete*
November	1852	265	13	4·9	37	1
Augusztus	1850	280	1	0·3	20	1
Augusztus	1849	229	4	1·7	5	2
Május	1850	312	1	0·3	4	egyforma
Junius	1849	307	6	1·3	3	«

Csakhogy, oh sors! az I. klinikán kevesebb szülés mellett nyáron, a kedvezőbb egészségi állapot idején, két ízben na-

gyobb volt a halandóság, mint a II-ikon és két ízben egyforma nagy vele, és még egyszer: oh sors! ezen öt hónap közt előfordul egy, a téli félév, a járványok idejéről, a mikor az I. klinikának 37-tel kevesebb gyermekágyas mellett egy halottal többje volt, mint a II-iknak.

. . . hogy veszélyes lefolyású szülési eseteket az orvosok eredményes tanítása czéljából lehetőleg az I. szülészeti klinikára utasítottak és utasítanak — nem történt meg azon öt év alatt, míg én az I. klinikán voltam, s ha megtörtént Braun Károly alatt, nem idézett elő nagyobb halandóságot az I. klinikán, mert 1851-ben 46 és 1852-ben 11 halottal volt a halandóság a II. klinikán nagyobb;

hogy az ajtók feltárásával az orvosi klinikát építkezési berendezésénél fogva nem lehetett szellőzni s hogy ez a klinika 1849-ig sokkal közelebb esett az évente több mint 20.000 beteget ellátó kórházhoz; — 1848-ban 45 gyermekágyas halt meg az I. klinikán, a mikor ugyanazok a kedvezőtlen körülmények állottak fenn.

Az olvasó láthatta, hogy a Braun Károly által emlegetett kedvezőtlen körülmények egyike sem állja meg helyét s ő mégis azt mondja: mindebből könnyen megmagyarázható az orvosi klinika halálozási kimutatásainak egynéhány százalékkal magasabb különbözeti száma, a nélkül, hogy a közvetlen bizonyító erővel biró, vélekedésre alapított hullafertőzés hypothesiséhez kellene fordulnunk.

Ép úgy láthatta az olvasó, hogy a gyermekágyi láz keletkezése felőli nézetem érveit Braun Károly támadásai legkisebb tokban sem ingatták meg és Braun Károly mégis azt mondja, hogy «a hullafertőzés hypothesisének megokolására felhozott állításokat a bécsi szülőházban tett tapasztalatok alapján semmikép sem fogadhatom el teljes terjedelemben; a hullával való foglalkozást semmikép sem vádolhatom mint a gyermekágyi láz-járványok kiváló okát; de a legnagyobb merészségnek tartanám, ha valaki olyan kézzel végezne vizsgálatot terhes, szülő vagy gyermekágyas nőn, mely a leggondosabb mosakodás után is megtartotta még a hullaszagát.»

Mily hallatlan álszenteskedés!!

Miért nem mondták azt 1847 előtt, és nem írták, hogy: a legnagyobb merészség volna, ha valaki olyan kézzel végezne

vizsgálatot terhes, szülő vagy gyermekágyas nőn, mely a leggondosabb mosakodás után is megtartotta még a hullaszagát?

Vissza kell még egyszer térnünk *g)* ponthoz. Miként okoltam meg azon állításomat, hogy: feltehetőleg mindazon szülőházakban, melyekben bábákat tanítanak s a hol nem egykönnyen történik hullafertőzés, kevesebb haláleset fordul elő, mint azokban, a melyek orvosok tanítására szolgálnak, — a felől szíveskedjék az olvasó a 169. lapon a 21. sortól kezdve még egyszer tájékozódni.

Lássuk immár, hogy mit tud felhozni Braun Károly állításom ellen közleménye statisztikai részében.

Annak a kimutatására, hogy a bábaiskolákban ép olyan nagy a halandóság, mint az orvosi tanintézetekben, felhozza a párisi Maternitét, a melyben csakis bábákat képeznek s a hol orvosok és bábák nem fertőzhetnek, és Dubois klinikáját, a hol a hallgatók a tanfolyam alatt hullagyakorlatokkal foglalkoznak s a hullakamra a klinika közelében van s ennek daczára is a két intézetben egyenlő nagy a halandóság.

Kimutattam, hogy a Maternité bábái abban a mértékben szennyezik kezeiket bomlott anyagokkal, mint Dubois hallgatói s hogy az egyenlő nagy halandóság innen van.

Annak a kimutatására, hogy a nem tanintézetekként működő szülőházakban szintén nagy a halandóság, Braun Károly felhozza a Beaujou-kórházat Párisban, a melyben 16%-a halt meg a gyermekágyasoknak, jóllehet abban semmiféle tanítás nem folyik. Itt azonban még a szülés által hirtelenül meglepetteket is felveszik.

Az olvasó tudja, hogy a pesti Szent Rókus-kórház sem tanintézet s hogy mégis nagy volt a halandósága, mivel a szülészeti főorvos egyúttal sebész-főorvos és törvényszéki bonczoló is volt.

Minthogy az irodalomban sehol sem találtam közelebbi felvilágosítást az említett intézet közelebbi viszonyai felől, ennek következtében irásbelileg fordultam Krakóba, Dietl tanárhoz s a következő választ kaptam: «Tudtommal a párisi Beaujou-kórháznak egyáltalán nincs szülészeti osztálya. Egy humanus rendelkezés következtében mindössze csak a megbetegedett szoptatónőket veszik fel benne s a mennyiben óhajtják, csecsemőikkel együtt; ezzel az a czéljuk, hogy ezek a

betegek, kiket esetleg másutt kizárnának, ápolásban részesülhessenek. Kis, 4—6 ágyas szobában fekszenek, a többi betegtől teljesen elkülönítve, hogy az utóbbiakat a csecsemők ne zavarják.

A mennyire visszaemlékezem, egy az osztályról való orvostanhallgató látja el egyúttal ezen beteg anyák szobáit is.»

Noha Braun Károly 30 okát sorolja fel a gyermekágyi láznak, a 31-iket mégis elfelejtette, mert hogy a szülés által való hirtelen meglepetés szintén kóroktani tényezője a gyermekágyi láznak, ezt elmulasztotta felemlíteni. Én ugyan visszaemlékezve a bécsi utczai szülésekre azt tartom, hogy a szülés által való meglepetés védelmet nyujt a gyermekágyi láz ellen. Az angol szülőházak kedvezőbb egészségi állapotát a francziákkal és németekkel szemben azzal látja Braun Károly megokolva, hogy az angol szülőházak csak férjes asszonyokat vesznek fel, míg a francziákban és németekben csak hajadonok szülnek. Hogy min alapszik az angol szülőházak kedvezőbb egészségi állapota, bőven kifejtettem; egyelőre még nem hiszem, hogy prophylaxisom a gyermekágyi láz ellen azért volna hiányos, mert a házasságot a gyermekágyi láz védőszeréül nem ajánlottam.

Ha Braun Károly a skandináv szülőházak révén akarja kimutatni, hogy a chlor legalaposabb használata mellett is kiüthettek a gyermekágyi láz-járványok, úgy ez semmit sem bizonyít tanításom ellen, de bizonyítja azt, hogy a szülőházakban nem lesz boldogság mindaddig, a míg csak egyetlenegy tanulónak a nemtörődömsége is képes lesz a legjobb rendelkezéseket is eredménytelenné tenni. Ismét czélzok az általam kérve sürgetett törvényre.

Siebold göttingeni klinikájáról azt mondják, hogy három év alatt, 1850—1852-ig, 349 szülés fordult elő, köztük 6 halálaeset, vagyis 2·6%. Ismeretes, hogy Göttingenben igen nagyszámú hallgatóságot tanítanak. Ha 349 szülést három évre elosztunk, minden harmadik napra esik egy szülés s valószinűleg Göttingenben úgy fordul a dolgok sora, hogy a hallgatók nem foglalkoznak hullával azokon a napokon, a mikor szülés mellett vannak, és viszont. Kiwisch ugyan 102 gyermekágyas közül 27-et veszített el gyermekágyi lázban, azonban szülészeti klinikája összeköttetésben állott a nőgyógyászati osztálylyal. 6 ha-

lott 349 gyermekágyas közül legalább is 4 elhárítható külső fertőzéses esetnek felel meg.

A bécsi szülőháznak Braun Károly következő leirását adja: «A szülőház a nagy közkórházban van elhelyezve és három osztályból áll: az orvosok klinikájából, a bábákéból és a titkon szülők osztályából.

Az orvosok klinikája 1850-ig az első és második emelet nyolcz termét foglalta el s körülbelül 200 ágyra volt benne hely; a kórház három terme, melyben hagymázos és egyéb belső betegségekben szenvedők feküdtek, a gyermekágyas szoba felett volt elhelyezve, három más kórtermet pedig a többi gyermekágyas szobától mindössze egy ajtó választott el.

Három órával a szülés után minden gyermekágyas 50—100 lépésnyi utat volt kénytelen egy vagy több gyermekágyas szobán át gyalog megtenni, hogy ágyához eljusson s e közben a főlépcsőhöz vezető zárt üvegfolyosón is át kellett haladnia, melyet ugyan fűtöttek télen, de azért soha sem érték el a gyermekágyas szobák hőmérsékét.

A gyermekágyas szobák (egy konyha és két kis szoba közbeiktatásával) sorjában fekszenek, folyosójuk nincs s ezért az ajtók feltárásával lehetetlen a szellőzés.

A termek tágasak, az ágyak egymástól oly távolságra állanak, mint a többi klinikán. A fűtés Meissner-féle köpönyeges kályhákkal történik, s a beáramló hideg levegő a kályha és a köpönyeg közti ürben felmelegedvén, a padlótól egy ölnyi magasságban jut a terembe, míg a szoba levegőjének a kályha mellett a padlóba fúrt négyzetlábnyi tág (és elzárható) nyiláson át kellene eltávoznia.

Ez a szellőzés nyáron használhatatlan, télen pedig nem elégséges, mert több óráig tartó fűtés és szellőzés sem viszi ki a gyermekágyi szagot. E czélból még több ablakot is ki kell tárni; az ablakok alsó széle 6—7 lábnyi magasságban van a padló fölött.

Az ágyak az ablakok alatt állanak. A puha padló nincs olajjal beeresztve. A falakat évente újra meszelik. A pamutból készült felső és alsó paplanokat sokszor csak 8—14 naponkint, a paplanlepedőket naponta cserélik ki. Az árnyékszékek nyitottak, gyermekgyilkosság megakadályozása czéljából vasráccsal vannak védve; az első nyolcz napon át a gyermek-

ágyasok nem használhatják, hanem ápolónők szolgálják ki őket ágytálakkal.

A mosóintézetet 1852-ig vállalkozó kezelte, a ki a szülőház és a kórház fehérneműjét állandóan összekeverte. Most mindegyik intézetnek meg van a maga vállalkozója.

A hetedik-nyolczadik napon a zsufoltság következtében újra át kellett helyezni a legtöbb gyermekágyast, a midőn a második emeletre egy üvegfallal védett folyosón át részint a maguk lábán mentek fel, részint felvitték őket. A kilenczedik napon a jelentkezők állandó özönlésénél fogva minden egészséges gyermekágyas elhagyni tartozott a szülőházat. Minden héten egyszer az összes gyermekágyasokat kiviszik a termekből, a padlót felsúrolják, az elromlott, bemocskolt szalmazsákokat és paplanokat, valamint az összes vászonfehérneműt kicserélik s ezután a tisztába hozott gyermekágyas szobát annyi órán vagy napon át szellőzik, a míg csak az ujonnan felvettek száma azt megengedi. Télen két fűtött kályhát tartanak néhány év óta a paplanok és lepedők szárítására és melegítésére, mert a nagy elhasználás következtében nem volt képes a mosóintézet bérlője e fontos szükségletnek kellőkép megfelelni; 1850-ben más rendet honosítottak meg, a melynek következtében ma is öt szoba van az első és négy szoba a második emeleten. Ez által azok a kórházi betegek, kik a gyermekágyas szoba felett voltak elhelyezve, eltávolíttattak s a kétszeri áthelyezés kellemetlenségei is némileg elkerülhetővé váltak, a mennyiben a gyermekágyasokat jól betakarva két szolga hordágyon vitte fel a szülőszobából a második emeletre és részben az első emelet szobáiba, a hol elbocsáttatásukig meg is maradhattak. A gyermekágyi láz-betegeket az egészségesektől elkülönítik s egy e czélra szánt s az intézettel közvetlen összeköttetésben álló szobába viszik. A szülő nők felvétele hetenkint négy napon történik, a II. klinikán két* napon. A klinikai tanítás s a gyermekágyas szobák látogatása reggel 8—11-ig tart, ezen az időn túl csak a tanár vagy a tanársegéd jelenlétében vizsgálhatnak a jelöltek. Naponta két jelölt váltakozik, kik a szülőtörténetet írják s az ujonnan érkezőket megvizsgálják. Tíz kinevezett okleveles bába a szülőszobában nyujt segélyt a rendes lefolyású szüléseknél.

* Nyilván sajtóhiba volt: három helyett. (A kiadó.)

Az eddigi szokás szerint a gyermekágyi láz-betegeket rendszerint nem helyezik át a kórházba. Pontos kimutatást készíteni az áthelyezésekről, valamint a syphilises és himlős betegekről lehetetlen, mert a korábbi években az összes egészségesen vagy betegen elbocsátottakat közös rovatba jegyezték fel, az «elbocsátottak» rovatába s csak három év óta közlik az igazgatósághoz benyujtott napi jelentésekben az áthelyezések okát. Az utolsó öt év alatt évente és átlagban nem több mint 15 gyermekágyi láz-beteget helyeztek át a kórházba, a kik kiterjedt decubitusaik miatt különösen veszélyesek voltak az egészségesekre.

A dél órájában a sok hallgatóval a szülészeti műtéteket gyakoroltatják gyermek és női hullákon, míg a bábák ugyanabban az időben az intézeten kívül vizsgálatokat végeznek gyermekhullán és phantomon.

Ha elgondoljuk, hogy az orvosok szülészeti klinikáján állandóan 50—120 terhes nő fekszik és hogy a szülő- és betegszobára 30 ágy esik, hogy a legnagyobb napi létszám mellett ezen intézet összes terheseinek egy 50 ágyas szobában el kell férniök, hogy tehát nyolcz naponkint 120 ágyban 4000 gyermekágyast kellett minden évben ápolni, akkor a zsufoltság foka és annak összes következményei szinte szemmel láthatóak.

A bábák tanítására szolgáló klinikának hasonló a berendezése, de czella-rendszerben épült s a gyermekágyas szobák mellett hosszú folyosó vezet, a melyből az egymással is közlekedő gyermekágyas szobákba egyenesen be lehet lépni. Az ajtók fölött néhány, négyzetláb-széles ablak van s úgy ezeknek, valamint az ajtóknak gyakori feltárásával a folyosó közvetítésével megfelelően lehet szellőzni. A gyermekágyasok könnyen elérik a gyermekágyas szobát s nem kell a többnyire lehült folyosón végighaladniok. A klinika nem fekszik oly szorosan a kórház osztályai mellett és nagyrészt kertszerű udvarok veszik körül, melyekben a főorvosok és hivatalnokok lakásai vannak elhelyezve.

Az ágyak száma csak körülbelől 20—30-czal kisebb az I. klinikáéinál, de többnyire 600—1100-zal kisebb az évente ápolt gyermekágyasok száma. Latba kell vetni azt a körülményt is, hogy ezen a klinikán évente 52-vel kevesebb a fel-

vételi napok száma s ezért hetenkint négy ízben áll módjában az ujonnan érkezettek befogadására szolgáló szobákat megtisztogattatni és hosszabb időn át szellőztetni, mint a hogy ez az I. klinikán a zsufoltság következtében lehetséges. A méhlepényeket mind a két klinikából naponta elhordják. A csecsemők éjjel-nappal anyjuk ágyában fekszenek. Gyermekágyi lázjárványok miatt, a mennyire tudom, még egyik intézet se volt bezárva. A tanítás a szülőház alapítása óta szakadatlanul folyik, még a szünidők alatt is. Az utolsó évtizedekben évente 150—200 szülész és 260—300 bába nyerte itt a kiképeztetést».

A két klinika leírásával Braun Károly megint az I. klinika egynéhány hiányával akarta az olvasót megismertetni, a melyekből az orvosi osztálynak néhány százalékkal magasabb halandósága keresetlen magyarázatát kapta volna, a nélkül, hogy a közvetlen bizonyító erővel biró, vélekedésre alapított hullafertőzés hypothesishez kellene fordulni.

Már egy ízben említettem, hogy Braun Károly az I. klinika kedvezőtlen viszonyaival abban az időben ismerkedett meg, a mikor azok nemcsak hogy nem okozhatták a két osztály halandósága nagyságának különbségét, de a mikor a halandóság az I. klinika kedvezőtlen viszonyai daczára is néha a II. klinikán volt nagyobb. Így 1851-ben a II. klinikán 799-czel kevesebb gyermekágyas mellett 46, 1852-ben 1111-gyel kevesebb gyermekágyas mellett 11 gyermekágyassal több halt meg mint az I. klinikán.

Így tehát mathematikai pontossággal be van bizonyítva, hogy az I. klinika kedvezőtlen viszonyai nem idézhették elő a nagyobb halandóságot abban az időben, mialatt az I. klinikán valósággal a nagyobb halandóság uralkodott.

Felmentve érzem ezért magamat az alól, hogy pontról-pontra mutassam ki, mint ferditi el sok tekintetben Braun Károly e hiányokat, hogy ily módon az I. klinikát még roszszabb, a II. klinikát pedig még kedvezőbb világításban mutassa be, mint minő valósággal volt; csak két pont alól teszek kivételt.

Az I. klinikának az én időmben 8 terme volt, most 9 terme van; a II. klinikának 1 vagy 2-vel kevesebb terme volt, mint az I-sőnek, mert hetenkint egygyel kevesebb volt a fel-

vételi napja. Az I. klinikán évente 4000 gyermekágyast ápoltak, a II-ikon Braun szerint 600—1100-zal kevesebbet.

Észreveheti az olvasó, miféle fogalmai vannak Braun Károly-nak a czella-rendszerről, ha a II. klinikát, mely, mondjuk, 9 teremben 2900 gyermekágyast lát el évente, czella-rendszerben látja építve.

Az a táblázat, melyre Braun Károly hivatkozik, hogy számadatokkal erősítse meg azt az állítását, mely szerint: «a téli félévben, a járványok idején, az I. szülészeti klinikának havonta 100—200-zal több szülési esetet kellett felvennie, mint a II. klinikának, míg nyáron, a kedvezőbb egészségi állapotok idején mind a két klinika egyenlő, sőt az orvosi itt-ott még alacsonyabb szülésszámot mutatott ki a havi jelentésekben», ezt a kijelentését teljességgel beigazolta.

Beigazolva látom azt is, a mit Braun Károly az I. klinika zsufoltságáról s annak következményeiről mond, mialatt a II. klinikán évente 600—1100-zal kevesebb gyermekágyast ápolnak, ha a két klinika kimutatásaiba pillantok.

Az első 8 év alatt az átlagos halandóság csaknem egyforma volt, az évente ápolt gyermekágyasok száma 1246-tal volt több az I. klinikán.

1834-ben 913-mal kevesebb gyermekágyas mellett a relativ halandóság 0·89%-kal volt nagyobb a II. klinikán.

1836-ban 1007-tel kevesebb gyermekágyas mellett a relativ halandóság 3·37%-kal volt nagyobb a II. klinikán.

1838-ban 1208-czal kevesebb gyermekágyas mellett a relativ halandóság 1·90%-kal volt nagyobb a II. klinikán. (Lásd XXII. táblázat, 181. lapon.)

Ama 6 év alatt, a míg az I. klinika halandósága háromszorta nagyobb volt, mint a II-iké, az I. klinikán ápolt gyermekágyasok évi többlete csak 375 volt. (Lásd I. táblázat, 78. lapon.)

A következő 12 év alatt a két osztály átlagos halandósága csaknem egyforma, a gyermekágyasok többlete pedig 598 volt. 2 éven át az absolut, 5 éven át a relativ halandóság a II. klinikán volt nagyobb, mialatt gyermekágyasainak száma 1111-gyel kevesebb volt. (Lásd XXIII. táblázat, 182. lapon.)

Azt mondja Braun Károly: «Minthogy a hullafertőzés elméletének ismertetése óta több mint 5 esztendő telt el, hall-

gassuk meg néhány a szülőházi állapotokkal ismerős orvosnak az irodalomban közzétett nyilatkozatait.» A Braun Károly által megszólaltattak a következők: Scanzoni, a kit az elmélet különösen szigorú ellenfelének nevez, Seyfert, Kiwisch, Lumpe, Mende, Bamberger, Hammernik, a párisi orvosi Akadémia, Retzius, Faye, Chiari; végül azt mondja: «Sehol sem találjuk az irodalomban megerősítését a fertőzési elmélet beválásának a gyakorlat terén, sőt nagyon határozott állításokat és tapasztalati tényeket találunk felsorolva, melyek ezt a hypothesist legerősebb támasztékaitól megfosztják.»

Jóllehet Braun Károly azt állítja, hogy 5 év után sem erősítették meg a fertőzési elmélet megbizhatóságát a gyakorlati téren, e könyv figyelmes olvasója tudni fogja, hogy az nem úgy van. De vegyük fel, hogy csakugyan igaz lenne, hogy nézetem a gyermekágyi láz keletkezése felől 5 év után se vált be gyakorlatilag; de ez még nem volna bizonyítéka annak, hogy nézetem téves, csupán azoknak a tehetetlenségét bizonyítaná, kiknek alkalmuk volt nézetemet gyakorlatilag is megerősíteni s azt még sem erősítették meg.

Mert hogy nézetem bécsi működésem idején gyakorlatilag is bevált, ez örök-igaz tény; ha nézetem téves lenne, nem vált volna be akkoriban.

És a mi Bécsben igaz, az igaz az egész világon; és ha az igazság, melyet sikerült érvényre juttatni Bécsben, másutt nem képes érvényesülni, akkor az igazság még nem vált hazugsággá; de az, a ki nem volt képes érvényre juttatni az igazságot, az bizonyította be tehetetlenségét.

Vajjon Auenbrugger és az ő kortársai tehetetlenek voltak azért, mert Auenbrugger már nem érte meg a kopogtatás általános elterjedését?

Bajában ismeri meg az ember barátait és abban a bajban, a melyben én voltam azért, mert nézetem sehol sem vált be a gyakorlatban, igaz barátra akadtam Braun Károly-ban; mert Braun Károly én utánam az I. klinika 9·92%-nyi halandóságát 2·48%-ra nyomta le; ő tehát nézetemnek a gyakorlatban való beválását igazolta, a mikor az I. klinika halandóságát 7·44%-kal megapasztotta.

De természetesen az csak szerénység, hogy Braun Károly nem hireszteli világgá az ő érdemét; de a szemérmetes

erény, bármennyire is elrejtőzzék, tisztelőjére talál, ki napfényre hozza.

De még egy barátom akadt, ott, a hol legkevésbé reménlhettem. Scanzoni, a szigorú ellenfél, a mint Braun Károly nevezi, az elmélet titkos követőjének bizonyult. Scanzoni fertőzési elméletem beigazolására Würzburgban 6 év alatt 1639 gyermekágyas közül csak 20-at veszített el gyermekágyi lázban. Nála is csak szerénység, hogy ezt az érdemét elhallgattatta a Silberschmidt-féle könyvben.

Ha egy igazságért küzdenek: Braun Károly, Scanzoni, Semmelweis, akkor biztos a győzelem és a felszabadított emberiség nem fogja megtagadni e szövetségtől a győzelem pálmáját.

A mi a nyilatkozatokat illeti, melyeket Braun Károly az irodalomból felsorol, Scanzoni, Seyfert, Kiwisch, Lumpe, Bamberger, Hammernik s a párisi orvosi Akadémia nyilatkozatait már megbíráltuk.

Mende kétségbe vonja a hullafertőzési elmélet helyességét s a gyermekágyi láz gyakoriságát Bécsben a rossz szellőzésben, a sok gyermekágyasnak szűkes elhelyezésében a közkórházban és ily módon a miasmák képződésének kedvező viszonyaiban véli látni. Csakhogy Braun Károly ép oly jól tudja mint én, hogy ezek a viszonyok meg nem változtak és hogy a halandóság mégis lényegesen csökkent, csökkentette ő maga, a mennyiben küzdött a hullafertőzés ellen; miért szólaltatja meg tehát Braun Károly olyasvalaki hangját, a kinek tévedéséről meg kellett győződve lennie?

Retzius Stockholmban 3·3%, Faye Christianiában 15% gyermekágyast veszített el chlormosások daczára.

Már egy ízben említettem, hogy a skandináv szülőházak bizonyságul szolgálnak arra, hogy a legkitünőbb berendezések mellett mindaddig nem vonul be a boldogság a szülőházakba, míg az általam kérve sürgetett törvényt teljes szigorával életbe nem léptetik.

Ha Braun Károly azt mondja, hogy egy akkora halandóság, a minő Faye alatt előfordult, a huszszorta nagyobb bécsi orvosi klinikán csak egy ízben, 1842-ben, a chlormosások alkalmazása előtt lépett fel, ebből azt láthatjuk, hogy Braun Károly a hullafertőzés elméletének gyakorlati beválását

igazolja, mert a gyermekágyi láz következtében fellépett halandóságot csökkenteni tudja, csak még nem képes a hullafertőzés összes körülményeit teljesen mérlegelni; mert különben Braun Károly-nak tudnia kellene, hogy egy húszszorta nagyobb intézetben sok száz egyént egyáltalában fel sem használnak tanítási czélokra s ezek a tanításra tényleg felhasznált egyéneknek roppant halandóságát a valóságnál kisebb szinben tüntetik elő.

De egy intézetben, a hol 150—200 szülés fordul elő, minden egyes esetet tanítási czélra fordítanak és ha a legkitünőbb rendszabályok mellett csak egy közömbös egyén akad is, nagy lesz a halandóság.

Fájdalmas meglepetésemre szolgált, hogy Chiari-t is ellenfeleim közt láttam említve, a nélkül, hogy Chiari ez ellen felszólalt volna. Az olvasó emlékezik, hogy Chiari, miután a gyermekágyi láz keletkezése felőli nézetemmel megismerkedett, egy fibrosus méh-polypusban szenvedő betege halálát már nem a járványos befolyásoknak, hanem a fertőzésnek tulajdonította.

Az olvasó emlékezik, hogy Chiari a bécsi orvosegyesületben kijelentette, hogy az I. klinika halandósága oly viszonyoktól függ, a minőket Semmelweis dr. közelebbről meghatározott; és Chiari-nak már az iróasztalán feküdt az a közleménye, a melyben közli, hogy Prágában két izben oly módon keletkezett a gyermekágyi láz járvány, hogy két vajudó nő eves váladékot termelt, — a mikor megtűrte, hogy ellenfeleim közé számítsák (l. 189. lap).

Hogy az olvasó meggyőződhessék róla, hogy Chiarinak nem volt szándékában azzal a közleményével ellenem fellépni, a melyre Braun Károly hivatkozik, a mikor Chiari-t ellenfelemnek nevezi, ezért az említett közleményt szóról-szóra adom itt:

Jegyzőkönyv az élet és kórtani szakosztály 1851 junius 27-dikén tartott üléséről.[1]

Chiari dr. magántanár és helyettes főorvos előadást tart a gyermekágyban méhbaj nélkül előforduló pyæmiáról.

[1] Zeitschrift der k. k. Gesellschaft der Aerzte zu Wien. 1851. VII. évfolyam, deczemberi füzet. CLXI. lap.

«A gyermekágyasok körében nem ritkán fordulnak elő úgynevezett hagymázos tünetekkel kisért megbetegedések, melyekben kimutatható méhbajok híjján igen gyakran hagymázra teszik a diagnosist. Ezen megbetegedések lefolyása többnyire a következő:

Látszólag csekély rosszullét után a gyermekágy első hetében rázóhideggel kezdődő láz jelentkezik; a hashártya s a méh nem mutatnak semmiféle érzékenységet; a gyermekágyi folyás nem tér el a rendestől; a lép megnagyobbodik; a tüdőkben gyakran mutatkoznak jelentékenyebb hurut tünetei; a vizelet néha gennyet tartalmaz; a bőr igen meleg, száraz; rendszerint deliriumok lépnek fel. Ezen tünetek mellett hat—nyolcz napi betegségi tartam után az erők gyorsan aláhanyatlanak és nemsokára beáll a halál.

Egyes esetekben meg az utolsó napokban többszöri rázóhideg lép fel és a bőr sárgás szine, mint a pyæmia jelei.

A bonczolat metastatikus lobokat mutat a különböző szervekben, a nélkül, hogy a méhben phlebitist vagy endometritist lehetne a pyæmia kiinduló pontjaként találni. A lép mindig nagy, szivacsos, még ha lobos góczok nincsenek is benne.

Már most az a kérdés, hogyan magyarázandó a metastatikus lobok keletkezése.

Egyes esetekben fel kellene tenni, hogy a méh vivőereinek vagy belső lapjának lobja ment előre és folyt is már le; e mellett szól a nagyobb méhvivőerek falainak visszamaradó megvastagodása, valamint szólnak azon esetek is, melyekben a kétségen felül megállapított metrophlebitis után gyógyulás áll be. A többi esetekre vonatkozólag, melyekben a méhbántalomnak semmiféle jele sem található, előáll a kérdés, vajjon nem-e maga a vér hajlamos a gennyes bomlásra?»

Hol itt a támadás tanításom ellen?

Tanításom így szól: A gyermekágyi lázban első dolog a bomlott anyag felszivódása, második a vérbomlás s ebben az időszakban már halálos lehet a betegség; ezzel a két dologgal meg van adva a gyermekágyi láz lényege; izzadmányok, metastasisok lehetnek is, hiányozhatnak is, rendesen ha vannak metastasisok, forrásukul helyi gyuladások is kimutathatók; ha ki nem mutathatók, mint a fennálló metastasisok okai, az

nem szól nézetem ellen; ezen esélyek magyarázatába e könyv keretén belül nem bocsátkozhatom; könyvemnek az a hivatása, hogy a gyermekágyi láz keletkezését, prophylaxisát és fogalmát tanítsa.

Miután a bomlott anyagot, mint a gyermekágyi láz egyetlen okát, a mint hiszem, sikeresen megvédtem Braun Károly támadásai ellen, térjünk át a gyermekágyi láz ama 30 okozójára, melyeket Braun Károly felsorol; ki fog derülni, hogy ezek közül sok nem is okozója a gyermekágyi láznak s hogy a Braun Károly által felsoroltak közül azok, melyek csakugyan kórokozói a gyermekágyi láznak, csakis azért azok, mert vagy bomlott anyagot termelnek a megtámadt egyének szervezetében, vagy pedig, mert ezen okok következtében bomlott anyag vétetik be kívülről a szervezetükbe, hogy tehát a Braun-féle kóroktan egy része tévedés, más része igazság; tévedés ott, a hol mást tanít, mint én, igazság ott, a hol azt tanítja, a mit én tanítok.

A gyermekágyi láz kóroktani momentumai sorában előfordulnak Braun Károly szerint a következők, a melyeknek azonban egyike sem kóroktani momentum:

1. a fogamzás és terhesség,
2. a hyperinosis,
3. a hydræmia,
4. az uræmia,
5. a terhesek általános plethorája,
6. az anya és a fœtus tengéleti működésének aránytalansága,
7. a terhesség okozta vérpangások és stasisok,
8. vajjon a vér-inopexia okozhat-e gyermekágyi folyamatokat, további észleletek döntésére vár,
9. a terhességi láz nem okozója a gyermekágyi láznak hanem a terhesség alatt lefolyó valóságos genuin gyermekágyi láz,
11. a hyperinosis kiegyenlítése,
12. a gyermekágyi inopexia. Élettani viszonyok közt elő nem fordul, kóros viszonyok közt a már meglevő gyermekágyi láz terméke és nem okozója.
13. A méh megkisebbedése következtében megszünt nyomás a szomszédos szervekre.

15. A méh belső lapjának kisebbedése a méhlepény leválása következtében.

16. A gyermekágyi thrombosis és metrorrhagiák. A gyermekágyi thrombosis, mint már kimutattam, élettani állapotban nem létezik; kóros állapotban nem oka a gyermekágyi láznak, hanem a már meglévő gyermekágyi láz terméke. Metrorrhagiák sem okai. A chlormosások meghonosítása előtt a bécsi I. klinikán, kevés eset kivételével, a metrorrhagiák folyományaként mindig fellépett a gyermekágyi láz; a chlormosások meghonosítása után csak nagy ritkán lépett fel gyermekágyi láz a metrorrhagiák után.

A chlormosások előtt a vérzések miatt szükséges belső vizsgálatot, méhlepény-leválasztást, véralvadék-kitakarítást szennyezett kézzel végezték, a chlormosások használata óta tiszta kézzel; ezért a metrorrhagiák nem voltak okozói a gyermekágyi láznak, hanem csak alkalmat adtak a bomlott anyagoknak kívülről való bejuttatására a vizsgáló ujj, az operáló kéz révén.

18. A tejelválasztás megrekedése.

20. A gyermekágyasok egyéni alkata.

22. Lelki izgalmak.

23. Életrendi hibák.

26. Megfázás.

29. Járványos befolyások.

A járványos befolyások megokolására mást sem tud Braun Károly felhozni, mint azt, hogy a gyermekágyi láz okozta pusztítások magyarázatára már régi időktől fogva a járványos befolyásokat veszik elő; Braun Károly szememre lobbantja, hogy a multra támaszkodom s belőle merész következtetéseket szűrök le; én pedig nem vetem néki a szemére, hogy a multra támaszkodik, de szemére vetem azt, ha a multból hamis következtetéseket von le.

A gyermekágyi láz okozta pusztítások magyarázatára régi idők óta a járványos befolyásokat veszik elő, tehát a gyermekágyi láznak oka a járványokban van; ez hamis következtetés. Melyik magyarázat a régibb? és melyik magyarázat a helyes? az-e, a melyik azt mondja: a föld áll s körülötte forog a nap, vagy az, a melyik az ellenkezőjét állítja?

Miután ily módon Braun Károly a teljes megdönthetet-

leuségig bebizonyította a járványos befolyások létezését, négy nyomtatott lapon át értekezik a gyermekágyi láz ragályossága vagy nem-ragályossága, a contagiumok, a miasma, a fertőzés felől — elijesztő példájául annak, hogy micsoda torzszülemények állanak elő, ha valaki értelem nélkül compilál; ezt az összevisszaságot inkább nem is teszem bírálat tárgyává.

Azon okok közé, melyek csakugyan okai a gyermekágyi láznak, azonban a szerintem való értelemben, tartoznak:

10. maga a szülési folyamat;

14. a természetes szülések túlságos elhúzódása;

21. a műtéti beavatkozások.

A szülési folyamat, a kitolási időszak túlságos elhúzódása, műtéti beavatkozások a nemi szervek zúzódásait s ez úton bomlott anyag termelődését okozhatják, mely autoinfectio által hozza létre a gyermekágyi lázat.

17. A gyermekágyi folyás el- és kiválasztásának megszünése. Ez nem oka a gyermekágyi láznak; de autoinfectio útján előidézheti.

19. Holt magzatok ártalmas befolyása. Holt-rothadt magzatok nem okai a gyermekágyi láznak; magzatok, melyek a szülés alatt elhalnak és a burokrepedés után az atmosphærikus levegőnek a méhbe jutása következtében rothadásnak indulnak, autoinfectio útján idézik elő a gyermekágyi lázat.

24. Hosszas szomjazás, Braun Károly szerint, oly módon okozza a gyermekágyi lázat, hogy a szomjúság következtében a felszívódás, tehát a méhüregben lévő bomlott anyagok felszívódása is, élénkebb lesz, miáltal autoinfectio útján okoz gyermekágyi lázat.

25. Túlmagas szobahőmérséklet és elégtelen szellőzés úgy idézik elő, hogy a gyermekágyi kiválasztások anyagai gyorsabban mennek át rothadt bomlásba.

27. A mocsárlevegő miként idézi elő a gyermekágyi lázat, érthető.

28. Hullafertőzés.

30. A szülőházak különböző, czélszerűtlen viszonyai. A szülőházak lakóira az épület fekvése van erős befolyással.

Azok a szülőházak, melyek távol esnek egyéb épületektől és nagy kertek által vannak körülvéve, a legkisebb halandóságot mutatják fel. Kórházakhoz való szoros közelségük a

legnagyobb hátránynyal jár, ezért a kórházakkal egybeépített szülőházak mind magasabb halálozási átlagot tüntetnek fel. Bomlott állati anyagokkal telt helyiségekkel való határosságuk, így a közeli hullakamrák, nagyobb levezető csatornák összefolyása, piszkosan tartott árnyékszékek, rossz vagy hiányos csatornázás, a méhlepényeknek a csatornákba dobása, mindez megkönnyíti a járványok elterjedését.

A legtöbb szülőház hibás építkezése és elégtelen szellőzése akkor nyilvánul meg károsan, ha a gyermekágyas-szobák megszakítás nélkül közlekednek egymással és hiányzik mellőlük egy párhuzamosan vezető folyosó; ha egy rosszul szellőzött folyosóról jobbról is, balról is nyilnak a szobák; ha az ablakpárkányok nagyon magasak, az ablakok egymással szemben vannak s az ágyak az oldalfalakon az ablakok alatt állanak; ha a gyermekágyas-szobák a kórtermekkel határosak és vagy alattuk vagy felettük vannak elhelyezve; ha télen ablakfeltárással kell szellőzni s a szoba levegőjét a légfűtés segélyével nem lehet kellőkép felfrissíteni; ha nincsenek a szoba tetején szellőző nyilások; és ha friss légáramlat előidézése címén nemcsak meleget juttatnak a termekbe; ha a gyermekágyi betegeket a gyermekágyas-szobák közelében helyezik el ha a gyermekágyasokat hideg folyosókon és lépcsőkön át kell a szülőszobából a gyermekágyas-szobákba vinni, vagy ha a gyermekágyasok termei igen nagyok s azokban az érkezők egymásután sorjában szülnek.

A putrid lázakban szenvedő gyermekágyasok bomló kiválasztott anyagainak kigőzölgései, valamint a tüdőkipárolgás, a sok gyermekágyas együttélése alatt képződő gyermekágyi szag, a betegek elkülönítésének elmulasztása az egészségesektől, a kórtermek le nem zárása, a betegápolónők korlátozatlan érintkezése az egészségesek ápolónőivel, a bábák vagy az orvosok segédkezése egészségeseknél beteg gyermekágyasok vizsgálata vagy fecskendezése után, ruhák, szivacsok, ágytálak közös használata egészségesek és betegek által, a szülőházak fehérneműjének összekeverése a kórházakéval, matráczok, szalmazsákok és alsó lepedők ritkán történő kicserélése, a szülőház összes helyiségeinek állandó használata, a szakadatlan oktatás a zsufolt szülőházakban, a hallgatók és bábanövendékek nagyobb számának megnehezített felügyelete, a szülőházak

zsufoltsága télen, járványok idején, valamennyi egészséges és beteg terhes és szülőnő korlátozatlan felvétele, a terheseknek hónapokon át tartózkodása a szülőházakban, ezek zsufolása hajadon, nyomorúságos viszonyok közt élő nőkkel, a gyermekágyasoknak többszöri fekvőhelycseréje az első nyolcz napon, az elhalt csecsemők hulláinak vagy a méhlepényeknek nagyon hosszú ideig való meghagyása a gyermekágyas-szobák közelében, a felügyelő orvosoknak rendszerint igen csekély száma, a terheseknek állandó érintkezése a kórházi betegekkel a közös udvarokon, zymotikus betegségekben szenvedő gyermekágyasok elhelyezése az egészségesek szülőszobájában, a víznek hiányos vagy nehézkés feljuttatása a felső emeletekre, sok embernek túlságosan hosszú időn vagy éjjelen át tartózkodása a szülőszobában, a kelleténél többszöri vizsgálata az elhúzódó szüléseknek, hely szűke, melylyel eleje vétethetnek a zsufoltságnak, a megállapodás hiánya járványok vagy zsufoltság esetére, mely szerint szülő és gyermekágyas nők hivatalos költségen magánlakásokban volnának elhelyezendők, a gyermekágyi lázbetegek elmulasztott vagy meg nem engedett eltávolítása a szülőházakból, egyidejűleg fellépő gyakori megbetegedések tartama alatt. Mindeme hiányok, melyek egyike-másika a különböző szülőházakban elő szokott fordulni, magyarázatát adják azok részben kedvezőbb, részben rosszabb eredményeinek és okát is, hogy miért nagyobb a megbetegedés veszélye a szülőházakban, mint a magánlakásokban és kétségtelenné teszik a tényt, hogy némely szülőházban a helyi viszonyok, a melyeket azonban csak nagy költségek árán lehetne megmásítani, hatalmas befolyást gyakorolnak a gyermekágyi folyamatok keletkezése, veszélyessége és elterjedésére.

A szülőházaknak ezen Braun Károly által felsorolt kedvezőtlen körülményei vagy nem okozói a gyermekágyi láznak vagy a mennyiben azok, csak az által lesznek azokká, hogy bomlott anyagot juttatnak be kivülről az egyének szervezetébe.

Ezen kedvezőtlen körülmények tehát külső fertőzés révén okozzák a gyermekágyi lázat.

Braun Károly «a gyermekágyi folyamatok tanáról és kezeléséről, valamint egynehány zymotikus megbetegedéshez való viszonyáról» szóló közleményének birálatába nem akarok belebocsátkozni; az olvasó abból, a mit eddig mondtam, meg-

győződést szerezhetett róla, hogy Braun Károly mindig téves tanokat tanít, valahányszor olyasmit tanít, a mi nem egyezik meg az én tanításommal, és hogy Braun Károly csak akkor hirdeti az igazságot, a mikor az én tanításomat adja vissza. Csak még a gyermekágyi láz definitióját írom ide, mert ez is mutatja, hová vezet a megemésztetlen compilatio.

Braun Károly szerint a gyermekágyi láz egy heveny jellegű zymotikus betegség, mely valamely egyén erős prædispositiója mellett általános ártalmak következtében is keletkezik, a minők például a lelki megrázkodtatások, meghűlés stb., rendszerint azonban különös befolyások, miasmák, contagiumok, bomlott anyagok által idéztetik elő, a mi mellett az az idegenszerű különös valami mint fermentum hat és érintkezés útján erjeszti a vértömeget.

Az olvasó csodálkozva fogja látni, hogy Braun Károly, ugyanaz a Braun Károly, a ki a minden közvetlen bizonyító erőt nélkülöző, vélekedésre alapított hullafertőzés-hypothesisét oly fényes támadásban részesítette, a ki minden igaz emberbarát megelégedésére a járványos befolyásoknak győzedelmesen visszahódította korlátlan hatalmukat, hogy ugyanez a Braun Károly helyet ád a gyermekágyi láz fogalmában igenis a bomlott állati anyagoknak, de nem a járványos befolyásoknak. Oh logika!! Oh logika!! Bécsi collegámnak, a midőn itt búcsút veszek tőle, azt a sürgős tanácsot adom, el ne mulasszon legalább egy pár féléven át logikát hallgatni; hátha hivatást érezne még egyszer magában a gyermekágyasok járványos halála mellett síkra szállani.

Vége.

VÉGSZÓ.

Hogy nem perlekedési ösztön késztetett e tollharczra, eléggé bizonyíthatom, ha rámutatok hosszú éveken át való hallgatásomra.

De az elfogulatlan olvasó meggyőződhetett róla az elsorolt támadásokból, hogy a hallgatás ideje elmult; de meggyőződhetett arról is, hogy kötelességem és jogom volt hozzá, hogy úgy harczoljak, a mint harczoltam.

Ha mai meggyőződésemmel tekintek vissza a multba, akkor azt a fájó érzést, mely elfog, csak egy boldogabb jövőbe vetett pillantással tudom elmulasztani, a mikor a szülőházakon belül és kivül, az egész világon, csak autoinfectio esetei fognak előfordulni. A mult és jövő nagy számaihoz képest elenyésző még azoknak a száma, a kiket magamnak s azoknak, kik tanításomat követik, eddig is sikerült már megmenteni az életnek.

Ha azonban, a mit isten ne adjon, nem adatnék meg nékem, hogy saját szemeimmel lássam azt a boldog időt: akkor abbéli meggyőződésem, hogy ennek az időnek elébb vagy utóbb, de feltartóztathatlanul el kell következnie, halálom óráját is fel fogja deríteni.

PÓTLÁS

a 139. laphoz a 27. sortól kezdve egész a 152. lapig.

Az 1858/59-iki tanévben, melyben a klinika a 139—152. lapon oly egészségelleneseknek vázolt helyiségekben volt elhelyezve, 578 egyén ápoltatott; ezek közt 577 gyermekágyas volt és 1 nőgyógyászati eset. Az 577 gyermekágyas közül meghalt 16 és pedig 11 gyermekágyi lázban, tehát 1·86%; 3 tüdőgyulladásban, 1 tüdővészben; 1 hasi hagymázban szenvedő beteget az orvosi klinikáról tették át hozzánk, a ki közvetlenül a szülés után meghalt. Az első szülés 1858 október 5-dikén folyt le, az utolsó 1859 julius 19-én. 53 szülész kéthavi és 189 bába öthavi gyakorlati-szülészeti tanításban részesült.

Az 1859/60-iki tanévben uj helyiségbe hurczolkodott át a klinika. Ápoltak benne 524 egyént; ezek közt 520 gyermekágyas volt, 2 nőgyógyászati eset és 2 bábanövendék, kik szegénységük miatt részesültek a klinikán ápolásban. Mind a ketten meghaltak, az egyik tüdővészben, a másik hasi hagymázban.

Az 520 gyermekágyas közül meghalt 11 és pedig 5 gyermekágyi lázban, tehát 0·96%, köztük egy perforatiós eset 3″-nyi conjugataval, a hol az extractio a gyermek szokatlan nagysága következtében rendkívül nehezen ment.

4 gyermekágyas tüdőlobban, 1 tüdővészben, 1 ecclampsiában halt meg. Az első szülés 1859 október 8-ikán, az utolsó 1860 julius 17-ikén folyt le. Tanításban 58 szülész és 199 bába részesült.

Bár az új helyiségben 1 gyermekágyast veszítettünk el 100 közül, még sem vagyok teljesen megnyugtatva a felől, hogy az 5 eset csakugyan csak autoinfectiós eset volt-e, minthogy az uj helyiség nem felel meg minden egészségügyi

követelménynek. Az új szülészeti klinika a II. emeleten van, alatta van az I. emeleten a sebészeti klinika és a mi ennél is kedvezőtlenebb: a klinika helyiségei megint csak annyira szűkek, hogy beteg szobának nem lehetett egyet sem fenntartani; ha a gyermekágyi lázas betegeket az ápolószemélyzet és a használati tárgyak dolgában el is lehet teljesen különíteni, a beteg egyén atmosphærája az egészségesekétől nem különíthető el, s hogy az atmosphæra mennyire terjeszti a gyermekágyi lázat, arra megtanított bennünket 1847 novemberben a bécsi I. szülészeti klinikán a szuvas térd.

Az uj klinika ezen hátrányai nem engedik meg, hogy döntő észleleteket tegyek az elháríthatatlan autoinfectiós esetek száma felől; e. tekintetben magam is felvilágosítását kell várnom azon kartársamnak, a ki, nálam szerencsésebb, olyan szülőházat vezet, mely megfelel a gyermekágyi láz prophylaxisa felőli tanításom követelményeinek.

TARTALOM.

Lap

Bevezetés — — —

Lap
Miért betegedtek meg ritkábban a gyermekágyasok koraszülés után 128
Miért betegedtek meg a gyermekágyasok sor szerint 128
Miért csökkent a halandóság a hallgatók számának apasztásával és miért emelkedett újra a halandóság a hallgatók számának apasztása daczára 128
Állatkisérletek 132
A pesti szt. Rókus-kórház szülészeti osztálya 137
A pesti egyetemi szülészeti klinika 139
A gyermekágyi láz fogalma 153
A bomlott állati szerves anyagot, mely a gyermekágyi lázat okozza, vagy kivülről juttatják be az egyének szervezetébe vagy a megtámadt szervezetben képződik 153
A bomlott állati szerves anyag forrása, mely a külső fertőzést okozza 153
A bomlott állati szerves anyag vivője 154
A bomlott állati szerves anyag felszívódásának helye 154
A bomlott állati szerves anyag felszívódásának ideje 154
Az autoinfectio forrásai 155
A gyermekágyi láz nem kizárólag a gyermekágyasok jellegző betegsége 156
A gyermekágyi láz a pyæmia egyik válfaja 156
A gyermekágyi láz nem ragályos betegség 156
A gyermekágyi láz átvihető betegség 157
Hány gyermekágyas fog mindenkor elháríthatlan autoinfectio következtében meghalni 158
Ujólagos megbirálása a gyermekágyi láz mindeddig érvényben volt kóroktanának, a bomlott állati szerves anyagra való tekintettel 163
Az epidemikus befolyások 164
A gyermekágyi láz endemikus okai 240
A gyermekágyi láz prophylaxisa 280
Levelezések és irodalmi nyilatkozatok tanításom mellett és ellene 285
A bécsi cs. k. orvosegyesület folyóiratának szerkesztősége 287
Haller 290
Simpson 292
Routh 292
Michaelis 294
Litzmann 297
Levy 298
Dietl 310
Tilanus 312
Skoda 315
Brücke 315
Scanzoni 317
Silberschmidt 382
Bamberger 393

	Lap
Hammernjk	393
Liebig	398
Seyfert	398
Kiwisch	402
Silberschmidt	405
Lebert	407
Zipfl	409
Hayne	411
Lumpe	413
Arneth, a párisi orvosi akadémia és Dubois	423
Schmidt	426
Everken	432
Virchow	433
Martin A.	441
Braun Károly	446

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

NYILT LEVELEK

A SZÜLÉSZET TANÁRAIHOZ.

KÉT NYILT LEVÉL

SPAETH J. dr.-hoz

A SZÜLÉSZET TANÁRÁHOZ A BÉCSI CS. K. JÓZSEF-AKADÉMIÁN

ÉS

SCANZONI F. W. dr. udvari tanácsoshoz

A SZÜLÉSZET TANÁRÁHOZ WÜRZBURGBAN

SEMMELWEIS I. F.-től

A SZÜLÉSZET TANÁRÁTÓL A PESTI KIR. MAGY. TUDOMÁNY-EGYETEMEN

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

PEST

EMICH GUSZTÁV A MAGYAR AKADÉMIA NYOMDÁSZA.

1861

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

SPAETH J. dr.-hoz,

a szülészet tanárához a bécsi cs. k. József-akadémián.

A gyermekágyi lázról szóló munkámban bebizonyítottam, hogy Berlinben ép úgy, mint másutt, a gyermekágyi lázról szóló tanítása a szülészetnek teljesen hibás, mivel maguk a szülészet tanárai úgy Berlinben, mint másutt, nem tudják, hogy mi az a gyermekágyi láz.[1]

Ezt a nem-tudást a berlini MARTIN E.-ről szólva, a következőképen foglaltam szavakba:[2]

BUSCH utóda, MARTIN E. tanár,[3] a berlini szülészeti társulat 1858 november 9-iki ülésén tartott előadása: «a hüvely lobjáról és a genyes váladéknak a hasüregbe áttöréséről, mint a gyermekágyasok hashártyalobjának egyik okáról», ahhoz a meggyőződéshez juttatott, hogy a gyermekágy napja, mely 1847-ben Bécsben jött fel, még az ő szellemét meg nem világosította.

Bizonyos, hogy ha a gyermekágy napja, mely 1847-ben sütött ki Bécsben, megvilágosította volna MARTIN tanár elméjét, akkor tudnia kellene, hogy a gyermekágyi láz minden egyes esete, egyetlenegyet sem véve ki, nem egyéb, mint egy felszívódási láz, mely oly módon keletkezik, hogy valamely bomlott állati szerves anyag felszívódik.

A felszívódott állati szerves anyag vérbomlást okoz; ritka esetekben a betegség már ebben az időszakban öl; rendszerint azonban a bomlott vérből többé vagy kevésbbé számos izzadmány keletkezik. Valamennyi izzadmánynak közös

[1] A gyermekágyi láz kóroktana, fogalma és prophylaxisa. Irta SEMMELWEIS tanár. Pest, Bécs, Lipcse 1861.

[2] A gyermekágy kóroktana stb. 471. l. [Itt a jelen kiadásban 436. l.]

[3] Monatsschrift für Geburtskunde. 1859. I. kötet, 1. füzet.

keletkeztető oka tehát a felszívott bomlott állati szerves anyag által megbontott vér. Az izzadmányok tehát egymástól függetlenül keletkeznek.

A gyermekágyi agyhártyalob nem úgy jön létre, hogy a méhkürt genytartalma az agyhártyára ömlik, hanem azért, mert az agyhártyákban a felszívódott bomlott állati szerves anyag által megbontott vér kering; a gyermekágyi mellhártyalobot nem az idézi elő, hogy a méhkürt genytartalma a mellhártyaürbe folyik, hanem az, hogy a mellhártyában a felszívódott bomlott állati szerves anyag által megbontott vér kering; a gyermekágyi szívburoklobot sem a méhkürt genytartalmának odaürülése okozza, hanem a szívburokban keringő vér, melyet a bomlott állati szerves anyag megbontott; az endometritis, a metritis, a metrophlebitis, a metrolymphangioitis, a peritonitis — valamennyinek közös keletkeztető oka a felszívódott bomlott állati szerves anyag által megbontott vér; még a salpingitist is az okozza.

A bécsi I. szülészeti klinikán 1842 deczemberben 239 gyermekágyas közül 75, 1842 októberben 242 közül 71, 1842 augusztusban 216 közül 55, 1842 novemberben 209 közül 48, 1841 novemberben 235 gyermekágyas közül meghalt 53.

Martin tanár éles esze e 302 hullában salpingitiseket fedezett volna fel, melyek a hasüregbe ürítvén genytartalmukat, a hashártyalob előidézőivé lettek volna; 1848 márcziusa és augusztusában rendszabályaink segélyével oly szerencsésen gátoltuk meg a bomlott állati szerves anyag felszívódását, hogy vérbomlás nem keletkezett; ezért nem támadt hashártyalob se, de nem azért nem, mert a salpingitist hárítottuk el, hanem azért, mert az összes izzadmányok közös okát, t. i. a vérbomlást hárítottuk el; 1848 márcziusában ugyanis 276, és 1848 augusztusában 261 gyermekágyas közül egyetlenegy se betegedett meg.

Könyvem 1860 október végén jelent meg, és Ön, tanár úr, a «Medizinische Jahrbücher» 1861 márczius 20-ikán megjelent második füzetében, a 229. lapon a következőket mondja: «A tulajdonképeni gyermekágyi megbetegedések megértéséhez Buhl, Martin, Klaproth, Wagner és Förster lényeges adattal szolgáltak a salpingitis és peritonitis közti viszony meghatározásával.

Ezzel a kijelentéssel tanár úr azt a meggyőződést keltette bennem, hogy az Ön elméjét sem világosította meg a gyermekágyi nap, mely 1847-ben sütött ki Bécsben, bármily közel is világított Önhöz.

Újra hangsúlyozom, hogy én csak azt a salpingitist nem tartom a peritonitis okának, a mely egyike ama localisatióknak, melyek nagy számmal jelentkezhetnek a nő szaporodási időszakában fellépő felszivódási láz (gyermekágyi láz) alatt; azt a salpingitist tehát, mely a felszívódott bomlott állati szerves anyag által megbontott vérből támad.

Tanításom konok ignorálása, a tévedések folytonos újrahajtogatása a következő nyilatkozatra késztet:

Magamban hordom a tudatot, hogy 1847 óta sok ezer gyermekágyas és csecsemő halt meg, a kik nem haltak volna meg, ha nem hallgatok, hanem minden tévedést, melyet a gyermekágyi lázról terjesztettek, a kellő rendreutasításban részesítettem volna; és hogy Ön meggyőződhessék róla, tanár úr, hogy nem túlozok, a mikor sok ezer gyermekágyasról és csecsemőről beszélek, kik 1847 óta meghaltak, bár megmenthetők lettek volna, ezért engedje meg, hogy emlékezetébe idézzem, mi történt csak a bécsi I. és II. szülészeti klinikán 1849 január 1-től 1858 deczember 31-ikéig.

Ez alatt a tíz év alatt az I. szülészeti klinikán 40,889 gyermekágyast ápoltak, kik közül meghalt 1491; a II. klinikán 34,245 gyermekágyast ápoltak, ezek közül meghalt 1183. Tanításom követésével a gyermekágyi lázat annyira sikerül korlátozni, hogy elháríthatatlan autoinfectio következtében 100 gyermekágyas közül nem hal meg 1.

Hány százra fog egy elháríthatatlan autoinfectiós haláleset esni, a további észleleteknek kell felderíteni; a legkedvezőbb eredmény, melyet eddig elértem, az volt, hogy 1848 márcziusában 276, és augusztusában 261 gyermekágyas közül egyet sem veszítettem el. És abban az időben, a mikor még nem állott boncztani alapon az orvosi tudomány Bécsben, tehát a mikor tiszta kézzel vizsgáltak, 39 éven belőli 25 év alatt nem halt meg 100 gyermekágyas közül 1. Meghalt ugyanis 2 év alatt 400 gyermekágyas közül 1, 2 év alatt 300, 8 év alatt 200 közül 1, 13 év alatt pedig 100 közül nem halt meg 1.

Ha, csupán a könnyebb számítás kedvéért, felvesszük,

hogy 100 közül 1 gyermekágyas hal meg elháríthatatlan autoinfectio következtében, akkor az I. szülészeti klinikán, minthogy 40,889 gyermekágyas közül 1491 halt meg, 1083 elhárítható külső fertőzéses eset fordult elő, a II. klinikán pedig 841, mert 34,245 gyermekágyas közül 1183 halt meg; ezek szerint csak magában a bécsi szülőházban, a két ingyenes osztályon 1847-től fogva tíz éven át 1924 elhárítható külső fertőzéses eset fordult elő, noha az elháríthatatlan autoinfectiós esetekre túlságosan magas számot vettünk fel; ebben a számban nincsenek is benne az áthelyezettek és a gyermekek, a kikre az anyák közvetítették a vérbomlást és szintén meghaltak; ebben a mészárlásban Önnek is része van, tanár úr. A gyilkolásnak meg kell szűnnie és hogy megszűnjék, őrszemen fogok állani, és a ki veszélyes tanokat merészel hirdetni a gyermekágyi lázról, erélyes ellenfélre fog bennem találni.

Nincs egyéb mód számomra, hogy véget vessek a gyilkolásnak, mint ellenfeleim kiméletlen leleplezése; a kinek helyén van a szíve, nem fog megróni érte, hogy ehhez az eszközhöz nyúlok.

SCANZONI F. W. dr.

udvari tanácsoshoz, a szülészet tanárához Würzburgban.

Tanácsos úr értesülhetett a Spaeth tanárhoz intézett levelemből, hogy a gyilkolásnak véget vetendő, megtántoríthatatlanul elhatároztam, hogy mindazok ellen, kik veszélyes tanokat merészkednek a gyermekágyi lázról hirdetni, kiméletlenül fel fogok lépni.

Ezen elhatározásom következtében birálat tárgyává kívánom tenni Franqué Ottó dr. közleményét, mely az Ön kiadványainak[1] IV. kötetében foglal helyet s a würzburgi szülőintézetben 1859 február, márczius és április havában előfordult gyermekágyi megbetegedésekről szól.

Franqué Ottó dr.-ral nem vitatkozhatom; én csak sajnálhatom őt, mint egy megcsalatottat, a ki az Ön összes tévedéseit és csalódásait jó lélekkel alaposan betanulta.

Tanítványai tévedéseiért csak Ön felelős, tanácsos úr; s ezért nem Franqué Ottó-val van dolgom, hanem csak Önnel, tanácsos úr; Ön a gyermekágyi lázat illetőleg annyira tele van tévedésekkel és csalódásokkal, hogy a gyermekágyi lázról szóló munkámban 103 nyomtatott lapra (a 315—417. lap)[2] volt szükségem, hogy valamennyit megczáfoljam; ezért nem czáfolhatom meg e helyt újra őket; csak utalhatok rájuk; a bizonyítékokat illetőleg, melyek az igazságot nékem, a tévedéseket és csalódásokat Önnek itélik meg, könyvemre hivatkozom.

Az említett közleményben azt olvasom, hogy a würzburgi szülőintézetben 1859 február 1-től április 15-ig 99 szülés for-

[1] Beiträge zur Geburtskunde und Gynæcologie.

[2] [316—393. l.]

dult elő; ezek közül 30-an betegedtek meg gyermekágyi megbetegedésekben, közülök 9 meghalt.

Ezeket a megbetegedési és halálozási eseteket járványnak nevezi, melyet bizonyos atmosphærikus, járványos, természetesen közelebbről meg nem határozható befolyások okoznak.

Tagadom, hogy ezek a megbetegedések járványos eredetűek voltak és állítom, hogy az idézte őket elő, hogy valami módon bomlott anyagokat vittek be kívülről az illető egyének szervezetébe, hogy tehát e megbetegedések felszívódási lázak voltak; és hogy tanácsos úr is elérkezzék ugyanehhez a meggyőződéshez, ajánlom a gyermekágyi lázról írt könyvem alapos tanulmányozását, főleg a 114—213. lapokon* felsorolt érveimet, melyek mathematikai pontossággal bizonyítják, hogy atmosphærikus befolyások soha sem léteztek, hanem hogy mindig a férfi és női orvosló és ápoló személyek idézték elő tudatlanságból a gyermekágyasok nagy halandóságát.

A gyermekágyi loboknak az Ön tudatlanságán alapuló felosztását oly lobokra, melyek nem gyermekágyi lázak és olyanokra, melyek azok, közölve találjuk. Könyvemben bebizonyítottam, hogy az Ön lobjai, melyek nem gyermekágyi lázak, ép oly genuin gyermekágyi lázak, mint az Ön hyperinosisa, az Ön pyæmiája és az Ön vérbomlása, mert mindezeket bomlott anyag felszívódása idézi elő; és hogy azok a lobok, melyek állítólag nem gyermekágyi lázak, szintén bomlott anyag felszívódása következtében keletkeznek, beigazolást nyer abban, hogy ezeket is el lehet chlormosásokkal hárítani.

Az ál-járvány tartama alatt a méh összehúzódásának rendellenességei észleltettek; renyhe összehúzódások, görcsös összehúzódások, a méh általános görcse, vérzések a lepény időszakában több ízben mutatkoztak.

Természetes, ha a bomlott anyag felszívódása abban az időben történik, a mikor a szülés még nincs befejezve, a bomlott vér bénítólag hat a méhre s ezzel meg van adva az oka az összehúzódások renyhe vagy görcsös voltának, a vérzéseknek.

Észleltetett továbbá, hogy az újszülöttek hasonló vér-

* [163—239. l.]

bomlásban haltak meg, mint az anyák, és hogy is ne! hiszen a magzat a méhlepény révén még összefügg az anyjával; a mikor a bomlott anyag felszívódása következtében vérbomlás áll be az anyában, ez azt közvetíti a magzattal s mind a ketten ugyanazon vérbomlásnak esnek áldozatul.

Erről a pontról fel fogják Önt világosítani, tanácsos úr, könyvem 40—68. lapjai.*

Láthatja, tanácsos úr, mily keresetlenül magyarázhatjuk meg magunknak a gyermekágyi láz körül való összes észleleteket, ha ismerjük annak egyetlenegy és igaz okozóját, míg Ön a nem ismert dolgot megint csak ismeretlen atmosphærikus befolyásokkal magyarázza.

De nem ez a legnagyobb érdeme tanításomnak. Legnagyobb érdeme az, hogy megtanít e szerencsétlenség biztos elhárítására; hogy öntudatos, megelőző intézkedéseket szab az orvos elé. Az Ön tanítása azonban a török szerepére juttatja az orvost, a ki fatalistikus, tétlen megadással nézi, mint sújtja a szerencsétlenség a gondjaira bizott gyermekágyasokat.

Végezetül előkerül a kérdés, mi okozza ez ál-járványokat? hogy mi a felelet rá, szóról-szóra adom vissza:

«Ha ezen bizonyára hevesnek mondható járvány oka felől kérdezősködünk (30 beteg közül 9 halt meg), nem találhatunk más okot, mint bizonyos atmosphærikus epidemikus befolyásokat, melyek természetesen közelebbről meg se határozhatók. Az összes kóroktaniaknak mondott momentumok közül nincs egy sem, melyet az épen említetten kívül, itt alkalmazni lehetne.

«Ez ellen ugyan fel lehetne hozni a következőket: magában az intézetben keresendő az ott keletkezett miasmás befolyások oka; csakhogy ez nem úgy van; mert egyfelől nemigen feltehető, hogy egy ilyen új, igen jól felszerelt és semmiképen sem zsufolt intézetben miasmák kerekedhetnének felül és másfelől — még ha ráhagynók is az eddig említett körülményeket — ugyanabban az időben nemcsak Würzburgban magában, hanem környékén is előfordultak gyermekágyi megbetegedések, a melyek — s ez különösen kiemelendő — nem ugyanazonegy orvos gyakorlata körébe tartoztak. A kifejtett

* [105—127. l.]

nézetnek további oka az is lehet, hogy ugyanabban az időben az intézeten kívül aránytalanul gyakoriak voltak a szülés alatt fellépett vérzések és több halálos végződésű gyermekágyi megbetegedés került kezelés alá. Talán nem is túlságosan merész tehát, ha ezen jelenségek magyarázata végett az épen uralkodó genius epidemicushoz folyamodunk.

«Egy másik ok, mely a gyermekágyi lázaknak a szülőházakban való rosszindulatú fellépését erősen befolyásolja, elesik itt, t. i. a nyomasztó kedélyállapot, mely bizonyára elfogja a vajudó nőt, tudván, hogy szülése annyi férfi előtt fog lefolyni. Először is a járvány tartama alatt nem bocsátottak hallgatókat a szülésekhez, másodszor pedig nemcsak a harmadik osztályon mutatkoztak megbetegedések, hanem a másodikon és az elsőn is, a hová, megbetegedés esetét kivéve, nem jut be férfi. Az egyéni alkat sem gyakorolt semmiféle befolyást; gyenge és erős, jó színben levő gyermekágyasokat is megtámadott a kór, sőt épen a halálos végződésű esetek a többnyire erős, jól táplált nők körében fordultak elő, míg a leggyengébbek könnyű megbetegedések árán menekültek meg.»

Én ezekre a megbetegedési és halálozási esetekre azzal válaszolok, hogy valamennyiök szervezetébe valami módon bomlott állati szerves anyagokat juttattak be kívülről. Hogy nem miasmás eredetűek voltak az Ön által vélt értelemben, magam is úgy vélem; de az én nézetem szerint való gyermekágyi miasma sem volt előidéző okuk, mert a gyermekágyi miasma csak a lepény időszakában és a gyermekágy tartama alatt képes fertőzni; az a 30 megbetegedés külső fertőzés következménye volt, mely még a kitolási időszak előtt történt, a mit az imént említett szülés alatti és előtti rendellenességek bizonyítanak és bizonyít az a körülmény, hogy a gyermekek az anyákéhoz hasonló vérbomlásban pusztultak el.

A gyermekágyi miasma felől következő az én nézetem: ha a gyermekágyasok és csecsemők exhalatiói nem távolodnak el a szellőzés útján, akkor a levegőben maradnak és bomlásba jutnak; vagy ha kész bomlott anyagokat exhalál valamelyik vagy több beteg gyermekágyas, akkor ezek a levegőben függő bomlott anyagok a méh belső lapján át való felszívódás útján kerülhetnek a szervezetbe; a gyermekágyi miasma tehát csak a lepényi időszakban vagy a gyermekágyban idézhet elő

betegségeket, a mikor a méh belső lapja hozzáférhető a bomlott anyagokkal telt levegő számára. Az ilykép megbetegedett gyermekágyasokban az előrement szülés nem okoz az említettekhez hasonló rendellenességeket, gyermekeik sem halnak meg vérbomlás következtében, és pedig azon egyszerű oknál fogva nem, mert a vérbomlás a megbetegedtekben abban az időben áll be, a mikor a szülés már be van fejezve, a mikor a gyermek már megszületett.

A würzburgi szülőintézetben fellépett megbetegedések járványos eredetének bebizonyítására mondják el, hogy ugyanabban az időben nemcsak Würzburgban magában, hanem környékén is előfordultak szülés közben fellépő vérzések s hogy több halálos végződésű gyermekágyi megbetegedés is került kezelés alá.

Tanácsos úr felteszi tehát, hogy a Würzburgban és környékén működő bábák és gyakorló orvosok jobban tudják mint Ön tanácsos úr, miként kell a gyermekágyi lázat elhárítani. Ön felteszi, hogy a bábák és gyakorló orvosok nem okoznak fertőzéseket; ha ennélfogva a gondjaikra bizott gyermekágyasok közt mégis uralkodik a gyermekágyi láz, az csak járványos eredetű lehet és ha a gyermekágyi láz Würzburgban és környékén járványos, akkor a würzburgi szülőintézetben is csak járványos lehet.

Bevallom, nem osztom e nézetet; én inkább azt gondolom, hogy a würzburgi és környékebeli bábák és gyakorló orvosok ép oly tudatlanok a gyermekágyi láz keletkezése és elhárítása felől, mint Ön maga, tanácsos úr és hogy ezért a würzburgi és környékebeli gyermekágyi láz esetek mind elháríthatói külső fertőzéses esetek voltak.

Minthogy bizonyos, hogy ezek a bábák és orvosok nem Pesten tanultak róla, hogy miként keletkezik a gyermekágyi láz s miként kell elhárítani, ezért megkérdezem: hol tanulták azok ezt? Önnél csak nem, tanácsos úr! Kiwisch-nél sem. Nevezze meg nékem tanácsos úr a szülészetnek azt a tanárát, a ki most, 14 év után az én tanításomat adja elő, hadd fejezhessem ki köszönetemet ennek az unicumnak.

Láthatja tanácsos úr, hogy megdöntöttem tanításának alapját, melyet Ön a würzburgi és környékebeli tudatlan bábák és orvosok gyilkolásaira épített fel.

Különösen kiemelendőnek mondja a közlemény, hogy a megbetegedések Würzburgban és környékén nem ugyanazon egy orvos gyakorlata körébe tartoztak; ez természetes, hiszen nemcsak egy orvos, hanem az összes ott gyakorló orvosok, mind tudatlanságban leledzenek a gyermekágyi láz elhárítása kérdésében; tudatlanságukért a szülészet tanárai a hibásak, a kiktől azok a szülészetet tanulták. E tekintetben Ön, tanácsos úr, nagy contingensét szállította Németországba a tudatlanságból gyilkolóknak.

Hogy néha egy orvos vagy egy bába gyakorlatában feltünően sok gyermekágyi láz-eset fordul elő, abban leli magyarázatát, hogy ez az orvos vagy bába hosszabb időn át kezel bomlott anyagokat termelő betegségekben szenvedőket s ezáltal fertőzik azokat a szülőnőket, kiket az alatt az idő alatt megvizsgálnak.

Hogy a nyomasztó kedélyállapot nem kóroktani tényezője a gyermekágyi láznak, könyvem 374—389. lapjain * bebizonyítottam.

Ha tehát Ön azt mondja, hogy nem a kedélyizgalmak idézték elő a megbetegedéseket, mert hallgatókat nem bocsátottak az áljárvány ideje alatt a szülésekhez, akkor Ön, tanácsos úr, tulajdonképen azt akarta mondani, hogy ezek a megbetegedések nem külső fertőzés következtében támadtak, minthogy a hallgatók nem is végeztek vizsgálatokat. Ennyire lelkiismeretlennek még se tartom Önt, tanácsos úr, hogy feltételezzem Önről azt, hogy ezek a szülések minden vizsgálat nélkül folytak le; talán a tanácsos úr maga vagy a segéde vizsgálta meg e nőket annak a megállapítása végett, rendes vagy rendellenes szülés várható-e; annyival inkább tartom valószínűnek, hogy az áljárvány ideje alatt is vizsgáltak, mert négy ízben végeztek fogó műtétet és egy ízben fordítást; elfelejtette tanácsos úr, hogy van Önnek két szobája, mely nőgyógyászati betegeknek van szánva. Nőgyógyászati osztályokon sokszor vannak oly betegek, kiknek betegségei bomlott anyagokat termelnek és nem is szükséges egy áljárvány előidézéséhez, hogy a hallgatók vizsgáljanak, elég ahhoz a tanácsos úr és a segéd, ki a nőgyógyászati osztályon és a szülőszobán vizsgál.

* [362—372. l.]

És ha Ön, tanácsos úr, abban a körülményben, hogy nem csupán a harmadik osztályon fordultak elő megbetegedések, hanem a másodikon és az elsőn is, a hová megbetegedés esetét kivéve nem jut be férfi, ha ebben a körülményben szintén érvét látja e megbetegedések járványos eredetének, én ezt a nézetét nem osztom; én sokkal inkább azt gondolom, hogy azon bába iránt, a ki ott a szülőnőket megvizsgálja, bizalommal viseltetik a würzburgi közönség, mert ez a bába Ön alatt szolgál s ezért magángyakorlata is van és mivel az semmi esetre sem tudja jobban Önnél, tanácsos úr, hogyan kell a gyermekágyi lázat elhárítani, ezért ő is, ha bomlott anyagokat termelő betegekkel jut érintkezésbe, fertőzni fog.

Láthatja tehát tanácsos úr, hogy nem nyujt az a gyermekágyi láz ellen védelmet a második és első osztály gyermekágyasai számára, hogy oda férfiakat nem bocsátanak be; egy tudatlan bába maga is eléggé veszélyes.

Tanításom többek közt azon is alapszik, hogy segítségével sikerült nékem 1847 május közepétől 1861 május 25-ikéig három olyan intézetben, melynek azelőtt mindegyikét évente meglátogatta a legszörnyűbb gyermekágyi láz-áljárvány, oly mértékben korlátozni a halandóságot, hogy az többé nem nevezhető járványnak; és ha itt-ott nagyobb volt a halandóság, mint a minő intézeteimben lenni szokott, mindig ki lehetett mutatni, hogy rendszabályaim daczára az egyének szervezetében bomlott anyagokat juttattak be kívülről; mindezekről tanácsos úr okulást szerezhet könyvem 111. lapján, a 3. sortól alulról* kezdve.

Tanításom azon alapszik, hogy Bednar dr. a bécsi lelenczház újszülöttei vérének sepsisét a chlormosások meghonosításától fogva mind ritkábban találta. (69. lap, 8. sortól.)**

Tanításom azon alapszik, ha a bécsi I. szülészeti klinikán, bár ott — mint azt Spaeth tanárhoz intézett levelemben kimutattam — 1083 elhárítható külső fertőzéses eset fordult elő 10 év alatt, mindamellett ugyanezen 10 év alatt 2982 anyát megmentettünk és velük együtt azokat a gyermekeket, kiket e 2982 anya fertőzött volna; mert tanításom eredménye-

* [159. l. 7. sor alulról.]

** [127. l. 15. sortól.]

ként, bár mindig csak ellenfeleim működtek e klinikán, a halandóság mégis leapadt az előbbinek egyharmadára; bizonyos, hogy tanításom nélkül a halandóság ép oly méretekben folytatódott volna, a minőkben az hat éven keresztül állott fenn, a mikor t. i. az I. klinika orvosok klinikája volt és chlormosások nem voltak; ezen 10 év alatt tehát nem 1491, hanem 4473 gyermekágyas halt volna meg.

Tanításom azon alapszik, hogy a fájdalmas emlékű Michaelis igazoltnak találta azt a kieli szülőházban.

Tanításom azon alapszik, hogy a kopenhágai szülőház gyermekágyasainak egészségi állapota tanításom következtében kedvezővé lett, míg azelőtt annyira rossz volt, hogy a szülőház fenmaradása is Michaelis elmondása szerint kérdésessé vált, bár Levy tanár nem tanításomnak, hanem egyéb, mint könyvemben ki is mutattam: helyt nem álló okoknak tulajdonítja az egészségi állapot megjavulását.

Az Ön tanítása, tanácsos úr, hullákon, tudatlanságból legyilkolt gyermekágyasokon épül fel és mivel megtántoríthatlanul elhatároztam, hogy a mennyire csak hatalmamban van, végét szakítom e gyilkolásnak, ezért következő felszólítást intézem Önhöz tanácsos úr:

Csak két eset lehetséges. Vagy tévesnek tartja Ön tanításomat, vagy igaznak tartja tanításomat; harmadik eset nincs.

Ha tévesnek tartja, felszólítom ezennel, közölje velem azokat az okokat, hogy miért tartja tévesnek tanításomat.

Én ugyan a gyermekágyi lázról írt könyvem 103 lapját szántam csak arra, hogy megczáfoljam az Ön tévedéseit és csalódásait, melyek Önt a gyermekágyi láz kérdésében fogva tartják; ha nem érné be érveimmel, vagy ha újabb kételyei merülnének fel, felszólítom, tudassa velem azokat nyilvánosan, s akkor én a kellő oktatásban fogom Önt részesíteni, szintén a nyilvánosság előtt, mert Önön kívül még nagy a száma azoknak, kiknek a gyermekágyi láz kérdésében oktatásra van szükségük.

Ha igaznak tartja Ön tanításomat, akkor felszólítom, hogy azt fentartások nélkül nyilvánosan nyilatkoztassa ki, nem azért, hogy nékem szolgáltasson elégtételt, hanem azért, hogy tanítványait, kik az Ön tanításának igazolására a szülőházon kívül szállítják a hullákat, rávezesse az igazságra.

Ha pedig Ön, tanácsos úr, a nélkül, hogy tanításomat megczáfolná, tovább is írna és iratna a járványos gyermekágyi láz tanítása védelmére és ha Ön, tanácsos úr, tovább is a járványos gyermekágyi láz tanításában nevelné hallgatóit és tanulónőit, akkor én Önt isten-ember előtt gyilkosnak nevezem s «a gyermekágyi láz története» nem fog igaztalan lenni Ön iránt, ha azért az érdeméért, hogy az első volt, ki életmentő tanításomnak ellenszegült, orvosi Neroként fogja Önt megörökíteni.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

FÜGGELÉK.

A «Gazette Hebdomadaire» 1861 április 19-ikén kiadott 16. száma a Société de Médecine du dèpartement de la Seine 1860 deczember 20-ikán tartott ülésének jelentését tartalmazza, melyből két dolog derül ki: először is az, hogy akkoriban a «Charité»-ban ismét heves álgyermekágyi láz-járvány uralkodott; másodszor, hogy azok az orvosok, kik a vitában résztvettek, nem helyes nézeteket nyilvánítottak a gyermekágyi láz felől.

Arra indított ez engem, hogy a Société de Médecine du dèpartement de la Seine, az Académie des Sciences, az Académie de Médecine, a Société médicale allemande de Paris és a Société de chirurgie-nak könyvem egy-egy példányát megküldjem.

Hogy pedig tanításomat Angolországban is újra megbeszélés tárgyává tehessék, oda is elküldöttem Routh, Webster, Copeland, Simpson és Murphy doktorok és tanároknak munkámat.